ANAXAGORAS, Clazomenius

ANAXAGORAE CLAZOMENII

FRAGMENTA

QUAE SUPERSUNT, OMNIA,

COLLECTA COMMENTARIOQUE

ILLUSTRATA

AB

EDUARDO SCHAUBACH,

APUD MEININGENSES DIACONO.

ACCEDUNT

DE VITA ET PHILOSOPHIA ANAXAGORAE

COMMENTATIONES DUAE.

LIPSIAE 1827,

SUMPTIBUS HARTMANNI.

PRAEFATIO.

Quandoquidem totius antiquitatis cognitionem, etsi nostris temporibus virorum et ingenii acumine et doctrinae copia praecellentium variis studiis magnopere auctam, tamdiu mancam fore demonstratum est [1]), atque imperfectam, quamdiu nondum effectum fuerit, ut quae nunc disiecta iacent, misereque discerpta membra colligantur, depravata emendentur, obscura illustrentur: haud sane est, quod ei, qui ad eiusmodi negotium accedere sibi proposuerit, multa verba facienda sint, quibus sibi caveat, ne in multorum varias incurrat re-

1) *Wyttenbach.* Bibl. Crit. Vol. III, P. III, p. 48. *Creuzer.* üb. d. akad. Stud. d. Alterth. p. 109. *Sturz* in praef. ad Empedocl. 42. *Wolf.* Mus. Antiqu. Stud. I, p. 61. ss. *Brandis* commentatt. eleat. p. 2. 3.

prehensiones. Quemadmodum vero omnino exspectandum est, ut omnium scriptorum, qui nunc, saepius vix nomine noti, neglecti iacent, vestigia anquirantur, et quae apud veteres passim inveniuntur fragmenta sedulo colligantur, ita dubium non erit, quin eadem opera philosophos veteres dignos esse censeamus. Eorum enim magna pars nondum ita exposita est, ut in conscribenda historia philosophiae reliquiarum collectione et explicatione supersedere possimus. In libris, ubi universe tantum de his rebus agitur, saepius eosdem fere locos iam a prioribus temporibus usque ad nostram aetatem repetitos invenies. Nec hoc arroganter a me dictum accipi velim: siquidem haec res vix mirationem facere poterit ei, qui molem eiusmodi operis secum reputaverit, singulaque hac ratione ad vivum resecari non posse viderit. Quamobrem ante omnia requiritur, ut plures in talibus non tam rivulos, longiori ductu

haud raro turbidos consectentur, sed fontes ipsos accedant, indeque penitus, quoad hoc fieri possit, aquam limpidam exhauriant. Haec fere erant, quae mihi Anaxagorae Clazomenii fragmenta collecturo obversabantur[1]). In qua quidem re exsequenda ita versatus sum, ut primum singula ex veterum scriptis ipse diligenter colligerem: tum vero ad recentiores legendos me conferrem, qui bene de Anaxagora meruerint, quorum quemque suo loco laudatum invenies. Hac ratione cautum esse videtur, ne nostra temere inferamus veteribus, ne nova misceamus antiquis, vel quae nobis placuerint, praeconceptis opinionibus ducti iam apud priscos illos inveniamus. Singulos veterum locos a me adscriptos esse, neminem improbaturum esse spero, quum non

---

1) ad haec colligenda adhortatur *Carus* in dissertat. d. Anaxagoreae cosmotheologiae fontibus, p. 5. Rem ipsam iam suscepturus erat *Fülleborn* (Beytr. z. Gesch. d. Philos. VI, p. 167.)

omnium ad manus semper isti sint libri, inprimis commentarii in Aristotelem: e quibus, quantum hauriri possit ad veteris philosophiae monumenta rectius intelligenda, neminem rei peritum fugit.

Non autem possum, quin grato animo profitear, quantum in hac re *Dissenio*, professori Gottingensi, Praeceptori pie venerando debeam: a quo ita sum adiutus, ut quidquid boni sit, quod in hoc opere, horis subsecivis inter alia negotia ad finem perducto, inveniatur, unice ab hoc Viro praestantissimo repetendum esse videatur. Quodsi viris doctis opellam meam hanc qualemcunque placuisse videro, impense laetabor: siquidem nihil curae cordique mihi fuit, quam ut eorum studio inserviatur, qui veterum philosophiam accuratius perquirere sibi proposuerint, utque omnia parata, collecta, disposita et illustrata inveniant, quibus facilius uti possint.

INDEX

NONNULLARUM VOCUM QUARUM USUS IN NOTIS ILLUSTRATUR.

PARS I.

DE VITA AC SCRIPTIS ANAXAGORAE.

CAP. I.

DE VITA ANAXAGORAE TRACTATIO. [1])

Priusquam ad singula accuratius exponenda progrediamur, necesse est ipsum distinguamus ab aliis, quibus idem fuit nomen. Vid. de hac re docte disserentem *Meursium*, in nott. ad Chalcid. p. 22. Tres alii nominantur in Diogen. Laërt. II, 15. γεγόνασι δὲ καὶ ἄλλοι τρεῖς Ἀναξαγόραι, ὧν ἐν οὐδενὶ πάντα· ἀλλ' ὁ μὲν ἦν ῥήτωρ Ἰσοκράτειος· ὁ δ' ἀνδριαντοποιὸς, οὗ μέμνηται Ἀντίγονος· ἄλλος γραμματικὸς Ζηνοδότεως. De rhetore illo, discipulo Isocratis nihil

1) De hac re plures jam egerunt. *Heinius* in duabus commentationibus Academiae Berolinensi exhibitis (Histoire de l'Academ. R. 1752. 1753.), quae in vernaculam versae inveniuntur in *Hissmann* Magaz. f. d. Gesch. d. Philos. V, p. 237. *De Vries* de vita Anaxagorae, cujus commentationis mentio fit in Magasin Encyclop. p. *Millin*, T. LXXV, p. 197. ss. Sketch of the life, character and philosophy of Anaxagoras in Classical Journal, N. 37, p. 173 — 177. Anaxagoras Clazomenius, s. de vita atque philosophia ejus disquisitio auct. *Hemsen*, Gotting. 1821. Cf. praeterea *Bayle* in Lexic. s. v. Archelaus. *Meiners* Gesch. d. Wissensch. I, p. 723. ss.

omnino constat, quantum equidem scio: *Menagius* ad Diog. Laërt. l. c. eundem esse putat, qui *περὶ βασιλείας* scripsit, de qua quidem re infra dicendum erit. Statuarii Anaxagorae mentionem factam videmus in Pausan. V, 23. *τὸ δὲ ἄγαλμα ἐν Ὀλυμπίᾳ τὸ ἀνατεθὲν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐποίησεν Ἀναξαγόρας Αἰγινήτης.* Vid. *Müller.* Aeginet. p. 104. Grammaticus ex Zenodoti disciplina idem fortasse est, qui memoratur in schol. ad Apollon. Rhod. IV, 815. b. *ἰστέον δὲ, ὅτι ὁ μὲν Ἀναξαγόρας ταῖς ἀληθείαις φησὶν κ. τ. λ.* ut jam monuerunt *Meurs.* ad Chalcid. l. c. et *Fabric.* Bibl. Gr. II, p. 644. Praeterea autem afferendus est hoc loco Anaxagoras, Argivorum rex, a quo etiam Anaxagoridae originem trahunt, Pausan. II, 18. 33. Diodor. Sic. IV, 68. p. 313. *Wesseling.* Anaxagoram Ephesium, tyrannicidam *Fabric.* l. c. nominat, non adjecto loco, quo a veteribus commemoretur.

Jam ad aliam quaestionem progredi liceat, ad *aetatem*, qua Anaxagoras vixerit, constituendam. In qua quidem re, quidni auctorem sequamur in talibus certissimum, Apollodorum dico, qui in chronicis [1]) septuagesima Olympiade Anaxagoram natum esse refert, h. e. 500. a. Chr. n. (sive ut alii malunt 498, quod pendet ab Olympiadibus): id quod congruit cum narratione ipsius Diogenis l. c. Clazomenium egisse dicentis vigesimum aetatis annum *κατὰ τὴν Ξέρξου διάβασιν* (480. a. Chr. n.). Sic quoque Cyrill. contr. Julian. p. 13. ed. *Spanhem.* Lips. 1696.

---

1) Diogen. Laërt. II, 7.

Larcher chronolog. Herodot. p. 637. ed. noviss. Fuit quadraginta annos major natu, quam Democritus, [1]) teste hoc ipso ap. Diogen. Laërt. IX, 41., qui secundum Apollodorum octogesima natus fuit Olympiade (460. a. Chr. n.) et aequalis fere fuit Socratis, Diogen. Laërt. l. c. Quum vero Anaxagoras ex Apollodori ratione jam Olympiadis septuagesimae octavae anno primo mortuus sit, Suidas vero atque alii eum septuagesimum secundum aetatis annum attigisse dicant, *Casaubonus* ad hanc discrepantiam tollendam in Diogene *τῇ ἑξηκοστῇ* legere voluit pro *τῇ ἑβδομηκοστῇ Ὀλυμπιάδι*, ita ut Anaxagoras jam a. 540. natus esset, *Menag.* ad Diogen. Laërt. l. c. Dubitanter tamen hanc lectionem proposuit, cf. *Heinius* in *Hissmanni* Mag. V, p. 240. et refutatus est a *Meursio* in Attic. lect. III, 27. Infra, ubi de morte Anaxagorae sermo erit, explicabitur, quomodo illi Diogenis loco medela afferri possit, plerisque de hac re disserentibus probata.

Ad aetatem Anaxagorae definiendam pertinent ea quoque loca, in quibus Anaximenis discipulus fuisse traditur. Cic. Nat. Deor. I, 11. „Anaxagoras, qui accepit ab Anaximene disciplinam.“ Diogen. Laërt. II, 6. *οὗτος ἤκουσε Ἀναξιμένους.* Id. prooem. 10. Strab. XIV, p. 645. *Ἀναξιμένους ὁμιλητὴς τοῦ Μιλησίου.* Euseb. praeparat. evang. X, 14, p. 504. Simplic. in phys. Aristot. p. 6. b. *κοινωνήσας τῆς Ἀναξιμένους φιλοσοφίας.* Harpocrat. s. v. *Ἀναξαγόρας·*

1) contra hanc rem disputat *Meiners*, Gesch. d. Wissensch. I, p. 724 ss.

Ἀναξιμένους μαθητὴς Μιλησίου. Augustin. d. civit. D. VIII, 2, p. 701. „Anaxagoras, ejus (sc. Anaximenis) auditor." Non autem jam quaeri posse videtur, num Anaxagorae aetas aliter constituenda sit, sed potius an Anaximenes, seriori tempore vivens coaevus Anaxagorae fuerit: nam in aetate Anaxagorae, paucis exceptis, non ambigitur. *Casaubonum* jam reliquimus. *Wyttenbachius* in Biblioth. Crit. Vol. III, P. 12. p. 65. Anaxagoram Olympiadis sexagesimae septimae anno tertio natum esse putat, nixus testimonio Democriti, qui se quadraginta annos natu minorem dixerat, et Thrasylli, ex cujus ratione Democritus jam Olympiadis septuagesimae septimae anno tertio natus erat. Sed ad hanc sententiam *Wyttenbachius* adductus est tantum eo, quod Anaxagoram discipulum Anaximenis voluit esse, neque vero argumentis e re ipsa petitis. Vulgarem sententiam, quae in Diogene Laërtio affertur, sequuntur viri chronologiae peritissimi, *Meursius, Petavius, Vossius,* quos jam a *Menagio* ad Diog. Laërt. II, 7. excitatos invenies; *Heinius*, *Meiners, Tennemannus,* alii.

Quamquam enim Anaxagoras in nonnullis locis discipulus Anaximenis fuisse fertur, tamen hoc nusquam apud Platonem vel Aristotelem dictum reperies [1]); quid? quod inter ipsa illa testimonia plura sunt ambigua. E contrario sunt plurimi loci, unde ipsum Periclis et Socratis temporibus floruisse patet [2]).

---

1) *Meiners* I, p. 140.

2) hoc elucet ex recensu discipulorum ejus, quem infra apponam.

Quod si ponitur una cum Pythagora et Xenophane (Euseb. praep. evang. X, 14, p. 504. Syncell. chronic. p. 190. 203. a.), hoc vix urgendum esse putaverim, siquidem locis citatis in universum tantummodo de Anaxagorae aetate sermo est. Huc accedit, quod Eusebii auctoritas hac in re non magni facienda est [1]), cum ex iis, quae de doctrina Anaxagorea tradit, manifeste pateat, illum alios sequutum esse, et ex eorum narrationibus hausisse sua. Sed redeat unde huc declinavit oratio. Anaximenes prius vixisse videtur, siquidem nunquam inter seriores illos affertur, qui coaevi Anaxagorae nominantur; floruit, ut verisimillimum est, circiter Ol. LVI — LVIII [2]).

Facile omnino explicari posse mihi videtur, quomodo factum sit, ut Anaximenes pro magistro Anaxagorae haberetur. Solent enim veteres enumerare seriem quandam philosophorum, vel aliorum, ordinemque inter illos constituere, quo isti sese deinceps exceperint. Abunde hoc docet historia artis graecae, ubi similis ratio deprehenditur. Cf. Clem. Alex. Strom. I, p. 301. *Ἀναξιμένης Εὐρυστράτου Μιλήσιος· μεθ᾽ ὃν Ἀναξαγόρας κ. τ. λ.* Talia ab aliis mutabantur, ut non modo *sequutos eos esse* narrarent seriores, verum quoque *discipulos* eorum fuisse dicerent. [3])

---

1) Cf. not. ad fragm. 1.

2) *Meiners*, l. c.

3) *Schleiermacher* über Anaximandros (Abhandl. d. philos. Kl. d. Pr. Akad. 1815.) p. 114. de Thalete et Anaximandro: Zeitgenossen waren sie allen Nachrich-

Quibus expositis intelligitur, non laborandum esse in concilianda discrepantia aetatis Anaximenis et Anaxagorae, quod a nonnullis factum est, ut verbi causa ab *Heinio* (apud *Hissmannum*, V, 245.) *Wyttenbachio*, l. c. *Corsin.* fast. Attic. III, p. 112, cui assentitur *Hemsen*, p. 8. Quorum vero alius aliter rem instituit. Eo minus hanc opinionem retinendam esse censeo, quo magis elucet, si doctrinam ipsam spectaveris, nihil fere esse, quod Anaxagoras ex Anaximene hausisse videri possit. [1]) Inter utrumque ponendum esse *Diogenem Apolloniaten*, ostendit *Schleiermacherus*. [2])

---

ten zufolge und an einem Orte lebend, nur Anaximandros jünger, woraus die spätere Zeit, *die den Begriff der Schule überall hineintrug*, nicht verfehlte, ein so bestimmtes Verhältniss zu bilden." Quae commode mutatis mutandis huc transferri possunt. Cf. *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 312.

1) Cf. *Hemsen*, p. 10. *Carus*, de A. cosmotheol. f. p. 759.

2) *Schleiermacher* über Diogenes von Apollonia, in d. Abhandl. d. K. Akad. d. Wissensch. z. Berlin 1815. p. 93. „was ist nun wahrscheinlicher, dass der Geist sich zuerst fand in jener strengen Form des Gegensatzes, den Anaxagoras aufstellt, oder in jener untergeordneten, der erscheinenden Einheit mit der Materie, wie wir bey Diogenes finden? Ist nicht von Diogenes zu Anaxagoras ein Fortschritt, umgekehrt ein Rückschritt? Tritt uns nicht Anaxagoras, wenn wir ihn unmittelbar an Anaximenes knüpfen, ganz unhistorisch wie ein Deus ex machina entgegen, als habe er den Geist, und noch dazu ganz fertig und rein gewaschen von aller Materie, gleichsam erfunden?"

Jam vero ad aliam hujus disquisitionis partem pergendum erit, qua ea enarrabimus, quae in scriptis veterum de vita Anaxagorae passim referuntur.

Clazomenius vocatur unanimi consensu totius antiquitatis, ita ut fere semper scriptores eum designent apposito illo adjectivo: *Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος*. Quamobrem locos afferre inutile foret. Erat vero ille et generis nobilitate et opum affluentia insignis. Diog. Laërt. II, 6. *οὗτος εὐγενείᾳ καὶ πλούτῳ διαφέρων ἦν.* Pater ipsius fuit *Hegesibulus*, Diog. Laërt. l. c. Clem. Alexandr. p. 416. d. Simplic. in phys. Aristot. p. 6. b. Euseb. praep. evang. X, 14, p. 504. Suid. et Harpocrat. s. v. *Ἀναξαγόρας*. Alii vero *Eubulum* nominant, Diog. Laërt. l. c.

Studio rerum causas cognoscendi adductus patrimonium reliquit, et totum se philosophiae dedit. Quum a suis negligentiae insimularetur, „cur vos," inquit, „ista non curatis?" Diog. Laërt. II, 6. 7. (ubi vid. *Menagium*) *μεγαλοφροσύνῃ, ὅς γε τὰ πατρῷα παρεχώρησε τοῖς οἰκείοις. Αἰτιαθεὶς γὰρ ὑπ' αὐτῶν ὡς ἀμελῶν, τί οὖν, ἔφη, οὐχ ὑμεῖς ἐπιμελεῖσθε;* Saepius haec memorantur. Plat. Hipp. maj. p. 283. a. *Steph. καταλειφθέντων γὰρ αὐτῷ πολλῶν χρημάτων καταμελῆσαι, καὶ ἀπολέσαι πάντα· οὕτως αὐτὸν ἀνόητα σοφίζεσθαι. Heindorf.* ad h. l. p. 127. Plutarch. Pericl. T. I. p. 403. ed. *Hutten. καὶ τὴν οἰκίαν ἐκεῖνος ἐξέλιπε καὶ τὴν χώραν ἀφῆκεν ἀργὴν καὶ μηλόβοτον ὑπ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ μεγαλοφροσύνης.* Philo de vit. contempl. p. 473. *Ἀναξαγόραν καὶ Δημόκριτον Ἕλληνες ᾄδουσιν, ὅτι φιλοσοφίας ἱμέρῳ πληχθέντες μηλοβότους εἴασαν γενέσθαι τὰς οὐσίας.*

Himer. eclog. III, §. 18. p. 84. ed. *Wernsdorf.* *οἱ τούτων ἑκόντες ἀπέστησαν, ἵνα πάσης ἑαυτοὺς τῆς ἔξωθεν ἀσχολίας ἐλευθερώσαντες, τὸν ἀθάνατον τῆς ἀρετῆς πλοῦτον ἀλλάξωνται. Ἀναξαγόρας γῆν ἀνῆκε τὴν ἑαυτοῦ πᾶσαν μηλόβοτον κ. τ. λ.* Phot. biblioth. p. 1018. ed. *Hoeschel.* Cic. Tusc. Quaest. V, 39. „ni ita se res haberet, Anaxagoras aut hic ipse Democritus agros et patrimonia sua reliquissent?" Philostrat. vit. Apollon. Tyanens. p. 16. d. ed. *Morell.* Suid. s. v. *Ἀναξαγόρας· οὗτος Κλαζομένιος ὤν, ἀγέλαις τε καὶ καμήλοις* [1]) *τὰ ἑαυτοῦ ἀνῆκε,* qui locus iisdem verbis repetitur in Cedren. chronic. p. 130. Liban. orat 8. T. II, p. 234. ed. *Morell.* (de Juliano loquitur) *ἀλλ' ἐπαινῶν Ἀναξαγόρου τὸ τὴν μὲν πατρῴαν γῆν ἄσπορον ἀφεῖναι· τὴν ψυχὴν δὲ εἰς καρποὺς παρασκευάσαι, τὴν μὲν ἠμέλει, τὴν δὲ ἐθεράπευε.* Hinc commendatur ejus exemplo *βίος θεωρητικὸς* a Maxim. Tyr. I, 22, p. 418. ed. *Reiske.* *αὐτῷ ἡ μὲν γῆ μηλόβοτος, ἡ δὲ ἑστία ἄοικος κ. τ. λ.* In qua quidem re cernitur ista negligentia, cujus a suis insimulabatur, Diog. Laërt. l. c. Unde notum quoque est facetum illud Apollonii Tyanensis (vid. Philostrat., Suid. et Cedren. ll. cc.), Anaxagoram magis in ovium, quam in hominum gratiam et commodum philosophatum esse dicentis, *προβάτοις μᾶλλον, ἢ ἀνθρώποις φιλοσοφῆσαι.*

Omnibus igitur rebus, quae vulgo magni censentur, posthabitis et relictis, Clazomenius contem-

---

1) leg. *καὶ μήλοις,* vid. *Casaubon.* ad Diog. Laërt. II, 6. in ed. *Meibomii,* p. 83.

plationi rerumque cognitioni se dedit. Inprimis vero ad sidera observanda se contulisse videtur, quandoquidem rati illi astrorum ordines, temporum vicissitudines, stellae disparibus inter se motibus cursus constantissime servantes non minus contemplatione digna visa sunt physicis illius temporis, quam iis recentiorum, qui harum rerum explicatione haud exiguam gloriam consequuti sunt. Quod quum per se facile intelligi possit, ex apertis etiam veterum testimoniis colligitur. Diog. Laërt. II, 7. *ὅτε καὶ πρὸς τὸν εἰπόντα, Οὐδέν σοι μέλει τῆς πατρίδος; Εὐφήμει, ἔφη, ἐμοὶ γὰρ καὶ σφόδρα μέλει τῆς πατρίδος, δείξας τὸν οὐρανόν.* Quae quo modo explicanda sint, patet ex alio loco Diog. Laërt. II, 10. *ἐρωτηθείς ποτε, εἰς τί γεγένηται; Εἰς θεωρίαν, ἔφη, ἡλίου καὶ σελήνης, καὶ οὐρανοῦ.* Cf. *Menag.* ad h. l. Eadem saepius, quamvis aliis verbis narrantur. Lactant. institut. VII, 23. „hic est ille, qui se iccirco natum esse dicebat, ut coelum ac solem videret, qui in terra nihil videbat sole lucente." Clem. Alexandr. strom. II, p. 416. d. ed. Paris. 1641. *Ἀναξαγόραν μὲν γὰρ τὸν Κλαζομένιον τὴν θεωρίαν φάναι τοῦ βίου τέλος εἶναι, καὶ τὴν ἀπὸ ταύτης ἐλευθερίαν λέγουσιν.* Aristot. Eudem. I, 4. *Ἀναξαγόρας μὲν ὁ Κλαζομένιος, ἐρωτηθεὶς, τίς ὁ εὐδαιμονέστατος, Οὐδεὶς, εἶπεν ὧν σὺ νομίζεις, ἀλλ' ἄτοπός τίς σοι φανείη· τοῦτον δ' ἀπεκρίνατο τὸν τρόπον ἐκεῖνος, ὁρῶν τὸν ἐρόμενον ἀδύνατον ὑπολαμβάνοντα μὴ μέγαν ὄντα καὶ καλὸν ἢ πλούσιον ταύτης τυγχάνειν τῆς προσηγορίας· αὐτὸς δ' ἴσως ᾤετο τὸν ζῶντα ἀλύπως καὶ καθαρῶς πρὸς τὸ δίκαιον ἤ τινος θεωρίας κοινωνοῦντα θείας, τοῦτον*

ὡς ἄνθρωπον εἰπεῖν μακάριον εἶναι. Aristot. Ethic. ad Nicom. X, 9. *ἔοικε δὲ καὶ Ἀναξαγόρας οὐ πλούσιον οὐδὲ δυνάστην ὑπολαβεῖν τὸν εὐδαίμονα, εἰπών, ὅτι οὐκ ἂν θαυμάσειεν, εἴ τις ἄτοπος φανείη τοῖς πολλοῖς· οὗτοι γὰρ κρίνουσι τοῖς ἐκτὸς, τούτων αἰσθανόμενοι μόνον.* Aristot. Eudem. I, 5. *τὸν μὲν οὖν Ἀναξαγόραν φασὶν ἀποκρίνασθαι πρός τινα διαποροῦντα τοιαῦτ' ἄττα καὶ διερωτῶντα, τίνος ἕνεκ' ἂν τις ἕλοιτο γίνεσθαι μᾶλλον ἢ μὴ γίνεσθαι; τοῦ, φάναι, θεωρῆσαι τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν περὶ τὸν ὅλον κόσμον τάξιν, τοῦτο μὲν οὖν ἐπιστήμης τινὸς ἕνεκεν τὴν αἵρεσιν ᾤετο τιμίαν εἶναι τοῦ ζῆν.* Jamblich. protrept. 6. *καὶ Ἀναξαγόραν δέ φασιν εἰπεῖν ἐρωτηθέντα, τίνος ἂν ἕνεκα ἕλοιτο γίνεσθαί τις καὶ ζῆν, ἀποκρίνασθαι πρὸς τὴν ἐρώτησιν, ὡς τοῦ θεάσασθαι τὰ περὶ τὸν οὐρανὸν, καὶ περὶ αὐτὸν, ἄστρα τε καὶ σελήνην καὶ ἥλιον, ὡς τῶν ἄλλων γε πάντων οὐδενὸς ἀξίων ὄντων.* Phil. d. incorrupt. mund. p. 488. *εἰς ὃν* (sc. *οὐρανὸν*) *ἀπιδὼν Ἀναξαγόρας πρὸς τὸν πυνθανόμενον, ἧς ἕνεκα αἰτίας τὰ πολλὰ πειρᾶται διανυκτερεύειν ὕπαιθρος, ἀπεκρίνατο τοῦ τὸν κόσμον θεάσασθαι, τὰς χορείας καὶ περιφορὰς τῶν ἀστέρων αἰνιττόμενος.* Hinc factum est, ut rerum civilium et publicarum nullam omnino haberet rationem, eaque omnia, in quibus maximam partem hominum, sua potius quam publica commoda ambitiose sectantium, versari videret, tanquam subter se posita animo elato sperneret. Huc spectat interrogatio illa: *οὐδέν σοι μέλει τῆς πατρίδος;* Cf. Cic. d. Orat. III, 15. „eadem autem alii prudentia, sed consilio ad vitae studia dispari, quietem atque otium sequuti, ut Pythagoras,

Democritus, Anaxagoras, a regendis civitatibus totos se ad cognitionem rerum transtulerunt: quae vita, propter tranquillitatem et propter ipsius scientiae suavitatem, qua nihil est hominibus jucundius, plures, quam utile fuit rebus publicis, delectavit.“ Apposite huc trahi possunt pulcherrima Euripidis verba (admodum similia iis, quae Virgil. Georgic. II, 490. ss. profert), servata in Clem. Alexandr. strom. IV, p. 634., emendata a *Valckenario* in diatrib. d. Eurip. perdit. dram. reliqu. p. 26. qui ipse haec ex Anaxagorae mente dicta esse censet:

ὄλβιος ὅςτις
γῆς ἱστορίας ἔσχε μάθησιν,
μήτε πολιτῶν ἐπὶ πημοσύνας,
μήτ' εἰς ἀδίκους πράξεις ὁρμῶν·
ἀλλ' ἀθανάτου καθορῶν φύσεως
κόσμον ἀγήρω, πῆτε συνέστη,
τοῖς γε τοιούτοις οὐδέποτ' αἰσχρῶν
ἔργων μελετῆμα προσίζει.

Quamobrem ille etiam reprehensus est, siquidem tantum coelestia curavit, rerum vero humanarum nullam habuit rationem. Vid. Aristot. Eudem. V, 7. *Ἀναξαγόραν καὶ Θαλῆν καὶ τοὺς τοιούτους σοφοὺς μὲν, φρονίμους δ' οὔ, φασὶν εἶναι, ὅταν ἴδωσιν ἀγνοοῦντας τὰ συμφέρονθ' αὑτοῖς· καὶ περιττὰ μὲν, καὶ θαυμαστὰ, καὶ χαλεπὰ καὶ δαιμόνια εἰδέναι αὐτούς φασιν, ἄχρηστα δ', ὅτι οὐ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ περὶ ὧν ἐστὶ βουλεύσασθαι.* Eadem inveniuntur in Aristot. Ethic. ad Nicomach. VI, 7.

Quod ad siderum observationem attinet, notatu dignus est locus Philostrat. vit. Apollon. Tyanens.

p. 60. a. ed. *Morell.* *ἀκούων τὸν μὲν Κλαζομένιον Ἀναξαγόραν ἀπὸ τοῦ κατὰ Ἰωνίαν Μίμαντος ἐπισκέφθαι τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ.* Mimas autem, mons altissimus, non longe aberat a Clazomenis. Jam Homerus illius mentionem facit, Od. III, 172. *παρ' ἠνεμόεντα Μίμαντα.*

Anaxagoram itinera fecisse elucet ex Valer. Maxim. VIII, 7, 6. „quali porro studio Anaxagoram flagrasse credimus? qui cum e diutina peregrinatione patriam repetiisset, possessionesque desertas vidisset, non essem, inquit, salvus, nisi istae periissent.[1]) Vocem petitae sapientiae compotem. Nam si praediorum potius, quam ingenii culturae vacasset, dominus rei familiaris intra Penates mansisset, nec tantus Anaxagoras ad eos rediisset.“ Quodsi haec atque talia pro incertis habenda sunt, nihil tamen impedit, quo minus eum in alias regiones profectum esse existimemus, siquidem itineribus, quae a plerisque veterum philosophorum suscepta esse scimus, cognitionem augere poterat. Cf. *Hemsen*, p. 13.

Nullo autem modo vera esse potest narratio Diog. Laërt. II, 10. *ἰδὼν τὸν Μαυσώλου τάφον, ἔφη, Τάφος πολυτελὴς λελιθωμένης ἐστὶν οὐσίας εἴδωλον.* Mausoleum exstructum est Ol. CVII.; Anaxagoram vero jam Olymp. LXXXVIII. mortuum esse, constat. Hoc jam animadverterunt *Pearson.* d. epist.

---

1) Cf. *Carus* d. Anax. cosmoth. font. p. 715. in libro: Ideen zur Gesch. d. Philos. Unice vera explicatio hujus loci est: amittendis istis possessionibus factum est, ut totum me philosophiae dare possem et hoc modo salvus fierem.

Ignat. p. 9. (Vindic. Ignat. p. 345.) *Cuper.* apotheos. Homer. p. 236. *Menag.* ad Diog. Laërt. l. c. *Heinius,* p. 251. ss. *Meiners,* I, p. 724. Nec inter recentiores ulla hac de re est dubitatio.

Ammian. Marcellin. XXII, 16. Theodoret. graec. affect. cur. disp. 2. V. IV, p. 733. ed. *Schulz.* Cedren. chronic. p. 77. Anaxagoram ad Aegyptios profectum esse dicunt, ut alios celeberrimorum philosophorum Graecorum. Assentitur *Valckenar.* diatr. p. 54. quamvis, nixus testimonio Procop. ad Reg. III, p. 185. rem dubitanter proponit. Equidem haec vix vera esse putaverim. Ubi enim apud alios, eosque antiquiores scriptores hujus rei mentionem factam esse invenies? Talia sunt seriorum commenta, qui ubi aliquem caeterorum ingenia superasse viderent, statim omnia praeclara ab aliorum inprimis Aegyptiorum sapientia repetere solebant, etiamsi hac ratione nihil omnino effici posse, abunde intelligitur. [1]) Similiter Josephus Graecos philosophos in doctrina de Deo Mosen ducem habuisse arbitratur: in quorum numero recensendo etiam Anaxagoram affert: *καὶ γὰρ Πυθαγόρας, καὶ Ἀναξαγόρας, καὶ Πλάτων, καὶ οἱ μετ᾽ ἐκείνους ἀπὸ τῆς Στοᾶς φιλόσοφοι, καὶ μικροῦ δεῖν ἅπαντες οὕτω φαίνονται περὶ τῆς τοῦ θεοῦ φύσεως πεφρονηκότες.* Joseph. contr. Apion. T. II. p. 482. ed. *Haverkamp.* Eadem iterum ex Josepho repetit Euseb. praep. evang. VIII, 8. p. 362. Recen-

1) cf. *Meiners* hist. doctr. d. v. D p. 59. *Carus* de Anax. cosmoth. font. p. 746. *Hemsen*, p. 12. *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 203. 204.

tiores fere omnes consentiunt, has narrationes fictas esse. Cf. *Bayle* s. v. Anaxagoras. *Carus* d. cosmoth. Anaxag. font. p. 37. *Meiners* hist. d. ver. D. p. 59. *Hemsen*, p. 11. 12.

Anaxagoram Athenas profectum esse, ibique diu habitasse, inter omnes constat. Nec erat tunc temporis urbs Graeciae, quam praeferre potuisset illi humanitatis parenti, quae, ut Cicero dicit, domus semper est habita doctrinae. Etenim post victoriam de Persis reportatam pollebat haec civitas auctoritate, opibus, divitiis: magna erat mercatura: viri sapientissimi et celeberrimi ibi floruere, et bello et pace insignes. Bene haec exposuit *Meiners*, I, p. 665.

Jam vero quaeritur, quonam anno Athenas venerit, et magnae difficultates oriuntur ex loco quodam Diog. Laërt. II, 7. *ἤρξατο δὲ φιλοσοφεῖν Ἀθήνησιν ἐπὶ Καλλίου, ἐτῶν εἴκοσιν ὤν, ὥς φησι Δημήτριος ὁ φαληρεὺς ἐν τῇ τῶν ἀρχόντων ἀναγραφῇ· ἔνθα καί φασιν αὐτὸν ἐτῶν διατρίψαι τριάκοντα.* Sed eo anno, ubi *Ξέρξου διάβασις* erat, Athenis non Calliam, sed Calliadem archontem fuisse, demonstratum est a *Meurs*. d. Archont. Athen. II, 8. [1]) (quamquam plures Calliae fuerunt, ut ipse *Meurs*. Attic. lect. IV, 15. docet), qui igitur Calliadem h. l. in textu reponi jubet. Quid autem inde lucramur? Quis est, qui Anaxagoram vigesimo aetatis suae anno Athenas profectum esse putet, quum Xerxes illi urbi excidium minaretur? Vid. de hac re *Heinius*,

1) uberius haec exposuit *Hemsen*, p. 15.

p. 247. *Meiners*, I, p. 724. *Hemsen*, p. 17.[1]) Huc accedit, quod haec ratio cum ipso Diogene pugnat, quippe qui Anaxagoram septuaginta duos annos vixisse refert, id quod Suidae etiam testimonio probari potest. Post damnationem autem non diu vixit: sequeretur ergo, Anaxagoram quinquagesimo anno exacto diem obiisse supremum. Quae quum ita sese habeant, equidem aliter hanc rem expediendam esse arbitror. Pro *ἐτῶν εἴκοσιν ὢν* legendum est *ἐτῶν τεσσαράκοντα ὢν*, quod non temere fieri patet, si literis ad exprimendum numerum haec scripta esse putamus[2]) *κ'* (*εἴκοσι*) pro *μ'* (*τεσσαράκοντα*), quae quidem literae saepius a librariis commutatae sunt: cujus commutationis haud pauca exempla dabunt intpp. ad Gregor. Corinth. p. 146. 405. 721. 825. ed. *Schäfer*. Venit igitur Anaxagoras Callia archonte Ol. LXXXI, 1., quadragesimo quinto aetatis suae anno Athenas: pro quo Diogenem Laërtium generatim loquentem substituisse annum quadragesimum nemini mirum videri poterit.

Athenis sub Callia coepit docere philosophiam[3]). Non omnes admisit in disciplinam suam, siquidem

---

1) *Wolf.* prolegg. in Homer. p. 69. sequitur lectionem vulgarem.

2) hoc jam suspicatus est *Heinius*, p. 250. quamquam rem nondum ad liquidum perduxit, nec quomodo locus sanari posset, accuratius demonstravit.

3) sic intelligenda sunt verba: *ἤρξατο φιλοσοφεῖν Ἀθήνησιν*, Diog. Laërt. II, 7. Nam jam ante philosophiae operam dederat, cum adhuc Clazomenis versaretur.

omnino caute versatus esse videtur, ne imperitorum vel *ἐξωτερικῶν* (ut hoc vocabulo uti liceat) calumniis detrimentum caperet, atque in eorum vituperationem adduceretur, qui religionem philosophia ipsius tolli putarent, quod re vera libro scripto et edito denique factum esse videbimus. Vid. Plutarch. Nic. p. 538. ed. Francof. *Ἀναξαγόρας οὔτ' αὐτὸς ἦν παλαιὸς, οὔτε ὁ λόγος ἔνδοξος, ἀλλ' ἀπόῤῥητος ἔτι, καὶ δι' ὀλίγων καὶ μετ' εὐλαβείας τινὸς ἢ πίστεως βαδίζων.* Hinc factum est, ut *Democritum* in familiarium numerum non admitteret. Diog. Laërt. IX. 34. *ὕστερον δὲ Λευκίππῳ παρέβαλε, καὶ Ἀναξαγόρᾳ κατά τινας, ἔτεσιν ὢν αὐτοῦ νεώτερος τετταράκοντα. Φαβωρῖνος δέ φησιν ἐν παντοδαπῇ ἱστορίᾳ, λέγειν Δημόκριτον περὶ Ἀναξαγόρου, ὡς οὐκ εἴησαν αὐτοῦ αἱ δόξαι, αἵ τε περὶ ἡλίου καὶ σελήνης, ἀλλὰ ἀρχαῖαι· τὸν δὲ ὑφῃρῆσθαι* [1]). *Διασύρειν τε αὐτοῦ τὰ περὶ τῆς διακοσμήσεως καὶ τοῦ νοῦ, ἐχθρῶς ἔχοντα πρὸς αὐτὸν, ὅτι δὴ μὴ προσήκατο αὐτόν.* Cf. II, 14. *ἔδοξε δέ πως καὶ Δημοκρίτῳ ἀπεχθῶς ἐσχηκέναι, ἀποτυχὼν τῆς πρὸς αὐτὸν κοινολογίας* (sc. *ὁ Ἀναξαγόρας*) [2]). Moratus est Democritus aliquam-

1) Sensus hujus loci: Anaxagoras non fuit primus, qui haec protulit: intellige priores Ionicos, fortasse Diogenem Apolloniaten, qui de sole et luna similia habet. De Hermotimo non cogitaverim, siquidem de physicis nihil constat, quod Anaxagoras ab ipso hausisse videri possit.

2) Vid. *Menagium* ad utrumque locum. In posteriori mendum esse suspicor, quoniam Anaxagoras dicitur *ἀποτυχὼν τῆς κοινολογίας πρὸς Δημόκριτον*, quum hoc potius Democrito conveniat, quem juniorem

diu Athenis, ut patet ex Valer. Maxim. VIII, 7. quamquam alii propter multa itinera, quae Democritus confecisse dicitur, hoc negant, vid. *Heinius*, p. 253. Hinc verisimile est, eum Anaxagorae institutione usum esse. Non diu autem familiariter cum illo versatus est, quandoquidem utriusque indoles admodum fuit diversa. Anaxagoras fuit ἀγέλαστος, Aelian. Var. Histor. VIII, 13. Democritus contra

perpetuo risu pulmonem agitare solebat.

Vid. *Perizon.* ad Aelian. l. c. *Valckenar.* diatrib. p. 25. qui Periclem et Euripidem pariter ἀγελάστους fuisse refert. Conf. Plut. Pericl. 6. ed. *Hutten*, T. I, p. 384. *Hemsen*, p. 23. 24. Quamobrem Democritus κατά τινας audivit Anaxagoram, mox vero ab eo rejectus, inimicus factus est illius. Tamen laudat Anaxagoram Democritus apud Sext. Empir. adv. Mathemat. VII, 140. Cf. *Carus* d. font. Anax. cosmotheol. p. 695.

Inter familiares et discipulos Anaxagorae praecipuo loco ponamus necesse est *Periclem*, cujus consilio et auctoritate liberatus est, cum jam mortis eum damnare vellent Athenienses. Suid. s. v. Ἀναξαγόρας· Περικλέους δὲ αὐτῷ συνειπόντος. Ipse Pericles coram judicibus se discipulum illius profitetur, Diog. Laërt. II, 13. καὶ μὴν ἐγώ, ἔφη, τούτου μαθητής εἰμι. Euseb. praep. evang. X, 14, p. 504. Diod. Sicul. XII, 39. Tom. I, p. 503. ed. *Wesseling.*

Anaxagoras inter suos recipere noluit. Possunt tamen haec verba ita quoque explicari: non adeptus est assensum Democriti, quem tamen ab ipso illo postulavit.

Ἀναξαγόραν τὸν σοφιστὴν διδάσκαλον ὄντα Περικλέους. Plutarch. Pericl. 4. p. 383 ss. T. I. ed. *Hutten.* *ὁ δὲ πλεῖστα Περικλεῖ συγγενόμενος, καὶ μάλιστα περιθεὶς ὄγκον αὐτῷ, καὶ φρόνημα δημαγωγίας ἐμβριθέστερον, ὅλως τε μετεωρίσας καὶ συνεξάρας τὸ ἀξίωμα τοῦ ἤθους, Ἀναξαγόρας ἦν ὁ Κλαζομένιος, ὃν οἱ τότ᾽ ἄνθρωποι Νοῦν προςηγόρευον, εἴτε τὴν σύνεσιν αὐτοῦ μεγάλην εἰς φυσιολογίαν καὶ περιττὴν διαφανεῖσαν θαυμάσαντες, εἴθ᾽ ὅτι τοῖς ὅλοις πρῶτος οὐ τύχην, οὐδ᾽ ἀνάγκην, διακοσμήσεως ἀρχὴν, ἀλλὰ νοῦν ἐπέστησε καθαρὸν καὶ ἄκρατον, ἐμμεμιγμένοις πᾶσι τοῖς ἄλλοις, ἀποκρίνοντα τὰς ὁμοιομερείας.* 5. *Τοῦτον ὑπερφυῶς τὸν ἄνδρα θαυμάσας ὁ Περικλῆς, καὶ τῆς λεγομένης μετεωρολογίας καὶ μεταρσιολεσχίας ὑποπιμπλάμενος, οὐ μόνον, ὡς ἔοικε, τὸ φρόνημα σοβαρὸν, καὶ τὸν λόγον, ὑψηλὸν εἶχε καὶ καθαρὸν ὀχλικῆς καὶ πανούργου βωμολοχίας, ἀλλὰ καὶ προςώπου σύστασις ἄθρυπτος εἰς γέλωτα, καὶ πρᾳότης πορείας καὶ καταστολὴ περιβολῆς πρὸς οὐδὲν ἐκταραττομένη, πάθος ἐν τῷ λέγειν καὶ πλάσμα φωνῆς ἀθόρυβον, καὶ ὅσα τοιαῦτα πάντας θαυμαστῶς ἐξέπληττε.* — 6. *Οὐ μόνον δὲ ταῦτα τῆς Ἀναξαγόρου συνουσίας ἀπέλαυσε Περικλῆς, ἀλλὰ καὶ δεισιδαιμονίας δοκεῖ γενέσθαι καθυπέρτερος, ὅση πρὸς τὰ μετέωρα θάμβος ἐργάζεται τοῖς αὐτῶν τε τούτων τὰς αἰτίας ἀγνοοῦσι, καὶ περὶ τὰ θεῖα δαιμονῶσι καὶ ταραττομένοις δι᾽ ἀπειρίαν αὐτῶν· ἣν ὁ φυσικὸς λόγος ἀπαλλάττων, ἀντὶ τῆς φοβερᾶς καὶ φλεγμαινούσης δεισιδαιμονίας, τὴν ἀσφαλῆ μετ᾽ ἐλπίδων ἀγαθῶν εὐσέβειαν ἐνεργάζεται.* Plat. epp. 2. p. 311. a. Steph. *Περικλέα καὶ*

᾿Αναξαγόραν (sc. una solent commendare, ut familiares). Olympiodor. schol. in Aristot. Meteor. p. 5. a. *ἀκροατὴς γὰρ ὢν ἔτυχεν ὁ Περικλῆς τοῦ ᾿Αναξαγόρου κ. τ. λ.* Quinctil. Institut. Orat. XII, 2. „Periclem — Anaxagorae physici constat auditorem fuisse." Plura ex ejus disciplina in suum usum convertebat Pericles, maxime ad eloquentiam. Plat. Phaedr. p. 270. a. *προςπεσὼν γάρ, οἶμαι, τοιούτῳ ὄντι ᾿Αναξαγόρᾳ, μετεωρολογίας ἐμπλησθεὶς καὶ ἐπὶ φύσιν νοῦ τε καὶ ἀνοίας ἀφικόμενος, ὧν δὴ πέρι τὸν πολὺν λόγον ἐποιεῖτο ᾿Αναξαγόρας, ἐντεῦθεν εἵλκυσεν ἐπὶ τὴν τῶν λόγων τέχνην τὸ πρόςφορον αὐτῇ.* Vid. *Heindorfii* notam ad h. l. p. 327. Ael. Aristid. T. III, p. 218. (loquitur de Platonis l. c.) *καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον ταῦτ᾿ εἴρηκε περὶ τοῦ ἀνδρὸς, ἀλλὰ καὶ ἑτέρωθι εἰκότως φησὶ, τέλεον τὸν Περικλέα τὴν ῥητορικὴν γενέσθαι, συγγινόμενον ᾿Αναξαγόρᾳ.* Fortasse respicit ad Plat. Alcib. I, p. 118. c. ed. *Steph.* *λέγεταί γε ὦ Σώκρατες, οὐκ ἀπὸ ταὐτομάτου σοφὸς γεγονέναι* (Pericles) *ἀλλὰ πολλοῖς καὶ σοφοῖς συγγεγονέναι, καὶ Πυθοκλείδῃ καὶ ᾿Αναξαγόρᾳ.* Demosth. orat. amat. p. 1414. ed. *Reiske.* *τοῦτο μὲν Περικλέα, τὸν συνέσει πλεῖστον τῶν καθ᾿ αὑτὸν διενεγκεῖν δόξαντα πάντων, ἀκούσεις πλησιάσαντα ᾿Αναξαγόρᾳ τῷ Κλαζομενίῳ, καὶ μαθητὴν ἐκείνου γενόμενον, ταύτης τῆς δυνάμεως μετασχόντα.* Plut. Pericl. 16. Vol. I, p. 404. *Hutten.* appellat Anaxagoram *τῆς πολιτείας σύμβουλον* sc. Periclis. Himer. orat. 23, 4. p. 772. ed. *Wernsdorf.* *ὦ τῶν λογάδων τῶν πανταχόθεν ἐῤῥωμένως Περικλῆς, ἀλλὰ μετ᾿ ᾿Αναξαγόραν δημηγόρος.* Themist. p. 384. ed. *Petav.*

Περικλέα δὲ — καὶ Ἀσπασίαν, ὡς ῥήτορας τελεσιουργούς τε καὶ ὑψηλολόγους, ὅτι ἐκ τοῦ Ἀναξαγόρου ἀδολεσχίας ταῦτα προςειλκύσαντο εἰς τὴν τέχνην. Cic. Brut. 2. „Pericles, Xanthippi filius, primus adhibuit doctrinam, quae quanquam tum nulla erat dicendi, tamen ab Anaxagora physico eruditus, exercitationem mentis a reconditis abstrusisque rebus ad caussas forenses popularesque facile traduxerat." Cic. d. Orat. III, 34. „at hunc (sc. Periclem) non clamator aliquis ad clepsydram latrare docuerat, sed, ut accepimus, Clazomenius ille Anaxagoras, vir summus in maximarum rerum scientia."

Euripides itidem in numero ejus discipulorum afſertur. Diog. Laërt. II, 10. *Εὐριπίδην μαθητὴν ὄντα αὐτοῦ.* Id. II, 45. *ἀμφότεροι δὲ ἤκουσαν Ἀναξαγόρου, καὶ οὗτος καὶ Εὐριπίδης. Menag.* ad ll. cc. Suid. s. v. *Εὐριπίδης· διήκουσε δὲ καὶ Ἀναξαγόρου τοῦ Κλαζομενίου.* Euseb. praep. evang. X, 14, p. 504. Diodor. Sicul. I, 7, p. 11. ed. *Wesseling. Εὐριπίδης μαθητὴς ὢν Ἀναξαγόρου τοῦ φυσικοῦ.* cf. I, 38, p. 46. Vitruv. praef. lib. 8. Theologum. arithmet. 9, p. 7. ed. *Ast.* Strab. XIV, p. 444. ed. *Casaubon. διήκουσε τούτου — καὶ Εὐριπίδης ὁ ποιητής.* Origen. c. Cels. 4. *ἀλλὰ καὶ ὁ κατά τινας σκηνικὸς φιλόσοφος, καὶ φυσιολογίας τῆς Ἀναξαγόρου γενόμενος ἀκροατής.* Gell. N. A. XV, 20. „Euripides a corporis cura ad excolendi animi studium transgressus, auditor fuit physici Anaxagorae." Alexander Aetolus apud Gell. l. c. *ὁ δὲ Ἀναξαγόρου τρόφιμος ἀρχαίου.* Cic. Tusc. Quaest. III, 14. „Euripi-

des. fuerat enim auditor Anaxagorae.“ Schol. Pind. Ol. I, p. 193. T. II. ed. *Heyne*. καὶ Ἀναξαγόρου δὲ γενόμενον τὸν Εὐριπίδην μαθητήν. Schol. Eurip. Orest. 980. cf. schol. Eurip. Hippolyt. 601. Tzetz. exeg. in Iliad. p. 41. ed. *Hermann*. Heraclid. Pontic. p. 77. ed. *Show*. τοῖς Κλαζομενίοις δόγμασιν ἑπόμενος Εὐριπίδης. Cf. Athen. II, 88. p. 289. ed. *Schweighäuser*. Clem. Alexand. Strom. V, p. 581. ed. *Sylburg*. *Hemsen*, p. 19. Hinc factum est, ut Euripides saepius proferret sententias philosophicas, et physicas et ethicas, de qua re plures viri docti egerunt. *Valckenar*. diatrib. d. Eurip. perdit. dram. reliqu. p. 25 ss. On the philosophical sentiments of Euripides, in Classical Journal. N. 28, p. 305 - 319. *Bouterwek* de philosophia Euripidea, in Comment. Rec. Soc. Gotting. cujus commentationis argumentum invenire licet in ephemeridibus literariis Gottingensibus, 1817. N. 167. p. 1657 ss. *Köpke* im Freymüthigen, 1820. Ian. N. 16. ss.

Periclem et Euripidem sequitur *Archelaus*. Vid. Diog. Laërt. prooem. 14. Ἀναξαγόρας, οὗ Ἀρχέλαος (sc. διήκουσεν). Id. II, 16. Ἀρχέλαος — μαθητὴς Ἀναξαγόρου. IX, 41. Ἀρχέλαον τὸν Ἀναξαγόρου μαθητήν. Euseb. praep. evang. X, 14, p. 504. Ἀναξαγόρου δὲ ἐγένοντο γνώριμοι τρεῖς, Ἀρχέλαος κ. τ. λ. Strab. XIV, p. 444. Simplic. in phys. Aristot. p. 6. b. fin. Ἀρχέλαος ὁ Ἀθηναῖος, ᾧ καὶ Σωκράτη συγγεγονέναι φασὶν, Ἀναξαγόρου γενομένῳ μαθητῇ. Cic. Tusc. Quaest. V, 4. „Archelaum, Anaxagorae discipulum.“ Haec certa esse videntur, siquidem nihil est, quod nos hac ratione offendere possit.

Incurrimus vero in magnam difficultatem loco quodam Diogenis Laërtii, II, 16. οὗτος πρῶτος ἐκ τῆς Ἰωνίας τὴν φυσικὴν φιλοσοφίαν μετήγαγεν Ἀθήναζε. Hinc fortasse hausit sua Suidas s. v. Ἀρχέλαος· ἀπὸ Ἰωνίας πρῶτος τὴν φιλοσοφίαν ἤγαγεν [1]). Haec pugnant cum omnibus aliis, quae certa atque explorata jure habentur. Anaxagoras enim fuit φυσικώτατος [2]), et Clazomenis relictis Athenas, ut jam supra demonstratum est, se contulerat. Quamobrem recte de Anaxagora dicere poterat Clemens Alexandrinus strom. I, p. 301. οὗτος μετήγαγεν ἀπὸ τῆς Ἰωνίας Ἀθήναζε τὴν διατριβήν· τοῦτον διαδέχεται Ἀρχέλαος. Vix vero certum quid de illo loco Diogenis pronuntiari posse putaverim. *Menagius* ad h. l. haec ex additamento, falso loco in textum inserto, manasse putat. Contra *Bayle* (s. v. Archelaus) recte hunc locum sese habere, conatur ostendere; quippe qui semper philosophiam in Ionia, Anaxagora Athenis degente, floruisse putat: tum Anaxagoram Athenis relictis, Lampsacum se contulisse, ibique philosophiam docuisse [3]), post ejus mortem Archelaum Atheniensem, discipulum ipsius, Lampsaci eandem aliquamdiu professum [4]) iterum Athenas

---

1) Locus aut a grammatico male excerptus, aut librariorum incuria depravatus. Quorsum enim duxit philosophiam? Supplendum est ex Laërtio: Ἀθήναζε.

2) Sext. Empiric. adv. Mathemat. VII, 90. ib. *Fabricius.*

3) Hoc certum, et infra uberius exponendum erit.

4) Testatur Euseb. praep. evang. X, 14. p. 504. ὁ δὲ Ἀρχέλαος ἐν Λαμψάκῳ διεδέξατο τὴν σχολὴν τοῦ

rediisse [5]), Socratemque ejus disciplina usum esse. Quamquam haec verba ita defendi posse, lubens largior, tamen rem ad liquidum perductum iri despero. Fortasse etiam sic explicari possunt, ut sit sensus: Archelaus fuit primus Atheniensis, qui philosophiae totum se daret et hoc modo philosophiam ex Ionia (nam Ionica secta inde ab illo tempore cessavit) Athenas traduceret. Cf. ad h. l. *Carus* Ideen zur Gesch. d. Philos. p. 483. Verum non multum tribuo huic interpretationi. Omnino incerta maximam partem et dubia sunt, quae de Archelao nobis tradita sunt. Vid. *Meiners* I, p. 740. *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 301.

Porro hoc loco *Socratis* mentionem faciamus necesse est, qui nonnullis locis appellatur discipulus Anaxagorae. Euseb. praep. evang. XV, 16. p. 855. *χαίρειν αὐτὸν* (Socratem dicit) *εἰπόντα τῇ Ἀναξαγόρου καὶ Ἀρχελάου φυσιολογίᾳ κ. τ. λ.* quamquam omnino de doctrina Anaxagorae, vel de physicis haec verba accipi possunt. Ael. Aristid. T. III, p. 540. *λέγεταί τοι ὁ Σωκράτης οὐκ ἀπὸ ταὐτομάτου σοφὸς γεγονέναι, ἀλλὰ πολλοῖς καὶ σοφοῖς συγγεγονέναι, καὶ Πυθοκλείδῃ καὶ Ἀναξαγόρᾳ.* Diog. Laërt. II, 19. *ἀκούσας δὲ Ἀναξαγόρου κατά τινας, ἀλλὰ*

Ἀναξαγόρου. Id. XIV, 15. p. 753. *ἦν δὲ Ἀναξαγόρου μὲν διάδοχος τῆς διατριβῆς ὁμοῦ καὶ τῆς δόξης Ἀρχέλαος. Ἀρχελάου δὲ ἀκουστὴς γεγονέναι λέγεται ὁ Σωκράτης.*

5) Hoc non sequitur ex loco Eusebii modo citato, quo utitur *Baylius*.

καὶ Δάμωνος, ὡς Ἀλέξανδρος [1]) *ἐν διαδοχαῖς, μετὰ τὴν ἐκείνου καταδίκην διήκουσεν Ἀρχελάου τοῦ φυσικοῦ.* Id. II, 45. *ἀμφότεροι δὲ ἤκουσαν Ἀναξαγόρου, καὶ οὗτος, καὶ Εὐριπίδης.* Suid. s. v. *Σωκράτης· εἶτα φιλοσοφήσας διὰ τὸ ἀκοῦσαι Ἀναξαγόρου τοῦ Κλαζομενίου, εἶτα Δάμωνος, εἶτα Ἀρχελάου.* *Baylius* (s. v. Archelaus) hoc non verum esse putat, quandoquidem Socrates Anaxagoram vehementer vituperat [2]), in hac vituperatione autem ad scripta tantummodo Anaxagorae respicere videtur, denique propterea quod inimici Socratis hanc familiaritatem, quam cum Anaxagora, impietatis adversus Deos accusato, contraxisset, ipsi illi crimini versuri fuissent. Assentiuntur *Baylio Meiners* Gesch. d. W. I, p. 724. *Buhle* Gesch. d. Philos. I, p. 209. *Harles.* ad *Fabric.* Biblioth. Gr. II, p. 646. *Hemsen* p. 24. 25. *Tennemannus* (Gesch. d. Philos. II, p. 36.) Socratem scripta Anaxagorae legisse censet: *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 204. valde dubitat de veritate hujus narrationis. Ex omnibus hisce breviter a me allatis nihil sequitur: saltem ex Platonis illo loco nihil ejusmodi extricari posse putaverim. Veteres quidem ipsi haud certi erant de hac re [3]); sed *Meiners* (Gesch. d. Wiss. I, p. 725.) et *Baylius* miran-

---

1) Cujus non est spernenda auctoritas. Est enim notissimus ille Alexander Polyhistor, de quo docte egit *G. Vossius* d. histor. graec. p. 144. Cf. *Jonsius* d. scriptor. hist. philos. II, 16, 1.

2) Respicit *Baylius* ad notissimum Platonis locum, Phaed. p. 98. b: p. 183. ed. *Heindorf.*

3) *κατά τινας,* apud Diogen. Laërt. II, 19.

dum esse concedunt, nec commode explicari posse, quomodo factum sit, ut Socrates cum Anaxagora, qui per longam annorum seriem Athenis commorabatur, non versatus sit. Vid. *Heinium*, p. 259. qui, quid ipse censeat, haud aperte prodit. Quae quum ita sint, equidem Socratem cum Anaxagora versatum esse, arbitror. Fuit enim a physicis haud alienus; fuit ejus mos, ut ad omnes, quin etiam ad sophistas accederet, cum iis disputaret, veritatem eliceret, vel ipse suam cognitionem in utramque partem disserendo augeret: de qua quidem re uberius exponere longum est. Hinc etiam factum est, ut Aristophanes in Nubibus sub Socratis persona physicos et sophistas perstringeret. Hoc vero incertum relinquitur, fueritne Socrates Anaxagorae discipulus sensu proprio, nec ne? Proni enim sunt seriores ad talia excogitanda, ut supra vidimus, cum de Anaximene sermo esset, quem nonnulli Anaxagorae magistrum fuisse perhibent [1]).

Simili ratione Socrates Archelai familiaritate usus esse mihi videtur. Locis supra jam allatis adde Augustin. d. Civ. Dei. VIII, 2. Orig. philos. 9. Paucis tantummodo attingam hanc rem, a fine hujus disquisitionis paullulum remotiorem, tamen hoc loco exponendam, quum inde nonnulla ad Anaxagorae vitam spectantia pendeant. Anaxagoras scilicet cum damnatus esset, Lampsacum se contulit, ibique brevi mortuus est, ut infra videbimus: cujus scho-

---

1) Vid. *Schleiermacher* über Anaximandros, p. 114. quem locum jam supra p. 5. adscripsi.

Iam suscipit Archelaus, mox relinquit, Athenas profectus docet philosophiam et Socratem in numero discipulorum habuit. Socrates natus erat a. 468. a. Chr. n., triginta duobus annis natu minor, quam Anaxagoras, ita ut cum hic moreretur Ol. LXXXVIII, 1, s. 428. a. Chr. n. annum quadragesimum aetatis suae ageret. Num Socratem tam provectum aetate Archelai adhuc disciplina usum esse arbitremur? Sic plures viri docti de hac re egerunt, praecipue *Baylius* [1]). Verum ex Eusebio (praep. evang. XIV, 15. p. 753. *ἦν δὲ Ἀναξαγόρου μὲν διάδοχος τῆς τε διατριβῆς ὁμοῦ καὶ τῆς δόξης Ἀρχέλαος. Ἀρχελάου δὲ ἀκουστὴς γεγονέναι λέγεται Σωκράτης*) non sequitur, Archelaum Lampsaco relicto iterum Athenas se contulisse: audivit Socrates Archelaum post damnationem Anaxagorae, Diog. Laërt. II, 19. *μετὰ ἐκείνου καταδίκην.* Anaxagoras damnatus est Ol. LXXXVII, 2. a. 431. a. Chr. n. cum Socrates annum trigesimum septimum ageret. Quid vero est, quod nos impediat, quo minus Socratem etiam hac aetate Archelai familiaritate usum saepiusque cum eo collocutum esse statuamus? Fortasse etiam antea cum illo versatus est, ut supra cum Anaxagora eum versatum esse dixi. Hac ra-

---

1) *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 301. „Sehr unwahrscheinlich ist die Sage, dass Sokrates sein Schüler gewesen, denn in diesem Falle würden ihn wohl Platon und Aristoteles nicht mit Stillschweigen übergangen haben; auch spricht Simplikios vorsichtig nur von einem Umgange des Sokrates mit ihm.“ Cf. Simplic. in Aristot. phys. p. 6. b.

tione corruunt commenta *Baylii*, quae ex veteribus nullo modo demonstrari possunt. Ille enim Anaxagoram bis accusatum, bis expulsum, bis Athenas venisse suspicatur: primum expulsum esse auctore Thucydide, tum revocatum a Pericle, qui Thucydidem e civitate ejecerat, dein libro *περὶ φύσεως* edito *τῆς ἀσεβείας* accusatum Lampsacum se contulisse [1]).

A Diogene Laërtio refertur etiam *Empedocles* inter discipulos Anaxagorae, vid. VIII, 56. *τὸν δὲ Ἀναξαγόρου διακοῦσαι, καὶ Πυθαγόρου· καὶ τοῦ μὲν τὴν σεμνότητα ζηλῶσαι τοῦ τε βίου καὶ τοῦ σχήματος, τοῦ δὲ τὴν φυσιολογίαν.* Auctor hujus narrationis est *Ἀλκιδάμας ἐν τῷ φυσικῷ.* Fuit Empedocles paullo junior, quam Anaxagoras, floruit circa Olympiadem octogesimam quartam, Diog. Laërt. VIII, 74. Simplic. in phys. Aristot. p. 6. b. *οὐ πολὺ κατόπιν τοῦ Ἀναξαγόρου γεγονὼς*, ita ut chronologia non pugnet cum hac ratione. *Fazell.* d. reb. Sicul. decad. 1. VI, 1, p. 134. hoc verum esse censet, propterea quod ejus de rerum natura placita admodum cum Anaxagorae opinionibus congruant.

---

1) Similiter censet *Heumannus* in Act. philos. III, p. 195. Anaxagoram anno vicesimo aetatis Athenas literarum discendarum caussa venisse, dein Miletum abiisse, ut Anaximenem audiret, denique literarum docendarum caussa Athenas rediisse, ibique triginta annos commoratum esse. Ita etiam statuit *Brucker.* Histor. crit. philos. I, p. 499. Contra hanc sententiam vid. *Heinius* p. 248. *Hemsen*, p. 47. Nullo enim modo haec ex veterum scriptis ostendi possunt.

In singulis explicandis eos saepius convenire concedo; in principiis vero discrepant, etsi jure quodammodo juncti (ut *ἓν καὶ πολλὰ λέγοντες*) opponuntur iis philosophis, qui ut Heraclitus omnia per *ἀλλοίωσιν*, non per *διάκρισιν* fieri putabant, vid. Simplic. in phys. Aristot. p. 33. a. Serius autem Anaxagoras scripta edidit, quod elucet ex Aristot. Metaph. I, 3. *Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος, τῇ μὲν ἡλικίᾳ πρότερος ὢν τούτου, τοῖς δ' ἔργοις ὕστερος.* Verumtamen de familiaritate illa, quae inter utrumque intercessisse dicitur, nihil certi statui posse videbitur, inprimis cum accuratiores loci apud veteres omnino desint. Vid. *Sturz.* ad Empedocl. I, p. 18. *Hemsen,* p. 20.

Jam sequitur *Thucydides*, qui discipulus Anaxagorae fuisse fertur, Marcellin. vit. Thucyd. p. 4. ed. *Duker.* *ἤκουσε δὲ διδασκάλων Ἀναξαγόρου μὲν ἐν φιλοσόφοις.* Notatu dignum est, quod l. c. additur: *ὅθεν, φησὶν Ἄντυλλος, καὶ ἄθεος ἠρέμα ἐνομίσθη, τῆς ἐκεῖθεν θεωρίας ἐμφορηθείς.* Quamquam haec apud veteres alibi non memorantur (vid. *Poppo* in ed. Thucyd. Vol. I, p. 321.), tamen non rejicienda esse censeo, siquidem nihil obstat, et parum habent momenti Tzetzae [1]) aliquot versiculi in codice Palatino:

Καὶ σὺ δὲ Μαρκελλῖνε τὰ ψευδῆ γράφεις.
Ἀναξαγόραν Εὐριπίδου διδάσκαλον
Ὄντα παλαιὸν πῶς λέγεις Θουκυδίδου;
Ὁ τοῦ Ξύλου παῖς προχρονώτερος τοῦδε.

---

1) Cf. *Poppo* l. c.

Οὗ συγγράφοντος παῖς τελῶν Θουκυδίδης
Ἀκηκοὼς ἔκλαυσε τῶν συγγραμμάτων·
Οὗ δ' ὁ Ἡρόδοτός φησι πατρὶ τούτου τάδε,
Ἔνθεν, Ὄλουρε, παῖς ὁ σὸς ψυχὴν ἔχει.
Οὗτος χρόνοις δ' ἦν ὕστερον Εὐριπίδου·
Εὐριπίδης δὲ Ξερξικοῖς ἦν ἐν χρόνοις.
Εὐριπίδου πρῶτος δὲ πῶς Θουκυδίδης,
Ἔτι τελῶν παῖς συγγραφαῖς ταῖς Ἡροδότου
Καθυστερούσαις τῶν χρόνων Εὐριπίδου.

Thucydides fuit primus inter historicos graecos, qui cum accuratiori rerum observatione subtile judicium conjungeret, ita ut quemadmodum Anaxagoram in rerum causas cognoscendas admirando rationis acumine penetrasse videmus, sic illum animorum altos recessus perspexisse, simulationum involucra detexisse, rerumque causas et eventus acute intellexisse, manifestum sit. Quam ejus rationem etsi in propria ipsius indole positam fuisse lubenter profiteor, magnopere Anaxagorae disciplina eam adjutam esse, negari non poterit. Hinc factum est, ut uterque pro atheo haberetur, quippe quorum alter in hanc suspicionem incideret propterea quod Solem non Deum, sed *μύδρον διάπυρον* appellaverat, eaque quae in monstro quodam mira videbantur, a physicis causis derivabat [1]), alter tum familiaritate cum illo conjunctus, tum vel maxime eo insignis, quod in historia conscribenda non ut ante eum facere solebant, quae narranda erant, inprimis ora-

1) Haec infra de Anaxagora exponentur, et locis veterum confirmabuntur.

cula a'Deorum numine repeteret, verum in causas rerum accuratius inquireret. Hac in re maxima cernitur diversitas inter Herodotum et Thucydidem, siquidem ille haec omnia ad Deos pie religioseque revocare solet. Cf. *Creuzer* über d. histor. Kunst d. Gr. p. 285. Id. Herodot und Thucydides, p. 99. ubi nonnullis exemplis haec diversitas illustratur.

Themistocles a Stesimbroto [1]) apud Plutarch. Themistocl. ed. *Reiske*, Vol. I, p. 440. Anaxagorae discipulus fuisse dicitur. Plutarchus nonnulla profert contra hanc narrationem. Erat enim Themistocles aetate superior, et revera discipulis proprie dictis adnumerari non potest. Ostracismo Athenis pulsus Ol. LXXVII, 2. Ephesum profectus est: quo tempore Anaxagoras circiter triginta annos natus fuit. Hinc verisimile esse videtur, Themistoclem in exilio familiarem factum esse Anaxagorae, siquidem Ephesus a Clazomenis non longe aberat. Sic hanc rem expediendam esse jam censuerunt *Heinius*, p. 259. *Harles.* ad *Fabric.* Bibl. Gr. II, p. 646. Aliter *Bentlejus* in Opusc. philolog. p. 304. ed. Lips. „Anaxagoras potuit cognitus esse Themistocli; nam natus fuit Ol. 70, 1. ut Apollodorus et Demetrius Phalereus apud Diogenem Laërtium, auctor uterque bonus, testantur; et ad philosophiam animum applicuit Athenis vicenarius, Ol. 75, 1. Calliae magistratu, ipso anno expeditionis Xerxis, quum tanta ad Themistoclem gloria pervenit, et novennio

1) De Stesimbroto vid. *Jonsius* d. script. hist. philos. I, 4, 5. *G. Vossius* d. histor. Gr. p. 445.

ante ejus exilium. Iidem auctores sunt, Anaxagoram triginta annos docuisse Athenis, ut novem omnino anni suppetierint ei ad colendam cum Themistocle amicitiam." Quid de hac re statuendum sit, patet ex supra disputatis.

Ad discipulos Anaxagorae, vel saltem ad eos, quibuscum arctiori familiaritatis vinculo junctus erat, porro referri debet *Metrodorus Lampsacenus*, qui et physica complexus, et in Homero allegorice interpretando Clazomenium secutus est, quod elucet ex Phavorino apud Diog. Laërt. II, 11. *δοκεῖ δὲ πρῶτος, (καθά φησι Φαβωρῖνος ἐν παντοδαπῇ ἱστορίᾳ) τὴν Ὁμήρου ποίησιν ἀποφήνασθαι εἶναι περὶ ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης. ἐπὶ πλεῖον δὲ προστῆναι τοῦ λόγου Μητρόδωρον τὸν Λαμψακηνὸν, γνώριμον ὄντα αὐτοῦ, ὃν καὶ πρῶτον σπουδάσαι τοῦ ποιητοῦ περὶ τὴν φυσικὴν πραγματείαν.* Vid. *Menagium* ad h. l. Cf. Tatian. adv. Graec. 37. p. 80. et 48. p. 98. ib. intpp. *Nitzsch.* ad Plat. Ion. p. 25. Lampsaci aliquamdiu moratus est, unde cognomen traxit. Ibi sine dubio Anaxagoram audivit; vid. *Jonsius* d. scriptt. hist. philos. I, 2, 6. I, 20, 5.

Pariter *Aesopus Tragicus* vocatur discipulus Anaxagorae, vid. Front. p. 87. ed. *Niebuhr.*

Interdum mentionem factam esse videmus *Anaxagoreorum.* Plat. Cratyl. p. 409. a. (ed. *Heindorf.* p. 86.) *οἱ Ἀναξαγόρειοι.* Syncell. chronic. p. 149. *οἱ Ἀναξαγόρειοι.* His Polus sophista adnumerandus esse videtur. Schol. in Platon. Gorg. a *Bekkero* ed. p. 345. *Ἀναξαγόρειος γὰρ ἦν τῇ προαιρέσει ὁ Πῶλος.* Sic Plut. plac. philos. IV, 3. *οἱ δ'*

ἀπ' Ἀναξαγόρου. Aristot. Gen. et Corr. I, 1. Meteor. I, 8. Plut. plac. philos. I, 17. Sext. Empir. adv. Mathem. X, 318. Simplic. in Aristot. d. Coel. p. 128. a. b. in phys. Aristot. p. 10. a. 36. a. 104. a. 121. b. 151. b. 245. a. Solennis haec esse videtur circumscriptio nominis Anaxagorae, quae inprimis apud seriores scriptores invenitur. Cf. *Hermann.* ad Viger. p. 700.

Jam vero jure quodam ex me quaeri posse videtur, cur in recensendis Anaxagorae discipulis *Diogenem Apolloniaten* non attulerim. *Meiners* Gesch. d. Wiss. I, p. 740. et *Buhle* Gesch. d. Philos. I, p. 206. hunc virum Anaxagorae disciplina usum esse contendunt. Equidem vero nullum locum apud veteres inveni, in quo diserte hujus rei mentio fiat. Jam supra (p. 6.) inter Anaximenem et Anaxagoram Diogenem ponendum esse dixi secutus celeberrimum *Schleiermacherum*, qui ipsam Diogenis doctrinam non cohaerere ostendit cum Anaxagorae, verum potius cum Anaximenis placitis [1]): qua qui-

1) Abhandl. d. philos. Klasse d. Kön. Preuss. Akad. d. Wissensch. 1804—11. Berlin 1815. Vid. inprimis p. 94. De aetate Diogenis cf. Stob. eclog. phys. I, 25, 1. T. II, p. 508. ed. *Heeren.* Vixit adhuc, si locus est sanus eo tempore, cum lapis apud Aegos flumen decideret, h. e. 469. a. Chr. n. Simplic. ad phys. Aristot. p. 6. a. Diogenem appellat σχεδὸν νεώτατον (sc. τῶν φυσικῶν) et κατὰ Ἀναξαγόραν cum scripsisse refert. Quam sententiam sequi videtur Sidon. Apollinar. XV, 89. vid. *Bayle*, s. v. Archelaus. Cf. praeterea *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 40 ss.

dem re refutatur *Tennemannus*[1]), qui Anaxagorae theismum vim suam exseruisse putat in Diogenis doctrinam. Vid. *Panzerbieter.* dissertat. d. Diog. Apolloniatae vita et scriptis. Meining. 1823. qui demonstravit, Diogenem Apolloniaten fuisse aequalem Anaxagorae, sed ita, ut Diogenes aetate paullo major esset, circiter 530. a. Chr. n. usque ad annum 460.

Quis vero est, qui non miretur sapientem Clazomenium, ex cujus disciplina tot tantique viri prodiere? Cogites Periclem, Euripidem, Democritum, Archelaum, Thucydidem, quibus fortasse Themistoclem, Socratem et Empedoclem adnumerare possis! Quot aliorum nomina et memoriam temporum oblivionem abolevisse arbitrabimur? Profecto haud exigua vi animi pollebat, quum ejus disciplina diversissima ingenia aleret, quorum recensum hucusque dedimus. Quamquam enim alium ad aliud studium naturae indoles impellebat, multiplicem sine dubio usum ex Anaxagorae praeceptis hausit.

Si autem quaerimus, quo modo talis ac tantus factus sit, vix singula afferri possunt, quibus hoc ostendi queat. Sunt enim, qui doctrinam suam Anaxagoram accepisse putent ab *Hermotimo Clazomenio.* Sed praeterquam quod omnia incerta sunt, quae apud veteres de hac re traduntur, ambiguus inprimis est locus Aristotelis, Metaph. I, 3. 4. quo

1) Grundr. d. Gesch. d. Philos. p. 73. In majori opere *Tennemannus* nihil de hac re dicit.

nititur illa sententia, et quem omnes sequuntur, qui Hermotimum, ut primum Anaxagoreae doctrinae auctorem commemorant. Uberius haec jam exposuit *Carus* (über die Sagen von Hermotimos, in *Fülleborn*. Beytr. z. Gesch. d. Philos. 9, p. 58 ss. quam commentationem denuo recusam invenies in auctoris Ideen zur Gesch. d. Philos. p. 330 ss.) ita ut acta egisse viderer, si pluribus eadem demonstrarem. Cf. *Hemsen*, p. 5 ss. *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 209. Cogites animum ejus super terrena elatum, ut jam supra vidimus, ὑπ' ἐνθουσιασμοῦ rerum cognitioni intentum, qui commoda et bona externa reliquit, infestam sortem fortiter toleravit! Hunc et tantum virum patriam, luxurie debilitatam atque tunc temporis bellis et seditioso tumultu misere vexatam, reliquisse, resque civiles omnino non curasse, non est, quod miremur. Quo magis hominum libido ipsi displicebat, quo severior erat, eo magis abhorrebat a quavis occasione, ubi talia occurrebant. Vir ejusmodi indole praeditus, vivensque eo tempore, quo universa Graecia, devictis barbaris ad altiora progressa, omnium artium ac literarum genere floruit, ubi plures viri docti rerum natura indaganda inclaruerunt, quorum vestigia prementes posteri altius evehi poterant, sine dubio eo pervenire debuit, quo Anaxagoram Clazomenium pervenisse videmus. Nec est, quod eum sua hausisse arbitremur ab Aegyptiis (*Hemsen* p. 11.), a Mose (p. 12.), a Chaldaeis (*Carus* Ideen zur Gesch. d. Philos. p. 748.), e mysteriis (id. p. 753.). Talibus non opus est ad explicandum virorum magnorum

ingenium. Bene omnino haec omnia docuit *Carus* in dissertat. d. Anaxag. cosmo-theolog. fontibus. Lips. 1797. quam etiam invenire licet in ejusd. Ideen zur Gesch. d. Philos. p. 689 ss. [1]) et in dissert. Anaxagoras und sein Zeitgeist, eine geschichtliche Zusammenstellung, in eod. libr. p. 393 ss. et in *Füllebornii* Beytr. z. Gesch. d. Philos. 10. p. 160 ss.

Physica maxime ab Anaxagora tractabantur, utpote philosopho Ionico, quorum hoc erat proprium. Quamobrem saepissime vocatur *φυσικὸς*, ad quod confirmandum locos excitare, longum est. Satius vero erit paucis ostendere, quanti hac in re aestimabatur. Appellatur *φυσικώτατος*, Sext. Empir. adv. Mathem. VII, 90. *Fabric.* ad h. l. Mirabantur ejus *σύνεσιν μεγάλην εἰς φυσιολογίαν καὶ περιττὴν διαφανεῖσαν*, Plut. Pericl. ed. *Hutten*, T. I, p. 384. *Κλαζομένιος ἦν ἀνὴρ ἐπιφανὴς Ἀναξαγόρας ὁ φυσικὸς*, Strab. XIV, p. 645. (p. 444. ed. *Casaubon.*) *Ἐν τοῖς τὴν φυσικὴν φιλοσοφίαν φιλοσοφήσασιν οὐκ ἀπεῤῥιμμένον*, Alexand. Aphrodis. in Aristot. d. fat. p. 11. „Anaxagoras, qui mentem principium esse dixit generandarum rerum, admirationi fuit hominibus, quasi solus rationem fuerit sequutus, caeteris placita sua temere tradentibus, cum hujusmodi causam praeterirent,“ Alexand. Aphrodis. in Aristot. Metaph. ed. lat. p. 14. Numerabatur ab Hermippo [2]) in septemdecim sapientibus, Diog. Laërt. I, 42. Huc

---

1) hanc editionem semper citare soleo, cum prior non amplius veneat.

2) de quo vid. Diog. Laërt. l. c.

pertinet etiam epitaphium ejus sepulcro inscriptum [1]):

Ἐνθάδ᾽ ὁ πλεῖστον ἀληθείας ἐπὶ τέρμα περήσας
Οὐρανίου κόσμου κεῖται Ἀναξαγόρας.

Hinc factum est, ut Νοῦς appellaretur, quandoquidem haud parvam nominis celebritatem nactus est doctrina sua, qua mentis vi ac voluntate mundum ortum esse contendit; neque hoc nomen ipsi inditum esse arbitror, ut irrideretur. Diog. Laërt. II, 6. *παρ᾽ ὃ καὶ νοῦς ἐπεκλήθη.* Suid. s. v. *Ἀναξαγόρας· νοῦς δὲ ἐπεκαλεῖτο.* Harpocrat. s. v. *Ἀναξαγόρας· νοῦς δὲ ἐκαλεῖτο.* Cedren. chronic. p. 130. *ὃς ἐκαλεῖτο Νοῦς.* Plut. Pericl. p. 383. ed. *Hutten.* *ὃν οἱ τότ᾽ ἄνθρωποι Νοῦν προςηγόρευον, εἴτε τὴν σύνεσιν αὐτοῦ μεγάλην εἰς φυσιολογίαν καὶ περιττὴν διαφανεῖσαν θαυμάσαντες, εἴθ᾽ ὅτι τοῖς ὅλοις πρῶτος οὐ τύχην, οὐδ᾽ ἀνάγκην, διακοσμήσεως ἀρχὴν, ἀλλὰ νοῦν ἐπέστησε κ. τ. λ.* Schol. in Plat. Alcib. prim. a *Bekkero* edit. p. 387. *Ἀναξαγόρας δὲ φυσικὸς φιλόσοφος, ὁ νοῦς ἐπικληθεὶς, ὅτι τοῦτον πρῶτος πάντων ἐπέστησε τῷ παντί.* Cf. *Carus* d. Anax. cosmoth. font. p. 739. *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 206. Ara ipsi erat instructa, hoc nomine insignita, vid. Aelian. Var. Hist. VIII, 19. *ὅτι καὶ βωμὸς αὐτῷ ἵσταται, καὶ ἐπιγέγραπται, ὁ μὲν Νοῦ, ὁ δὲ Ἀληθείας.* Vid. intpp. ad h. l. Timon in sillis apud Diog. Laërt. II, 6. haec habet:

Καί που Ἀναξαγόραν φασ᾽ ἔμμεναι ἄλκιμον ἥρω

1) cf. Aelian. Var. Histor. VIII, 19. et Diog. Laërt. II, 15. ubi legitur *ἐνθάδε πλεῖστον* pro *ἐνθάδ᾽ ὁ πλεῖστον,* quod vero a *Casaubono* correctum est.

Νοῦν, ὅτι δὴ νόος αὐτῷ, ὃς ἐξαπίνης ἐπαγείρας
Πάντα συνεσφήκωσεν ὁμοῦ τεταραγμένα πρόσθεν.

Hac ratione sustulisse etiam dicitur opinionem vulgi, ex qua multi erant Dii. Euseb. praep. evang. XIV, 16. p. 755. *δεισιδαιμονίαν πολύθεον, ἣν πρῶτος Ἑλλήνων Ἀναξαγόρας καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν ἐξήνεγκαν.* Josephus, graecorum philosophorum sapientissimos in doctrina de Deo Mosen ducem habuisse arbitrans, in eorum numero recensendo affert Anaxagoram, quippe qui mentis consilio mundum formatum esse contendit, c. Apion. T. II, p. 482. ed. *Haverkamp. καὶ γὰρ Πυθαγόρας καὶ Ἀναξαγόρας καὶ Πλάτων, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους ἀπὸ τῆς Στοᾶς φιλόσοφοι καὶ μικροῦ δεῖν ἅπαντες οὕτω φαίνονται περὶ τῆς τοῦ θεοῦ φύσεως πεφρονηκότες.*

Hinc adductus est, ut Homeri carmina interpretatione ad allegorias revocaret. Diog. Laërt. II, 11. *δοκεῖ δὲ πρῶτος, (καθά φησι Φαβωρῖνος ἐν παντοδαπῇ ἱστορίᾳ) τὴν Ὁμήρου ποίησιν ἀποφήνασθαι εἶναι περὶ ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης.* Cf. quae supra p. 31. de Metrodoro Lampsaceno dicta sunt. *Menag.* ad Diog. Laërt. l. c. *Bayle* s. v. Anaxagoras. *Wolf* prolegg. p. 162. *Carus* d. fontib. Anax. cosmotheol. p. 737. *Ritter*, p. 205. Syncell. chronic. p. 149. *ἑρμηνεύουσι δὲ οἱ Ἀναξαγόρειοι τοὺς μυθώδεις θεοὺς, νοῦν μὲν τὸν Δία, τὴν δὲ Ἀθήναν τέχνην, ὅθεν καὶ τό· χείρων ὀλλυμένων ἔῤῥει πολύμητις Ἀθήνη.* Xenoph. Sympos. III, 3. 6. Id. apud Euseb. praep. evang. XIV, p. 744. Alexand. Aphrodis. in Aristot. d. fat. p. 11. Heraclid. Alleg. Hom. p. 76. ed. *Show. ἀλλ' ὁ Κλαζομένιος Ἀναξαγόρας κατὰ διαδοχὴν γνώριμος ὢν*

Θάλητος, συνέζευξε τῷ ὕδατι δεύτερον στοιχεῖον, τὴν γῆν, ἵνα ξηρῷ μιχθὲν ὑγρὸν ἐξ ἀντιπάλου φύσεως εἰς μίαν ὁμόνοιαν ἀνακραθῇ. Καὶ ταύτην δὲ τὴν ἀπόφασιν πρῶτος Ὅμηρος ἐγεώργησεν, Ἀναξαγόρᾳ σπέρματα τῆς ἐπινοίας χαρισάμενος, ἐν οἷς φησι·

ἀλλ᾽ ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε.

Quamvis Heraclides hanc allegoriam non ut Anaxagoream profert, sed ut propriam, tamen adductus mihi esse videtur in hanc rationem propterea, quod Anaxagoram hoc modo carmina Homerica interpretatum esse sciverat. *Nitschius* de his rebus in praefatione ad lexicon mythologicum disputans citat *Ἀναξαγόραν περὶ Ὁμήρου*, cujus tamen libri a nullo veterum fit mentio.

Quum igitur *δεισιδαιμονίαν πολύθεον* hac ratione tolleret, omnia ad physicas causas revocaret, ipsumque Homerum aliter explicaret, impietatis adversus Deos accusatus est, de qua re deinceps uberius videndum erit. Idcirco nec Pericles ipse, nec Aspasia calumnias effugere poterant, ut *τὰ θεῖα μὴ νομίζοντες*, Plut. Pericl. 32. ed. *Hutten*, T. I, p. 420. Ad haec alludit Lucian. Timon. T. I, p. 118. ed. *Hemsterhus. τὸν σοφιστὴν Ἀναξαγόραν, ὃς ἔπειθε τοὺς ὁμιλητὰς μηδὲν ὅλως εἶναί τινας ἡμᾶς τοὺς θεούς.* Hinc vituperatur Anaxagoras a nonnullis, Ael. Aristid. T. III, p. 101. ed. *Paul. Stephan. ὅτι εἰ Διαγόρου*[1]) *κατηγοροίη καὶ Ἀναξαγόρου καὶ*

---

1) Diogoras Melius vocabatur *ἄθεος*, vid. Cic. Nat. Deor. I, 23. et I, 1. ubi cf. doctissimi *Creuzeri* notam.

τινὰς ἄλλους — — γενομένους ἀτόπους ἀνθρώπους, qui locus illustratur Plat. apolog. Socrat. 14. *ἐπεὶ τὸν μὲν ἥλιον λίθον φησὶν εἶναι, τὴν δὲ σελήνην γῆν. Ἀναξαγόρου οἴει κατηγορεῖν, ὦ φίλε Μέλιτε κ. τ. λ.* vid. *Fischer*. ad h. l. Sustulit enim Deos, siquidem solem et lunam lapides esse dixit, sicque una cum Diagora ab Aelio Aristide memoratur. Liban. declam. 29. *Ἀναξαγόρας ἐδέθη δικαίως* sc. quia religiones vulgi spernebat. Iren. adv. haer. II, 14. „Anaxagoras autem, qui et atheus cognominatus est.“ Re accuratius considerata Clazomenium non sensu proprio, sed sensu Graecorum illius aevi *ἄθεον* nominari posse, abunde intelligitur. Patet hoc ex philosophandi indole, qua eum usum esse ostendimus, ubi de Thucydide sermo erat, quem cum Anaxagora conjunctissimum *ἄθεον* vocatum esse, supra allata testantur. Non enim Deos ubicunque agentes et voluntate sua quaelibet efficientes statuit, sed causas physicas indagavit, quarum vi singula exorta essent. Cf. v. c. fragm. 26. et ib. not. Plutarch. Nic. ed. *Hutten*. Vol. III, p. 391. *οὐ γὰρ ἠνείχοντο τοὺς φυσικοὺς καὶ μετεωρολέσχας τότε καλουμένους, ὡς εἰς αἰτίας ἀλόγους καὶ δυνάμεις ἀπρονοήτους, καὶ κατηναγκασμένα πάθη διατρίβοντες τὸ θεῖον.* [1])

---

1) *Carus* Anaxagoras u. s. Zeitgeist, p. 432 ss. Id. p. 437. „man hält sich mithin nur streng an das, was überhaupt von Anaxagoras bekannt ist, wenn man ihn nicht sowohl directen Vernichter, als indirecten Läuterer einiger Eigenschaften des göttlichen Wesens, nicht sowohl planmässigen Bestreiter der Mei-

Eo tempore, quo Athenis degebat, maxime floruisse putandus est Anaxagoras, cumque rerum naturae admodum peritus esset, haud parvam nominis nactus erat celebritatem. Quum aliquando Pericli aries adferretur ex agro, uno cornu insignis, Anaxagoras contra Lamponem, vatem illius temporis, physicam causam ostendit. Plutarch. Pericl. 6. ed. *Hutten*, T. I, p. 385. *λέγεται δέ ποτε κριοῦ μονόκερω κεφαλὴν ἐξ ἀγροῦ τῷ Περικλεῖ κομισθῆναι, καὶ Λάμπωνα μὲν τὸν μάντιν, ὡς εἶδε τὸ κέρας, ἰσχυρὸν καὶ στερεὸν ἐκ μέσου τοῦ μετώπου πεφυκὸς, εἰπεῖν, ὅτι δυοῖν οὐσῶν ἐν τῇ πόλει δυναστειῶν, τῆς Θουκυδίδου καὶ Περικλέους, εἰς ἕνα περιστήσεται τὸ κράτος, παρ' ᾧ γένοιτο τὸ σημεῖον· τὸν δ' Ἀναξαγόραν, τοῦ κρανίου διακοπέντος ἐπιδεῖξαι τὸν ἐγκέφαλον οὐ πεπληρωκότα τὴν βάσιν, ἀλλ' ὀξὺν ὥςπερ ᾠὸν, ἐκ τοῦ παντὸς ἀγγείου συνωλισθηκότα κατὰ τὸν τόπον ἐκεῖνον, ὅθεν ἡ ῥίζα τοῦ κέρατος εἶχε τὴν ἀρχήν. Καὶ τότε μὲν θαυμασθῆναι τὸν Ἀναξαγόραν ὑπὸ τῶν παρόντων κ. τ. λ.* Quare etiam rerum coelestium et tempestatis permutationum apprime gnarus, multorum admiratione dignus visus est, cum aliquando Olympiam profectus, quasi brevi eruptura pluvia, ibi pellicea indutus veste sederet, et eventus ipsius praedictionem confirmaret. Diog. Laërt. II, 10. *ἀλλὰ καὶ εἰς Ὀλυμπίαν ἐλθόντα ἐν δερματίνῳ καθίσαι, ὡς μέλλοντος ὕσειν· καὶ γενέσθαι.* Aelian. Histor. Anim. VII, 8. *ἐν Ὀλυμπίᾳ δὲ θεώμενον Ἀναξαγό–*

---

nungen des Volks, als höchstens gelegentlichen Erklärer und Berichtiger seines Wahnglaubens nennt."

ραν καὶ αὐτὸν τὰ Ὀλύμπια, ἐπιῤῥαγέντος ὑετοῦ, τὸ Ἑλληνικὸν πᾶν ᾖδε, καὶ θειότερα νοεῖν, ἢ κατὰ τὴν θνητὴν φύσιν ἐκόμπαζεν. Suid. s. v. *Ἀναξαγόρας· ὅτι Ἀναξαγόρας Ὀλυμπίοισιν, ὁπότε ἥκιστα ὗει, προςελθὼν ὑπὸ κωδίῳ ἐς τὸ στάδιον, ἐπὶ προῤῥήσει ὄμβρου λέγεται τοῦτο πεπραχέναι. Καὶ ἄλλα δὲ πλεῖστα προλέγων.* Eum plura hujuscemodi praedixisse testatur Philostrat. Vit. Apollon. Tyanens. I, 2. p. 394. a. ed. *Morell. τί δὲ Θαλῆς τε καὶ Ἀναξαγόρας, τὼ Ἴωνε ὁ μὲν εὐφορίαν τὴν τῶν ἐλαῶν, ὁ δὲ πολλὰ τῶν οὐρανίων παθῶν προειπόντε, ἢ γοητεύοντε προειπεῖν ταῦτα.*

Mentionem faciam necesse est hoc loco fabulae notissimae, qua Anaxagoras casum lapidis ad Aegos flumen praedixisse fertur [1]). Diog. Laërt. II, 10. *φασὶ δ' αὐτὸν προειπεῖν τὴν περὶ Αἰγὸς ποταμὸν γενομένην τοῦ λίθου πτῶσιν, ὃν εἶπεν ἐκ τοῦ ἡλίου πεσεῖσθαι.* Vid. *Menag.* ad h. l. Plin. Hist. Nat. II, 58. „Celebrant Graeci Anaxagoram Clazomenium, Olympiadis septuagesimae octavae secundo anno praedixisse, coelestium literarum scientia, quibus diebus saxum casurum esset e sole, idque factum interdiu, in Thraciae parte ad Aegos flumen etc.“ Plinius autem ipse de hac fabula dubitat. Ammian. Marcellin. 22. Aigos Potamus, in quo loco lapides casuros ex coelo praedixit Anaxagoras. Tzetz. Chiliad. II, 892.

ὁ δὲ Κλαζομένιος πάλιν Ἀναξαγόρας
ἐξ οὐρανοῦ προέφησε λίθους κατενεχθῆναι —

1) *Carus* Anaxagoras u. s. Zeitgeist, p. 445 ss.

ἐν ποταμοῖς τοῖς τῆς Αἰγὸς (Θρᾴκης δὲ τοῦτο πόλις)
καὶ γέγονεν εἰς ὕστερον μὴ ψευσαμένου τούτου.
Philostrat. Vit. Apollon. Tyanens. I, 2. Plutarch. Lysand. 12. T. III, p. 143 ss. ed. *Hutten.* *λέγεται δ' Ἀναξαγόραν προειπεῖν — — κατηνέχθη γὰρ, ὡς ἡ δόξα τῶν πολλῶν, ἐξ οὐρανοῦ παμμεγέθης λίθος, ὡς Αἰγὸς ποταμοὺς, καὶ δείκνυται μὲν ἔτι νῦν σεβομένων αὐτὸν τῶν Χεῤῥονησιτῶν.* Res ipsa negari nequit; memoratur lapsus hujus lapidis in Marmore Pario Ep. 58. *ἀφ' οὗ ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ὁ λίθος ἔπεσε — — ἔτη* CCV. i. e. 469. a. Chr. cf. *Heeren* ad Stob. eclog. phys. I, 25, 1. p. 509. Vol. II. Aristot. Meteor. I, 7. *ἐπεὶ καὶ ὅτε ὁ ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ἔπεσε λίθος ἐκ τοῦ ἀέρος, ὑπὸ πνεύματος ἀρθεὶς ἐξέπεσε μεθ' ἡμέραν· ἔτυχε δὲ καὶ τότε κομήτης ἀστὴρ γενόμενος ἀφ' ἑσπέρας.* Secundum Plin. l. c. et Euseb. chronic. cecidit iste lapis Ol. LXXVIII, 2, vel anno 4. Utut de hac re statuitur, hoc saltem inde elici potest, Anaxagoram eo tempore circiter annos triginta natum fuisse. Quod si eum tunc temporis proficiscentem in eas regiones, ubi lapis ille famosus decidit, venisse ponimus, facillime inde explicari potest, quo modo ex narrationibus de philosophi sententia, originem traxerit fabula, cujus modo mentionem fecimus, secundum quam Anaxagoras lapsum istius lapidis vere praedixit. Unde confirmantur ea quoque, quae supra a nobis prolata sunt, quum Anaxagoram quadragesimo demum aetatis suae anno Athenas profectum esse diceremus, siquidem non putandum est, illum Athenis versan-

tem lapsum lapidis apud Aegos flumen praedixisse vel explicavisse. Erat sine dubio in Thracia, et plura hac de re disseruit Diog. Laërt. II, 12. φησὶ δὲ Σιληνὸς ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἱστοριῶν, ἐπὶ ἄρχοντος Διμύλου λίθον ἐξ οὐρανοῦ πεσεῖν· τὸν δ' Ἀναξαγόραν εἰπεῖν, ὡς ὅλος ὁ οὐρανὸς ἐκ λίθων συγκέοιτο· τῇ σφόδρα περιδινήσει συνεστάναι, καὶ ἀνεθέντα κατενεχθήσεσθαι [1]). Equidem cum interpretibus eundem lapidem hoc loco significari putaverim. Fortasse, si conjecturis indulgere lubet, re vera Anaxagoras experientia edoctus, ex tempestate tale quid eventurum esse censuit; quae opinio postea in praedictionem versa est. Nam commemorantur a Damacho [2]) διᾴττοντες ἀστέρες, quales oriri so-

---

1) Sententiam hujus loci aliquantalum difficilioris infra explicabimus in ea parte commentationis de philosophia Anaxagorae, ubi de sideribus sermo est. De Dimylo, cujus vestigia alioquin frustra anquiruntur, vid. *Scaliger.* ad Euseb. chron. num. MDLI. et *Menag.* ad Diog. Laërt. l. c. ubi emendationes plures afferuntur. Vid. infr.

2) Plutarch. Lysand. 12. V. III, p. 145. ed. *Hutten.* τῷ δ' Ἀναξαγόρᾳ μαρτυρεῖ καὶ Δάμαχος ἐν τοῖς περὶ εὐσεβείας, ἱστορῶν, ὅτι πρὸ τοῦ πεσεῖν τὸν λίθον ἐφ' ἡμέρας ἑβδομήκοντα καὶ πέντε συνεχῶς κατὰ τὸν οὐρανὸν ἑωρᾶτο πύρινον σῶμα παμμέγεθες, ὥςπερ νέφος φλογοειδές, οὐ σχολάζον, ἀλλὰ πολυπλόκους καὶ κεκλασμένους φορὰς φερόμενον, ὡς τὰ ὑπὸ σάλου καὶ πλάνης ἀποῤῥηγνύμενα πυροειδῆ σπάσματα φέρεσθαι πολλαχοῦ καὶ ἀστράπτειν, ὥςπερ οἱ διᾴττοντες ἀστέρες, ἐπεὶ δ' ἐνταῦθα τῆς γῆς ἔβρισε, καὶ παυσάμενοι φόβου καὶ θάμβους οἱ ἐπιχώριοι συνῆλθον, ὤφθη πυρὸς μὲν οὐδὲν ἔργον, οὐδ' ἴχνος τοσοῦτον, λίθος δὲ

lent, ubi tempestas ita comparata est, quod recentioris aetatis physici pluribus exemplis luculenter demonstrant. Vid. *Carus* Anaxag. u. s. Zeitg. p. 445 ss.

Quum sententiae Anaxagorae in singulis admodum similes essent iis, quae a Leucippo et Democrito proferebantur, plura inde desumsit Epicurus, ut perhibetur, Diog. Laërt. X, 12. (loquitur de Epicuro) *μάλιστα δὲ ἀπεδέχετο, φησὶ Διοκλῆς, τῶν ἀρχαίων Ἀναξαγόραν, (καί τοι ἔν τισιν ἀντειρηκὼς αὐτῷ) καὶ Ἀρχέλαον, τὸν Σωκράτους διδάσκαλον.*

Quisnam fuerit *Sosibius* quidam, quocum aemulabatur Anaxagoras (Diog. Laërt. II, 46.) accuratius definiri non potest.

Nec cum hac nominis et scientiae fama, de qua hucusque disputavimus, pugnare videntur quae loco quodam Plutarchi narrantur, scilicet in vit. Nic. 23. Vol. III, p. 391. ed. *Hutten.* *ὁ γὰρ πρῶτος σαφέστατόν τε πάντων καὶ θαῤῥαλεώτατον περὶ σελήνης καταυγασμῶν καὶ σκιᾶς λόγον εἰς γραφὴν καταθέμενος Ἀναξαγόρας, οὔτ' αὐτὸς ἦν παλαιός, οὔτε ὁ λόγος ἔνδοξος, ἀλλ' ἀπόῤῥητος ἔτι, καὶ δι' ὀλίγων καὶ μετ' εὐλαβείας τινὸς βαδίζων. Οὐ γὰρ ἠνείχοντο τοὺς φυσικοὺς καὶ μετεωρολέσχας τότε καλουμένους, ὡς εἰς αἰτίας ἀλόγους καὶ δυνάμεις ἀπρονοήτους καὶ κατηναγκασμένα πάθη διατρίβοντας τὸ θεῖον.* Magnam enim nominis celebritatem nactus erat Anaxagoras ita tamen, ut magis admirarentur cognitio-

---

κείμενος κ. τ. λ. Cf. ll. citt. Aristot. Meteor. I, 7; Plin. Hist. Nat. II, 58. Caeteroquin Plutarchus non multum tribuit auctoritati Damachi.

nem, quam ut accurate tenerent, quaenam essent ipsius placita, siquidem omnino philosophis istius aevi sedulo cavendum erat, ne profani vulgi aures offenderent, quod supra p. 15. jam attigimus. Quum igitur ejus opiniones aliquamdiu ignotae fuissent, scripto demum edito factum est, ut impietatis adversus Deos accusaretur, quamvis haec non sola fuerit causa, ut mox videbimus.

Antequam Athenis condemnaretur, senectute et inopia pressus inedia vitae suae finem imponere firmo animo secum constituit, a Pericle autem servatus est. Res narratur in Plutarch. Pericl. 16. p. 404. ed *Hutten.* V. I. *καὶ μέντοιγε τὸν Ἀναξαγόραν αὐτὸν λέγουσιν, ἀσχολουμένου Περικλέους, ἀμελούμενον κεῖσθαι, συγκεκαλυμμένον ἤδη γηραιὸν ἀποκαρτεροῦντα· προςπεσόντος δὲ τῷ Περικλεῖ τοῦ πράγματος, ἐκπλαγέντα θεῖν εὐθὺς ἐπὶ τὸν ἄνδρα, καὶ δεῖσθαι πᾶσαν δέησιν, ὀλοφυρόμενον οὐκ ἐκεῖνον, ἀλλ' ἑαυτὸν, εἰ τοιοῦτον ἀπολεῖ τῆς πολιτείας σύμβουλον. Ἐκκαλυψάμενον οὖν τὸν Ἀναξαγόραν εἰπεῖν πρὸς αὐτόν· Ὦ Περίκλεις, καὶ οἱ τοῦ λύχνου χρείαν ἔχοντες ἔλαιον ἐπιχέουσιν.*

Jam vero progrediamur ad *mortem* philosophi Clazomenii. Priusquam exponamus quae de damnatione illius narrantur, *aetatem* constituamus necesse est, qua diem obiit supremum. Supra Anaxagoram Olympiade septuagesima h. e. 500. a. Chr. natum esse diximus. Visit annos septuaginta duos, Diog. Laërt. II, 7. *βεβιωκέναι δὲ ἑβδομήκοντα δύο.* cf. Suid. s. v. *Ἀναξαγόρας· ἐξήγαγε δὲ τοῦ ζῆν ἑαυτὸν ἐτέων ό* (70.) Quam rationem si amplectimur et

Diogenis sententiam ut accuratiorem sequimur, mortuus est Olympiadis octogesimae octavae anno primo, h. e. 428. a. Chr. n. Contra Apollodorus, auctor non spernendus, in chronicis illum jam septuagesimae octavae Olympiadis anno primo defecisse refert, vid. Diog. Laërt. Locus iste sine dubio pro corrupto habendus est. Attigisset enim Anaxagoras tantum aetatis annum trigesimum tertium: triginta vero annos Athenis versatus esse dicitur, et a Plutarcho, (vit. Pericl. 16. loco modo citato) appellatur γηραιός. Mutatio in textu necessaria est. Hinc adductus *Casaubonus* legit ἑξηκοστῇ pro ἑβδομηκοστῇ, ut supra jam monuimus. Longe praestantior esse videtur altera conjectura, quae multorum virorum doctorum assensum nacta est, nec longius a literarum ductu recedit, ex qua haec quidem verba, quibus annus natalis proditur, non mutantur, sed postrema, ita ut legatur τῆς ὀγδοηκοστῆς ὀγδοῆς pro ἑβδομηκοστῆς ὀγδοῆς. Cf. supr. p. 3. et *Meurs.* lect. Attic. III, 27. d. Archont. Athenar. II, 13. *Petav.* Rationar. Temp. P. I. lib. III, 8. utrumque jam citatum a *Menagio* (ad Diog. Laërt. l. c.), qui cum illis viris doctissimis hanc lectionem probat, ut quoque *Heinius* apud *Hissmannum*, p. 265. Cf. *Heyne* ad Apollodor. fragm. p. 1091. Vixit Anaxagoras adhuc anno primo Olympiadis septuagesimae octavae, quandoquidem lapis ille, de quo diximus, cecidit de coelo anno secundo vel quarto hujus Olympiadis. Orig. philos. 8. *ἤκμασε ἔτεους πρώτου τῆς ὀγδοηκοστῆς Ὀλυμπιάδος, καθ᾽ ὃν καιρὸν καὶ Πλάτωνα λέγουσι γεγεννῆσθαι.* Duos vel tres annos ante mor-

tem Athenas reliquit, siquidem triginta annos Athenis vixit, quadragesimo autem aetatis anno in hanc urbem venerat.

His praemissis de re ipsa dicendum videtur, in qua nonnulla sunt obscura, quoniam varia a scriptoribus veterum memorantur [1]). Diog. Laërt. II, 12. *περὶ δὲ τῆς δίκης αὐτοῦ διάφορα λέγεται.* Tum affert scriptor citatus narrationes Sotionis et Satyri [2]), quorum alter Anaxagoram a Cleone impietatis accusatum esse refert, quod solem candentem dixerit lapidem ac penitus ignitum; defensum autem a Pericle discipulo, quinque talentis mulctatum, et in exilium missum esse; alter vero a Thucydide accusatum esse narrat, qui contraria Pericli in republica administranda sentiret: neque impietatis modo, verum et proditionis, absentemque morti addictum. [3]) Sine dubio non solum doctrina sua offendit Anaxagoras, sed etiam eo quod a partibus Periclis

---

1) *Carus* Anaxag. u. s. Zeitg. p. 439. ss.

2) de utroque vid. *Jonsius* d. script hist. philos. II, 10, 1. et 11, 2.

3) Diog. Laërt. l. c. *Σωτίων μὲν γάρ φησιν ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν φιλοσόφων, ὑπὸ Κλέωνος αὐτὸν ἀσεβείας κριθῆναι, διότι τὸν ἥλιον μύδρον ἔλεγε διάπυρον· ἀπολογησαμένου δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ Περικλέους τοῦ μαθητοῦ, πέντε ταλάντοις ζημιωθῆναι καὶ φυγαδευθῆναι. Σάτυρος δ᾽ ἐν τοῖς βίοις ὑπὸ Θουκυδίδου φησὶν εἰςαχθῆναι τὴν δίκην, ἀντιπολιτευσαμένου τῷ Περικλεῖ, καὶ οὐ μόνον ἀσεβείας, ἀλλὰ καὶ μηδισμοῦ, καὶ ἀπόντα καταδικασθῆναι θανάτου.* A suspicione proditionis liberandus est Anaxagoras, quippe qui altioris erat animi, et talia non curabat. Sunt tamen, qui simili-

staret. Quem ipsum et viribus et auctoritate pollentem quum minus aggredi possent adversarii, tamen hac ratione persequebantur, ut amicos ejus accusarent.[1]) Cleon enim et Thucydides[2]) adversarii erant Periclis in republica. Verisimile autem videtur, Anaxagoram scripto edito ansam inimicis dedisse accusationis, quum religionem populi tolleret et quae in rerum natura acciderent, ea omnia ad physicas causas revocaret. Nam eum librum suum serius edidisse prodire videtur ex Aristot. Metaph. I, 3. quem locum si sequimur, fuit Anaxagoras Empedocle τῇ μὲν ἡλικίᾳ πρότερος, τοῖς δ' ἔργοις ὕστερος. Cf. *Carus* d. Anax. cosmo-theolog. fontib. p. 698. *Hemsen*, p. 60. Plut. Pericl. 32. p. 420. Vol. I. ed. *Hutten*. καὶ ψήφισμα Διοπείθης ἔγραψεν, εἰσαγγέλλεσθαι τοὺς τὰ θεῖα μὴ νομίζοντας, ἢ λόγους περὶ μεταρσίων διδάσκοντας· ἀπερειδόμενος εἰς Περικλέα δι' Ἀναξαγόρου ὑπόνοιαν. Utraque narratio conjungi potest. Diopithes scilicet primum hanc legem tulit: quo facto Cleon vel Thucydides ulterius progressus ipsum Anaxagoram accusavit. Tum accusatus est[3]) carcere inclusus, a Pericle vero liberatus.

---

tudinem inter Anaxagorea placita et Persarum dogmata inveniri opinentur: hinc et Themistoclem ad Persas fugientem Clazomenii familiaritate usum esse. Cf. *Carus* Anaxag. u. s. Zeitg. p. 407. ss. 466.

1) *Carus* ibid. p. 459.

2) De Thucydide adversario Periclis, vid. *Aldobrand.* ad Diog. Laërt. l. c. *Carus*, p. 467. ss.

3) „Si Plutarcho credimus, neque accusatus, neque condemnatus est Anaxagoras, sed a Pericle propter periculi suspicionem urbe emissus.“ Verba sunt

Plut. Nic. 23. p. 392. Vol. III. ed. *Hutten.* Ἀναξαγόραν εἱρχθέντα μόλις περιεποιήσατο Περικλῆς. Diog. Laërt. II, 13. Ἕρμιππος δ' ἐν τοῖς βίοις φησὶν, ὅτι καθείρχθη ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τεθνηξόμενος. — — Ἱερώνυμος δὲ ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν σποράδην ὑπομνημάτων φησὶν, ὅτι ὁ Περικλῆς παρήγαγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ δικαστήριον κ. τ. λ. Suid. s. v. Ἀναξαγόρας· ὑπ' Ἀθηναίων ἐνεβλήθη ἐς δεσμωτήριον, οἷά τινα καινὴν δόξαν τοῦ θεοῦ παρεισέφερεν. Diodor. Sic. XII, 39. T. I, p. 503. *Wesseling.* Ἀναξαγόραν τὸν σοφιστὴν διδάσκαλον ὄντα Περικλέους, ὡς ἀσεβοῦντα εἰς τοὺς θεοὺς ἐσυκοφάντουν. Maxime urgebant celeberrimum philosophi nostri effatum, τὸν ἥλιον μύδρον εἶναι διάπυρον (de quo infra uberius videbimus) non Deum, quem tunc temporis colebant. Joseph. c. Apion. T. II, p. 493. ed. *Haverkamp.* Ἀναξαγόρας δὲ Κλαζομένιος ἦν· ἀλλ' ὅτε νομιζόντων Ἀθηναίων τὸν ἥλιον εἶναι θεὸν, ὅδ' αὐτὸν ἔφη μύδρον διάπυρον, θανάτου αὐτὸν παρ' ὀλίγας ψήφους κατέγνωσαν. Olympiodor. schol. in Aristot. Meteor. p. 5. a. ὡς καὶ τὸν Ἀναξαγόραν μύδρον καλέσαι τὸν ἥλιον διὰ τὸ ἄμετρον τῆς πυρώσεως. Μύδρος γάρ ἐστιν ὁ πεπυρωμένος σίδηρος. διὸ καὶ ὁ Ἀναξαγόρας ἐξωστρακίσθη ἐκ τῶν Ἀθηναίων, ὡς τοιοῦτόν τι τολμήσας εἰπεῖν. ὕστερον δ' ἀνεκλήθη διὰ τῆς Περικλέους ῥητορείας [1]). Diog.

Aldobrandini ad Diog. Laërt. II, 12. Plutarchus non pugnat cum reliquis scriptoribus, ut ex accurata locorum allatorum comparatione patet.

1) In his errat Olympiodorus, vel confundit nonnulla. Non enim in exilium missus, indeque revocatus est

Laërt. II, 12. διότι τὸν ἥλιον μύδρον ἔλεγε διάπυρον; Cf. ejusd. epigr. II, 15. fin.

Ἠέλιον πυρόεντα μύδρον ποτὲ φάσκεν ὑπάρχειν
Καὶ διὰ τοῦτο θανεῖν μέλλεν Ἀναξαγόρας.
Ἀλλ' ὁ φίλος Περικλῆς μὲν ἐρύσατο τοῦτον, ὁ δ' αὑτὸν
Ἐξήγαγεν βιότου μαλθακίῃ σοφίης.

Prius distichon invenitur quoque in Cedren. chronic. p. 130.

Vidimus hucusque Anaxagoram accusatum esse, vidimus causas, quibus adducti eum persequebantur, vidimus, qui fuerint ejus accusatores. Acta est res ejus, ut videtur coram Heliastis [1]). Restat, ut accuratius exponamus, quomodo liberatus sit. Non multum aberat, quin morti traderetur, ut patet ex Plutarch. Nic. 23., Josephi et Diogenis Laërtii locc. modo citt. Pericles, discipulus ejus, eum defendit. Plut. Nic. l. c. Caeterum de hac re iterum varia traduntur. Diog. Laërt. l. c. ἀπολογησαμένου δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ Περικλέους τοῦ μαθητοῦ, πέντε ταλάντοις ζημιωθῆναι καὶ φυγαδευθῆναι. — Ἕρμιππος δ' ἐν τοῖς βίοις φησὶν, ὅτι καθείρχθη ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τεθνηξόμενος. Περικλῆς δὲ παρελθὼν εἶπεν, εἴ τι ἔχουσιν ἐγκαλεῖν αὐτῷ κατὰ τὸν βίον; οὐδὲν δὲ εἰπόντων, καὶ μὴν ἐγὼ, ἔφη, τούτου μαθητής εἰμι. μὴ οὖν διαβολαῖς ἐπαρθέντες ἀποκτείνητε τὸν ἄν-

---

Periclis consilio, sed capitis damnatus, a Pericle liberatus, denique in exilium profectus est, ut sequentia ostendunt.

1) Cf. *Carus* Anaxag. u. s. Zeitg. p. 454. not. *Hemsen*, p. 43. not.

θρωπον, ἀλλ᾽ ἐμοὶ πεισθέντες ἄφετε. Καὶ ἀφείθη. Οὐκ ἐνεγκὼν δὲ τὴν ὕβριν, ἑαυτὸν ἐξήγαγεν [1]). Ἱερώνυμος δὲ ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν σποράδην ὑπομνημάτων φησὶν, ὅτι ὁ Περικλῆς παρήγαγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ δικαστήριον, διερρυηκότα καὶ λεπτὸν ὑπὸ νόσου, ὥστε ἐλέῳ μᾶλλον ἢ κρίσει ἀφεθῆναι. Suid. s. v. Ἀναξαγόρας· ἔφυγε δὲ ἐξ Ἀθηνῶν Περικλέους αὐτῷ συνειπόντος. Vid. de damnatione Anaxagorae *Heinius*, p. 265. Ad totam hanc rem facete alludit Lucian. Tim. I, p. 118. ed. *Hemsterhus.* ubi Jupiter verba facit: κατεαγμέναι γὰρ αὐτοῦ (sc. κεραυνοῦ) καὶ ἀπεστομωμέναι εἰσὶ δύο ἀκτῖνες αἱ μέγισται, ὁπότε φιλοτιμότερον ἠκόντισα πρώην ἐπὶ τὸν σοφιστὴν Ἀναξαγόραν, ὃς ἔπειθε τοὺς ὁμιλητὰς μηδὲν ὅλως εἶναί τινας ἡμᾶς τοὺς θεούς. Ἀλλ᾽ ἐκείνου μὲν διήμαρτον (ὑπερέσχε γὰρ αὐτοῦ τὴν χεῖρα Περικλῆς)· ὁ δὲ κεραυνὸς εἰς τὸ ἀνάκειον παρασκήψας, ἐκεῖνό τε κατέφλεξε κ. τ. λ.

Ex his omnibus breviter nunc expositis cum certi nihil definiri possit, hoc saltem sequitur, Periclis consilio atque auctoritate liberatum esse Anaxagoram. Fortasse exilio mulctatus est, nisi statuatur, cum suadente Pericle, sua sponte Athenas reliquisse, ne iterum accusatus opprimeretur. Plutarch. Pericl. 22. Vol. I, p. 421. ed. *Hutten.* Ἀναξαγόραν δὲ φοβηθεὶς ἐξέπεμψε καὶ προὔπεμψεν ἐκ τῆς πόλεως. Non vero opus esse videtur subtiliori explicatione, qui factum sit, ut Anaxagoras accusaretur et punire-

---

1) hoc non verum videtur, siquidem Anaxagoras Lampsacum se contulit, ibique mortuus est. Vid. seqq.

tur; nec aliae causae ad partes vocandae sunt, quibus Athenienses ad talia perpetranda adducti fuerint. Sic sacerdotes odio incitati eum persecuti esse dicuntur a *Tiedemanno* (Geist d. spek. Philos. T. I, p. 315.): *Carus* autem machinas a Lacedaemoniis adhibitas esse censet ad Anaxagoram opprimendum (d. Anax. cosmo-theol. font. p. 737. not. Anax. u. s. Zeitg. p. 464. ss.). Quibus omnibus facile supersedere possumus. Vid. *Hemsen*, p. 40. ss. Neque duplicem damnationem Anaxagorae statuerim, ut *Hemsen*, p. 45, quandoquidem singula sic jam explicanda esse videntur.

Animum ejus placidum et rebus coelestibus tantummodo intentum produnt nonnullae narrationes veterum. Dicenti enim cuidam, Atheniensibus privatus es: Non ego illis, ait, sed illi me. Diog. Laërt. II, 10. *πρὸς τὸν εἰπόντα, Ἐστερήθης Ἀθηναίων, Οὐ μὲν οὖν, ἔφη, ἀλλὰ ἐκεῖνοι ἐμοῦ.* Quum damnatio et filiorum mors ipsi renuntiarentur, dixisse traditur jam pridem adversum illos atque se naturam tulisse sententiam: [1]) de filiorum autem morte: sciebam me genuisse mortales. Diog. Laërt. II, 12. *ὅτε καὶ ἀμφοτέρων αὐτῷ προσαγγελθέντων, τῆς τε καταδίκης καὶ τῆς τῶν παίδων τελευτῆς, εἰπεῖν, περὶ μὲν τῆς καταδίκης, ὅτι Ἄρα κἀκείνων κἀμοῦ πάλαι ἡ φύσις κατεψηφίσατο. περὶ δὲ τῶν παίδων, ὅτι ᾔδειν αὐτοὺς θνητοὺς γεννήσας.* Saepius haec res

---

1) Similiter Socrates dixit secundum Diog. Laërt. II, 35. *πρὸς τὸν εἰπόντα, Θάνατόν σου κατέγνωσαν Ἀθηναῖοι, Κἀκείνων, φησίν, ἡ φύσις.*

narratur, ut eam non fictam putaverim, quamquam ab aliis ad Solonem, ab aliis ad Xenophontem illud effatum refertur. Cf. Diog. Laërt. II, 13. 55. ib. intpp. Vid. Valer. Maxim. V, 10. Aelian. Var. Histor. III, 2. Plut. d. Ir. cohib. Vol. IX, p. 450. ed. *Hutten.* Simplic. in Epictet. enchir. 22. p. 125. Cic. Tusc. Qu. III, 24. ib. intpp. Stob. serm. 106. qui sequitur Aelianum. Plut. Consol. ad Apollon. Vol. VII, p. 359. ed. *Hutten.* Omnes in re ipsa consentiunt, verbis differunt. Respexisse putant ad hoc dictum Anaxagorae ejus discipulum Euripidem in Alcestide, 929. vid. ib. *Monk.* et *Wüstemann.* Porro teste Demetrio Phalereo liberos propriis manibus sepelivisse fertur. Diog. Laërt. II, 13. *τοῦτον δὲ καὶ θάψαι ταῖς ἰδίαις χερσὶν αὐτούς φησιν Δημήτριος ὁ φαληρεὺς ἐν τῷ περὶ γήρως.*

Athenis relictis *Lampsacum* se contulit. Diog. Laërt. II, 14. *καὶ τέλος ἀποχωρήσας εἰς Λάμψακον, αὐτόθι κατέστρεψεν.* Suid. s. v. *Ἀναξαγόρας· καὶ ἐλθὼν ἐν Λαμψάκῳ κ. τ. λ.* Eum Lampsaci aliquamdiu vixisse, testatur quoque Diog. Laërt. II, 12. *πρός τε τὸν εἰπόντα, εἰ τὰ ἐν Λαμψάκῳ ὄρη ἔσται ποτὲ θάλαττα; φασὶν εἰπεῖν, Ἐάν γε ὁ χρόνος μὴ ἐπιλίπῃ.* Ibi docuit philosophiam, quod concludi posse videtur ex Euseb. praep. evang. X, 14, p. 504. *ὁ δὲ Ἀρχέλαος διεδέξατο τὴν σχολὴν τοῦ Ἀναξαγόρου.* Non diu autem hoc munere fungi ipsi concessum erat: nam post duos annos diem obiit supremum. Erat senex, quum Athenas relinqueret, ut supra vidimus; quadragesimo aetatis suae anno illuc migravit, triginta annos ibi commoratus est. Septuage-

simo anno venit Lampsacum, septuagesimo secundo moritur, vid. Diog. Laërt. II, 7. *βεβιωκέναι δὲ ἑβδομήκοντα δύο.* [1]) Quae omnia bene inter se cohaerere, abunde intelligitur.

Secundum Suidae narrationem morte voluntaria, et quidem inedia finem vitae imposuit. Vid. s. v. *Ἀναξαγόρας· ἐκεῖ* (sc. *ἐν Λαμψάκῳ*) *καταστρέφει τὸν βίον ἀποκαρτερήσας.* Eadem habet Suid. s. v. *ἀποκαρτερήσαντα· ὁ δὲ Ἀναξαγόρας ἐλθὼν ἐν Λαμψάκῳ καὶ ἀποκαρτερήσας τὸν βίον κατέστρεφεν.* Quae quum bis a Suida afferantur, iisdemque verbis, inprimis vero, quum eum ex alio scriptore hausisse ex postremo loco appareat, fidem merere videntur. Jam supra Anaxagoram idem consilium Athenis cepisse, narravimus. Fortasse nunc senectutis molestiis affectus, iterum eo usque adductus est, ut semet ipse interimeret.

Tranquillo animo mortuus est. Cic. Tusc. Quaest. I, 43. „praeclare Anaxagoras: qui cum Lampsaci moreretur, quaerentibus amicis, velletne Clazomenas in patriam, si quid ei accidisset, afferri: nihil necesse est, inquit, undique enim ad inferos tantundem viae est." Diog. Laërt. II, 11. *πρὸς τὸν δυσφοροῦντα, ὅτι ἐπὶ ξένης τελευτᾷ, πανταχόθεν, ἔφη, ὁμοία ἐστὶν ἡ εἰς ἅδου κατάβασις.* Fortasse respexit Aeschyleum illud, quod Plat. Phaed. p. 108. a. St.

---

1) Suid. s. v. *Ἀναξαγόρας· ἐξήγαγε δὲ τοῦ ζῆν ἑαυτὸν ἐτέων ό* (70.). Haec non tam accurata sunt quam ea, quae Laërtius profert.

ἔστι δὲ ἄρα ἡ πορεία οὐχ ὡς ὁ *Αἰσχύλου* Τήλεφος λέγει· ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἁπλῆν οἶμόν φησιν εἰς ἅδου φέρειν. ib. *Heindorf* et *Wyttenb*. Ludis quovis anno mortem suam a pueris celebrari voluit, Diog. Laërt. II, 14. ὅτε καὶ τῶν ἀρχόντων τῆς πόλεως ἀξιούντων, τί βούλεται αὐτῷ γενέσθαι; φάναι, τοὺς παῖδας, ἐν ᾧ ἂν ἀποθάνῃ μηνὶ κατὰ ἔτος παίζειν συγχωρεῖν. Καὶ φυλάττεται τὸ ἔθος καὶ νῦν.

Sic igitur mortuus est celeberrimus Anaxagoras, tantopere de universa philosophia meritus, alto animo ille super humana et terrestria elatus, unice rerum causis cognoscendis intentus, primumque eo progressus, ut mentis infinitae vi ac consilio mundum gubernari existimaret.

Lampsaceni viri animum et auctoritatem pie colentes, justa ipsi persolverunt, aramque exstruxerunt. Diog. Laërt. II, 15. τελευτήσαντα δὴ αὐτὸν ἔθαψαν ἐντίμως οἱ Λαμψακηνοὶ, καὶ ἐπέγραψαν·

Ἐνθάδ' ὁ πλεῖστον ἀληθείας ἐπὶ τέρμα περήσας
Οὐρανίου κόσμου κεῖται Ἀναξαγόρας.

Cf. Aelian. Var. Histor. VIII, 19. ib. intpp. et quae supra dicta sunt. Aristot. Rhet. II, 23. καὶ Λαμψακηνοὶ Ἀναξαγόραν, ξένον ὄντα ἔθαψαν, καὶ τιμῶσιν ἔτι καὶ νῦν, quod ad ludos modo memoratos spectare videtur.

Ipse Diogenes Laërtius de Anaxagora haec disticha, supra jam allata composuit:

Ἠέλιον πυρόεντα μύδρον ποτὲ φάσκεν ὑπάρχειν
Καὶ διὰ τοῦτο θανεῖν μέλλεν Ἀναξαγόρας·

Ἀλλ' ὁ φίλος Περικλῆς μὲν ἐρύσατο τοῦτον· ὁ δ' αὐτὸν
Ἐξήγαγεν βιότου, μαλθακίῃ σοφίης.

Recentiorum judicia de viri meritis vid. *Meiners* Gesch. d. Wiss. I, p. 664. *Carus* d. Anaxag. cosmotheol. fontib. p. 713. ss. *Hemsen*, p. 51. ss.

CAP. II.

DE

SCRIPTIS ANAXAGORAE CLAZOMENII.

Quamquam in Diogene Laërtio Anaxagoras inter eos refertur, qui unum tantummodo librum ediderunt, tamen de hac re jure adhuc dubitare licet. Diog. Laërt. prooem. 16. *οἱ δὲ, ἀνὰ ἓν συγγράψαντες, Μελίσσος, Παρμενίδης, Ἀναξαγόρας.* Paucis igitur recenseamus, quae alia ejus scripta apud veteres afferantur.

Aristot. d. Plant. I, 2. *καὶ διὰ τοῦτο ἔφη πρὸς Λεχίνεον, ὅτι ἡ γῆ μήτηρ μέν ἐστι τῶν φυτῶν, ὁ δὲ ἥλιος πατήρ.* Quaeritur, num hoc loco libellus ab Anaxagora conscriptus intelligi debeat, nec ne? Exspectaverim *ἐν τῷ πρὸς Λεχίνεον.* De Lechineo isto nihil aliunde nobis constat, quantum equidem scio.

Aelian. Var. Histor. IV, 14. *καὶ Ἀναξαγόρας ἐν τῷ περὶ βασιλείας φησὶ, χαλεπὸν χρήματα συναγείρασθαι, χαλεπώτερον δὲ φυλακὴν τούτοις περιθεῖναι.* Hic liber *περὶ βασιλείας* a Clazomenio non est profectus, quippe qui ad talia animum non advertit, totum se contulit ad otium et quietem rerumque cognitionem, res civiles autem et publicas omnino non curavit, ut supra jam expo-

situm est. Huc accedit, quod praeter hunc locum apud veteres nullum invenitur testimonium, quo ab Anaxagora Clazomenio talem librum scriptum esse possit demonstrari. Omnes fere recentiorum in hac re consentiunt, philosophi Anaxagorae non esse hunc libellum. Vid. *Menag.* ad Diog. Laërt. II, 7. et intpp. ad Aelian. l. c. Quaeritur vero, de quo hic locus Aeliani intelligendus sit. *Menagius* (ad Diog. Laërt. II, 15.), rhetorem Isocrateum habet pro auctore, *Meursius* (in not. ad Chalcid. p. 22.) grammaticum Zenodoteum[1]: *Fabricius* in Bibl. Graec. II, p. 644. ed. *Harles.* reponendum esse putat in loco allato *Anaxarchum*, qui περὶ βασιλείας scripsit. Cf. Clem. Alexandr. strom. I, p. 210. *Meurs.* l. c. *Ritter*, (Gesch. d. Ion. Philos. p. 208.) *Menagii* sententiam probat.

Quum carcere inclusus esset, scripsisse dicitur *Κύκλου τετραγωνισμόν.* Plut. d. Exil. ed. *Hutten.* Vol. X, p. 388. *ἀλλ' Ἀναξαγόρας μὲν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τὸν τοῦ κύκλου τετραγωνισμὸν ἔγραφε*[2]. Res ipsa negari non poterit. Anaxagoras enim mathematicae deditus fuit, quod patet ex loco quodam Vitruvii mox citando, tum ex aliis scriptoribus. Procl. ad Euclid. II, p. 19. ed. Basil. *Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος πολλῶν ἐφήψατο κατὰ γεωμετρίαν.* Vid. *Montucla* Hist. d. Mathem. I, p. 105. Ponitur juxta Oenopidam, Plat. Erast. p. 132. a. (ed. Bipont. Vol.

1) de utroque vid. supra.

2) *Ritter*, p. 208. Anaxagoram non de hac re scripsisse censet, verum figuram huc spectantem adumbrasse.

II, p. 29.) ἐτυγχανέτην οὖν δύο τῶν μειρακίων ἐρίζοντε· περὶ ὅτου δὲ, οὐ σφόδρα κατήκουον. Ἐφαινέσθην μέντοι ἢ περὶ Ἀναξαγόρου ἢ περὶ Οἰνοπίδου ἐρίζειν. Κύκλους γοῦν γράφοντες ἐφαίνεσθον καὶ ἐγκλίσεις τινὰς ἐμιμοῦντο τοῖν χεροῖν ἐπικλίνοντε. Videtur Anaxagoras in eo studium operamque posuisse, ut ostenderet, aream circuli inveniri posse, si in quadratum mutaretur. Quaesivit igitur, (ut ex vocabulo τετραγωνισμὸς patet) quadraturam circuli proprie sic dictam, non rationem diametri ad peripheriam, ut seriori aetate Archimedes. Nec est, quod miremur, Anaxagoram etiam talia secutum esse, et in hac re laborasse, quandoquidem eo tempore vix initia artis mathematicae habebantur, nec difficultates, quae doctos reique gnaros ab inutili conamine retinent, veteri illi philosopho notae esse poterant [1]). Sic Hippocrates Chius ex doctrina de quadratura lunularum ab ipso inventa, quadraturam circuli, quam vocant, derivare studuit [2]): unde sal-

1) Cf. *Montucla* l. c. „il est probable, qu' Anaxagore, qui étoit habile géomètre, sut se preserver d'y faire un honteux naufrage; je veux dire, qu'il sut éviter l'illusion, dont nous avons tant d'exemples, anciens et récens, et qu'il ne donna pas dans le ridicule de proposer de vains paralogismes, comme une veritable solution de ce problème.“ — Id. p. p. 113. „on dit, qu'il s'y occupa de la quadrature du cercle; on n'ajoute pas, qu'il crut l'avoir trouvée, et il est probable, que cela valut à la géomètrie, la decouverte de quelques nouvelles propriétés de cette figure.“

2) *Montucla* T. I, p. 153. *Reimer* Zusätze zu Bossuts Versuch einer allgem. Gesch. d. Mathemat. T. I, p. 111.

tem patet, qua ratione veteres hac in re ante Archimedem usi sint.

Ad eundem librum *Fabricius* (Bibl. Gr. T. II, p. 644. ed. *Harles.*) respexisse putat Vitruvium in praef. ad libr. VII, §. 11. „namque primum Agatharchus, Aeschylo docente tragoediam, scenam fecit, et de ea re commentarium reliquit. Ex eo moniti Democritus et Anaxagoras de eadem re scripserunt, quemadmodum oporteat ad aciem oculorum radiorumque extensionem certo loco centro constituto, (ad) lineas ratione naturali respondere, uti de incerta re certae imagines aedificiorum in scenarum picturis redderent speciem; et quae in directis planisque frontibus sunt figurata, alia abscedentia, alia prominentia esse videantur.“ Ex his Vitruvii verbis abunde autem intelligitur, κύκλου τετραγωνισμὸν non commemorari a Vitruvio. Sine dubio l. c. sermo est de philosopho Clazomenio, neque vero de Anaxagora statuario [1]), ut patet ex eo, quod una cum

1) *Müller.* Aeginetic. p. 104. „Anaxagoram Aeginetam Pausan. V. 23, 12. Jovis a Graecis post pugnam Plataeensem dedicati artificem nuncupat: alium certe, quam qui a Vitruvio (VII, praef.) scriptor laudatur de scenarum architectura, quemadmodum ad aciem oculorum struerentur, neque aliunde notum.“ In not. ad h. l. idem vir doctissimus haec affert: „secus *Junius*, p. 13. Miror, etiam editores *Winckelmanni* p. 22. not. 64. de his dubitare tantum. Scripsisse de ea re dicit Vitruvius Democritum et Anaxagoram monitos ex Agatharcho Athenis scenam struente. Sunt philosophi, crede mihi, est Anaxagoras Clazomenius. Jam intelligitur scriptor, VIII, praefat. *Euripides*,

Democrito affertur, qui scripsit *ἀκτινογραφίην*, Diog. Laërt. IX, 48. Ad sententiam hujus loci aliquantulum difficilioris enucleandam cf. *Heinius*, p. 282. *Montucla*, T. I, p. 707. *Schneider.* ad l. c. (T. III, p. 7.) et in annott. ad eclog. phys. p. 262. ss. *Bossut*. Gesch. d. Mathem. v. *Reimer*, I, p. 97. quem vid. in not. ad h. l. et scriptores ibi citatos. Der Pallast des Scaurus, deutsch v. *Wüstemann*, p. 127. Scripsit igitur Anaxagoras *ἀκτινογραφίην*, unde simul manifestum est, eum a mathematicis haud alienum fuisse.

Notissimus autem Anaxagorae liber est *περὶ φύσεως*, quales plerosque antiquissimorum philosophorum edidisse constat. Athen. II, p. 57. *ἐν τοῖς φυσικοῖς*. Simplic. in phys. Aristot. p. 8. a. *μετ' ὀλίγα τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου περὶ φύσεως*. p. 33. b. *διὰ τοῦ πρώτου τῶν φυσικῶν*. p. 106. a. 37. a. *σύγγραμμα* [1]). Diog. Laërt. II, 6. *ἀρξάμενος οὕτω τοῦ συγγράμματος, ὅ ἐστιν ἡδέως καὶ μεγαλοφρόνως ἑρμηνευόμενον*. Plat. apolog. Socr. c. 14. ed. *Fischer*. *Ἀναξαγόρου βιβλία*. Ad eundem librum respicit

---

auditor Anaxagorae, quem philosophum Athenienses scenicum appellaverunt: quod si vulgato sensu accipiendum foret, scripsisset Vitruvius: Anaxagorae auditor Euripides, quem Athenienses scenicum philosophum appellaverunt." Assentior, si locus est sanus. *Montucla*, I, p. 105. 149. 707. „il y avoit en effet parmi les ouvrages d'Anaxagore, un traité, intitulé: Actinographia ou radiorum descriptio, qui est probablement celui, dont parle l'Architecte latin."

1) *σύγγραμμα* dicitur de libris philosophicis, vid. *Sturz*. comment. d. Pherecyd. Syr. et Atheniens. p. 11.

Tzetz. exeg. in Iliad. p. 67. ed. *Hermann.* ἐν ἀρχῇ τῶν αὐτοῦ. Sine dubio in hisce libris physicis causas exposuit et rationes eclipsium lunae, id quod memoratur in Plut. Nic. c. 23. p. 391. Vol. III. ed. *Hutten.* ὁ γὰρ πρῶτος σαφέστατόν τε πάντων καὶ θαῤῥαλεώτατον περὶ σελήνης καταυγασμῶν καὶ σκιᾶς λόγον εἰς γραφὴν καταθέμενος Ἀναξαγόρας κ. τ. λ. cf. Origen. philosoph. 8. οὗτος ἀφώρισε πρῶτος τὰ περὶ τὰς ἐκλείψεις καὶ φωτισμούς. Non vero seorsim librum de hac re composuit, quod nec ex locis citatis elici potest, nec aliunde nobis constat. Nihil enim aliud in illis locis narratur, quam Anaxagoram primum fuisse, qui de solis et lunae eclipsibus vel de luna, modo crescente modo deficiente, diligentius in libro suo dissereret. Ex locutionibus, quibus utuntur scriptores citati, Plutarchus et auctor φιλοσοφουμένων, errorem ortum esse arbitror nonnullorum, qui Anaxagoram primum fuisse dicunt, a quo liber scriptus editus sit. Clem. Alexandr. strom. p. 416. d. ed. Paris. 1641. οἱ δὲ Ἀναξαγόραν Ἡγησιβούλου, Κλαζομένιον, πρῶτον διὰ γραφῆς ἐκδοῦναι βιβλίον ἱστοροῦσιν [1]). Constat enim, jam de Anaximandro et Pherecyde ambigi, uter horum prior librum conscripserit [2]). Quid de Heraclito et Anaximene, quid de Xenophane et Parmenide dicam, quos ante Anaxagoram et vixisse et scripsisse sci-

1) non opus est conjectura *Casauboni*, qui eum primum περὶ φύσεως σελήνης scripsisse putat.

2) Cf. *Sturz.* l. c. *Schleiermacher* über Anaximandros, p. 124.

mus? Cf. *Carus* de fontib. Anax. cosmo-theolog. p. 734. ss.

Hujus libri plura adhuc sunt servata fragmenta in *Simplicii* commentario ad Aristotelis physicas auscultationes. Simplicius habuit certe partem illius [1]); affert saepenumero verba Anaxagorae, nec ea memoriter tantummodo citat, verum accuratius longiores locos exscribit. In his autem genuina verba Anaxagorae, non Simplicii afferri, patet ex singulorum locorum ratione, ex orationis Anaxagoreae indole propria [2]), nec non ex dialecti diversitate.

Pleraque fragmenta ex primo libro physicorum desumta sunt [3]), ut Simplicius ipse in singulis profitetur. In primo hoc libro principia, quae dicun-

1) Simplic. in phys. Aristot. p. 36. b. *τὰ μὲν εἰς ἐμὲ ἐλθόντα βιβλία τοῦτο τὸ ῥησείδιον οὐκ ἔχει.* Simili locutione utitur, p. 6. a. fin. p. 106. *εἴρηται καὶ ἐν ταῖς εἰς τὸ πρῶτον σχολαῖς, ἐν αἷς τὰς πίστεις ἀπ' αὐτοῦ ἐπειράθην παραγράψαι τῶν Ἀναξαγόρου ῥημάτων.*

2) Diog. Laërt. II, 6. *ὃ ἐστιν ἡδέως καὶ μεγαλοφρόνως ἑρμηνευόμενον.* Facile ex fragmentis ipsis orationis Anaxagoreae color agnoscitur. Cf. *Carus* de Anax. cosmo-theol. fontib p. 697. not. „quod vero eorum, quae Anaxagoras ipse scripsisse fertur, tam sero mentio fit, hoc parum abest, quin, an genuina sint, dubitationem moveat. Sed tamen ea universe ad Nostrum pertinere, liquet ex eorum non modo argumento, quod cum testimoniis conspirat Aristotelis, verum lingua etiam, quae concinit cum Pericleae aetatis ingenio."

3) *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 207.

tur, generalia ab eo prolata erant, quibus praemissis ad singula explicanda progrediebatur. Similis descriptio rerum invenitur apud plerosque veterum philosophorum, verbi causa in *Heracliti* (Diog. Laërt. IX, 5.), in *Empedoclis* scriptis. Cf. *Sturz.* praef. ad Empedocl. p. 36.

Theophrastus scripsit de Anaxagora; vid. Simplic. in phys. Aristot. p. 6. b. p. 35. b. Diog. Laërt. V, 42. Suid. s. h. v. *Fabric.* Bibl. Graec. III, p. 446. *Ionsius* de script. histor. philos. I, 14, 2. *Carus* de Anaxag. cosmo-theolog. fontib. p. 698. not. *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 208.

PARS II.

FRAGMENTA ANAXAGORAE CLAZOMENII.

FRAGM. 1.

Ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, ἄπειρα καὶ πλῆθος καὶ σμικρότητα. Καὶ γὰρ τὸ σμικρὸν ἄπειρον ἦν. Καὶ πάντων ὁμοῦ ἐόντων οὐδὲν εὔδηλον ἦν ὑπὸ σμικρότητος. Πάντα γὰρ ἀήρ τε καὶ αἰθὴρ κατεῖχεν, ἀμφότερα ἄπειρα ἐόντα. Ταῦτα γὰρ μέγιστα ἔνεστιν ἐν τοῖς σύμπασι καὶ πλήθει καὶ μεγέθει.

Notae.

Sic totus hic locus coniunctim legitur in Simpl. commentar. in phys. Aristot. p. 33. b. qui testatur, hoc fuisse initium libri *περὶ φύσεως*. Singula verba saepius inveniuntur; inprimis illud *ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν* proverbii instar apud plurimos scriptores citatur. Plat. Phaed. 17. *ταχὺ ἂν τὸ τοῦ Ἀναξαγόρου γεγονὸς εἴη, ὁμοῦ πάντα χρήματα.* Vid. *Heindorf.* et *Wyttenbach.* ad h. l. *Valckenar.* diatrib. in Eurip. perdit. dram. reliqu. p. 40. Plat. Gorg. p. 465. d. (64. ed. *Heindorf.*) *τὸ τοῦ Ἀναξαγόρου ἂν πολὺ ἦν, φίλε Πῶλε, (σὺ γὰρ τούτων ἔμπειρος) ὁμοῦ ἂν πάντα χρήματα ἐφύρετο ἐν τῷ αὐτῷ, ἀκρίτων τ' ὄντων τῶν τε ὑγιεινῶν καὶ ἰατρικῶν καὶ ὀψοποιητικῶν.* Aristot. phys. ausc. I, 5. *ἦν ὁμοῦ τὰ πάντα.* Id. Metaph. III, 4. *ὁμοῦ ποτε ἅπαντα χρήματα.* XII, 2. X, 6. *διὸ καὶ οὐκ ὀρθῶς ἀπέστη Ἀναξαγόρας εἰπὼν, ὅτι ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, ἄπειρα δὲ πλήθει καὶ*

μικρότητι; quo quidem loco Aristoteles sensum tantummodo exprimit substituendo *πλήθει καὶ μικρότητι* pro antiquiori sermone: *καὶ πλῆθος καὶ σμικρότητα.* Diog. Laërt. I, 4. de Lino dicens: *τούτῳ ἀρχὴ τῶν ποιημάτων ἥδε·*

ἦν ποτέ τοι χρόνος οὗτος, ἐν ᾧ ἅμα πάντ᾽ — ἐπέφυκεν.

ὅθεν λαβὼν Ἀναξαγόρας πάντα ἔφη χρήματα γεγονέναι ὁμοῦ, νοῦν δὲ ἐλθόντα αὐτὰ διακοσμῆσαι[1]. Id. II, 6. *ἀρξάμενος οὕτω τοῦ συγγράμματος, ὅ ἐστιν ἡδέως καὶ μεγαλοφρόνως ἑρμηνευόμενον· Πάντα χρήματα ἦν ὁμοῦ κ. τ. λ.* *Menag.* ad h. l. Plutarch. Sympos. II, 10. T. XI. p. 103. ed. *Hutten.* V, 5. ibid. p. 219. Plac. philos. I, 3. I, 7. quae repetuntur ab Euseb. praep. evang. X, 14, p. 504. XIV, 16, p. 753. Alex. Aphrodis. ad Aristot. Metaph. p. 134. 339. 375. ed. latin. Sext. Empir. advers. Mathem. IX, 6. Origen. philos. 8. p. 887. Vol. I. ed. Paris. 1733. Simplic. in phys. Aristot. p. 8. a. *ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, ἄπειρα καὶ πλῆθος καὶ σμικρότητα.* p. 34. b. simpliciter, *ἦν ὁμοῦ πάντα χρήματα.* p. 33. a. *ὅτι ἄπειρα ἦν, εὐθὺς ἀρχόμενος λέγει· ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, ἄπειρα καὶ πλῆθος καὶ σμικρότητα.* p. 37. a. *ἅπερ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ συγγράμματος τίθησιν ὁ Ἀναξαγόρας· ὁμοῦ χρήματα πάντα ἦν, ἄπειρα καὶ πλῆθος καὶ σμικρότητα, καὶ γὰρ τὸ σμικρὸν ἄπειρον ἦν.* p. 106. a. priora tantum verba afferuntur. p. 257. b. Simplic. in Aristot. Coel. p. 145. a. 149. b. Tzetz. exeg. in Iliad. p. 67. ed. *Hermann.* Cedren. chronic. p. 130. Themist. ad Aristot. Anim. p. 67. a. Schol. ad Hesiod. Theogon. p. 265. b. ed. *Heinsius,* 1603. Nemes. p. 165. ed. Antverp. 1568. *πάντα δὲ ἦν ἀληθῶς ὁμοῦ χρήματα*

---

1) de hoc Lini versu cf. *Heeren.* ad Stob. eclog. phys. T. I. p. 280. Falso interpretatur Diogenes Laërtius. Sensus illorum verborum est: quo simul omnia facta sunt. Hoc non vult Anaxagoras, ut videbimus.

κατὰ Ἀναξαγόραν: Omnes illi scriptores differunt tantum ordine verborum, ita ut alii ponant *ἦν ὁμοῦ*, alii *ὁμοῦ ἦν*, alii *ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν*, ut supra dedimus ex Simplicio, qui accuratissime exordium libri Anaxagorei affert.

Oritur autem alia eaque haud exigua difficultas ex eo, quod apud alios scriptores alia verba sequuntur, quae ista *ἦν ὁμοῦ πάντα χρήματα* excipiunt. Simplicius habet: *ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, ἄπειρα καὶ πλῆθος καὶ σμικρότητα· καὶ γὰρ τὸ σμικρὸν ἄπειρον ἦν.* Sic p. 8. a. 33. b. 35. a. 37. a. Aristot. Metaph. X, 6. Simplic. in Aristot. Coel. p. 149. b. *λέγει δὲ ὁ Ἀναξαγόρας ἀρχόμενος τοῦ βιβλίου· ἦν ὁμοῦ χρήματα ἄπειρα καὶ τῷ πλήθει καὶ τῇ σμικρότητι· τὸ γὰρ μικρὸν ἄπειρον ἦν κ. τ. λ.* [1]). Contra Diog. Laërt. I, 4. *πάντα χρήματα γεγονέναι ὁμοῦ, νοῦν δὲ ἐλθόντα αὐτὰ διακοσμῆσαι.* Id. II, 5. *πάντα χρήματα ἦν ὁμοῦ, εἶτα νοῦς ἐλθὼν αὐτὰ διεκόσμησε.* Origen. Philosoph. 8. *ὄντων γὰρ πάντων ὁμοῦ νοῦς ἐπελθὼν διεκόσμησεν.* Plutarch. Plac. philos. I, 3. *ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, νοῦς δὲ αὐτὰ διῇρε* [2]) *καὶ διεκό-*

---

1) Vulgarem huius libri textum graecum non pro genuino esse habendum, docuit *Peyronus* in collectione fragmentorum Empedoclis et Parmenidis, Lips. 1810. Veruntamen hoc nihil refert ad ista verba Anaxagorae, quandoquidem commentarius ipse non est suppositicius, sed graece redditus ex latina versione Moërbekae cuiusdam, ita ut saepius ex versione elici possit, quid Simplicius ipse scripserit: genuinus textus exstat in cod. Taurinensi. Quum vero in hisce versio facile appareat, haec verba ex aliis Simplicii locis supra allatis ita corrigenda sunt, ut legatur *καὶ πλῆθος καὶ σμικρότητα* pro *τῷ πλήθει καὶ τῇ σμικρότητι.*

2) illud *διῇρε* (a *διαίρειν*) hoc sensu graecum non esse, iam dixit *Valckenar.* diatrib. p. 40. ita ut cum *Wyttenbachio διῄρει* legendum esse putarem, nisi aoristus statim sequens *διεκόσμησεν* obstaret. *Valckenario* ex ionicae dialecti legibus *ὁμοῦ πάντα χρήματα ἔην, νοῦς δὲ αὐτὰ διῄρεε καὶ διεκόσμεε* emendari iubenti, propterea accedere nequeo, quod apud omnes scriptores legitur aoristus *διεκόσμησεν.*

σμησε. Id. I, 7. ὡς εἱστήκει κατ' ἀρχὰς τὰ σώματα; νοῦς δὲ αὐτὰ διεκόσμησε θεοῦ, καὶ τὰς γενέσεις τῶν ὅλων ἐποίησεν. Haec repetit Euseb. praep. evang. XIV, 16. p. 755. Id. X, 14, p. 504. ἦν γὰρ τὴν ἀρχὴν, φησὶ, τὰ πράγματα ὁμοῦ πεφυρμένα· νοῦς δὲ εἰςελθὼν, αὐτὰ ἐκ τῆς ἀταξίας εἰς τάξιν ἤγαγεν. Dionys. Halicarn. Rhet. 57. πάντα ἐν πᾶσιν· εἶτα ὕστερον διεκρίθη. Aristot. phys. VIII, 1. ὁμοῦ πάντων ὄντων καὶ ἠρεμούντων τὸν ἄπειρον χρόνον κίνησιν ἐμποιῆσαι τὸν νοῦν καὶ διακρῖναι. Tzetz. exeg. in Iliad. p. 67. ed. *Hermann.* ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν· νοῦς δὲ αὐτὰ διῆρε καὶ διεκόσμησε, eodem modo ut Plutarch. l. c. Schol. Hesiod. Theogon. p. 265. b. ed. *Heinsius*, ἦν γὰρ ὁμοῦ πάντα χρήματά ποτε κατὰ Ἀναξαγόραν, νοῦς δὲ διέκρινεν αὐτά. Quid? quod ipse Simplicius in comment. ad Aristot. d. Coel. p. 145. b. habet: ἦν πάντα χρήματα ὁμοῦ· ὁ δὲ νοῦς αὐτὰ διακρίνας ἐκόσμησεν 1).

Quum vero multi inter eos, quos attuli, Anaxagoram librum suum sic exorsum esse perhibeant, quaeri potest, quid de hac re statuendum sit. Quantum equidem video, praestat Simplicii ratio, quam in textu exhibui. Est enim ille in talibus accuratissimus (praecipue in primo libro commentarii sui), quippe qui haud pauca quoque fragmenta *Empedoclis* et *Parmenidis* nobis servavit: in quibus verba, non sensum tantummodo, ipsum attulisse, metrum ostendit. Tum habuit Anaxagorea ante oculos, ut expositum est in commentatione de scriptis Anaxagorae, vid. supr. Dein eadem quater affert in commentario ad Aristotelis physica, semel in commentario ad libros de Coelo. Huc denique accedit ipsius Aristotelis auctoritas. Ex ipsis quoque Anaxagorae fragmentis reliquis apparere videtur, cum primo loco de elementis, unde omnia exorta essent, tum de mente locutum esse, cuius vi

1) leg. διεκόσμησεν, ut patet ex supra disputatis.

ac natura *διάκρισιν* et *διακόσμησιν* rerum factam esse existimat[1]). Caeteroquin ea verba, quae ab aliis post illa *ὁμοῦ τὰ πάντα* afferuntur, non vana, verum ab ipso Anaxagora profecta esse, intelligitur ex eo, quod eadem sententia a tot scriptoribus memoratur. Quidni Anaxagoram illud placitum saepius in libro suo protulisse arbitremur? Bis saltem haec iam repetit Simplic. in phys. Aristot. p. 33. b. cf. fragm. 17. et not. ad h. l. Hinc facile fieri potuit, ut qui hunc locum, summam Anaxagoreae doctrinae continentem, memoriter afferrent (et memoriter prolatum esse, demonstrat ipsius lectionis diversitas) sic Anaxagoram physica exorsum esse dicerent. Quamobrem haec verba, ut aliud fragmentum, infra iterum apponemus.

Nondum vero criticam huius loci vexati rationem absolvimus. Vix necessarium erit, mentionem facere alius lectionis *πράγματα* pro *χρήματα* Euseb. praep. evang. X, 14, p. 50. Haec enim non sunt genuina verba Anaxagorae, sed explicationis causa tantum adiecta sensum exprimunt[2]). Cf. Plutarch. Plac. philos. I, 3. de hoc Anaxagorae loco: *χρήματα λέγων τὰ πράγματα.* Ibid. I, 7. *τὰ σώματα*, quod repetitur ab Euseb. praep. evang. XIV, 16. p. 755. Legendum est sine dubio *χρήματα.*

Praeterea ante illud *ὁμοῦ* ss. inveniuntur apud nonnullos verba *τὴν ἀρχήν.* Sic Plutarch. plac. philos. I, 7. et Euseb. praep. evang. XIV, 16, p. 755. *εἱστήκει κατ᾽ ἀρχὰς τὰ σώματα.* Euseb. praep. evang.

1) *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 210. „zusammengezogen ist der Anfang mit später folgenden Lehren in allen den Stellen, wo sogleich die Weltbildung durch den *νοῦς* auf den Urzustand folgt."

2) Eusebius sequitur alios, nec ipsum Anaxagorae librum ante oculos habuit. Saepius nominat, quorum testimonio nititur. Vid. supr.

X, 14, p. 504. ἦν γὰρ τὴν ἀρχὴν τὰ πράγματα ss. Cf. Schol. Hesiod. Theogon. p. 265. b. χρήματά ποτε κ. τ. λ. eodem modo, ut in Aristot. phys. III, 4. quod eundem sensum habere videtur. Aristot. phys. VIII, 1. ὁμοῦ πάντων ὄντων καὶ ἠρεμούντων τὸν ἄπειρον χρόνον κ. τ. λ. Opponitur huic vocabulo εἶτα, ut legitur in Diogen. Laërt. II, 3. Dionys. Halicarnass. Rhet. 57. quamquam uterque illud τὴν ἀρχὴν omittit. In re ipsa nihil est, quod offendat: attamen Simplicii rationem praeferendam esse censeo, siquidem aliorum testimonia incerta sunt. Quod si Simplic. in Aristot. phys. p. 33. b. ita incipit: διὰ τοῦ πρώτου τῶν φυσικῶν λέγων ἀπ᾽ ἀρχῆς ὁμοῦ κ. τ. λ. hoc idem esse videtur, quod dicit p. 37. a. ἅπερ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ συγγράμματος τίθησιν κ. τ. λ., etsi non refragabor aliter interpretanti. Fortasse utraque ratio defendi potest, si saepius eadem, sed paullo aliter ab Anaxagora dicta esse putamus, quod factum videri, iam in antecedentibus monuimus.

Pro ἄπειρα καὶ πλῆθος καὶ σμικρότητα legitur apud Aristot. Metaph. X, 6. ἄπειρα δὲ πλήθει καὶ μικρότητι; in Simplic. ad Aristot. Coel. p. 149. b. ἄπειρα καὶ τῷ πλήθει καὶ τῇ σμικρότητι et in sequ. τὸ γὰρ μικρὸν ἄπειρον ἦν· καὶ πάντων τῶν ὄντων ἓν οὐδὲν δῆλον ἦν ὑπὸ τῆς σμικρότητος. Unde haec diversitas lectionis explicanda sit, videre licet in iis, quae supra de hac re iam dicta sunt.

Quibus expositis progrediamur ad sensum huius loci explicandum et illustrandum. Omnes res, quae nunc secretae et separatae sunt, erant quondam simul, vere confusae, ita ut altera sine altera non esset, πᾶν ἐν παντί. Ὁμοῦ similiter dici a Pherecyde v. 59. p. 62. ed. *Sturz.* iam monuit *Carus* d. fontib. Cosmo-Theolog Anaxag. p. 699. Cf. Parmenid. in Commentatt. eleat. auct. *Brandis*, p. 125. Πάντα χρήματα, omnes res, quotquot sunt nunc discretae, πράγματα,

σώματα. In ista rudi indigestaque mole omnia inerant, quae deinceps mentis vi ac voluntate, etsi non penitus, secernebantur: materia infinita constabat ex particulis similibus inter se, minutis et primum *confusis*, Cic. Acad. Quaest. II, 37. Sunt omnia *ὁμοῦ τεταραγμένα πρόςθεν*, ut est in versu Timonis Sillographi, apud Diog. Laërt. II, 3. *πράγματα ὁμοῦ πεφυρμένα* s. *ἐν ἀταξίᾳ*, Euseb. praep. evang. X, 14, p. 504. *ὁμοφυᾶ*, Cedren. chronic. p. 150. Sic *ἡ τῶν ὁμοιομερῶν πολυμιγία*, Sext. Empir. adv. Mathem. IX, 6. Mens vero *παρέχει τάξιν τοῖς ἀτάκτοις, καὶ κίνησιν τοῖς μεμιγμένοις, καὶ κόσμον τοῖς ἀκόσμοις*, Herm. irris. gentil. philos. 6. p. 218. ed. Oxon. 1700. Huic rerum conditioni opponitur *διάκρισις* et *διακόσμησις τοῦ παντὸς*, de qua deinceps uberius videndum erit. — *ἄπειρα.* Quonam modo infinita sint, statim adiicit ipse sc. *καὶ πλῆθος καὶ σμικρότητα*, multitudine et parvitate, h. e. ita ut multitudo et parvitas singularum rerum hac ratione confusarum infinita dicenda sit, quippe quae terminari nequeat. Haec *ὁμοιομερῆ στοιχεῖα* ut vocantur, infinita esse, in multis veterum scriptorum locis traditur. Simplic. in phys. Aristot. p. 104. a. *οἱ δὲ περὶ Ἀναξαγόραν καὶ Δημόκριτον τῷ πλήθει τῶν ἀρχῶν τὸ ἄπειρον συμβεβηκέναι φασίν.* Id. p. 106. a. *Ἀναξαγόρας ἀπείρους τῷ πλήθει τὰς ὁμοιομερείας ὑποτιθέμενος.* p. 35. a. *ὅτι ἄπειρα ἦν, εὐθὺς ἀρχόμενος λέγει.* p. 6. b. *εἰ δέ τις τὴν μίξιν τῶν ἁπάντων ὑπολάβοι μίαν εἶναι φύσιν, ἀόριστον καὶ κατ᾽ εἶδος, καὶ κατὰ μέγεθος, συμβαίνει δύο τὰς ἀρχὰς αὐτὸν λέγειν, τὴν τοῦ ἀπείρου φύσιν, καὶ τὸν νοῦν.* Simplic. in Aristot. Coel. p. 55. a. *ἀλλ᾽ ἐκ διωρισμένων ἀπείρων τῷ πλήθει συνιστάμενον* (sc. *ἓν ἕκαστον*) *ὡς Ἀναξαγόρας ἐδόκει λέγειν, καθ᾽ ἕκαστον εἶδος ἀπείρους τῷ πλήθει ὁμοιομερείας.* Origen. philosoph. 8. *τὰς δ᾽ ὑλικὰς ἀρχὰς ἀπείρους ὑπάρχειν, καὶ τὰς σμικροτέρας αὐτῶν ἄπειρα λέγει.* Aristot. d. Xenoph. Zenon. et Gorg. 2. *ὡς καὶ τὸν Ἀναξα-*

γόραν φασί τινὲς λέγειν, ἐξ ἀεὶ ὄντων καὶ ἀπείρων τὰ γενόμενα γίνεσθαι. Sext. Empir. adv. Mathem. X, 318. ἐξ ἀπείρων δὲ ἐδόξασαν τὴν τῶν πραγμάτων γένεσιν οἱ περὶ Ἀναξαγόραν. Cic. Acad. Quaest. II, 37. materia *infinita*. Clem. Alexandr. admon. ad gent. 43. d. ὅσοι τὰ στοιχεῖα ὑπερβάντες ἐπολυπραγμόνησάν τι ὑψηλότερον καὶ περίττερον, οἱ μὲν αὐτῶν τὸ ἄπειρον καθύμνησαν, ὧν Ἀναξιμάνδρος ὁ Μιλήσιος ἦν, καὶ Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος, καὶ ὁ Ἀθηναῖος Ἀρχέλαος. Quamobrem vocantur homoeomeriae etiam ἡ ἀπειρία, vid. Aristot. Metaph. I, 6. Ἀναξαγόρας δὲ τὴν τῶν ὁμοιομερῶν ἀπειρίαν. Clem. Alex. l. c. τούτω μέν τε ἄμφω (loquitur de Anaxagora atque Archelao) τὸν νοῦν ἐπεστάτην τῇ ἀπειρίᾳ.

Σμικρός, σμικρότης, forma, qua Anaxagoras semper utitur. — *Καὶ γὰρ* ponitur pro simplici γάρ, ut Latinorum *etenim*; saepissime iam in Homero. Sic his vocabulis etiam utitur Anaxagorae coaevus Aeschylus in Pers. 356. ubi vid. *Schütz*. Καὶ γὰρ τὸ σμικρὸν ἄπειρον ἦν. Iunguntur haec ἐπεξηγητικῶς cum antecedentibus.

Καὶ πάντων ὁμοῦ ἐόντων. Saepius haec ab Anaxagora repetuntur, vid. supr. εὔδηλον, conspicuum, quod facile in adspectum cadit; cf. fragm. 5. οὐδὲ χροιὴ εὔδηλος ἦν κ. τ. λ. Quamquam in Stephani thesauro nullus citatur praeter Alexandrum Aphrodisiensem, qui hac voce usus sit, in ipso vocabulo tamen nihil inest, quod ab usu prioris aevi abhorreat, quid? quod invenitur etiam in Aeschyl. Pers. 1004. εὔδηλα γάρ, et in fragmento Diogenis Apolloniatae apud Simplic. in phys. Aristot. p. 32. b. καὶ τοῦτο εὔδηλον, ita ut de hac re dubitari nequeat. Sic etiam Plat. Republ. VI. p. 491. St. 287, 20. Bekk. Λαβοῦ τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, ὅλου αὐτοῦ ὀρθῶς, καί σοι εὔδηλόν τε φανεῖται καὶ οὐκ ἄτοπα δόξει τὰ προειρημένα περὶ αὐτῶν. Quamquam nonnulli Codd. praeb. ἔνδηλον.

Comparandum esse videtur Homericum εὐδείελον; cf. Schol. ad Hom. Od. II, 167. εὐπεριόριστον ἢ εὔδηλον καὶ φανερὰν, καθὸ νῆσός ἐστι, et ad I, 21. Apollon. Lex. Homer. s. v. Eustath. ad Od. I, p. 1615. εὔδηλος, ἤγουν εὐπεριόριστος καὶ εὐόρατος· ἀπὸ τοῦ Δῆλον, ἐξ οὗ κατὰ διάλυσιν δέελον. Zonar. s. v. Etymol. Magn. s. v. Schol. ad Pind. IV, 136. Attamen illud εὐδείελον aliter quoque explicatur, ut locc. citt. videre licet. ὑπὸ σμικρότητος, i. e. quamquam omnia, verbi causa, terrena, humida, calida, aliaque iam re vera erant, nec gignebantur ex aliis, tamen inter se commixta et quidem tam parva erant, ut ob ipsam parvitatem singula oculis conspici non possent, sed unam rudem indigestamque molem efficere viderentur. Aristot. Coel. III, 5. τὰ γὰρ ὁμοιομερῆ στοιχεῖα, λέγω δὲ οἷον σάρκα, καὶ ὀστοῦν, καὶ τῶν τοιούτων ἕκαστον, ἀέρα δὲ καὶ πῦρ μίγμα τούτων καὶ τῶν ἄλλων σπερμάτων πάντων· εἶναι γὰρ ἑκάτερον αὐτῶν ἐξ ἀοράτων ὁμοιομερῶν πάντων ἠθροισμένων. — Πάντα sc. inter se hac ratione confusa et mixta, ἀήρ τε καὶ αἰθὴρ κατεῖχεν, aër et aether amplexu continebant. Anaxagoram vocabulo αἰθὴρ saepius usum esse, ut ignem significaret, plures loci ostendunt. Aristot. Coel. I, 3. Ἀναξαγόρας δὲ καταχέχρηται τῷ ὀνόματι τούτῳ οὐ καλῶς· ὀνομάζει γὰρ αἰθέρα ἀντὶ τοῦ πυρός. Simplic. ad h. l. p. 27. b. ἐπιλαμβάνεται δὲ Ἀναξαγόρου οὐ καλῶς ἐτυμολογοῦντος τὸ τοῦ αἰθέρος ὄνομα ἀπὸ τοῦ αἴθειν. Aristot. Coel. III, 3. τὸ γὰρ πῦρ καὶ τὸν αἰθέρα προσαγορεύει τὸ αὐτό. Aristot. Meteor. I, 3. ὁ γὰρ λεγόμενος αἰθὴρ παλαιὰν εἴληφε τὴν προσηγορίαν, ἣν Ἀναξαγόρας μὲν τῷ πυρὶ ταὐτὸν ἡγήσασθαί μοι δοκεῖ σημαίνειν· τάτε γὰρ ἄνω πλήρη πυρὸς εἶναι· κἀκεῖνος τὴν ἐκεῖ δύναμιν αἰθέρα καλεῖν ἐνόμισε. Simplic. in Aristot. Coel. p. 148. b. ὁ δὲ Ἀναξαγόρας πολλάκις τῷ ὀνόματι τοῦ αἰθέρος ἀντὶ τοῦ πυρὸς ἐχρήσθη. Plut. Plac. philos. II, 13. Ἀναξαγόρας τὸν περικείμενον αἰθέρα πύρινον μὲν εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν

κ. τ. λ. Quaeritur vero, num haec verba πάντα γὰρ — κατεῖχεν antecedentibus non repugnent, in quibus omnia esse in omnibus dixerat, cum hoc loco aërem et aethera ut res a reliqua rudi indigestaque mole secretas afferat? Equidem rem ita expediendam esse censeo. Quamquam mentis vi ac voluntate ista congeries primum secernebatur, tamen iam antea aër et aether proprio suo pondere super graviora sursum ferebantur, ut tamen nihilominus in reliquis rebus haud exigua pars eorum remaneret. Quamobrem recte dici potest, πᾶν ἐν παντὶ, et tamen omnia aëre et aethere contineri: unde fit, ut nulla earum rerum appareat, quae nunc sunt, sed inter se commixtae Chaos constituant. Uberius haec ipse explicat Anaxagoras sequentibus verbis: ταῦτα γὰρ μέγιστα κ. τ. λ. ταῦτα refer ad aërem et aethera. μέγιστα, ut statim adiicit πλήθει καὶ μεγέθει. Omnia sunt ἄπειρα πλῆθος, aër et aether autem sunt μέγιστα [1]). Hinc patet, notionem τοῦ ἀπείρου non satis accurate a Clazomenio esse constitutam ac definitam [2]), quod etiam ex aliis eius placitis manifeste prodit. ἔνεστιν ἐν τοῖς σύμπασι, insunt in omnibus rebus, aërea et aetherea non prorsus abscissa et remota sunt ab aliis rebus: sunt maxima, sunt in omnibus, continent, vel amplectuntur reliqua.

Sensus igitur huius fragmenti paucis ita potest ex-

---

1) *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 273. „welcher die Luft und den Aether, d. h. das Feuer nach dem gewöhnlichen Sprachgebrauche, für *die unendlichen Bestandtheile der Mischung* ansah, die alles umfassen und auch zuerst aus dem All ausgesondert werden, wahrscheinlich eine noch unvollkommene Sonderung, die daher noch viele Bestandtheile der Dinge in sich vermischt enthält.“

2) *Ritter*, p. 273. not. „man bemerke hierbey die Unbestimmtheit in dem Gebrauche des Wortes ἄπειρον, von zwei sich begrenzenden Stoffen.“

plicari. Antequam mentis vi atque consilio universus mundus formaretur, fuit Chaos quoddam, rudis indigestaque moles, semina rerum postea ex ista congerie secretarum continens, ita quidem, ut omnes res, quot qualesve sunt, eo tempore iam vere essent confusae, non seorsim, sed simul, ὁμοῦ. Infinita erat harum rerum multitudo: maximam autem partem efficiebant aër et aether, qui quidem omnia reliqua circumiecta continebant. Erat igitur Chaos, ex quo mundus ortus esset. Quamobrem sunt, qui ad hoc Anaxagoreum dogma respexisse putent Ovidium, initio Metamorph. I, v. 5—9.

> Ante mare et tellus et quod tegit omnia, coelum,
> Unus erat toto Naturae vultus in orbe,
> Quem dixere Chaos, rudis indigestaque moles;
> Nec quidquam nisi pondus iners; congestaque eodem
> Non bene iunctarum discordia semina rerum.

et v. 15—20:

> Quaque fuit tellus, illic et pontus et aër,
> Sic erat instabilis tellus, innabilis unda,
> Lucis egens aër; nulli sua forma manebat.
> Obstabatque aliis aliud: quia corpore in uno
> Frigida pugnabant calidis, humentia siccis,
> Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.

Nulla vero causa satis idonea excogitari potest, quae Ovidium Anaxagorea ista in mente habuisse nobis persuadeat [1]). Iam ante Anaxagoram Hesiodus aliique poëtae Chaus mentionem fecerant, nec hoc, quale describitur apud Ovidium, proprium est Anaxagorae. Ovidius secutus est poëtas et fabulas antiquissimas, quae itidem physicis prioris aevi, maxime Ionicis obversabantur [2]), unde etiam Anaxagoras sua aliquatenus

---

1) Cf. *Gierig.* ad Ovid. l. c.

2) vid. *Bouterwek* comment. de primis Graecorum philosopho-

saltem hausisse videri potest, si quidem non prorsus nova protulit, verum potius aliorum vestigia secutus alia addidit, alia immutavit. Cf. Tzetz. exeg. in Iliad. p. 41. ed. *Hermann.* οἶμαι δὲ, καὶ ἀρχαιογονίας λόγους ἐξέθετο,

πῶς οὐρανός τε γαῖα τ' ἦν, μορφὴ μία,
ἐπεὶ δ' ἐχωρίσθησαν ἀλλήλων δίχα
τίκτουσι πάντα, κἀπέδωκεν εἰς φάος,

καθά φησιν Ὀρφεύς τε ὁ παλαιὸς, καὶ Ἡσίοδος; Ἐμπεδοκλῆς τε σὺν αὐτοῖς ὁ Ἀκραγαντῖνος, καὶ Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος, καὶ ὁ τοῦ Ἀναξαγόρου τουτουὶ μαθητὴς Εὐριπίδης. — καὶ ἕτεροι δὲ τῶν φυσικῶν ὁμοίως τούτοις φασὶν, ὅσοι τέως τὸν κόσμον γενητὸν καὶ φθαρτὸν ὑποτίθενται, ἀλλ' οὐχ ὡς Ὅμηρος, ἄφθαρτον. Sic, quamquam non accurate, Aristoteles Hesiodum eadem, quae Anaxagoras protulit, docuisse contendit, vid. Sext. Empir. adv. Mathem. IX, 6.

Quae ut etiam clariora fiant, uberius illustranda sunt comparatione aliorum systematum antiquissimorum, ita ut luculenter appareat, quibus in rebus conveniant, quibus differant, utque accuratius intelligatur quale fuerit Chaos ab Anaxagora h. l. descriptum. Inde enim ipsa dogmata Anaxagorea lucem accipient, quae sequuntur.

Antiquissimi Graecorum philosophorum erant physici, rerumque naturam quam accuratissime poterant, perscrutabantur. Hinc factum est, ut Ionici, qui ex gentis suae indole, in aliis etiam rebus conspicua, ad externa potissimum et in sensus cadentia animum adverterent, rerum originem et mutationem, τὴν γένεσιν pro fundamento ponerent, cui reliqua superstruerent. Sic *Thales*, *Anaximander*, *Anaximenes*, *Heraclitus*, *Diogenes Apolloniates*. His oppo-

---

rum decretis physicis, in Comment. Soc. Gotting. Recent. II. cf. Gött. Gel. Anz. 1812. p. 97 ss.

nuntur Dores, praecipue Eleatici, qui sensus fallaces relinquentes, mentis acumine altius progressi quaerebant, quid in perpetua rerum mutatione stabile ac firmum esset. Horum placita referre hic non attinet; subsistamus in physicis. Quorum alii, ut Ionici supra dicti, ex uno elemento per mutationem (ἀλλοίωσιν) mundum ortum esse, alii res ipsas secretione (διακρίσει) partium iam antea re vera exsistentium formari censebant[1]). Huc referri debent *Leucippus* et *Democritus*, concursu atomorum mundum efficientes, tum *Anaxagoras* atque *Empedocles*, quorum alter partibus similibus inter se, alter quatuor elementis rerum originem explicaret. Vid. Aristot. d. Gen. et Corr. I, 1. τῶν μὲν οὖν ἀρχαίων οἱ μὲν τὴν καλουμένην ἁπλῆν γένεσιν ἀλλοίωσιν εἶναί φασιν. Οἱ δ' ἕτεροι, ἀλλοίωσιν καὶ γένεσιν. Ὅσοι μὲν γὰρ ἕν τι τὸ πολὺ εἶναι λέγουσι, καὶ πάντα ἐξ ἑνὸς γεννῶσι, τούτοις μὲν ἀνάγκη ἀλλοίωσιν τὴν γένεσιν φάναι, καὶ τὸ κυρίως γιγνόμενον ἀλλοιοῦσθαι. Ὅσοι δὲ πλείω τὴν ὕλην ἑνὸς τιθέασιν, ὥςτε Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἀναξαγόρας καὶ Λευκίππος, τούτοις ἕτερον. Qui γένεσιν per ἀλλοίωσιν explicabant, omnia ex una materia, verbi causa ex aqua, ut Thales, ex aëre, ut Anaximenes, et fieri et formari autumabant; hi sunt ἓν εἶναι λέγοντες, Aristot. l. c. Contra a Leucippo, Democrito, Anaxagora atque Empedocle γένεσις καὶ φθορὰ explicatur per σύγκρισιν et διάκρισιν corpusculorum antea iam exsistentium. Simplic. in phys. Aristot. p. 245. a. ἐπειδὴ γὰρ τοῖς περὶ Ἀναξαγόραν, Λευκίππῳ καὶ Δημοκρίτῳ πᾶσα γένεσις καὶ φθορὰ συγκρίσει καὶ διακρίσει γίνεσθαι ἐδόκει κ. τ. λ. Plut. plac. philos. I, 17. οἱ μὲν ἀρχαῖοι τὰς τῶν στοιχείων μίξεις κατ' ἀλλοίωσιν· οἱ δὲ περὶ Ἀναξαγόραν καὶ Δημόκριτον κατὰ

---

1) Simplic. in phys. Aristot. p. 55. a. ἥτε γὰρ ἀλλοίωσις πάθος περὶ τὸ ὂν ἐστι. Καὶ ἡ σύγκρισις καὶ ἡ διάκρισίς περὶ τὰ ὄντα.

παράθεσιν[1]). Ibid. I, 30. *Ἀναξαγόρας ὁμοίως* (sc. Empedocli) *τὴν φύσιν σύγκρισιν καὶ διάκρισιν, τουτέστι γένεσιν καὶ φθοράν.* Stob. eclog. phys. I, 18, 1. *Ἀναξαγόρας τὰς κράσεις κατὰ παράθεσιν γίγνεσθαι τῶν στοιχείων.* Opponitur Thaleti, vid. *Heeren* ad h. l. Simplic. in Aristot. Coel. p. 148. a. *τοῖς μὲν λέγουσι συγκρίσει ἢ διακρίσει τὴν γένεσιν γίνεσθαι, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἀναξαγόρας.* Id. p. 71. a. *ἐπεὶ δὲ καὶ Πλάτων καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἀναξαγόρας καί τινες ἄλλοι τῶν φυσικῶν τὴν τῶν συνθέτων ἐκ τῶν ἁπλῶν γένεσιν κατὰ τὸν ἐξ ὑποθέσεως τούτων τρόπον ἐοίκασιν παραδιδόναι, τὴν τῶν φαινομένων ἀνάλυσιν εἰς τὰ ἁπλᾶ ποιοῦντες, καὶ ἐκ τῶν ἁπλῶν τὴν σύνθεσιν εἰςηγούμενοι, ὡς εἰ καὶ προϋπῆρχε χρόνῳ τὰ ἐξ ὧν γίνεται τὰ γινόμενα.*

Sumitur his locis vocabulum *γίνεσθαι* duplici significatu. Est enim aut i. q. fieri, ita ut res non amplius sit ea, quae antea fuit, ut novum aliquid exoriatur, *ἀλλοιοῦσθαι*, aut usurpatur de illis rebus, quae *συγκρίσει* et *διακρίσει* sive elementorum, sive atomorum, sive homoeomeriarum formantur. Hac ratione utrumque dici recte potest: *γένεσις γίνεται συγκρίσει ἢ διακρίσει* vel *γένεσις* non est: alio enim sensu accipienda est haec vox. Cf. fragm. 21. quod hac nostra disputatione illustratur[2]). Simplic. in Aristot. Coel. p. 46. a. *οἱ μὲν ἀναιροῦσι γένεσιν, διακρίσει ὑφεστά-*

---

1) *Παράθεσις* h. l. est i. q. *σύγκρισις καὶ διάκρισις*, etsi proprie magis de Leucippi et Democriti atomis usurpatur hoc vocabulum. Opponitur *ἀλλοίωσις*. Cf. Stob. loc. sequ.

2) Quae si accurate tenentur, defendunt Anaxagoram contra Aristotelem, qui d. Gen. et Corrupt. I. 1. haec habet: *καίτοι Ἀναξαγόρας γε τὴν οἰκείαν φωνὴν ἠγνόησε. Λέγει γοῦν, ὡς τὸ γίγνεσθαι καὶ τὸ ἀπόλλυσθαι ταὐτὸν καθέστηκε τῷ ἀλλοιοῦσθαι.* Poterat Clazomenius hoc iure quodam dicere: ex eius enim sententia nihil fit per se (*ἁπλῆ γένεσις*), sed iam est, et per *σύμμιξιν* et *διάκρισιν* in aliam rem mutatur, *ἀλλοιοῦται*, (alio sensu, quam eo, quo priores Ionici hoc vocabulo utuntur.)

ναι λέγοντες πάντα, ὡς Ἀναξαγόρας. Aristot. Met. I, 3. *σχεδὸν γὰρ ἅπαντα ὁμοιομερῆ στοιχεῖα, καθάπερ ὕδωρ ἢ πῦρ οὕτω γίγνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαί φησι, συγκρίσει καὶ διακρίσει μόνον. ἄλλως δ᾽ οὔτε γίγνεσθαι, οὔτε ἀπόλλυσθαι, ἀλλὰ διαμένειν ἀΐδια.* Stob. eclog. phys. I, 21. r. *Ἐμπεδοκλῆς, Ἀναξαγόρας, Δημόκριτος, Ἐπίκουρος καὶ πάντες, ὅσοι κατὰ συναθροισμὸν τῶν λεπτομερῶν σωμάτων κοσμοποιοῦσι, συγκρίσεις μὲν καὶ διακρίσεις εἰςάγουσι, γενέσεις δὲ καὶ φθορὰς οὐ κυρίως. Οὐ γὰρ κατὰ τὸ ποιὸν ἐξ ἀλλοιώσεως, κατὰ δὲ τὸ ποσὸν ἐκ συναθροισμοῦ ταῦτα γίγνεσθαι.* Simplic. in Aristot. phys. p. 50. a. *οἱ δὲ πολλὰ μὲν ἐνυπάρχοντα δὲ ἐκκρίνεσθαι ἔλεγον, τὴν γένεσιν ἀναιροῦντες, ὡς Ἀναξίμανδρος καὶ Ἀναξαγόρας.* Ibid. p. 121. b. *τοιγαροῦν καὶ φθορὰν ἀνεῖλόν τινες, ὡς οἱ περὶ Ἀναξαγόραν.* Ioann. Grammat. in Aristot. d. Gen. et Corr. p. 4. a. *καὶ οἱ περὶ Δημόκριτον δὲ τῇ συγκρίσει τῶν ἀτόμων τὴν γένεσιν ἔλεγον γίνεσθαι, τῇ διακρίσει δὲ τὴν φθοράν, ἀλλὰ δὴ καὶ Ἀναξαγόρας ἐκκρινομένας τὰς ὁμοιομερείας καὶ συνιούσας ἀλλήλοις, δηλονότι ἢ σάρκα ποιεῖν ἢ ὀστοῦν, οὐ γινομένης τῆς σαρκὸς φύσεως ἀλλὰ φαινομένης τῷ πλείονας σαρκὸς ὁμοιομερείας εἰς ταὐτὸν συνελθεῖν.*

Caeterum quamquam Leucippus, Democritus, Anaxagoras et Empedocles iunctim opponuntur illis physicis, qui rerum originem ex mutatione unius elementi, (*ἀλλοίωσις ἐξ ἑνὸς*) derivarent[1]), tamen inter se iterum differunt eo, quod Leucippus et Democritus materiam infinitam ex corpusculis individuis, ex atomis constare dicunt, iisque nullo colore, nulla vi praeditis, separatis, non coniunctis[2]): Empedocles autem et Anaxagoras unam quandam congeriem fuisse contendunt, e qua reliqua orta sint[3]). Porro Anaxagorae et Em-

1) *ἓν εἶναι λέγοντες.*

2) *πολλὰ εἶναι λέγοντες.*

3) *ἓν καὶ πολλὰ λέγοντες.* Vid. Simplic. in phys. Aristot. p. 33. a. ubi his praemissis sic pergit: *καὶ γὰρ Ἀναξαγόρας τὰς ὁμοιο-*

pedoclis iterum diversa est ratio, siquidem illi in materia confusa esse videntur infinitae homoeomeriae, huic vero quatuor tantummodo elementa. Aristot. d. Gen. et Corr. I, 1. ἐναντίως δὲ φαίνονται οἱ περὶ Ἀναξαγόραν τοῖς περὶ Ἐμπεδοκλέα. ὁ μὲν γάρ φησι πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ γῆν στοιχεῖα τέσσαρα καὶ ἁπλᾶ εἶναι μᾶλλον ἢ σάρκα καὶ ὀστοῦν καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ὁμοιομερῶν· ὁ δὲ ταῦτα μὲν ἁπλᾶ καὶ στοιχεῖα· γῆν δὲ καὶ πῦρ καὶ ἀέρα σύνθετα. — πολλὰ δὲ λέγει στοιχεῖα, καθάπερ καὶ ἕτεροι. Ἐμπεδοκλῆς μὲν γὰρ τὰ μὲν σωματικὰ τέσσαρα, τὰ δὲ πάντα μετὰ τῶν κινούντων ἓξ τὸν ἀριθμόν. Ἀναξαγόρας δὲ ἄπειρα καὶ Λευκίππος καὶ Δημόκριτος. Ὁ μὲν γὰρ τὰ ὁμοιομερῆ στοιχεῖα τίθησιν, ὥςτε ὀστοῦν, καὶ σάρκα, καὶ μυελὸν, καὶ τῶν ἄλλων, ὧν ἑκάστου τὸ μέρος συνώνυμόν ἐστι. Ioann. Grammat. in Aristot. d. Gen. et Corrupt. p. 5. b. fin. ἐναντίως, φησὶν, Ἀναξαγόρας ἐδόξασε τοῖς περὶ Ἐμπεδοκλέα περὶ τῶν στοιχείων. ὁ μὲν γὰρ Ἐμπεδοκλῆς πρῶτά φησιν εἶναι καὶ ἁπλούστατα τὰ τέσσαρα στοιχεῖα. ἐκ τούτων

μερείας κατὰ τὸ ὑποκείμενον ἀρχὰς θέμενος, ἀπείρους ἔλεγε ταύτας, καὶ τὸ ποιητικὸν δὲ αἴτιον ἓν ἔλεγεν εἶναι, τὸν διακρίνοντα νοῦν. — καὶ Θεόφραστος δὲ τὸν Ἀναξαγόραν εἰς Ἀναξίμανδρον συνηθῶν, καὶ οὕτως ἐκλαμβάνει τὰ ὑπὸ Ἀναξαγόρου λεγόμενα, ὡς δύνασθαι μίαν αὐτὸν φύσιν λέγειν τὸ ὑποκείμενον. Γράφει δὲ οὕτως ἐν τῇ φυσικῇ ἱστορίᾳ. „Οὕτω μὲν οὖν λαμβανόντων, δόξειεν ἂν ποιεῖν τὰς μὲν ὑλικὰς ἀρχὰς ἀπείρους, ὡς εἴρηται· τὴν δὲ τῆς κινήσεως καὶ τῆς γενέσεως αἰτίαν μίαν. εἰ δέ τις τὴν μίξιν τῶν ἁπάντων ὑπολάβοι μίαν εἶναι φύσιν, ἀόριστον καὶ κατ' εἶδος καὶ κατὰ μέγεθος, συμβαίνει δύο τὰς ἀρχὰς αὐτὸν λέγειν, τὴν τοῦ ἀπείρου φύσιν καὶ τὸν νοῦν, ὥςτε φαίνεται τὰ σωματικὰ στοιχεῖα παραπλησίως ποιῶν Ἀναξιμάνδρῳ." εἰκότως δὲ μία τοὺς μίαν λέγοντας τὴν ἀρχὴν, καὶ ἀκίνητον ἢ κινουμένην, πρὸ τῶν πολλὰς μόνον λέγειν δοκούντων, ὡς τῶν περὶ Δημόκριτον τὴν μίαν καὶ πολλὰς ἔταξε· μέσην γὰρ τάξιν ἔχουσι. Κοινωνοῦσι δὲ οὗτοι, τῶν μίαν λεγόντων ἐκείνοις, τοῖς συγκρίσει καὶ διακρίσει τὴν γένεσιν ποιοῦσιν. Ὁ δὲ Ἀναξαγόρας τοῖς ἐκκρίσει μᾶλλον οἰκειότερος. Διαφέρουσι δὲ ἐκείνων μὲν τῶν μίαν μόνην λεγόντων, τῷ αὐτοὺς μίαν καὶ πολλὰς λέγειν. Cf. *Schleiermacher* über Anaximandr. p. 113.

δὲ συγκρινομένων γεννᾶσθαι τὰ ὁμοιομερῆ ὀστοῦν καὶ σάρκα· Ἀναξαγόρας δὲ ἔμπαλιν σύνθετα φάσκων εἶναι τὰ τέσσαρα στοιχεῖα ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν. καὶ γὰρ ὀστοῦ καὶ νεύρου καὶ τῶν ἄλλων ἑκάστου ὁμοιομερείας ἔλεγεν ὑπάρχειν τῷ πυρὶ καὶ τῷ ὕδατι καὶ τοῖς ἄλλοις, ἐπειδὴ πάντα ἐκ τούτων ἑώρα γιγνόμενα. Ἀλλ' ὥςπερ ὀστᾶ καὶ σάρκας ὁμοιομερείας ἔλεγεν καὶ τῶν λοιπῶν, ἅπερ ἡμεῖς σύνθετά φαμεν, οὕτω καὶ πυρὸς καὶ ἀέρος, καὶ ὕδατος καὶ γῆς. καὶ πάντα μὲν εἶναι ἐν πᾶσι. φαίνεσθαι δὲ ἕκαστον καὶ ὀνομάζεσθαι κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν, ὥςτε οὐκ ἐναντίως ἔλεγε τοῖς περὶ Ἐμπεδοκλέα· οὐδὲ γὰρ συνθετώτερα ἔλεγε τὰ στοιχεῖα σαρκὸς καὶ ὀστοῦ καὶ τῶν λοιπῶν. Διαφέρουσι δὲ, ὅτι ὁ μὲν Ἐμπεδοκλῆς ἀρχὰς ἔλεγε τῶν λοιπῶν τὰ στοιχεῖα, Ἀναξαγόρας δὲ πάντων τὰς ὁμοιομερείας ἀρχὰς φαίνεσθαι δὲ καὶ λέγεσθαι ἕκαστον κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν· εἴπερ δεῖ ἄρα ἐκ τῶν ἀρχῶν εἶναι τὰ ἀνομοιομερῆ. Simplic. in Aristot. phys. p. 33. a. (sc. διαφέρουσι) τῷ τὰ πολλὰ, ἐξ ὧν τὸ πᾶν τὸν μὲν Ἀναξαγόραν ἄπειρα ὑποτίθεσθαι τὰς ὁμοιομερείας, τὸν δὲ Ἐμπεδοκλῆ πεπερασμένα· τέσσαρα γὰρ τὰ καλούμενα στοιχεῖα, καὶ τὸν μὲν ὁμοιομερείας, τὸν δὲ στοιχεῖα.

Sunt igitur secundum Anaxagoram πάντα ὁμοῦ; non solum terrena, humida, calida, aërea, verum etiam caro, ossa omniaque alia huiuscemodi sunt elementa eodem modo, ut quatuor illa notissima, ab Empedocle prolata. Omnia sunt in omnibus, ita ut in quavis parte illius materiae infinitae reliqua contineantur. Nec cum *Rittero*[1]) putaverim, ex Anaxagorae sententia quatuor illa elementa ex aliis homoeomeriis esse composita. Loca enim, quibus utitur, sunt ambigua, Aristot. Coel. III, 3. ἀέρα δὲ καὶ πῦρ μίγμα τούτων καὶ τῶν ἄλλων σπερμάτων πάντων. d. Gen. et Corrupt. I, 1. γῆν δὲ καὶ πῦρ καὶ ἀέρα σύνθετα. Metaph. I, 3. σχεδὸν γὰρ ἅπαντα ὁμοιομερῆ, καθάπερ ὕδωρ ἢ πῦρ. Simplic.

1) Gesch. d. Ion. Philos. p. 271 ss.

in Arist. phys. p. 6. b. *πάντα γὰρ ὁμοιομερῆ, οἷον ὕδωρ, ἢ πῦρ, ἢ χρυσόν.* Simplic. in Aristot. Coel. p. 148. b. *ἐξ ὧν καὶ τὰ ὑπὸ Ἐμπεδοκλοῦς στοιχεῖα μικτὰ εἶναι ἔλεγεν, ἀέρα καὶ πῦρ καὶ τἄλλα πάντα.* Ibid. p. 149. b. *σύνθετα ταῦτα ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν, ὥςπερ καὶ τἄλλα πάντα τὰ αἰσθητὰ σύνθετα ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν ποιεῖ.* Ibid. p. 155. a. *οὐ τὰ τέσσαρα μόνον, ἀλλὰ καὶ τἄλλα πάντα, δηλονότι τὰς ὁμοιομερείας στοιχεῖα λέγων, καὶ πάντα ἐν πᾶσιν εἶναι.* Rectissime Ioann. Grammat. in Aristot. d. Generat. et Corrupt. p. 5. b. *ἀλλ' ὥςπερ ὀστᾶ καὶ σάρκας ὁμοιομερείας ἔλεγεν καὶ τῶν λοιπῶν, ἅπερ ἡμεῖς σύνθετά φαμεν, οὕτω καὶ πυρὸς καὶ ἀέρος, καὶ ὕδατος καὶ γῆς. — οὐδὲ γὰρ συνθετώτερα ἔλεγε τὰ στοιχεῖα σαρκὸς καὶ ὀστοῦ καὶ τῶν λοιπῶν.* Id. in Arist. phys. p. 10. a. *ἐν τῷ ξύλῳ ὁμοιομερεῖ ὄντι ὑπάρχειν καὶ σάρκα καὶ ὀστοῦν καὶ ὕδωρ καὶ πῦρ καὶ χρυσὸν καὶ πάντα ἁπλῶς.* Omnia igitur *αἰσθητά*, qualia nunc sensibus percipiuntur, non sunt pura, sed mixta ex omnibus: terra, quam oculis cernimus, non est elementum, ut Empedocli placuit, sed insunt terrenae aliaeque homoeomeriae: eandemque rationem in reliquis obtinuisse censeo.

Interdum comparatur Anaxagoras cum Anaximandro. Simplic. in phys. Aristotelis, p. 6. b. *καὶ ταῦτά φησιν ὁ Θεόφραστος παραπλησίως τῷ Ἀναξιμάνδρῳ λέγειν τὸν Ἀναξαγόραν. Ἐκεῖνος γάρ φησιν, ἐν τῇ διακρίσει τοῦ ἀπείρου τὰ συγγενῆ φέρεσθαι πρὸς ἄλληλα, καὶ ὅτι μὲν ἐν τῷ παντὶ χρυσὸς ἦν, γίνεσθαι χρυσὸν, ὅτι δὲ γῆ, γῆν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ὡς οὐ γιγνομένων, ἀλλ' ὑπαρχόντων πρότερον — — ὥςτε φαίνεται τὰ σωματικὰ στοιχεῖα παραπλησίως ποιῶν Ἀναξιμάνδρῳ.* Quamquam haec negari non possunt, tamen diversissima utriusque viri est ratio. Non enim solum quaerendum videtur, quid, sed etiam cur et quomodo dicatur. Haec est secundum Anaximandrum *τοῦ ἀπείρου* ratio, ut multiplicem formam induere possit, adeoque ex eo res fiant et nascantur, quae nunc sensibus nostris per-

cipiuntur. Fiunt omnia per mutationem, per *ἀλλοίωσιν τοῦ ἀπείρου*, id quod *διάκρισις* quodammodo, quamvis non accurate dici potest. Anaxagorae *ἄπειρον* unum quidem est, sed *τὰ πολλὰ* iam continet, quae motu inde secernuntur. Cf. *Ritter.* Gesch. d. Ion. Philos. p. 222 ss.

Ut accuratius diversitas principiorum in antiquissimorum physicorum placitis appareat, tabulam adumbrabo, qua facilius haec oculis conspici poterunt.

Γένεσις fit
per

ἀλλοίωσιν.
Ionici priores
a Thalete usque ad Heraclitum.
Sunt *ἓν εἶναι λέγοντες.*

σύγκρισιν καὶ διάκρισιν.
Huc pertinent

ἓν καὶ πολλὰ λέγοντες
Empedocles — Anaxagoras.

πολλὰ εἶναι λέγοντες
Leucippus et Democritus.

FRAGM. 2.

Καὶ γὰρ ὁ ἀὴρ καὶ ὁ αἰθὴρ ἀποκρίνεται ἀπὸ τοῦ περιέχοντος τοῦ πολλοῦ· καὶ τόγε περιέχον ἄπειρόν ἐστι τὸ πλῆθος.

Notae.

Haec verba cohaerent cum antecedentibus. Quod quum ex nexu sententiarum per se satis manifeste eluceat, patet etiam ex Simplicio, qui p. 33 b. post illa, quae in fragmento primo allata sunt, pergit: *καὶ μετ' ὀλίγον καὶ γὰρ κ. τ. λ.* *Ἀποκρίνεσθαι* vocabulum hac in re proprium, quo saepius utitur Clazomenius. *Τὸ περιέχον* cf. Viger. d. Idiotism. ling. Gr. p. 545. *ὁ ἀὴρ καὶ ὁ αἰθὴρ ἀποκρίνεται ἀπὸ τοῦ περι-*

ἔχοντος τοῦ πολλοῦ h. e. aër et aether non sunt extrema in ingenti ista homoeomeriarum mole, sed cinguntur *τῷ περιέχοντι*, quod quale sit, accuratius ab Anaxagora non describitur: in quo vero *ἡ τῶν ὁμοιομερῶν πολυμιγία* inesse sine dubio ipsi visa est. *Τὸ περιέχον* circumiectu suo reliqua ambit et amplectitur. cf. *Ritter.* p. 27. Nec repugnat Aristot. phys. III, 5. *Ἀναξαγόρας δ' ἀτόπως λέγει περὶ τῆς τοῦ ἀπείρου μονῆς. στηρίζειν γὰρ αὐτὸ αὑτό φησι τὸ ἄπειρον. τοῦτο δὲ ὅτι ἐν αὑτῷ, ἀλλὸ γὰρ οὐδὲν περιέχει κ. τ. λ.* Simplic. ad h. l. p. 112. b. *ἐκεῖνος γὰρ ἀκίνητον λέγων τὸ ἄπειρον τῶν ὁμοιομερῶν μίγμα, αἴτιον λέγει τῆς ἀκινησίας, οὐ τὸ ἐν τῷ οἰκείῳ εἶναι τόπῳ. οὐδὲ γὰρ ὅλως εἶναι ἐν τόπῳ, διὰ τὸ ἄπειρον ὂν μὴ περιέχεσθαι ὑπό τινος, ὡς δὴ τοῦ περιέχοντος μείζονος εἶναι ὀφείλοντος τοῦ περιεχομένου, τοῦ δὲ ἀπείρου μηδὲν ὀφείλοντος ἔχειν ἑαυτοῦ μεῖζον.* Aliud enim est *τὸ περιέχον*, de quo loquuntur scriptores citati: aliud, cuius fit mentio in fragmento Anaxagorae, siquidem est *τὸ ἄπειρον*, quod nulla alia re circumdatur.

Mirum vero quodammodo videri potest, iam hoc loco *ἀπόκρισιν* aëris et aetheris commemorari, cum nondum de mente sermo sit, cuius vi secretionem omnium rerum secundum Anaxagoram factam esse, neminem fugit. Fuit igitur haec secretio non absoluta, sed aër et aether suo pondere super graviora elati et multitudine reliqua superantes cingebant *τὸ πᾶν*. Cf. *Ritter.* Gesch. d. Ion. Philos. p. 275. „welcher die Luft und den Aether, d. h. das Feuer nach dem gewöhnlichen Sprachgebrauche, für die *unendlichen Bestandtheile* der Mischung ansah, die alles umfassen und auch zuerst aus dem All ausgesondert werden, wahrscheinlich eine noch unvollkommnere Sonderung, die daher noch viele Bestandtheile der Dinge in sich vermischt hält.“ Id. p. 276. 277. „Anaxagoras sagte, in dem Urzustande der Homoeomerien wären der unendliche Aether und die unendliche Luft, die grössten unter allen Dingen

an Menge und Grösse, gemischt, und bald darauf hinzufügt, Luft und Aether sonderten sich von dem das Viele Umfassenden, welches unendlich ist, aus" u. s. w. Experientia ipsa edocuit Anaxagoram, aeris et aetheris maiorem esse multitudinem quam particularum terrenarum et humidarum.

FRAGM. 3.

Τουτέων δὲ οὕτως ἐχόντων χρὴ δοκέειν ἐνεῖναι πολλά τε καὶ παντοῖα, ἐν πᾶσι τοῖς συγκρινομένοις, καὶ σπέρματα πάντων χρημάτων, καὶ ἰδέας παντοίας ἔχοντα, καὶ χροιὰς καὶ ἡδονάς.

Notae.

Vid. Simplic. p. 33. b. post illa, quae in secundo fragmento attulimus, haec habet, dicens: *καὶ μετ' ὀλίγα.* Inveniuntur eadem iterum in fine eiusdem paginae: in altero loco legitur *χρὴ δοκεῖν εἶναι,* in altero *ἐνεῖναι,* contra *ἓν εἶναι* invenitur in Simplic. in phys. Aristot. p. 8. a. *λέγει γὰρ μετ' ὀλίγα τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου περὶ φύσεως Ἀναξαγόρας οὕτως, τούτων κ. τ. λ.* Sine dubio haec lectio ex errore orta est, quamquam Anaxagorae placitis haud repugnat. Scribendum praeterea videtur *τουτέων* pro *τούτων*, ut in fragm. 20. et 21. deinde *δοκέειν*, ut *περιχωρέειν* in fragm. 9. Bene haec cohaerent cum prioribus. *Τούτων οὕτως ἐχόντων* h. e. ita inter se mixtis, ut *ἐν παντὶ πᾶν* esset. *συγκρίνειν* opponitur *τῷ ἀποκρίνειν, διακρίνειν*: est ergo i. q. componere. *σπέρματα πάντων χρημάτων* sunt homoeomeriae, e quibus corpora componuntur. (Vid. *Köhler.* animadverss. in Senec. Nat. Quaest. III, 10. r. p. 406.) Cf. fragm. 6. *σπερμάτων ἀπείρων.* Aristot. Coel. III, 3. *τὰ γὰρ ὁμοιομερῆ στοι-*

χεῖα, λέγω δὲ οἷον σάρκα, καὶ ὀστοῦν, καὶ τῶν τοιούτων ἕκαστον, ἀέρα δὲ καὶ πῦρ μίγμα τούτων καὶ τῶν ἄλλων σπερμάτων πάντων. Simplic. in Aristot. Coel. p. 148. b. τὰ ὁμοιομερῆ, οἷον σάρκα, καὶ ὀστοῦν, καὶ τὰ τοιαῦτα, σπέρματα ἐκάλει. Similiter Ovid. Metam. I, 9. *semina* rerum. Non autem semina animalium et plantarum h. l. intelligenda esse putaverim, Iren. adv. haeret. II, 14. Theophr. Hist. Plant. III, 2. Sic explicat hoc vocabulum Alexand. Aphrodis. ap. Simplic. in Aristot. phys. p. 36. a. ἀντὶ τοῦ τὰ σπέρματα εἶπεν· ἐκ γὰρ τούτων ἡ τῶν φυτῶν σύνθεσις εἴη ἄν· καὶ διὰ τοῦτο μετ' ὀλίγον ἀντὶ τοῦ καρποῦ σπέρμα ἔλαβεν, ὡς μόριον τοῦ φυτοῦ· ἐν οἷς λέγει, ὥςτε οὔτε σὰρξ εἴη ἂν ὁπηλικοῦν οὔτε ὀστοῦν, οὔτε σπέρμα τῶν φυτῶν. Cf. *Ritter.* Gesch. d. Ion. Philos. p. 268. 269. „diese Saamen, unendlich an Menge, für nichts anderes, als die Homoeomerien in ihrem ganzen Umfange zu nehmen, möchte wohl dem Sinne des Anaxagoras gemässer seyn, als die Behauptung des Alexandros von Aphrodisea, dass er dadurch die Urbestandtheile der Pflanzen habe anzeigen wollen.“ καὶ ἰδέας παντοίας ἔχοντα, refer ad σπέρματα. ἰδέα, forma, species, modus. De significatu huius vocis cf. *Carus* de cosmotheol. Anaxag. fontib. p. 701. qui citat Herodot. VI, 100. Thucyd. I, 109. IV, 55. VI, 4. Eurip. Bacch. 471. Sic τὰ ὁμοιομερῆ vocantur πολυσχήμονα Stob. eclog. phys. I, 16, 6. ubi vid. *Heeren*, p. 358. Anaxag. fragm. 6. καὶ σπερμάτων ἀπείρων πλήθους οὐδὲν ἐοικότων ἀλλήλοις. οὐδὲ γὰρ τῶν ἄλλων οὐδὲν ἔοικε τῷ ἑτέρῳ τὸ ἕτερον. καὶ χροιὰς sc. ἔχοντα, h. e. in ista mole nullus color manifeste apparebat, siquidem omnes inter se mixti erant. Cf. fragm. 6. πρὶν δὲ ἀποκρινθῆναι ταῦτα, πάντων ὁμοῦ ἐόντων, χροιὴ εὔδηλος ἦν οὐδεμίη. — ἡδονή, h. l. significatione in lexicis nondum notata, ex Anaxagorae usu loquendi i. q. affectio, ea ratio alicuius rei, qua ipsam sensibus nostris percipimus, qua tactus inprimis afficitur. Sic hac

voce etiam utitur eius coaevus Diogenes Apolloniates, apud Simplic. p. 33. a. Cf. *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 51. 211. Ex his omnibus breviter expositis, sequitur sensus generalis: in illa mole inerant omnia, quae deinceps secernebantur; in minima parte homoeomeriarum variae erant *ἰδέαι, χροιαὶ, ἡδοναί.* Vertenda haec verba sic videntur: „quae cum ita sint, unum esse putandum est multa et varia in omnibus corporibus compositis, et semina inesse (sc. in illis corporibus compositis), et formas varias et colores et affectiones habentia."

Homoeomeriae, quarum in hoc fragmento fit mentio, vocantur *ὁμοιομέρειαι, ὁμοιομερῆ, ὁμοιομερῆ στοιχεῖα, ἡ ἀπειρία τῶν ὁμοιομερῶν, πολυμιγία τῶν ὁμοιομερῶν* (vid. supr. p. 71.) et quidem, ut nonnulli arbitrantur, propterea, quod omnes, quin etiam minimae particulae semina omnium rerum continent, ideoque similia sunt inter se. Cic. Quaest. Acad. IV, 37. „particulas similes inter se." Similitudo posita erat in eo, quod in qualibet homoeomeria omnes reliquae essent[1]). Magis autem arridet alia explicatio huius vocabuli. *Ὁμοιομερὲς scilicet est id, cuius μέρος συνώνυμον ideoque ὅμοιον est τῷ παντί* [2]). Aristot. d. Generat. et Corrupt. I, 1. *τὰ ὁμοιομερῆ στοιχεῖα τίθησιν, οἷον ὀστοῦν, καὶ σάρκα καὶ μυελὸν καὶ τῶν ἄλλων, ὧν ἑκάστου τὸ μέρος συνώνυμόν ἐστι.* Ioann. Grammat.

---

1) *Carus* de Anaxag. cosmotheol. font. p. 700. „inter se similes erant illae rerum particulae, quamvis caeterum diversae, quandoquidem in omnibus omnium rerum partes aliquae exstarent." Et in not. ad h. l. „inerant omnium rerum genera, quibus communes qualitates conveniebant, totumque a parte quantitate tantum differebat." Sunt *οὐδὲν ἐοικότες ἀλλήλοις*, fragm. 6.

2) *Tennemann.* Gesch. d. Philos. I, 310. „die Aehnlichkeit bezieht sich daher nicht auf alle Stoffe zusammengenommen (collective), sondern auf jeden einzelnen Stoff für sich genommen (distributive)."

ad h. l. p. 3. a. fin. ss. ἀλλ' ὁ μὲν Ἀναξαγόρας φησὶ τὰ ὁμοιομερῆ. τὶ δ' ἐστὶν ὁμοιομερὲς, αὐτὸς προσέθηκεν (loquitur de Aristotelis loco citato, quem explicat) εἰπὼν, ὧν ἑκάστου συνώνυμον τὸ μέρος ἐστὶ, σαρκὸς γὰρ τὸ μέρος σὰρξ, καὶ ὀστοῦ καὶ νεύρου πάλιν ὁμοίως. χειρὸς δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀνομοιομερῶν τὰ μέρη οὐκ ἔστι συνώνυμα τῷ ὅλῳ. οὐ γὰρ λέγεται τὰ μέρη τῆς χειρὸς χεῖρες. Id. in Aristot. phys. a. 10. ὁμοιομέρεια δέ ἐστιν, ἧς τὸ μέρος τῷ ὅλῳ ὅμοιον. ὑπάρχειν οὖν ἐν ἀλλήλαις τὰς ὁμοιομερείας· οἷον ἐν τῷ ξύλῳ, ὁμοιομερεῖ ὄντι, ὑπάρχειν καὶ σάρκα καὶ ὀστοῦν καὶ ὕδωρ καὶ πῦρ καὶ χρυσὸν καὶ πάντα ἁπλῶς. καὶ ἐν ἑκάστῳ καὶ τῷ τυχόντι, ἀπείρους ἐνυπάρχειν ὁμοιομερείας. τοῦτο δὲ ὑπετίθετο διότι ἑώρα πάντα ἐξ ἀλλήλων γενόμενα, εἰ καὶ μὴ κατὰ πρώτην γένεσιν, ἀλλ' οὖν διὰ πλειόνων μέσων. περιφανταζόμενος οὖν τὴν ὕλην τὴν εἰς πάντα ἐπιτηδείαν μεταβληθῆναι, μὴ ἐξισχύων δὲ αὐτὴν τελείως θεωρῆσαι, ὑπέθετο ὁμοῦ πάντα εἶναι χρήματα. καὶ οὕτω τὴν ἐξ ἀλλήλων γένεσιν κατ' ἔκκρισιν γίνεσθαι, καὶ οὐ κατὰ μεταβολὴν τῆς οὐσίας. καλῶς δὲ καὶ τὰς ὁμοιομερείας μὲν ἐν ἀλλήλοις ὑπέθετο. οὐκέτι δὲ καὶ τὰς ἀνομοιομερείας. οὐδεὶς γὰρ ἂν ὑπολάβοι ἐν προσώπῳ χεῖρα εἶναι, ἢ ἐν χειρὶ πόδα [1]). Sext. Empir. adv. Mathem. X, 58. ὅμοια τοῖς γεννωμένοις. Plut. Plac. Philos. I, 3. ἀπὸ τοῦ οὖν ὅμοια τὰ μέρη εἶναι ἐν τῇ τροφῇ τοῖς γεννωμένοις, ὁμοιομερείας αὐτὰς ἐκάλεσεν. Simplic. in Aristot. phys. p. 106. a. πᾶν ὑπὸ τοῦ ὁμοίου τρέφεται. Apud Latinos hoc vocabulum non erat in usu: vid. Lucret. I, 830 ss.

nunc et Anaxagorae scrutemur ὁμοιομέρειαν,
quam Graii memorant, nec nostra dicere lingua

---

1) *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 275. „also würde nach Anaxagoras z. B. das Gesicht nicht wieder aus Gesichtern bestehn, sondern nur die Bestandtheile solcher Glieder, wie Knochen, Blut, Fleisch und dergl. würden in ähnliche Theile zerfallen." Hac ratione refutatur *Bayle* Dict. art. Anaxagoras not. C. quem sequitur *Tiedemannus* I, p. 318.

concedit nobis patrii sermonis egestas:
sed tamen ipsam rem facile est exponere verbis,
principium rerum, quam dicit ὁμοιομέρειαν.

Cicero autem vertit: *particulas, similes inter se, minutas*, in Acad. Quaest. IV, 37.

Ipsum Clazomenium hac voce usum esse[1]), iure concludere mihi videor ex Simplic. in phys. Aristot. p. 258. a. τὰ εἴδη, ἅπερ ὁμοιομερείας καλεῖ. Stob. Eclog. phys. I, 11, 12. p. 296. ed. *Heeren*. ὁμοιομερείας αὐτὰς ἐκάλεσεν καὶ ἀρχὰς τῶν ὄντων. Plut. plac. philos. I, 3. ὁμοιομερείας αὐτὰς ἐκάλεσεν. Haec sententia firmatur etiam eo, quod omnes scriptores, et antiquiores et seriores ita loquuntur, nec praeterea quidquam de alio huius vocabuli auctore constat. Consensum antiquitatis haudquaquam spernendum esse censeo. Quis etiam in usum Anaxagoreae philosophiae dudum explosae nova procuderit vocabula?

F R A G M. 4.

— — ἀνθρώπους τε συμπαγῆναι, καὶ τἄλλα ζῶα, ὅσα ψυχὴν ἔχει, καὶ τοῖς γε ἀνθρώποισιν εἶναι καὶ πόλεις συνῳκημένας, καὶ ἔργα κατεσκευασμένα, ὥςπερ παρ᾽ ἡμῖν, καὶ ἠέλιόν τε αὐτοῖσιν εἶναι καὶ σελήνην, καὶ τἄλλα, ὥςπερ παρ᾽ ἡμῖν, καὶ τὴν γῆν

---

1) *Tiedemann*. I, p. 317. „Beydes, Sache und Name ist unbestritten Erfindung des Klazomenischen Weisen.“ *Carus*, p. 736. „finxisse nova verba videtur, id quod de ὁμοιομερειῶν vocabulo valet.“ Apte idem p. 722. comparat Democriti μικρομέρεια, Aristot. Anim. I, 2. Aliter censet vir doctissimus *Schleiermacher* über Diog. von Apollon. p. 93. „die Anaxagoraeische Lehre von den Homoeomerien, wie man sie wahrscheinlich ihm gar nicht zu Danke genannt hat.“ Sic etiam statuit *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 211, et p. 269. not.

αὐτοῖσι φύειν πολλά τε καὶ παντοῖα, ὧν ἐκεῖνοι τὰ ὀνήϊστα συνενεικάμενοι εἰς τὴν οἴκησιν χρῶνται. Ταῦτα μὲν οὖν μοι λέλεκται, ὅτι οὐκ ἂν παρ' ἡμῖν ἀποκριθείη, ἀλλὰ καὶ ἄλλῃ.

Notae.

Locus explicatu difficillimus, non quidem verborum, sed rerum obscuritate. Invenitur in Simplic. p. 8. a. qui statim post postrema verba antecedentis fragmenti interposito vocabulo *καὶ* sic pergit, unde patet, haec pertinere ad ea, quae Anaxagoras protulit *μετ' ὀλίγα τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου περὶ φύσεως* (vid. Simplic. l. c.), quamquam structura ostendit, haec iungi non posse cum proxime antecedentibus. Iterum inveniuntur in Simplic. ad Aristot. phys. p. 33. b. ubi similiter coniuncta sunt cum antecedentibus. Desunt autem postrema *ταῦτα — ἄλλῃ*.

πόλεις scripsi, cum in utroque loco Simplicii sic legatur. Pro *συνῳκημένας* positum est *συνημμένας* in Simplic. p. 33. b. quod vero minus aptum videtur. *συνενεικάμενοι*, forma ionica praestat alteri *συνενεγκάμενοι*, quam invenimus p. 8. a. *ὀνήϊστα* cum *Schneidero* in Lex. s. v. scripsi, cum p. 8. a. *ὄνιστα*, p. 33. b. *ὀνήνιστα* reperiatur. Eodem vocabulo utitur Heraclitus, apud *Schleiermacher.* p. 481.

συμπαγῆναι bene dicitur de re, quae ex homoeomeriis quasi componitur. Vid. fragm. 22. et quae ibi notata sunt. *ὅσα ψυχὴν ἔχει*. Sic etiam loquitur Anaxagoras in fragm. 9. *ἔργα*, opera, sunt res labore ac studio confectae, v. c. domus, suppellex caet. *πολλά τε καὶ παντοῖα*, eodem modo ut fragm. 5. Vertam hunc locum: et homines concretos esse, et alia animalia, quae animam habent, et hominibus esse urbes habitatas, et opera exstructa, ut apud nos: et solem iis esse, et lunam, aliaque, ut apud nos, et

terram ipsis proferre multa et varia, quorum utilia usurpant, in domus inferentes. Haec a me dicta sunt de secretione rerum, scilicet, non solum apud nos secerni, sed etiam aliis locis.

Iam si quaerimus, quo sensu haec accipienda sint, vix certa explicatio se offerat. Simplicius ipse multa de hoc loco profert, quae propterea adscribenda sunt. p. 8. a. *Ἀναξαγόρας δὲ ὁ Κλαζομένιος ἔοικε τῶν εἰδῶν πάντων τριττὴν θεάσασθαι τὴν διαφορὰν, τὴν μὲν κατὰ τὴν νοητὴν ἕνωσιν συνῃρημένην, ὅταν λέγῃ, ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, ἄπειρα καὶ πλῆθος, καὶ σμικρότητα. Καὶ πάλιν φησὶ, πρὶν δὲ ἀποκρινθῆναι ταῦτα, πάντων ὁμοῦ ἐόντων οὐδὲ χροιὴ ἔνδηλος ἦν οὐδεμίη. Ἀπεκώλυε γὰρ ἡ σύμμιξις ἁπάντων χρημάτων, τοῦ διεροῦ, καὶ τοῦ ξηροῦ, καὶ τοῦ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, καὶ τοῦ λαμπροῦ καὶ τοῦ ζοφεροῦ καὶ γῆς πολλῆς ἐνεούσης, καὶ σπερμάτων ἀπείρων πλήθους, οὐδὲν ἐοικότων ἀλλήλοις* [1]. *Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, ἐν τῷ σύμπαντι χρὴ δοκεῖν ἓν εἶναι πάντα χρήματα. Καὶ εἴη ἂν τὸ σύμπαν τοῦτο τὸ τοῦ Παρμενίδου ἓν ὄν. Τὴν δέ τινα ἐθεάσατο κατὰ τὴν νοερὰν διάκρισιν διακεκριμένην, πρὸς ἣν ἡ ἐνταῦθα ἀφομοίωται. Λέγει γὰρ μετ' ὀλίγα τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου περὶ φύσεως Ἀναξαγόρας οὕτως.* Iam sequuntur ea, quae a nobis in fragmento tertio et quarto allata sunt. His praemissis sic pergit: *καὶ δόξει μὲν ἴσως τισίν οὐ πρὸς νοερὰν διάκρισιν τὴν ἐν τῇ γενέσει παραβάλλειν, ἀλλὰ πρὸς τόπους ἄλλους τῆς γῆς τὴν παρ' ἡμῖν συγκρίνειν οἴκησιν, οὐκ ἂν δὲ εἶπε — περὶ τόπων ἄλλων „καὶ ἠέλιον αὐτοῖσιν εἶναι καὶ σελήνην, καὶ τἄλλα, ὥσπερ παρ' ἡμῖν.“ Καὶ „σπέρματα δὲ πάντων χρημάτων καὶ ἰδέας“ ἐκάλεσεν ἐκεῖ. Ἄκουσον δὲ οἷα καὶ μετ' ὀλίγα, παρ' ἡμῖν, φησὶ, τὴν ἀμφοῖν ποιούμενος σύγκρισιν. Οὕτω τούτων περιχωρούντων τε καὶ ἀποκρινομένων ὑπὸ βίης τε καὶ ταχύτητος. βίην δὲ ἡ ταχύτης ποιεῖ. ἡ δὲ ταχύτης αὐτῶν οὐδενὶ ἔοικε χρήματι, τὴν ταχύτητα τῶν νῦν ἐόντων χρημάτων ἐν*

1) vid. fragm. 5.

ἀνθρώποις, ἀλλὰ πάντως πολλαπλασίως ταχύ ἐστι[1]). Καὶ εἴπερ ταύτην ἔχω τὴν ἔννοιαν, ἄλλως μὲν πάντα ἐν πᾶσιν εἶναί φησι, κατὰ τὴν νοητὴν ἕνωσιν, ἄλλως δὲ κατὰ τὴν νοερὰν συνουσίωσιν, καὶ ἄλλως κατὰ τὴν αἰσθητὴν σύμπνοιαν, καὶ τὴν ἐκ τῶν αὐτῶν γένεσιν, καὶ εἰς τὰ αὐτὰ ἀνάλυσιν. p. 33. b. fin. 34. a. καὶ ὅτι μὲν ἑτέραν τινὰ διακόσμησιν παρὰ τὴν παρ' ἡμῖν αἰνίττεται, δηλοῖ τὸ ὥςπερ παρ' ἡμῖν οὐχ ἅπαξ μόνον εἰρημένον. ὅτι δὲ οὐδὲ αἰσθητὴν μὲν ἐκείνην οἴεται, τῷ χρόνῳ δὲ ταύτης προηγησαμένην, δηλοῖ τὸ ὧν ἐκεῖνοι τὰ ὀνήϊστα συνενεικάμενοι εἰς τὴν οἴκησιν χρῶνται. οὐ γὰρ ἐχρῶντο εἶπεν, ἀλλὰ χρῶνται. ἀλλ' οὐδὲ ὡς κατὰ ἄλλας τινὰς οἰκήσεις ὁμοίας οὔσας καταστάσεως τῇ παρ' ἡμῖν. οὐ γὰρ εἶπε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην εἶναι καὶ παρ' ἐκείνοις, καὶ παρ' ἡμῖν. ἀλλ' ἥλιον καὶ σελήνην, ὥςπερ παρ' ἡμῖν, ὡς δὴ περὶ ἄλλων λέγων. ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἴτε οὕτως, εἴτε ἄλλως ἔχει, ζητεῖν ἄξιον. p. 106. b. ὁ δὲ Ἀναξαγόρας σοφὸς ὢν διττὴν ᾐνίττετο τὴν διακόσμησιν, τὴν μὲν ἡνωμένην καὶ νοητὴν προϋπάρχουσαν, οὐ γὰρ ἔγχρονος ἐκείνη, ἀλλ' ὑπεροχῇ οὐσίας καὶ δυνάμεως, τὴν δὲ διακεκριμένην ἀπὸ ταύτης, καὶ κατὰ ταύτην ὑφίστασθαι ὑπὸ τοῦ δημιουργικοῦ νοῦ, εἴρηται καὶ ἐν ταῖς εἰς τὸ πρῶτον σχολαῖς, ἐν αἷς τὰς πίστεις ἀπ' αὐτοῦ ἐπειράθην παραγράψαι τῶν Ἀναξαγόρου ῥημάτων. Εἰκότως δὲ καὶ τῶν αἰσθητῶν ἕκαστον κοινωνεῖ πᾶσι καὶ μετέχει πάντων. Ξύῤῥοια γὰρ μία, σύμπνοια μία, πάντα συμπαθέα, ὡς Ἱπποκράτης φησὶ, διὰ τὴν ἀρχέγονον ἐν τοῖς νοητοῖς αὐτῶν προϋπάρχουσαν ἕνωσιν. Simplic. p. 128. a. εἰ δὲ ἀληθῶς πρότερον ἔλεγον, ὅτι διττὸν ἐνδείκνυται κόσμον ὁ Ἀναξαγόρας, τὸν μὲν νοητὸν, τὸν δὲ αἰσθητὸν, καὶ τὸν μὲν ἡνωμένον, τὸν δὲ διακεκριμένον κ. τ. λ. Simplic. p. 273. b. εἴρηται δὲ πολλάκις, ὅτι καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἀναξαγόρας ἡνωμένον μὲν τὸν νοητὸν ἔλεγον κόσμον, διακεκριμένον δὲ τὸν αἰσθητόν. Ἀμφοῖν δὲ ἀεὶ ὄντων τὴν κατὰ χρόνον μεταβολὴν εἰς ἔνδειξιν ἐλάμβανον τῆς τάξεως αὐτῶν καὶ τῆς τοῦ αἰσθητοῦ

---

1) vid. fragm. 23.

γενέσεως ἀπὸ τοῦ νοητοῦ. Simplic. p. 257. b. καὶ ὅγε Ἀναξαγόρας σαφῶς ἀπὸ τῆς νοητῆς ἑνώσεως, ἐφ' ἧς ἦν ὁμοῦ πάντα χρήματα, ὥς φησι, τὴν κοσμικὴν διάκρισιν ὑποστῆσαι τὸν νοῦν λέγει. Ad hanc rationem κόσμος existebat iam antea, non quidem αἰσθητός, sed νοητός, ita ut chaos oculis appareret, κόσμος vero mente solum cerni posset. Postea vero mentis vi omnibus inter se motis et mixtis, prodibat κόσμος αἰσθητὸς, qualis nunc adhuc est. Quae quamvis bene cohaereant, et Anaxagoreae doctrinae haud repugnent, tamen ex verbis huius fragmenti vix extorqueri possunt. Difficultatem huius loci, quem multi praetereunt, primus notavit *Meiners* Gesch. d. Wissensch. I, p. 669. *Carus* dissert. d. Anaxag. cosmo-theolog. fontib. p. 707. interpretationem supra memoratam ab Aristotelis commentatoribus translatam esse putat ab Eleaticis ad Anaxagoram, et cum Simplicio (p. 34. a.) hunc locum diligentiore quaestione dignissimum esse censet. In dissertat. Anaxagoras und sein Zeitgeist, p. 444. not. haec habet: „insofern er für andere Gegenden des κόσμος denen auf der Erde lebenden Wesen ähnliche Geschöpfe annahm, liess er ihnen auch Sonne und Mond.“ *Hemsen* p. 87. ss. haud accuratius exponit, quid de hac re statuendum esse videatur. *Ritter* p. 260. 287. illa omnia de luna aliisque corporibus coelestibus dicta esse arbitratur. Atqui dicit Anaxagoras, ibi esse solem, lunam, alia, quae apud nos sint. Quo modo haec ad corpora coelestia transferri possunt? Equidem verbis propriis Anaxagorae adductus etiam alibi, in aliis regionibus mundi, διακόσμησιν intelligendam esse censeo. Quae si tenentur, omnia facilius explicari possunt. Unum autem obstat, quod Anaxagoras alias inter eos refertur, qui ἕνα κόσμον statuerint. Vid. not. ad fragm. 11.

FRAGM. 5.

Οὔτε γὰρ τοῦ σμικροῦ γέ ἐστι τόγε ἐλάχιστον, ἀλλ' ἔλασσον, ἀεί· τὸ γὰρ ἐὸν οὐκ ἔστι τὸ μὴ οὐκ εἶναι, ἀλλὰ καὶ τοῦ μεγάλου ἀεί ἐστι μεῖζον, καὶ ἴσον ἐστὶ τῷ σμικρῷ πλῆθος. Πρὸς ἑωὕτὸ δὲ ἕκαστόν ἐστι καὶ μέγα καὶ σμικρόν. Εἰ γὰρ πᾶν ἐν παντὶ, καὶ πᾶν ἐκ παντὸς ἐκκρίνεται, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐλαχίστου δοκέοντος ἐκκριθήσεταί τι ἔλαττον ἐκείνου, καὶ τὸ μέγιστον δοκέον ἀπό τινος ἐξεκρίθη ἑωὕτοῦ μείζονος.

Notae.

Simplic. in Aristot. phys. p. 35. a. Sensus generalis: nihil per se magnum aut parvum dici potest; non est minimum, non maximum, sed in eo, quod minimum esse videtur, sunt omnes res, ergo etiam minores particulae, de quarum minima idem dicendum est, sicut id, quod pro maximo habetur, inest in maiori. Haec quidem eo consilio dicuntur, ut defendant doctrinam de homoeomeriis contra eos, qui negent, *ἐν παντὶ πᾶν* esse posse. Nam cum ex Anaxagorae sententia in particula vel minima omnes res sint, cum verbi causa in gutta non solum humida, verum terrena quoque, sicca, aëreæ aliaque omnia deprehendantur, sine dubio alii haec in infinitum continuari posse negarunt, siquidem finis inveniri nequeat[1]). Differt hac in re Anaxagoras quam maxime a Leucippo et Democrito, siquidem uterque horum in rerum origine ad corpora individua recurrit, ille

---

1) *Carus* de Anaxag. cosmotheol. font. p. 700. not. „unde vel minimum vel maximum nihil quidquam dici potest, quum semper eo vel minora, vel maiora inveniantur.“

vero individua non esse statuit, sed in minima parte omnia contineri dicit[1]).

Οὔτε γάρ. Particula οὔτε referenda est ad ἀλλὰ καὶ in sequentibus. Sic enim proprie loqui debebat: neque parvo est minimum neque magno maximum. *σμικροῦ.* Sic Anaxagoram scribere, non μικροῦ, iam monuimus ad fragm. 1. ideoque reponendum erat statim καὶ μέγα καὶ σμικρὸν, quamvis in Simplicio legatur μικρόν. *τὸ γὰρ ἐὸν* ss. Si quid video, his verbis refutare conatur eos, qui eum reprehendant propterea quod minimum non esse in rerum natura, sed semper etiam minus inveniri dicat. Minima quoque, ait, sunt ἐόντα. Sensus: quod enim est, non est sic ut non sit. *Μὴ οὐ* c. infinit. sequitur post verbum cum negatione coniunctum, vid. exempla apud *Viger.* p. 454. *Hermann.* not. ad Vig. p. 797. *Wunderlich.* observ. in Aeschyl. p. 155. *Ἀλλὰ καὶ τοῦ μεγάλου κ. τ. λ.* sed etiam magni semper est maius h. e. nihil in rerum natura est maximum, sed in maiori continetur. *καὶ ἴσον κ. τ. λ.* sc. τὸ μέγα ἴσον ἐστὶ τῷ σμικρῷ πλῆθος h. e. quemadmodum non inveniri, non cogitari potest minimum, sed omne dividitur in infinitum, ita non est maximum, sed id quod maximum esse videtur, est pars maioris alicuius rei. Quam sententiam ipse in seqqu. uberius illustrat: negat enim magnitudinem quam dicunt absolutam. *Πρὸς ἑωὐτὸ* h. e. quodlibet per se spectatum, nulla ratione alius rei habita. Haec

1) Cf. *Tennemann.* Gesch. d. Philos. I. p. 307. Aliter *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 216 ss. qui Anaxagoram non statuisse censet, sensu accuratissimo, omnia esse in omnibus, sed imbecillitate sermonis parum exculti, intimam omnium rerum coniunctionem hac ratione expressisse. Sed aperte verba huius fragmenti docent, quo sensu placitum illud Anaxagoreum accipiendum sit.

significatio praepositionis *πρὸς* satis est nota. *Ἑωϋτὸ* ponendum videbatur, non *ἑαυτὸ* quod Simplicius l. c. habet. Vid. quae monentur ad fragm. 8. Sensus: quaelibet res per se spectata et magna est et parva; magnitudo pendet ab aliis rebus, quibuscum comparatur. Iam in sequentibus progreditur ad causam huius rei exponendam. *ἐκκρίνειν* est vocabulum Anaxagorae, Empedocli, Leucippo et Democrito proprium, ut patet ex iis, quae ad fragm. 1. disputata sunt. Quamobrem hi quatuor saepius *συγκρίσεως* et *διακρίσεως* mentionem faciunt: Anaxagoras inprimis voce *ἔκκρισις* utitur. Simplic. in Aristot. phys. p. 33. b. *ὁ δὲ Ἀναξαγόρας τοῖς ἐκκρίσει μᾶλλον οἰκειότερος*. Dicitur de re, quae secernitur ex maiori, sicuti *διακρίνειν* de ea, quae non tam inest in alia, quam potius coniuncta cum ea. Sic etiam *ἀποκρίνειν*, cf. ad fragm. 2. — *εἰ γὰρ πᾶν ἐν παντὶ* i. e. si omnia sunt in omnibus (et haec erat primaria Clazomenii sententia), *καὶ πᾶν ἐκ παντὸς ἐκκρίνεται·* sequitur iam apodosis, sc. secernuntur etiam ex omnibus rebus omnia, *καὶ ἀπὸ τοῦ ἐλαχίστου κ. τ. λ.* h. e. et ex eo, quod minimum esse videtur, secernitur aliquid illo minus, et quod maximum videtur, secretum est ex maiori. Cf. Lucret. I, 844.

neque corporibus finem esse secandis.

Simplic. in Aristot. phys. p. 106. a. *εἰ πᾶν ἐκ παντὸς ἐκκρίνεται, καὶ πάντα ἐν πᾶσίν ἐστιν, οὐ μόνον τὸ πᾶν, ἀλλὰ καὶ ἕκαστον, οὐ τῷ πλήθει μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ μεγέθει ἀπειράκις ἄπειρον ἔσται.* Ibid. *ὅτι οὐ μόνον τὸ ὅλον μίγμα ἄπειρον ἀνάγκῃ τῷ μεγέθει λέγειν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ἑκάστην ὁμοιομέρειαν, ὁμοίως τῷ ὅλῳ πάντα ἔχουσαν ἐνυπάρχοντα, καὶ οὐδὲ ἄπειρα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπειράκις ἄπειρα.*

FRAGM. 6.

Πρὶν δὲ ἀποκρινθῆναι ταῦτα, πάντων ὁμοῦ ἐόντων, οὐδὲ χροιὴ εὔδηλος ἦν οὐδεμίη. Ἀπεκώλυε γὰρ ἡ σύμμιξις πάντων χρημάτων τοῦ τε διεροῦ, καὶ τοῦ ξηροῦ, καὶ τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ψυχροῦ, καὶ τοῦ λαμπροῦ καὶ τοῦ ζοφεροῦ, καὶ γῆς πολλῆς ἐνεούσης, καὶ σπερμάτων ἀπείρων πλῆθους οὐδὲν ἐοικότων ἀλλήλοις. Οὐδὲ γὰρ τῶν ἄλλων οὐδὲν ἔοικε τῷ ἑτέρῳ τὸ ἕτερον.

Notae.

Simplic. in Aristot. phys. p. 33. b. Priora *πρὶν — ἀλλήλοις* inveniuntur, sed non tam accurate, etiam p. 8. a. ubi sic pergit: *τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων ἐν τῷ σύμπαντι χρὴ δοκεῖν ἓν εἶναι πάντα χρήματα*, quae tamen Simplicii esse videntur. *Πρὶν δὲ κ. τ. λ.* antequam hae res, homoeomeriae, inter se mixtae et confusae mentis vi secernerentur. *οὐδὲ χροιὴ κ. τ. λ.* Sensus: color certus non erat; omnes res erant confusae, ut propriae vires earum non apparerent. Sext. Empir. Hypotyp. Pyrrhon. III. 33. *πᾶσαν αἰσθητὴν ποιότητα περὶ ταῖς ὁμοιομερείαις ἀπολείπουσι. εὔδηλος.* De hac voce vid. ad fragm. 1. In Simplicio p. 8. a. legitur *ἔνδηλος*, quod, etsi eundem sensum fundit, reiiciendum est, cum p. 33. b. ex solito Anaxagorae loquendi more, *εὔδηλος* scriptum sit. Sic recte p. 33. b. *οὐδεμίη*, ex ionicae dialecti legibus; p. 8. a. vero *οὐδεμία*. — *Ἀπεκώλυε κ. τ. λ.* Sensus: Causa huius rei posita erat in eo, quod omnes res, etiam contrariae, inter se mixtae erant et coniunctae, unde factum est, ut nullius rei color discerni posset. *τοῦ τε. τε* omittitur p. 8. a. *σύμμιξις.* Sext. Empir. adv. Mathem. IX, 6. *ὁμοιομερῶν πολυμιγίαν.* Simplic. in Ari-

stot. phys. p. 112. b. *τῶν ὁμοιομερῶν μίγμα ἄπειρον.* Iam sequitur enumeratio rerum diversi generis. *διερὸν, ξηρὸν, ζοφερὸν,* aliaque omnia sunt sine dubio qaalitates, quae insunt in rebus ipsis, et in iis percipiuntur, ut optime demonstravit *Ritter.* Gesch. d. Ion. Philos. p. 266—270. Vid. locc. citt. Aristot. Phys. I, 4. Metaph. III, 4. 7. XI, 5. Simplic. in phys. Aristot. p. 106. b. *οὐχ οἷόν τε βάδισιν, χρόαν, ἢ ὅλως τὰ πάθη καὶ τὰς ἕξεις χωρισθῆναι τῶν ὑποκειμένων.* Id. p. 37. b. *τὰ γὰρ πάθη, τουτέστι τὰ συμβεβηκότα ἀχώριστα τῆς οὐσίας ἐστίν· οἷον τὰ χρώματα καὶ αἱ ἕξεις. μεμιγμένης γὰρ τῆς οὐσίας καὶ τῶν συμβεβηκότων, ἐὰν διακριθῇ τὸ συμβεβηκὸς, ἔσται οὐκέτι συμβεβηκὸς, ἀλλ᾽ οὐσία, ἅτε καθ᾽ αὑτὸ ὑφεστός, καὶ οὐκ ἐν ὑποκειμένῳ τὸ εἶναι ἔχον.* Cf. fragm. 19. et not. ad fragm. 10. not. ad fragm. 8. — *Γῆς πολλῆς ἐνεούσης.* Falso omissum est p. 8. a. *γῆς,* quod necessario ad sensum requiritur. *σπερμάτων,* vid. ad fragm. 5. *ἀπείρων πλήθους* pro *ἀπείρων πλῆθος,* ut in fragmento primo dixerat. *οὐδὲν* ss. h. e. mixta erant semina infinitae multitudinis, quorum singula erant diversissima, nec quavis ratione inter se similia. Hanc sententiam uberius ipse illustrat postremis verbis huius fragmenti, quae per se satis clara sunt. Stob. eclog. phys. T. I, p. 356. ed. *Heeren,* quem vid. ad l. c. *τὰ ἄτομα πολυσχήμονα.* Aristot. d. Coel. III. 4. Vid. ad fragm. 3. Hinc etiam sequitur, particulas sibimet contrarias inesse in homoeomeriis. Simplic. in phys. Aristot. p. 33. b. *διότι αἱ ἐναντιώσεις ἐν ταῖς ὁμοιομερείαις εἰσὶν, ὥςπερ αἱ διαφοραὶ πᾶσαι. Διό φησι καὶ τὸ ἐπάνω ῥηθὲν, τὸ ἢ καὶ ἐναντίας ἐπὶ τῆς Ἀναξαγόρου δόξης ἀκουστέον μᾶλλον. μήποτε δὲ καὶ ἐν τοῖς στοιχείοις εἰσὶν ἐναντιώσεις, θερμοῦ, ψυχροῦ, ὑγροῦ, ξηροῦ καὶ βαρέος καὶ κούφου καὶ τῶν τοιούτων. Καὶ κοινῶς ἑκατέρᾳ δόξῃ προςήκει τὸ καὶ ἐναντία. εἰ μὴ ἄρα ἐν μὲν τοῖς στοιχείοις εἰσὶν ἐναντιώσεις τινὲς, ἐν δὲ ταῖς ὁμοιομερείαις ἅπαξ ἅπαντα τὰ ἐναντία, ὥςπερ καὶ πᾶσαι αἱ διαφοραί. Καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον τῇ Ἀναξαγόρου*

δόξῃ προςήκει μετὰ τοῦ ἄρθρου λεγόμενον καὶ τἀναντία. ἢ ἄρα καὶ ἐν τοῖς στοιχείοις πάντα τὰ ἐναντία, εἴπερ ἀρχαὶ τὰ στοιχεῖα, ἀλλ' οὐ προςεχῶς πάντα, ὡς ἐπὶ τῶν ὁμοιομερειῶν. γλυκὺ γὰρ πικρὸν εἰ τύχοι ἐπὶ τῆς κατὰ στοιχεῖα ὑποθέσεως, οὐ πρῶτον ἐνυπάρχει τοῖς στοιχείοις, ἀλλὰ διὰ θερμότητος καὶ ψυχρότητος, καὶ ξηρότητος, καὶ ὑγρότητος. ἐπὶ δὲ τῆς τῶν ὁμοιομερειῶν ὡς πρῶτα καὶ καθ' αὑτά. ὥςπερ καὶ αἱ κατὰ τὰ χρώματα ἐναντιώσεις· ἢ καὶ ἐπὶ τῶν ὁμοιομερῶν ἄλλαι πρὸ ἄλλων ἐναντιώσεις ὑπάρχουσι, καὶ διὰ τῆς πρώτης αἱ δεύτεραι. Alexand. Aphrod. in Aristot. Metaph. p. 559. „cum in omni et quavis re omnia esse dicit Anaxagoras, dulce, amarum, album, nigrum et caetera cuncta (nam omnia in omnibus, non potentia, sed actu, ac separata et per se esse ait) nihil aliud dicit, quam contraria esse in eodem.“ Vid. tamen *Ritter.* p. 270.

FRAGM. 7.

Ἐν παντὶ παντὸς μοῖρα ἔνεστι, πλὴν νοῦ, ἔστιν οἷσιν καὶ νοῦς ἔστι.

Notae.

Sic Simplic. in phys. Aristot. p. 35. a. Priora ἐν παντὶ — ἔνεστι etiam p. 6. b. et p. 37. a: ἐν παντὶ παντὸς μοῖρα ἔνεστι, πολλάκις λέγει. Dupliciter haec verba explicari possunt. Aut significant i. q. ὁμοῦ ἦν πάντα χρήματα; aut sermo iam est de rebus mentis vi ac voluntate separatis, ita tamen, ut non minus quam antea in quavis particula omnes reliquae inveniri possent. Quum teste Simplicio Anaxagoras haec saepius protulerit, sine dubio utroque sensu accipi possunt. Postrema verba: ἔστιν οἷσιν καὶ νοῦς ἔστι ostendunt, h. l. Anaxagoram loqui de *mente*, eaque cum nonnullis rebus coniuncta, id quod dici non poterat, antequam men-

tis motu res nunc exsistentes exortae essent. ἔστιν, οἷσιν κ. τ. λ. i. e. cum quibusdam rebus mentem coniunctam videmus, verbi causa cum animalibus, plantis. Vid. infr.

FRAGM. 8.

Τὰ μὲν ἄλλα παντὸς μοῖραν ἔχει, νοῦς δέ ἐστι ἄπειρον καὶ αὐτοκρατὲς καὶ μέμικται οὐδενὶ χρήματι, ἀλλὰ μόνος αὐτὸς ἐφ᾽ ἑωϋτοῦ ἐστιν. Εἰ μὴ γὰρ ἐφ᾽ ἑωϋτοῦ ἦν, ἀλλά τεῳ ἐμέμικτο ἄλλῳ, μετεῖχεν ἂν ἁπάντων χρημάτων, εἰ ἐμέμικτό τεῳ. Ἐν παντὶ γὰρ παντὸς μοῖρα ἔνεστιν, ὥςπερ ἐν τοῖς πρόσθεν μοι λέλεκται. Καὶ ἀνεκώλυεν αὐτὸν τὰ συμμεμιγμένα, ὥστε μηδενὸς χρήματος κρατεῖν ὁμοίως, ὡς καὶ μόνον ἐόντα ἐφ᾽ ἑωϋτοῦ. Ἔστι γὰρ λεπτότατόν τε πάντων χρημάτων, καὶ καθαρώτατον, καὶ γνώμην γε περὶ παντὸς πᾶσαν ἴσχει, καὶ ἰσχύει μέγιστον. Ὅσα γε ψυχὴν ἔχει καὶ μείζω, καὶ ἐλάττω, πάντων νοῦς κρατεῖ. Καὶ τῆς περιχωρήσιος τῆς συμπάσης νοῦς ἐκράτησεν, ὥςτε περιχωρῆσαι τὴν ἀρχήν. Καὶ πρῶτον ἀπὸ τοῦ σμικροῦ ἤρξατο περιχωρῆσαι, ἔπειτε πλεῖον περιχωρέει, καὶ περιχωρήσει ἐπὶ πλέον. Καὶ τὰ συμμισγόμενά τε καὶ ἀποκρινόμενα καὶ διακρινόμενα, πάντα ἔγνω νοῦς. Καὶ ὁποῖα ἔμελλεν ἔσεσθαι, καὶ ὁποῖα ἦν, καὶ ὅσα νῦν ἐστι, καὶ ὁποῖα ἔσται, πάντα διεκόσμησε νοῦς· καὶ τὴν περιχώρησιν ταύτην, ἣν νῦν περιχωρέει τά τε ἄστρα, καὶ ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη, καὶ ὁ ἀὴρ, καὶ ὁ αἰθὴρ, οἱ ἀποκρινόμενοι. Ἡ δὲ περιχώρησις αὕτη ἐποίησεν ἀποκρίνεσθαι, καὶ ἀποκρίνεται ἀπό τε τοῦ

ἀραίου τὸ πυκνὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ τὸ θερμὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ ζοφεροῦ τὸ λαμπρὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ διεροῦ τὸ ξηρόν. Μοῖραι δὲ πολλαὶ πολλῶν εἰσι. Παντάπασι δὲ οὐδὲν ἀποκρίνεται ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου, πλὴν νοῦ. Νοῦς δὲ πᾶς ὅμοιός ἐστι, καὶ ὁ μείζων, καὶ ὁ ἐλάσσων. Ἕτερον δὲ οὐδέν ἐστιν ὅμοιον οὐδενὶ ἄλλῳ. Ἀλλ' ὅτεῳ πλεῖστα ἔνι, ταῦτα ἐνδηλότατα ἓν ἕκαστόν ἐστι καὶ ἦν.

Notae.

Sic Simplic. in phys. Aristot. p. 53. b. ubi tantummodo prima verba *τὰ μὲν — ἔχει* desunt, quae vero inveniuntur p. 35. a. *τὰ μὲν ἄλλα παντὸς μοῖραν ἔχει, νοῦς δέ ἐστι ἄπειρον καὶ αὐτοκρατές*· p. 55. b. *καὶ τὰ συμμισγόμενα — διεκόσμησε νοῦς.* p. 67. a. *νοῦς ἐστιν ἄπειρον — ἑαυτοῦ ἐστιν.* Eodem modo p. 38. a; praeterea quoque: *ἔστι γὰρ λεπτότατον — διεκόσμησε νοῦς,* et ead. p. *ἡ δὲ περιχώρησις — ξηρόν.* cf. p. 39. a.

Iam loquitur de mente, totius mundi causa et effectrice, qua quidem re Clazomenium sapientem maximam gloriam consequutum esse, inter omnes constat. *Τὰ μὲν* ss. Haec verba per se satis clara lucem praeterea accipiunt ex iis, quae iam hucusque dicta et allata sunt. *Νοῦς*, de significatione huius vocis vid. *Carus* d. Anaxag. cosmotheol. fontib. p. 740 sq. *ἄπειρον* est res infinita, siquidem *αὐτοκρατὴς* est (*Ritter*, p. 226.), vimque suam exserit in omnia reliqua, quae sua sponte moveri non possunt, sed pendent a mente. Quaelibet caeterarum rerum angustioribus finibus circumscripta, cum aliis coniuncta erat, ideoque *ἄπειρος* dici non poterat. *Τὰ μὲν ἄλλα παντὸς μοῖραν ἔχει,* mens *vero* est res infinita h. e. cum nulla alia re coniuncta est, nulla impeditur, cohibetur, coërcetur. Notandum autem, Anaxagoram non accu-

ratum esse in constituenda notione τοῦ ἀπείρου. Vid. quae monita sunt ad. fragm. 1. et *Ritter*. p. 275. not. — αὐτοκρατές, per semet ipsam, nulla adhibita vi externa agit. De hac voce vid. *Carus* d. Anaxag. cosmotheol. fontib. p. 704. *Ritter*, p. 226. Huc alludit Plat. Cratyl. p. 413. c. ed. *Steph.* (p. 101. ed. *Heindorf.* quem vid. ad h. l.) ὁ δὲ τούτων μὲν πάντων καταγελᾷν φησιν, εἶναι δὲ τὸ δίκαιον, ὃ λέγει Ἀναξαγόρας νοῦν εἶναι τοῦτο, αὐτοκράτορα γὰρ αὐτὸν ὄντα καὶ οὐδενὶ μεμιγμένον, πάντα φησὶν αὐτὸν κοσμεῖν τὰ πράγματα, διὰ πάντων ἰόντα. — καὶ μέμικται οὐδενὶ χρήματι, vid. Plat. Cratyl. l. c. Mens nulli rei admixta est, sed per se existit; ceterae sunt inter se iunctae, nec unquam separatae ab aliis inveniuntur. ἀλλὰ μόνος — ἐστίν. p. 33. b. et 67. a. legitur μόνος αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ ἐστιν. Rectius p. 38. a. αὐτὸ μόνον ἐφ' ἑωϋτοῦ ἐστιν, h. e. idem, unicum quid, quod non pendet ab aliis. Sic statim: ὡς καὶ μόνον ἐόντα ἐφ' ἑωϋτοῦ (ut semper scribendum videtur, siquidem ἑαυτοῦ sine dubio incuriae librariorum debemus). μόνον, quandoquidem omnes res, praeter mentem mixtae sunt. Ἐφ' ἑαυτοῦ εἶναι dicuntur res, quae non pendent ab aliis. Cf. *Valckenar.* ad Herodot. p. 654. *Carus* de Anaxag. cosmotheol. fontib. p. 702. not. *Hermann.* annotatt. ad *Viger.* p. 859. *Brandis* ad Parmenid. v. 90. in commentatt. eleat. p. 116. Vid. praeterea ad sententiam illustrandam *Valckenar.* in diatrib. d. Euripid. perdit. dram. reliqu. p. 40. — Εἰ μὴ γὰρ κ. τ. λ. in his rationem reddit placiti sui Anaxagoras: operose autem quaerit perspicuitatem. Sententia generalis: mens, si cum una re iuncta esset, cohaereret cum omnibus, siquidem in qualibet omnes deprehenduntur. Ἐν παντὶ γὰρ κ. τ. λ. saepius haec ab Anaxagora repeti, iam supra dictum est. ὥςπερ — λέλεκται. Referenda sunt haec fortasse ad fragm. 7. καὶ ἀνεκώλυεν κ. τ. λ. h. e. haec inter se mixta impediebant

mentem, quo minus ulla re potiretur pariter, quandoquidem sola a semet ipsa pendebat, s. mentis natura haud convenit cum ulla re: dissimilis est omnium, nec verbi causa cum aëre comparari potest, ut Diogeni Apolloniatae placuit: diversa est non gradu, sed genere toto ab omnibus rebus. *Κρατεῖν*, potiri aliqua re, i. e. coniungi, s. vim suam exserere in aliquid. Aliter explicat hoc vocabulum Aristot. d. Anim. III, 4. *ἀνάγκη ἄρα, ἐπεὶ πάντα νοεῖ, ἀμιγῆ εἶναι, ὥςπερ φησὶν Ἀναξαγόρας, ἵνα κρατῇ, τοῦτο δ᾽ ἐστὶν, ἵνα γνωρίζῃ.* Philopon. ad h. l. Q. 5. *διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ Ἀναξαγόρας πάντα λέγων ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν, τὸν νοῦν οὐχ ὑπέθετο ἐξ αὐτῶν, ἵνα πάντων κρατῇ, τουτέστιν, ἵνα πάντα γιγνώσκῃ. Τὸ γὰρ παρὰ Ἀναξαγόρᾳ κρατεῖν, παρ᾽ Ἀριστοτέλει γινώσκειν ἐστί.* — *Ἔστι γὰρ — καθαρώτατον.* Est enim subtilissima omnium rerum et purissima. De sensu horum verborum vid. *Carus* d. Anaxag. cosmotheol. font. p. 709 ss. *Tennemann*. Gesch. d. Philos. Vol. I, p. 318. *Hemsen*, p. 83 ss. *Ritter*. Gesch. d. Ion. Philos. p. 255. Quaeritur enim, num haec epitheta tropice an proprie h. e. physice intelligenda sint? Praeferenda esse videtur prior ratio, quandoquidem alioquin aperte sibi repugnaret; quod patet ex iis, quae in antecedentibus ipse de mentis natura attulerat. Sic quoque interpretantur h. l. scriptores citati, scilicet de mentis acumine omnia penetrante, quod bene iungi potest cum proxime sequentibus: *καὶ γνώμην γε περὶ παντὸς πᾶσαν ἴσχει.* Nec vituperandus esse videtur Anaxagoras, quum in describenda mentis natura his vocabulis utatur, quae aptius de corporibus usurpentur. Nondum enim tunc temporis sermo ita excultus erat, ut cuilibet apta et significantia verba suppeterent. Mentem autem ex Anaxagorae sententia esse simplicem, non materiem aliquam, elucet tum ex ipsis fragmentis, tum ex aliis veterum locis. Vid. Aristot. d. anim. III, 4. *ἀνάγκη ἄρα,*

ἐπεὶ πάντα νοεῖ, ἀμιγῆ εἶναι, ὥςπερ φησὶν Ἀναξαγόρας, ἵνα κρατῇ, τοῦτο δ᾽ ἐστὶν, ἵνα γνωρίζῃ. Παρεμφαινόμενον γὰρ κωλύει τὸ ἀλλότριον καὶ ἀντιφράττει. Id. phys. VIII, 5. διὸ καὶ Ἀναξαγόρας ὀρθῶς λέγει τὸν νοῦν, ἀπαθῆ φάσκων καὶ ἀμιγῆ εἶναι, ἐπειδήπερ κινήσεως ἀρχὴν ποιεῖν αὐτὸν εἶπεν· οὕτω γὰρ μόνως ἂν κινοίη, ἀκίνητος ὢν, καὶ κρατοίη ἀμιγὴς ὤν. Quibus locis iam a *Tennemanno* citatis iunge Aristot. d. Anim. I, 2. ἀρχήν γε τὸν νοῦν τίθεται μάλιστα πάντων· μόνον γοῦν φησιν αὐτὸν τῶν ὄντων ἁπλοῦν εἶναι καὶ ἀμιγῆ τε καὶ καθαρόν. Plutarch. Pericl. 3. p. 383. ed. *Hutten.* νοῦν ἐπέστησε καθαρὸν καὶ ἄκρατον ἐμμεμιγμένοις πᾶσι τοῖς ἄλλοις. Simplic. in phys. Aristot. p. 321. a. ἐπῄνει (sc. Aristoteles) τὸν Ἀναξαγόραν, ὅτι τὸν νοῦν ἀρχὴν κινήσεως λέγων ἀπαθῆ καὶ ἀμιγῆ αὐτὸν ἐφύλαττεν. Id. p. 285. a. τὴν Ἀναξαγόρου δόξαν ἐπαινέσας, ὃς τὸν νοῦν τὸ πρῶτον κινοῦν ὑποθέμενος, ἀκίνητον αὐτὸν καὶ ἀμιγῆ καὶ ἁπλοῦν ὑπέθετο. Philipon. ad Aristot. d. Anim. C. 9. ἀμιγὴς γὰρ ὢν καὶ ἀκοινώνητος καὶ μηδεμίαν σχέσιν ἔχων πρὸς τὰς ἀρχὰς, ἐξ ὧν τὰ πάντα, πῶς γνώσεται τὰ πάντα, φησὶν, ἄδηλον. Id. l. c. τοῦτον τὸν νοῦν καθαρὸν ἔλεγε, καὶ ἀμιγῆ καὶ ἀπαθῆ, τουτέστιν, ἀσώματον. Cf. *Schleiermacher* über Anaximandros. Abhandl. d. philos. Kl. d. pr. Akad. d. Wissensch. 1815. p. 93. *Hemsen*, p. 80. Putant enim nonnulli, aërem vel aethera ex Anaxagorae sententia esse mentem, ideoque eam vocari λεπτότατον et καθαρώτατον πάντων χρημάτων. Vid. *Brucker.* Hist. Crit. Philos. I, p. 513. *Tiedemann* Geist d. speculat. Philos. I, p. 329. Primum autem hoc non sequitur ex locis ab illis viris ad hanc rem probandam allatis, tum obstant loci supra citati, denique Anaxagoras saepius vituperatur a veteribus, propterea quod in explicanda rerum natura sibi non constet, mente tantum in singulis utatur, praeterea vero alias causas, ut aethera et aërem ad partes vocet: unde patet, mentem ab istis

distingui. Locus primarius, qui huc afferendus est, invenitur in Plat. Phaed. p. 98. a. *Stephan.* οὐ γὰρ ἄν ποτε αὐτὸν ᾤμην, φάσκοντά γε ὑπὸ νοῦ αὐτὰ κεκοσμῆσθαι, ἄλλην τινὰ αὐτοῖς αἰτίαν ἐπενεγκεῖν, ἢ ὅτι βέλτιστον αὐτὰ οὕτως ἔχειν ἐστὶν, ὥςπερ ἔχει. ἑκάστῳ οὖν αὐτὸν ἀποδιδόντα τὴν αἰτίαν, καὶ κοινῇ πᾶσι, τὸ ἑκάστῳ βέλτιστον ᾤμην καὶ τὸ κοινὸν πᾶσιν ἐπεκδιηγήσεσθαι ἀγαθόν. Καὶ οὐκ ἂν ἀπεδόμην πολλοῦ τὰς ἐλπίδας, ἀλλὰ πάνυ σπουδῇ λαβὼν τοὺς βίβλους, ὡς τάχιστα οἷός τ' ἦν ἀνεγίγνωσκον, ἵν' ὡς τάχιστα εἰδείην τὸ βέλτιστον καὶ τὸ χεῖρον. Ἀπὸ δὴ θαυμαστῆς, ὦ ἑταῖρε, ἐλπίδος ᾠχόμην φερόμενος, ἐπειδὴ προϊὼν καὶ ἀναγιγνώσκων, ὁ ρ ῶ ἄ ν δ ρ α τ ῷ μ ὲ ν ν ῷ ο ὐ δ ὲ ν χ ρ ώ μ ε ν ο ν, ο ὐ δ έ τ ι ν α ς α ἰ τ ί α ς ἐ π α ι τ ι ώ μ ε ν ο ν ε ἰ ς τ ὸ δ ι α κ ο σ μ ε ῖ ν τ ὰ π ρ ά γ μ α τ α, ἀ έ ρ α ς δ ὲ κ α ὶ α ἰ θ έ ρ α ς κ α ὶ ὕ δ α τ α α ἰ τ ι ώ μ ε ν ο ν, καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ἄτοπα. Vid. *Heindorf.* ad h. l. p. 183. et *Wyttenbach.* p. 258. qui doctissima nota multos profert locos, in quibus aut idem dicitur, aut Platonis sententia iterum affertur, ut Plat. legg. XII, p. 967. b. λέγοντες ὡς νοῦς εἴη ὁ διακεκοσμηκὼς πάνθ' ὅσα κατ' οὐρανόν· οἱ δὲ αὐτοὶ πάλιν ἁμαρτάνοντες ψυχῆς φύσεως — — — καὶ πολλῶν ἄλλων ἀψύχων σωμάτων διανεμόντων τὰς αἰτίας παντὸς τοῦ κόσμου. Aristot. Metaph. I, 4. Ἀναξαγόρας τε γὰρ μηχανῇ χρῆται τῷ νῷ πρὸς τὴν κοσμοποιΐαν· καὶ ὅταν ἀπορήσῃ, διὰ τίν' αἰτίαν ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ, τότε ἕλκει αὐτόν· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις πάντα μᾶλλον αἰτιᾶται τῶν γιγνομένων, ἢ νοῦν. Plutarch. defect. oracul. p. 435. e. (Vol. IX, p. 577. ed. *Hutten.*) ἐκεῖνος γὰρ ἀνὴρ (loquitur de Platone) Ἀναξαγόραν μὲν ἐμέμψατο τὸν παλαιὸν, ὅτι ταῖς φυσικαῖς ἄγαν ἐνδεδυμένος αἰτίαις καὶ τὸ κατ' ἀνάγκην τοῖς τῶν σωμάτων ἀποτελούμενον πάθεσι μετιὼν ἀεὶ καὶ διώκων, τὸ οὗ ἕνεκα καὶ ὑφ' οὗ, βελτίονας αἰτίας οὔσας καὶ ἀρχὰς, ἀφῆκεν. Plotin. Ennead. II, 4, 7. p. 167. f. Clem. Alexandr. Strom. II, p. 364. d. ἐπεὶ καὶ Ἀναξαγόρας πρῶτος ἐπέστησε τὸν νοῦν τοῖς πράγμασιν· ἀλλ' οὐδὲ τούτων ἐτήρησε τὴν ἀξίαν (fortasse leg. αἰτίαν) τὴν ποιητικὴν, δίνους τινὰς ἀνοήτους

ἀναξωγράφων — — τῇ τοῦ νοῦ ἀπραξίᾳ τε καὶ ἀνοίᾳ. Simplic. in phys. Aristot. p. 2. a. Ἀναξαγόρας δὲ ὁ Κλαζομένιος ἐπέστησε μὲν ποιητικὸν αἴτιον τὸν νοῦν· ἐν δὲ ταῖς αἰτιολογίαις ὀλίγα αὐτῷ προςεχρήσατο, ὡς ὁ ἐν Φαίδωνι Σωκράτης ἐπέσκηψε. Id. p. 38. a. καὶ ὅπερ δὲ ὁ ἐν Φαίδωνι Σωκράτης ἐγκαλεῖ τῷ Ἀναξαγόρᾳ, τὸ ἐν ταῖς τῶν κατὰ μέρος αἰτιολογίαις μὴ τῷ νῷ κεχρῆσθαι, ἀλλὰ ταῖς ὑλικαῖς ἀποδόσεσιν, οἰκεῖον ἦν φυσιολογίᾳ. Τοιγαροῦν καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ τὴν ποιητικὴν πάντων αἰτίαν ὁλικῶς παραδοὺς, ἐν ταῖς κατὰ μέρος διαφοραῖς ὄγκων καὶ σχημάτων αἰτιᾶται τήν τε θερμότητα καὶ τὴν ψυχρότητα· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡςαύτως. ὁ μέν τοι Σωκράτης τὴν ἀπὸ τελικοῦ ἀπόδοσιν ὑποδεῖξαι βουλόμενος, ἐμνημόνευσεν Ἀναξαγόρου, ὡς τῇ ὑλικῇ μᾶλλον, ἀλλ' οὐ τελικῇ αἰτίᾳ χρωμένου. Praeter haec a *Wyttenbachio* allata cf. Euseb. praep. evang. XIV, 10. Procl. in Plat. Tim. ed. Basil. 1534. p. 1. καὶ γὰρ αὖ καὶ Ἀναξαγόρας, ὃς δὴ δοκεῖ καθευδόντων τῶν ἄλλων τὸν νοῦν πρῶτον αἴτιον τῶν γιγνομένων ἰδεῖν, οὐδὲν ἐν ταῖς ἀποδόσεσι προςχρῆται τῷ νῷ, μᾶλλον δὲ ἀέρας τινὰς καὶ αἰθέρας αἰτιᾶται τῶν γιγνομένων. Id. p. 63. ἀέρας δὲ καὶ αἰθέρας αἰτιωμένην κατὰ τὸν Ἀναξαγόραν. Simplic. in phys. Aristot. p. 73. b. καὶ Ἀναξαγόρας δὲ τὸν νοῦν ἐάσας, ὥς φησιν Εὔδημος, καὶ αὐτοματίζων τὰ πολλὰ συνίστησι. Id. p. 83. b. κἂν γὰρ ἄλλην αἰτίαν εἴπωσιν, ὡς Ἐμπεδοκλῆς ποιητικὴν νεῖκος καὶ φιλίαν, καὶ Ἀναξαγόρας τὸν νοῦν, ὅσον ἐφάψασθαι μόνον αὐτὸν λέγουσιν, ἐν ταῖς παραδόσεσιν οὐ προςχρώμενοι. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ ἐν τῷ Φαίδωνι Σωκράτης ἐγκαλεῖν τῷ Ἀναξαγόρᾳ δοκεῖ. Alexand. Aphrodis. in Aristot. Metaph. ed. lat. p. 15. Ioann. Philopon. ad Aristot. Metaph. I, 4, p. 2. b. „Anaxagoras, quando dubitat quippiam novum, pertrahit mentem, ut defendatur probabile, aiens, forte, quod haec mens voluit facere.“ Id. in Aristot. d. Generat. et Corrupt. p. 63. b. Ἀναξαγόρας μὲν γὰρ ποιητικὸν τὸν νοῦν εἰπὼν, οὐ χρῆται αὐτῷ ἐν τῇ γενέσει τῶν πραγμάτων. Res ipsa negari nequit, siquidem

Anaxagoras utpote physicus relabitur ad morem priorum philosophorum atque ad rerum naturam explicandam physicis rationibus utitur. Nec mirandum erit, eum non statim summum gradum adscendisse, verum potius viam patefecisse ad ea, quae sequiori deinceps aetate aliorum sapientium ingenio exposita sunt.

Γνώμην ἴσχειν i. q. *γιγνώσκειν*. cf. Aristot. d. Anim. I, 2. *ἀποδίδωσι δ' ἄμφω τῇ αὐτῇ ἀρχῇ τό τε γιγνώσκειν καὶ τὸ κινεῖν, λέγων, νοῦν κινῆσαι τὸ πᾶν. πάντα νοεῖ ἐξηρμένως.* Simplic. ad. h. l. p. 63. b. *περὶ παντὸς πᾶσαν,* omnia ac singula menti nota sunt. Quocirca *νοῦς* appellatur *φρουρὸς πάντων,* Cedren. chronic. 150. *ἰσχύει μέγιστον,* maxima vi est praedita, unde sequitur, eam tot tantaque efficere potuisse: est enim id, quod movet, vid. Aristot. Metaph. XII, 6. *ὁ νοῦς ἐνέργεια. ὅσα γε κ. τ. λ.* vim suam exserit in omnes res animatas, quippe quae ab eius arbitrio pendent: huc etiam plantas pertinere, in quibus mentem inesse docuit, infra exponetur. De vocabulo *κρατεῖν* supra iam dictum est. — *περιχώρησις,* motus in orbem, motus circularis. Vocatur *ἐγκύκλιος κίνησις,* Origen. philosophum. 8. *περιφορά,* ibid. *περιδίνησις,* Plutarch. plac. philos. II, 13. Euseb. praep. evang. XV, 30. p. 838. *δίνους τινὰς ἀνοήτους ἀναζωγράφων* Clem. Alexandr. Strom. II, p. 364. d. Idcirco sub persona Socratis illuditur Anaxagoras ab Aristophane in nub. 380. *αἰθέριος δῖνος.* Cf. 381. 828. *δῖνος βασιλεύει, τὸν Δί' ἐξεληλακώς.* Vid. *Valckenar.* diatrib. in Eurip. perdit. dram. reliqu. p. 39. Eurip. Alcest. 251. ib. *Monk.* *συμπάσης.* Omnes enim res feruntur motu circulari, id quod adhuc ex siderum cursu patet: non igitur *περιχώρησις* ista ad singula pertinet corpora, verum ad universum mundum. *ἐκράτησεν* p. 38. a. *κρατεῖ.* Sensus: mens imperium exercebat in hunc motum, erat eius causa et effectrix. *ὥστε κ. τ. λ.* ita ut in orbem moveret h. e. ut efficeret motum.

τὴν ἀρχὴν i. q. ἐν ἀρχῇ, initio. vid. *Wolf.* ad Demosth. Leptin. p. 347. Omnes enim res antea iam erant, quiescebant vero et a mente demum movebantur, cum alioquin secerni non potuissent. Plutarch. Plac. philos. I, 7. ὁ δ' Ἀναξαγόρας φησὶν, ὡς εἱστήκει κατ' ἀρχὰς τὰ σώματα. Cf. Euseb. praep. evang. XIV, 16. Aristot. phys. III, 4. ὁ δὲ νοῦς ἀπ' ἀρχῆς τινος ἐργάζεται νοήσας. Id. de Coel. III, 2. ἔοικε δὲ τοῦτό γε καλῶς Ἀναξαγόρας ὑπολαβεῖν· ἐξ ἀκινήτων γὰρ ἄρχεται κοσμοποιεῖν. Simplic. in Aristot. phys. p. 106. σώματα δὲ ὄντα ἢ ἑτεροκίνητα καὶ ὁμόστοιχά πως ἀλλήλοις ἀρχῆς καὶ αἰτίας ἐδεῖτό τινος κρείττονος, ἣν ὁ Ἀναξαγόρας καλεῖ νοῦν. ἔδει τὸ τὰ συνῃρημένα διακρῖνον καὶ προςάγον ἐν τάξει τὴν διάκρισιν, ἀπὸ τῆς συναιρέσεως αὐτὸ συνῃρημένην ἔχον τὴν οὐσίαν, πρῶτος ἀναφαίνειν ἐν ἑαυτῷ τὴν διάκρισιν. Τοιοῦτος δὲ ὁ νοῦς, ὃν ἀπ' ἀρχῆς τινος ἐνόησεν ἐργαζόμενον, ἐν οἷς λέγει ἄρξασθαι τὸν νοῦν διακρίνειν. ἡ μὲν οὖν ἔννοια, καθ' ἣν εἰς ταύτην ἦλθε περὶ τῶν ἀρχῶν τὴν ὑπόθεσιν ὁ Ἀναξαγόρας, οὕτω φανερὰ γέγονεν. Id. p. 112. b. τὸ δὲ χρονικὴν δοκεῖν λέγεσθαι τὴν τῆς διακρίσεως ἀρχὴν, σύνηθες ἦν τοῖς πάλαι φυσιολόγοις τε καὶ θεολόγοις, συγκαταβαίνουσι ἀσθενείᾳ τῆς ἡμετέρας νοήσεως. οὐ γὰρ δυνάμεθα τῇ ἀϊδίᾳ παρατάσει συμπαρατείνειν τὴν νόησιν. Id. p. 257. b. ἀπ' ἀρχῆς δὲ χρόνου δοκοῦσι λέγειν γεγονέναι τὸν κόσμον Ἀναξαγόρας τε καὶ Ἀρχέλαος καὶ Μητρόδωρος ὁ Χῖος. Οὗτοι δὲ καὶ τὴν κίνησιν ἄρξασθαί φασιν. Ἠρεμούντων γὰρ τὸν πρὸ τοῦ χρόνον τῶν ὄντων [1]), κίνησιν ἐγγενέσθαι φασὶν ὑπὸ τοῦ νοῦ, ὑφ' ἧς γεγονέναι τὸν κόσμον. Id. p. 258. a. ἐδόκει δὲ λέγειν ὁ Ἀναξαγόρας, ὅτι ὁμοῦ πάντων ὄντων χρημάτων καὶ ἠρεμούντων τὸν ἄπειρον πρὸ τοῦ χρόνον, βουληθεὶς ὁ κοσμοποιὸς νοῦς διακρῖναι τὰ εἴδη, ἅπερ ὁμοιομερείας κα-

---

1) in his vestigia latere suspicor Anaxagoreorum verborum. Similia enim statim dicuntur p. 258. a. Cf. l. c.

λεῖ, κίνησιν αὐταῖς ἐνεποίησεν. *Οὐ γὰρ ἦν διάκρισιν σωματικὴν ἄνευ κινήσεως γίνεσθαι.* Id. p. 273. a. *ὁ δὲ Εὔδημος μέμφεται τῷ Ἀναξαγόρᾳ οὐ μόνον, ὅτι μὴ πρότερον οὖσαν ἄρξασθαί ποτε λέγει τὴν κίνησιν, ἀλλ' ὅτι καὶ περὶ τοῦ διαμένειν ἢ λήξειν ποτὲ παρέλιπεν εἰπεῖν, καίπερ οὐκ ὄντος φανεροῦ. Τί γὰρ κωλύει, φησὶ, δόξαι ποτὲ τῷ νῷ στῆσαι πάντα χρήματα, καθάπερ ἐκεῖνος εἶπεν κινῆσαι. Καὶ τοῦτο αἰτιᾶται τοῦ Ἀναξαγόρου ὁ Εὔδημος.* Cf. quae *Ritterus* contra hanc rem monuit, Gesch. d. Ion. Philos. p. 250 ss. Putat enim locos citatos non accurate originem motus demonstrare: mentem esse aeternam, eiusque efficaciam; quamobrem necessario requiri, ut non ab initio quodam verum semper in rebus secernendis, mundoque formando vim suam exseruerit. Sed plura sunt et in Anaxagorae et in aliorum philosophorum placitis, quae, ubi accuratius consideraveris, inconstantiae vituperium vix effugere possunt: quapropter revera Anaxagorae illam sententiam tribuendam esse arbitror.

Καὶ πρῶτον ἀπὸ τοῦ σμικροῦ ἤρξατο περιχωρῆσαι h. e. movendis parvis, minutis partibus mens incepit; has primum movit, antequam ad universam rerum farraginem movendam progrederetur. *Tennemannus* (Gesch. d. Philos. I, p. 321.) eum haec propterea statuisse censet, quod aliter singula secerni non potuerint. Verisimilior autem est *Ritteri* sententia. Mentem enim putat non absoluta potentia praeditam esse, verum sensim pedetentimque a minoribus ad maiora progredi, artificis instar. Cf. p. 253. 259. Defendi autem potest contra *Tiedemannum*, qui Anaxagoram sibimet ipsi contradicere autumat, quandoquidem in illa congerie, ubi omnia sint *ὁμοῦ*, de parvis, minimis, magnis sermo esse nequeat, sed omnia inter se similia et pari magnitudine videantur. Verum hoc loco Anaxagoras non loquitur de homoeomeriis, vel singulis partibus totius, a reliqua mole separatis.

Haec parva, quae primum mentis vi mota sunt, opponuntur in universum reliquis, quae eo adhuc tempore immota manebant. — *ἔπειτε πλεῖον περιχωρεῖ*, ab istis minoribus partibus mens longius progressa est, maiorem partem universi mundi nunc movet. *καὶ περιχωρήσει ἐπιπλέον* magis etiam movebit, non subsistet in his, quae hucusque ab ea mota sunt. *Ritterus* (p. 255. not.) legi vult: *ἔπειτε πλέον περιεχώρεε. ἔπειτε* pro *ἔπειτα* Ionici dicebant, vid. Ael. Dionys. ap. Eustath. ad Iliad. p. 1215, 53. *Reiz.* praef. Herod. p. 16. Quamobrem hanc lectionem in textum recepi: Simplic. l. c. habet *ἐπεὶ δέ*. Patet autem ex his verbis, ad Anaxagorae sententiam non omnia iam sic separata esse, ut amplius nihil separari queat, verum tempore subsequenti multa adhuc inde posse secerni, id quod cohaeret cum iis, quae alioquin satis nota sunt, siquidem etiam in rebus nunc separatis *τὰ πάντα* inveniri existimat. — *Καὶ τὰ συμμισγόμενα* — *ἔγνω νοῦς*. Sensus generalis: omnia novit mens, et mixta et secreta et discreta. *συμμισγόμενα* sunt homoeomeriae, antequam movebantur, sunt etiam motae, cum semper reliquorum corporum vel minutissimas particulas contineant. *ἀποκρινόμενα, διακρινόμενα*, discreta, secreta; cum vi cumulantur vocabula, non multum inter se differentia, de quorum significatione iam supra dictum est. *πάντα ἔγνω νοῦς*, i. q. *γνώμην περὶ παντὸς πᾶσαν ἴσχει*. — *καὶ ὁποῖα* — *διεκόσμησε νοῦς*. Equidem haec inter se iungenda esse censeo; *Ritterus* (p. 228. not.) *καὶ ὁποῖα* — *ὁποῖα ἦν* ad priora trahit, cuius rationis causam idoneam non video, quandoquidem nova periodus his verbis incipit. Sensus: qualiacunque futura erant et qualiacunque erant, et quae nunc sunt et qualiacunque erunt, omnia mens in ordinem redegit. Pro *ὅσα νῦν ἐστι* legitur in Simplic. p. 58. a. *ἅσσα νῦν μή ἐστι*. Illud *μὴ* autem sine dubio eiiciendum est. *Διακο-*

σμεῖν et διακόσμησις sunt vocabula hac in re propria, et dicuntur de mente omnes res ex rudi indigestaque materia, in qua simul erant confusae, segregante et in certum ordinem redigente. Cf. de usu huius vocis *Valckenar.* diatrib. d. Eurip. perdit. dram. reliq. p. 40. *Carus* de fontib. cosmotheolog. Anaxag. p. 705. 706. *Fischer.* ad Plat. Phaed. p. 98. a. *Ast.* ad Nicomach. institut. I, 6, p. 216. *Ritter.* p. 230. Iam invenitur in Homero, Il. II, 126. et al. locc. Herodot. I, 100. Thucyd. I, 21. VI, 60. Utuntur veteres hoc vocabulo saepius, cum de Anaxagora loquuntur. Plat. Cratyl. p. 400. a. καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἁπάντων φύσιν οὐ πιστεύεις Ἀναξαγόρᾳ νοῦν καὶ ψυχὴν εἶναι τὴν διακοσμοῦσαν καὶ ἔχουσαν. Plut. Plac. philos. I, 3, 7. Id. in Vit. Pericl. p. 595. *Reiske.* Diog. Laërt. I, 4. II, 3. IX, 7. Sext. Empir. adv. Mathem. IX, 6. Origen. philosoph. p. 887. Tzetz. exeg. in Iliad. p. 67. Cedren. chronic. p. 130. Simplic. in phys. Aristot. p. 33. b. 35. b. 38. b. Coel. p. 145. b. ἐκόσμησεν (ubi vero, ut ex supra allatis manifestum est, διεκόσμησεν legendum est.) Plat. Cratyl. p. 101. ed. *Heindorf.* κοσμεῖν. Stob. eclog. phys. I, p. 298. ed. *Heeren.* de eadem re: διατάσσειν. Euseb. praep. evang. p. 504. εἰς τάξιν ἄγειν. Hermias (irris. gentil. philos. ed. Oxon. 1700.) 6. p. 218. παρέχει τάξιν τοῖς ἀτάκτοις, καὶ κίνησιν τοῖς μεμιγμένοις, καὶ κόσμον τοῖς ἀκόσμοις. Latini dicunt: *describere.* Cic. Nat. Deor. I, 11. (de ipso loquens Anaxagora) omnium rerum *descriptionem* et modum. Vid. d. Fin. III, 22. Praeterea cf. *Brandis* commentatt. Eleat. p. 124. Apte hac voce utitur Anaxagoras, nam mentis consilio singula formantur. Aristot. Anim. I, 2. τὸ αἴτιον τοῦ καλῶς καὶ ὀρθῶς τὸν νοῦν λέγει. Idem fere in mente habuisse videtur Alexand. Aphrodis. in Aristot. Metaph. ed. lat. p. 27. „Anaxagoras vero tum boni, tum etiam mali efficientem causam mentem esse statuit.“ Aristot. Metaph. XII, 10.

Καὶ τὴν περιχώρησιν ταύτην sc. *διεκόσμησε*, effecit eum motum, *ἣν νῦν περιχωρέει.* Subiecta huius verbi sequuntur sc. *τάτε ἄστρα κ. τ. λ.* Sensus: mentis vi ac voluntate effectus est motus siderum, solis, lunae, aëris, aetheris, quae quidem omnia circumferuntur motu circulari. *οἱ ἀποκρινόμενοι.* Hoc epitheton spectat ad omnes res, quarum mentionem fecerat: formata sunt sidera, nec non sol, luna, aër et aether, cum ex reliqua mole *secernerentur*. Quamobrem mens causa est motus illius primarii, quo omnia exorta sunt, aeque ac motus corporum coelestium. Origen. philosoph. 8. *κινήσεως δὲ μετέχειν τὰ πάντα ὑπὸ τοῦ νοῦ κινούμενα, συνελθεῖν τε τὰ ὅμοια καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν οὐρανὸν κεκοσμῆσθαι ὑπὸ τοῦ ἐγκυκλίου κινήσεως.* — *Ἡ δὲ περιχώρησις — ἀποκρίνεσθαι.* Secretio diversarum partium effecta est per hunc motum. Cf. fragm. 1. *κινουμένου δὲ καὶ διακρινομένων ἡ περιχώρησις πολλῷ μᾶλλον ἐποίει διακρίνεσθαι.* not. ad. l. c. *Ritter.* p. 255 ss. Mens igitur erat id, quod movebat molem homoeomeriarum: hac ratione, s. per hunc motum a mente excitatum secretio facta est. *καὶ ἀποκρίνεται — τὸ ξηρόν.* Sensus: et secernitur a tenui densum, a frigido calidum, ab obscuro splendidum, ab humido siccum. Intelligendae sunt partes corporeae, quibus tales affectiones, *ποιότητες, ἡδοναὶ* conveniunt. Terra v. c. constat ex particulis terrenis, humidis, aliisque, quae densae et frigidae sunt. Vid. fragm. citat. et frag. 19. Materiae autem propriae insunt vires: proprio suo pondere haec, quae mentis vi mota et secreta sunt, feruntur in eum locum, quo nunc sunt. Infra uberius haec exponentur.

Μοῖραι δὲ πολλαὶ πολλῶν εἰσι, multae sunt partes multarum rerum, h. e. cum mentis consilio universus mundus moveretur, ita ut hoc motu omnia secernerentur, similia similibus accederent, humida cum

humidis, calida cum calidis, sicca cum siccis sese coniungerent, factum est, ut harum multarum rerum multae essent partes, siquidem in humidis nihilominus restabant calidae particulae, et sic porro. Hac ratione via munitur ad proxime sequentia: *παντάπασι δὲ οὐδὲν ἀποκρίνεται ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου, πλὴν νοῦ*, i. e. nihil autem prorsus secernitur aliud ab alio[1]), praeter mentem; nam in omnibus adhuc sunt omnia, mens vero omnino diversa est a reliquis rebus. *Πλὴν νοῦ.* Haec verba iterum probant ea, quae supra de mente, utpote per semet ipsam subsistente, nulli rei admixta, dicta sunt. *Νοῦς δὲ — ὁ ἐλάσσων*, mens vero vel maior, vel minor, (v. c. in hominibus et in ceteris animantibus, *ὅσα ψυχὴν ἔχει*, cf. supr. init. huius fragmenti) similis est natura, est una eademque; manet semper natura sua, sive in magnis, sive in parvis apparet, *Carus* de fontib. cosmotheol. Anaxag. p. 703. Aristot. d. Anim. I, 2. *ἑτέρωθι δὲ τὸν νοῦν εἶναι τὸν αὐτὸν τῇ ψυχῇ· ἐν ἅπασι γὰρ ὑπάρχειν αὐτὸν τοῖς ζώοις καὶ μεγάλοις καὶ μικροῖς, καὶ τιμίοις καὶ ἀτιμιωτέροις.* Iam opponuntur menti reliquae res: *ἕτερον δὲ οὐδέν ἐστιν ὅμοιον οὐδενὶ ἄλλῳ*, i. e. nihil autem aliud simile est alii, nam *μοῖραι πολλαὶ πολλῶν εἰσι.* Nulla natura praeter intelligentiam habet aliam sui comparem, vel est alii cuidam compar. Sic recte hunc locum interpretatur *Beier.* ad Cic. Offic. I, 6. Aberrasse ostendit *Tennemannum* (Gesch. d. Philos. I, p. 316.) sic accipientem: intelligentiae cum alia re ne minimum quidem esse commune. Cf. fragm. 13. *ἕτερον οὐδέν ἐστιν ὅμοιον οὐδενὶ ἑτέρῳ ἀπείρων ὄντων.* — *Ἀλλ' ὅτῳ — καὶ ἦν*, pro *ὅτῳ* legendum esse videtur *ὅτεο* i. e. *ὅτου*, cuius rei plurima insunt, hoc

1) *Tennemann.* Gesch. d. Philos. I, p. 322. „Eine absolut vollständige Scheidung erfolgte aber keineswegs, sondern mit jedem Stoffe blieben Stoffe jeder Art beygemischt.“ Cf. fragm. 9. 10. 11.

illud ipsum est. Cf. Aristot. phys. I, 4. ὅτου δὲ πλεῖστον ἔχει ἕκαστον, τοῦτο δοκεῖν εἶναι τὴν φύσιν τοῦ πράγματος. Sensus: cum omnia sint in omnibus, obstare videtur, sensibus nostris diversas res apparere. Haec diversitas oritur ex eo, cuius maxima multitudo inest: insunt quidem omnia, sed ἐνδηλότατα est et erat id, quod praeponderat reliqua. Sic v. c. in terrenis etiam cetera elementa continentur: terrena autem nobis esse videntur, quod pleraeque particulae terra constant, eademque ratio obtinet in reliquis rebus. Simplic. in Aristot. phys. p. 6. b. πάντα γὰρ τὰ ὁμοιομερῆ, οἷον ὕδωρ, ἢ πῦρ, ἢ χρυσὸν, ἀγέννητα μὲν εἶναι καὶ ἄφθαρτα, φαίνεσθαι δὲ γινόμενα καὶ ἀπολλύμενα συγκρίσει καὶ διακρίσει μόνον, πάντα μὲν ἐν πᾶσι ὄντα, ἑκάστου δὲ κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν αὐτῷ χαρακτηριζομένου. χρυσὸς γὰρ φαίνεται ἐκεῖνο, ἐν ᾧ πολὺ τὸ χρυσίον, καίτοι πάντα ἐνόντα. Id. in Aristot. phys. p. 33. b. πάντων ἐν παντὶ ἐνόντων, ἑκάστου δὲ κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν χαρακτηριζομένου. Id. in Aristot. Coel. p. 148. b. καὶ ὁ Ἀναξαγόρας τὰ ὁμοιομερῆ, οἷον σάρκα, καὶ ὀστοῦν καὶ τὰ τοιαῦτα σπέρματα ἐκάλει, ἐξ ὧν καὶ τὰ ὑπὸ Ἐμπεδοκλοῦς στοιχεῖα μικτὰ εἶναι ἔλεγεν, ἀέρα καὶ πῦρ καὶ τἄλλα πάντα, καὶ εἶναι ἀθροίσματα τῶν ὁμοιομερῶν ἅπαντα, οὐ φαίνεσθαι δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι διὰ τὸ ἀόρατα καὶ ἀναίσθητα διὰ σμικρότητα εἶναι τὰ ὁμοιομερῆ. Ibid. p. 149. a. ὁ δὲ Ἀναξαγόρας σύνθετα ταῦτα (sc. στοιχεῖα) ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν, ὥςπερ καὶ τἄλλα πάντα τὰ αἰσθητὰ σύνθετα ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν ποιεῖ κατ' ἐπικράτειαν ἑνὸς τῶν ἐν αὐτοῖς χαρακτηριζόμενα. Ibid. p. 155. a. ὁ δὲ Ἀναξαγόρας οὐ τὰ τέσσαρα μόνον, ἀλλὰ καὶ τἄλλα πάντα, δηλονότι τὰς ὁμοιομερείας στοιχεῖα λέγων, καὶ πάντα ἐν πᾶσιν εἶναι, κατ' ἐπικράτειαν δὲ χαρακτηρίζεσθαι. ὅταν οὖν πλείω διακριθέντα συστῇ τῷ πυρὶ, τότε δοκεῖ γίνεσθαι πῦρ. Alexand. Aphrodis. in Aristot. Metaph. ed. lat. p. 41. „Anaxagoras enim ex cunctis simul rebus rem quamque temperari tradebat, sed quod plurimum esset in

mixtura, ex eo rei substantiam esse videri." Ibid. p. 154. „ut sint omnes res simul, nihilque pure unum sit, et ea res, quae dicitur esse, cum omnia sint in omnibus." Ioann. Grammat. in Aristot. d. Gen. et Corrupt. 3. b. fin. *φαίνεσθαι δὲ ἕκαστον καὶ ὀνομάζεσθαι κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν.* Id. in Aristot. phys. c. 2. *καλεῖσθαι δὲ ἕκαστον ἐκ τοῦ πλεονάζοντος τοῦ ἐν αὐτῷ. ὥςπερ ἐπὶ σωροῦ πανσπερμίας εἰ ἐνυπάρχει πλέον τῶν λοιπῶν σπερμάτων ὁ σῖτος, καλεῖται ὁ σωρὸς ἐκεῖνος σῖτος, ἐκ τοῦ πλεονάζοντος· οὕτως ἔνθα μέν ἐστι πλείων ἡ σὰρξ τῶν ἄλλων, σάρκα τοῦτο καλεῖσθαι, ἔνθα δ' ὀστοῦν ὁμοίως ὀστοῦν. ὡςαύτως καὶ ἐπὶ ξύλου καὶ χρυσοῦ καὶ τῶν λοιπῶν. ὥςπερ οὖν εἴ τις ἀπὸ τῆς πανσπερμίας κρυπτομένας κριθὰς δι' ὀλιγότητα ἐξαγάγοι καὶ ποιήσαι σωρείαν κριθῶν, οὐ γένεσιν κριθῶν οὗτος ἐποίησεν, ἀλλ' ἔκφανσιν μόνον καὶ ἔκκρισιν· οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν φυσικῶν πραγμάτων. ὅταν γὰρ ἐκ σαρκὸς ὀστοῦν γίνηται, ἤ τι ἕτερον, οὐκ ἔστι τοῦτο γένεσις κυρίως, ἀλλ' ἔκφανσις μόνον καὶ ἔκκρισις τοῦ πρὶν κρυπτομένου. πλὴν ἐπὶ μὲν τοῦ σωροῦ τῆς πανσπερμίας ἔστιν ἕν τι εἶδος εἰλικρινὲς ἐκκρίναι, οἷον κριθάς. ἐπὶ δὲ τῶν ὁμοιομερῶν τοῦτο ἀδύνατον· οὐκ ἐνδέχεται γὰρ οὐδέποτε σάρκα εἰλικρινῶς ἐκκριθῆναι, ἢ λίθον, ἢ χρυσὸν, ἢ ἄλλο τι, ἀλλ' ἀεὶ ἐν παντὶ τῷ ἐκκρινομένῳ ὁπηλίκον ἂν ᾖ, πάντα ἔνεστι, καλεῖται δὲ ἐκ τοῦ πλεονάζοντος. ταῦτα οὖν τὰ μικρὰ σαρκία συναγόμενα ἢ τὰ λιθάρια ποιεῖ σάρκα, ἢ λίθον, ἤ τι τοιοῦτον. ἡ δὲ τῶν ὁμοιομερῶν σύνθεσις ποιεῖ τὰ ἀνομοιομερῆ. οὕτω μὲν οὖν ὁ Ἀναξαγόρας.* Et paullo ante: *ἀρχὰς εἶναι τῶν ὄντων ὑπετίθετο, ὑλικὰς μὲν τὰς ὁμοιομερείας, ταύτας δὲ ἀπείρους εἶναι τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ἐναντίωσιν. πρὶν δὲ τὸ πᾶν γίνεσθαι, πάσας ἅμα μεμίχθαι. τὸν δὲ νοῦν, ὃν καὶ ποιητικὸν αἴτιον ὑποτίθεται, ἀπό τινος χρόνου ἀρξάμενον θελῆσαι μὲν διακρίναι ἀπ' ἀλλήλων πάντα, μὴ μὴν δυνηθῆναι τελείαν ποιήσασθαι τὴν διάκρισιν. Ἀλλὰ τὰ μὲν ἀνομοιομερῆ διέκρινε συγκείμενα καὶ αὐτὰ ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν, τὰ μέντοι ὁμοιομερῆ εἰλικρινῶς οὐκ ἴσχυσε διακρίναι. ἄλλων δ' ἐκεῖθεν ἀρχὴν τῇ ἐκκρίσει δόντα, ἐςαεὶ τοῦτο ποιεῖν· οὕτως οὖν γίνεσθαι,*

πάντα ἐκ πάντων τῷ πάντα ἐν ἀλλήλοις ὑπάρχειν. εἶναι γὰρ ἐν τῷ ξύλῳ καὶ σάρκα καὶ ὀστοῦν, καὶ χρυσὸν, καὶ πάντα ἁπλῶς, κ. τ. λ. Id. in Aristot. d. Gen. et Corr. p. 4. a. Ἀναξαγόρας ἐκκρινομένας τὰς ὁμοιομερείας καὶ συνιούσας ἀλλήλοις, δηλονότι ἢ σάρκα ποιεῖν ἢ ὀστοῦν, οὐ γινομένης τῆς σαρκὸς φύσεως, ἀλλὰ φαινομένης τῷ πλείονας σαρκὸς ὁμοιομερείας εἰς ταὐτὸν συνελθεῖν. Aristot. phys. I, 4. φαίνεσθαι δὲ διαφέροντα καὶ προςαγορεύεσθαι ἕτερα ἀλλήλων ἐκ τοῦ μάλιστα ὑπερέχοντος, διὰ τὸ πλῆθος ἐν τῇ μίξει τῶν ἀπείρων. εἰλικρινῶς μὲν γὰρ ὅλον λευκὸν, ἢ μέλαν, ἢ γλυκὺ, ἢ σάρκα, ἢ ὀστοῦν οὐκ εἶναι· ὅτου δὲ πλεῖστον ἔχει ἕκαστον, τοῦτο δοκεῖν εἶναι τὴν φύσιν τοῦ πράγματος. Lucret. I, 875 ss.

ut omnibus omneis
Res putet immixtas rebus latitare, sed illud
Apparere unum, quoius sint plurima mixta,
Et magis in promtu, primaque in fronte locata.

Cf. ad fragm. 1 et infra ad fragm. 22. *Ritter*, p. 263. Notandum praeterea est, Anaxagorea verba videri κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν s. κατ' ἐπικράτειαν χαρακτηρίζεσθαι, quandoquidem saepius a diversis afferuntur.

FRAGM. 9.

Οὐδὲ διακρίνεται, οὐδὲ ἀποκρίνεται ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου.

Notae.

Allatis illis verbis, quae in antecedenti fragmento exposita sunt καὶ ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ — ξηρόν, Simplic. in phys. Aristot. p. 38. a. haec habet, dicens: εἶτα μετ' ὀλίγου ἐπάγει. Inveniuntur etiam p. 37. b. ubi praeter-

ea adiungit: *διὰ τὸ πάντα ἐν πᾶσιν εἶναι*, quae tamen Simplicii, non Anaxagorae esse videntur, et tantum explicationis causa adiecta sunt. Ad haec verba expedienda, revocemus necesse est in mentem quae in antecedentibus dixerat: *παντάπασι δὲ οὐδὲν ἀποκρίνεται ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου.* Vid. not. ad h. l. Quamquam enim Anaxagoras omnia per *διάκρισιν* et *ἀπόκρισιν* fieri censet, et cum Leucippo atque Democrito opponitur iis, qui *γένεσιν* per *ἀλλοίωσιν* explicant, tamen haec verba h. l. aliter sumenda esse, facile quivis intelliget. Ipse Simplic. l. c. dicit: *δῆλον οὖν, ὅτι ἄλλως μὲν εἴρηται τὸ, ἀποκρίνεται ἀπὸ τοῦ ἀραίου τὸ πυκνὸν, καὶ τὰ ἑξῆς, ἄλλως δὲ τὸ, οὐδὲ ἀποκρίνεται τὸ ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου.* Sensus: omnia tam arcte inter se iuncta sunt, ut, quamvis aliquatenus mentis vi ac consilio mota et agitata separentur et secernantur, tamen non prorsus abscindantur, utque potius in qualibet re, qualis nunc deprehendatur, reliqua omnia insint. Cf. Simplic. in phys. Aristot. p. 106. b. *εἰκότως δὲ καὶ τῶν αἰσθητῶν ἕκαστον κοινωνεῖ πᾶσι, καὶ μετέχει πάντων. Ξύῤῥοια γὰρ μία, σύμπνοια μία, πάντα συμπάθεα, ὡς Ἱπποκράτης φησὶ, διὰ τὴν ἀρχέγονον ἐν τοῖς νοητοῖς αὐτῶν προϋπάρχουσαν ἕνωσιν. Καὶ διακρινόμενα γὰρ ταῦτα οὐκ ἀπέσπασται πάντη ἀπ᾽ ἀλλήλων. Διό φησιν ὁ Ἀναξαγόρας, μὴ δ᾽ ἐνδέχεσθαι πάντα διακριθῆναι. Οὐ γὰρ παντελὴς διασπασμός ἐστιν ἡ διάκρισις. Διὸ οὐχ οἷόν τε βάδισιν, χρόαν, ἢ ὅλως τὰ πάθη καὶ τὰς ἕξεις χωρισθῆναι τῶν ὑποκειμένων.* Id. in Aristot. Coel. p. 155. b. *ἀλλὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν καὶ τὰ μικτὰ φυλάττει, ὡς Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἀναξαγόρας ἐβουλήθησαν.*

FRAGM. 10.

Μὴ δ' ἐνδέχεσθαι πάντα διακριθῆναι.

Notae.

Haec inveniuntur in Simplicii loco modo citato, p. 106. a. atque lucem accipiunt ex iis, quae iam hucusque disputata sunt. *Ἐνδέχεσθαι* est: in se recipere, admittere; impersonaliter adhibitum: fieri potest. Sensus: fieri non potest, ut omnia secernantur prorsus; semper omnia sunt in omnibus. Ioann. Grammat. in Aristot. phys. c. 2. *ἐπὶ μὲν τοῦ σωροῦ τῆς πανσπερμίας ἔστιν ἕν τι εἶδος εἰλικρινὲς ἐκκρίναι, οἷον κριθάς. ἐπὶ δὲ τῶν ὁμοιομερῶν τοῦτο ἀδύνατον. οὐκ ἐνδέχεται γὰρ οὐδέποτε σάρκα εἰλικρινῶς ἐκκριθῆναι, ἢ λίθον, ἢ χρυσὸν, ἢ ἄλλο τι, ἀλλ' ἀεὶ ἐν παντὶ τῷ ἐκκρινομένῳ, ὁπηλίκον ἂν ᾖ, πάντα ἔνεστι.* Simplic. l. c. *οὐχ οἷόν τε βάδισιν, χρόαν ἢ ὅλως τὰ πάθη καὶ τὰς ἕξεις χωρισθῆναι τῶν ὑποκειμένων.* Sed Anaxagoram hanc sententiam fragmento supra allato exponere vix putaverim. *Τὰ πάθη καὶ αἱ ἕξεις* semper insunt in ipsis rebus; omnes autem res, quotquot sunt in rerum natura, sibi iunctae esse videntur, ita ut *πάντα ἐν πᾶσι* inveniantur. Simplic. in phys. Aristot. p. 37. b. *τὰ γὰρ πάθη τουτέστι τὰ συμβεβηκότα ἀχώριστα τῆς οὐσίας ἐστὶν, οἷον τὰ χρώματα καὶ αἱ ἕξεις. μεμιγμένης γὰρ τῆς οὐσίας καὶ τῶν συμβεβηκότων, ἐὰν διακριθῇ τὸ συμβεβηκὸς, ἔσται οὐκέτι συμβεβηκὸς, ἀλλ' οὐσία, ἅτε καθ' αὑτὸ ὑφεστὼς, καὶ οὐκ ἐν ὑποκειμένῳ τὸ εἶναι ἔχον· ὅπερ πάλιν οὐ καθ' ὑποκειμένου ἐκάλεσεν.* Vid. ad fragm. 6. 8. 19.

FRAGM. 11.

Οὐ κεχώρισται τὰ ἐν ἑνὶ κόσμῳ, οὐδὲ ἀποκέκοπται πελέκει, οὔτε τὸ θερμὸν ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ, οὔτε τὸ ψυχρὸν ἀπὸ τοῦ θερμοῦ.

Notae.

Haec inveniuntur in Simplic. ad phys. Aristot. p. 57. b. ubi post illa, quae fragmento nono attulimus, sic pergit: *καὶ ἀλλαχοῦ οὐδὲ ἀποκέκοπται — — τοῦ θερμοῦ, οὐ γὰρ εἶναι εἰλικρινὲς καθ' αὑτό,* quae quidem postrema explicationis causa a Simplicio adiecta esse, facile quivis videt. Priora: *οὐ κεχώρισται ἀλλήλων τὰ ἐν ἑνὶ κόσμῳ* vid. etiam in Simplic. p. 38. a. Cf. quae statim l. c. sequuntur: *ἀλλὰ σύνεστιν ἀλλήλοις, καὶ ἐν ἀλλήλοις ἐστὶν ὡς ἡνωμένα. καὶ διακέκριται οὖν καὶ ἥνωται κατὰ Ἀναξαγόραν τὰ εἴδη.* Sensus horum verborum idem est, quem iam supra ex prioribus fragmentis hausimus. *οὐ κεχώρισται ἀλλήλων* i. e. non separatum est alterum ab altero, eorum quidem quae sunt *ἐν ἑνὶ κόσμῳ.* Haec sunt difficillima. Quodsi fragm. 4. alius locus intelligitur, quo ut apud nos mentis vi secretio facta sit, plures sunt mundi ex Anaxagorae sententia. Vid. l. c. *ταῦτα μὲν οὖν μοι λέλεκται περὶ τῆς ἀποκρίσεως, ὅτι οὐκ ἂν παρ' ἡμῖν ἀποκριθείη, ἀλλὰ καὶ ἄλλῃ.* Etsi huius opininonis alioquin vestigia non deprehendantur, quid? quod ipse Anaxagoras inter eos referatur, qui unum mundum statuerint [1]): tamen uterque locus vix aliter explicari potest, nisi verba torqueamus. Cf. fragm. 21. *ἀποκρινομένων παρ' ἡμῖν.* Ad has difficultates tollendas equidem rem sic expediendam esse arbitror. Est *εἷς κόσμος,* si spectas univer-

---

1) vid. Stob. eclog. phys. I, 23, 3. p. 496. *Heeren. Ritter.* Gesch. d. Ion. Philos. p. 241. 288.

sam homoeomeriarum molem, nulla re circumdatam vel finitam: in illa autem plures sunt mundi, h. e. ἐν τῷ περιέχοντι insunt plures loci, ubi motu et vi mentis secretio facta est, ubi ergo terra est, et sol, et luna, et alia sunt, quorum recensum supra dedit Clazomenius. *Ritter.* p. 288. „es lässt sich doch wohl so viel mit Gewissheit annehmen, dass er noch andere Weltkörper sich als bewohnt gedacht habe, welches mit seinen obersten Grundsätzen insofern stimmt, als ihn diese darauf führen mussten, das Gebiet des vernünftigen so weit, als möglich, auszudehnen: dass er aber demohngeachtet nur von einer Welt sprach, nicht nach dem Sprachgebrauch des Anaximandros, beweist eine grössere Ausbildung seines Begriffs von der Welt, welcher gemäss er alles zu einer Welt zog, was durch das gemeinschaftliche Band der über alles sich erstrekkenden Wechselwirkung verbunden ist.“ Equidem autem non alia corpora coelestia l. c. intelligam. Plures mundi, qualis est noster, cum sole, luna et stellis, sunt in uno mundo, qui est τὸ πᾶν. Sic omnia sunt facilia. Hanc interpretationem, ut verbis convenientissimam, ita intellectu facillimam aliis praeferendam esse censeo, quamvis paucitate eorum, quae nobis relicta sunt, eorumdemque et ambiguitate et obscuritate et brevitate vix accuratius quid possit constitui. Quae vero si spreveris, intelligas necesse est sub voce κόσμος quamlibet rem per διακόσμησιν exortam, in se reliqua continentem, et coactam in ordinem et figuram: sed unde testimonium petas, quo talis usus loquendi confirmetur? Vid. tamen de significatu vocabuli κόσμος *Carus* de cosmo-theol. Anax. fontib. p. 757. Not. Quaeri autem hoc loco etiam potest, num Anaxagorae placuerit, post interitum huius mundi, qui nunc est, alium denuo esse emersurum[1]). Quan-

1) Sic *Schleiermacher.* (über Diogenes von Apollonia, p. 94.):

tum equidem video, *διάκρισις* et *διακόσμησις τοῦ παντὸς* ex Anaxagorae sententia nunquam iterum ita turbatur, ut in pristinum chaos redeat, quippe quae semel effecta semper manet: terra autem et corpora coelestia varias mutationes subire possunt, ita ut *κόσμος* sensu priori *ἄφθαρτος*, sensu posteriori *φθαρτὸς* dicendus sit. Qua quidem ratione diversa, alioquin sibi repugnantia coniunguntur. Vid. Stob. eclog. phys. I, 21, 1. p. 416. ed. *Heeren*. *οἱ φάμενοι δὲ τὴν διακόσμησιν αἰώνιον ὑπάρχειν, περιοδευτικοὺς εἶναί φασι χρόνους, καθ' οὓς κατὰ ταῦτα καὶ ὡςαύτως γίγνεσθαι πάντα, καὶ τὴν αὐτοῦ διασώζεσθαι τοῦ κόσμου διάταξίν τε καὶ διακόσμησιν. Ἀναξίμανδρος, Ἀναξιμένης, Ἀναξαγόρας, Ἀρχέλαος, Διογένης, Λεύκιππος, φθαρτὸν τὸν κόσμον, κατ' ἐκπύρωσιν δέ.* Tzetz. exeg. in Iliad. p. 41. ed. *Hermann*. *καὶ ἕτεροι δὲ τῶν φυσικῶν ὁμοίως τούτοις* (attulerat autem inter alios Anaxagoram) *φασὶν, ὅσοι τέως τὸν κόσμον γενητὸν καὶ φθαρτὸν ὑποτίθενται, ἀλλ' οὐχ ὡς Ὅμηρος ἄφθαρτον.* Eum mutationes quasdam orbis terrarum statuisse, iure quoque dicere mihi videor ex Diog. Laërt. II, 12. *πρός τε τὸν εἰπόντα, εἰ τὰ ἐν Λαμψάκῳ ὄρη ἔσται ποτὲ θάλαττα; φασὶν εἰπεῖν, Ἐάν γε ὁ χρόνος μὴ ἐπιλίπῃ.* Quod si haec omnia ita interpretamur, non obstat Simplic. in Aristot. phys. p. 33. a. *ἀλλήλων δὲ* (sc. *διαφέρουσι Ἀναξαγόρας καὶ Ἐμπεδοκλῆς*) *πρῶτον μὲν τῷ τὸν Ἀναξαγόραν λέγειν ἅπαξ γενόμενον τὸν κόσμον ἐκ τοῦ μίγματος διαμένειν λοιπὸν ὑπὸ τοῦ νοῦ ἐφεστῶτος διοικούμενόν τε καὶ διακρινόμενον.* [2]) Id. in Aristot. d. Coel. p. 91. b. *ἥ τε τοῦ οὐρανοῦ κίνησις ἀΐδιος διαμένει, καὶ ἡ τῆς γῆς ἐν τῷ μέσῳ στάσις, ὡς Ἐμπεδοκλῆς ἐδόκει λέγειν, καὶ Ἀναξαγόρας καὶ Δημόκριτος.* Ab aliis traditur omnino nihil definiisse

„Lehre vom Wechsel vergänglicher Welten von Anaxagoras, Leucippus, Diogenes nach Stobaeus."

2) Cf. ad h. l. *Carus* de fontib. Anaxag. cosmotheol. p. 705. not. *Ritter*. p. 241. not. p. 284.

de hac re. Vid. Simplic. in phys. Aristot. p. 273. a. ὁ δὲ Εὔδημος μέμφεται τῷ Ἀναξαγόρᾳ οὐ μόνον, ὅτι μὴ πρότερον οὖσαν ἄρξασθαί ποτε λέγει τὴν κίνησιν, ἀλλ' ὅτι καὶ περὶ τοῦ διαμένειν ἢ λῆξειν ποτὲ παρέλιπεν εἰπεῖν, καίπερ οὐκ ὄντος φανεροῦ. Τί γὰρ κωλύει, φησὶ, δόξαι ποτὲ τῷ νῷ στῆσαι πάντα χρήματα, καθάπερ ἐκεῖνος εἶπεν κινῆσαι. Καὶ τοῦτο αἰτιᾶται τοῦ Ἀναξαγόρου ὁ Εὔδημος. Πῶς ἐνδέχεται στέρησίν τινα προτέραν εἶναι τῆς ἀντικειμένης ἕξεως; εἰ οὖν ἡ ἠρεμία στέρησις κινήσεώς ἐστιν, οὐκ ἂν εἴη πρὸ τῆς κινήσεως.

οὐδὲ ἀποκέκοπται κ. τ. λ. Laborat in quaerendo perspicuitatem. Sensus: quamvis per motum a mente effectum, homoeomeriae ex illa mole, qua antea coniunctae tenebantur, secretae sunt, tamen separatio totius non secuta est, verum καὶ νῦν πάντα ὁμοῦ, ut alio loco dicit. Sexcenties enim repetit ἐν παντὶ esse πᾶν, ut hoc modo intimam coniunctionem singulorum, nulla vi prorsus separandorum, non iuxta se, sed in se reliqua habentium, ἓν efficientium prodat. πελέκει i. e. non securi abscissum est alterum ab altero, nec calidum a frigido, nec frigidum a calido. Vid. ad hoc fragm. *Ritter.* p. 220.

FRAGM. 12.

Καὶ ὅτε δὲ ἴσαι μοῖραί εἰσι τοῦ τε μεγάλου καὶ τοῦ σμικροῦ, πλῆθος καὶ οὕτως ἂν εἴη. Καὶ ἐν παντὶ πάντα, οὐδὲ χωρὶς ἔστιν εἶναι. Ἀλλὰ πάντα παντὸς μοῖραν μετέχει· ὅτε δὲ τοὐλάχιστον μὴ ἔστιν εἶναι, οὐκ ἂν δύναιτο χωρισθῆναι, οὐδ' ἂν λίαν ἀφ' ἑωϋτοῦ γενέσθαι. Ἀλλ' ὅπερ περὶ ἀρχὴν εἶναι, καὶ νῦν πάντα ὁμοῦ. Ἐν πᾶσι δὲ πολλὰ ἔνεστι, καὶ τῶν,

ἀποκρινομένων ἴσα πλῆθος ἐν τοῖς μείζοσί τε καὶ ἐλάττοσι.

Notae.

Vid. Simplic. ad Aristot. phys. p. 35. a. *καὶ ὅτε — εἴη* i. e. quandoquidem pari ratione comparatae sunt partes et magni et parvi s. quandoquidem particulae magnarum rerum aeque ac parvarum omnes res in semet ipsis continent, ideoque pariter instructae vel comparatae sunt. *πλῆθος* ss. idem dicendum est ratione multitudinis harum rerum. Per se nihil aut magnum aut parvum dici potest, (quod iam supra monuerat), siquidem etiam parva per universum mundum in qualibet re inveniuntur, eorumque *ἴσαι μοῖραι* sunt ac magnorum, quae in oculos cadunt: eadem vero est multitudo harum rerum; quot magna, tot parva sunt et insunt in omnibus rebus, quales nunc cernimus. Nobis tantum ob sensuum imbecillitatem aliud magnum, aliud parvum esse videtur, re vera omnia sunt aequalia, omnia in omnibus. Hoc ipse statim exponit, iterum dicens: *ἐν παντὶ πάντα. οὐδὲ ἔστιν* i. e. *ἔξεστιν χωρὶς εἶναι* i. q. *χωρίζεσθαι,* penitus avelli alterum ab altero. Cf. fragm. 11. *ἀλλὰ — μετέχει* i. e. sed quodcunque particeps est totius. *ὅτε δὲ κ. τ. λ.* quandoquidem vero minimum esse non potest (vid. fragm. 5. et animadvers. ad h. l.) *οὐκ ἂν — χωρισθῆναι* non poterunt separari (sc. *τὰ πάντα*), nam in quavis re, sunt omnia: quod autem per se non est, sed alia in se continet, id separari nequit ab aliis, *οὐδ᾽ ἂν λίαν — γενέσθαι* sc. *τὰ πάντα,* non possunt amoveri a semet ipsis, non possunt, prorsus separari. *γίγνεσθαι ἀπό τινος* i. e. *ἀπογίγνεσθαι, ἀποκρίνεσθαι. Ἀποκρίνονται* res, sed non *λίαν ἀποκρίνονται, οὐ χωρίζονται ἐν τῇ ἀποκρίσει. ἑωϋτοῦ* scripsi ut supra: in Simplicio legitur *ἑαυτοῦ. Ἀλλ᾽ ὅπερ κ. τ. λ.* eodem

modo, ut initio, cum omnes res essent simul, *καὶ νῦν* est, sc. ut ipse adiicit, *πάντα ὁμοῦ. περὶ ἀρχὴν* circiter rerum primordia, pro *ἐν ἀρχῇ.* *Ἐν — ἔνεστι* in omnibus multa insunt: nulla res ex uno quasi elemento constat, sed conflata est ex homoeomeriarum infinita multitudine, ita ut una earum praevaleat, cuius vis ac natura maxime cernatur, unde res ipsa nomen quoque ducat. *καὶ — ἐλάττοσι,* et in maioribus et in minoribus insunt etiam particulae aequales ad multitudinem, h. e. non pauciores in minoribus, quam in maioribus et quidem particulae *τῶν ἀποκρινομένων* earum rerum, quae iam inde secretae, tamen non radicitus exhaustae, non penitus separatae sunt. Quae quidem omnia Anaxagoreae philosophiae conveniunt, et ex praemissis manifesta sunt.

FRAGM. 13.

Ἕτερον οὐδέν ἐστιν ὅμοιον οὐδενὶ ἑτέρῳ ἀπείρων ἐόντων.

Notae.

Vid. Simplic. in phys. Aristot. p. 35. a. 37. a. Similia. quid? quod fere eadem dicuntur ab Anaxagora fragm. 8. *ἕτερον δὲ οὐδέν ἐστιν ὅμοιον οὐδενὶ ἄλλῳ.* Vid. not. ad l. c. Sed quum Anaxagoram saepius eadem perspicuitatis causa repetiisse videamus, haud dubito haec verba iterum seorsim apponere, nixus auctoritate Simplicii, qui hoc loco *ἀπείρων ὄντων* adiicit, quod supra inseri non potest. Legendum est *ἐόντων* pro *ὄντων.* Sensus est idem: aliud nihil simile est alii, *ἀπείρων ὄντων,* siquidem infinita sunt.

FRAGM. 14.

Τουτέων δὲ οὕτω διακεκριμένων γινώσκειν χρὴ, ὅτι πάντα οὐδὲν ἐλάσσω ἐστὶν, οὐδὲ πλείω, οὐδὲ ἀνυστὸν πάντων πλείω εἶναι, ἀλλὰ πάντα ἴσα ἀεί.

Notae.

Simplic. in Aristot. phys. p. 33. b. τουτέων sc. ὁμοιομερῶν. Simplic. τούτων. οὕτω, mentis vi ac voluntate. Sensus: his ita secretis, intelligendum est, omnia nulla ratione minora esse vel plura, h. e. res ipsae non augentur, nam nihil fit, omnia iam exsistunt, nec minuuntur, nec augentur. De voce ἀνυστὸν cf. *Brandis* in commentatt. eleat. p. 104. οὐδὲ ἀνυστὸν — ἴσα ἀεί. Sensus: nec fieri potest, ut plura sint omnibus istis, quae exsistunt, sed omnia semper aequalia sunt, et manent. Vid. *Tennemann* Gesch. d. Philos. I, p. 309. „die bestimmte Zahl der Homoiomerien kann weder vermehrt, noch verringert werden. Es bleibt immer eine gleiche Quantität der Materie in der Welt, was auch immer für Veränderungen mit den zusammengesetzten Körpern vorgehen."

FRAGM. 15.

Ἐν παντὶ δεῖ νομίζειν ὑπάρχειν πάντα χρήματα.

Notae

Simplic. in Aristot. d. Coel. p. 149. b. unde simul patet haud certum esse, an Anaxagoras sic re vera scripserit. Sensus est idem, qui deprehenditur in fragmento primo. Quamobrem cf. quae supra dicta sunt.

FRAGM. 16.

Ἦν ὁμοῦ πάντα χρήματα, ὥςτε ὁτιοῦν οἷον τὸν ἄρτον τόνδε, καὶ σαρκὸς τῆςδε καὶ τοῦδε τοῦ ὀστοῦ μίγμα εἶναι ὁμοίως τῷ παντί.

Notae.

Simplic. in Aristot. phys. p. 106. a. qui haec affert dicens: *οὕτως ἤρξατο τοῦ συγγράμματος.* Quod vero tantummodo de initio huius fragmenti affirmari potest, quandoquidem reliqua illuc non pertinere patet ex nexu et ratione totius non minus, quam ex iis, quae iam ad fragm. 1. allata sunt: nisi omnino priora modo Anaxagorea esse censes; sapiunt enim postrema seriorem aetatem. Sensus: omnes res erant simul, ita ut quodcunque, v. c. hicce panis et huius carnis et huius ossis mixtura esset, similiter universo h. e. eodem modo ut universus mundus. Simplic. l. c. *ἀπὸ γὰρ τῆς ἑκάστου μίξεως ἐπὶ τὴν πάντων ἦλθε μίξιν.* Haec omnia accuratissime cohaerent cum praemissis, indeque lucem accipiunt. Vid. praeterea Aristot. Coel. III, 3. *τὰ γὰρ ὁμοιομερῆ στοιχεῖα, λέγω δὲ οἷον σάρκα, καὶ ὀστέων, καὶ τῶν τοιούτων ἕκαστον· ἀέρα δὲ καὶ πῦρ μίγμα τούτων καὶ τῶν ἄλλων σπερμάτων πάντων.* Id. de Generat. Anim. I, 18. *Ἀναξαγόρας μὲν γάρ φησιν εὐλόγως σάρκας ἐκ τῆς τροφῆς προσιέναι ταῖς σαρξί.* Philopon. ad Aristot. d. Generat. Anim. p. 17. a. *τῷ τοῦ Ἀναξαγόρου λόγῳ τῷ λέγοντι, μηδὲν ἐξ αἵματος γίνεσθαι, εἶναι γὰρ ἀεὶ τὰς ὁμοιομερείας, καὶ ἅπαντα ἐν πᾶσιν. Ἀλλ' ὁ μὲν τοῦ Ἀναξαγόρου λόγος δέδωκε πολλάκις εὐθύνας. Τούτους δὲ ἐρωτητέον, τίνα τρόπον ἡ ἀπελθοῦσα ἐκ τῆς κεφαλῆς κεφαλὴ αὔξεται καὶ τὰ ἄλλα μόρια; ὁ μὲν γὰρ Ἀναξαγόρας ἔλεγε τὴν σάρκα αὔξεσθαι, καὶ τὰ αἵματα, καὶ τὰ ἄλλα μόρια ὑπὸ τῶν σαρκῶν καὶ αἱμάτων, καὶ ὀστῶν, τῶν ἐνόντων τῷ ἄρτῳ καὶ οἴνῳ. Πάντα γὰρ ἐν πᾶσιν ἐκείνῳ ἐδόκει.* Aristot. phys. III, 4. *καὶ ὁ μὲν*

ὁτιοῦν μόριον εἶναι ὁμοίως μίγμα τῷ παντὶ,' διὰ τὸ ὁρᾷν ὁτιοῦν ἐξ ὁτουοῦν γιγνόμενον. Ἐντεῦθεν γὰρ ἔοικε καὶ τὸ ὁμοῦ ποτε ἅπαντα χρήματα φάναι εἶναι. οἷον ἥδε ἡ σὰρξ καὶ τόδε τὸ ὀστοῦν καὶ οὕτως ὁτιοῦν καὶ πάντα ἄρα καὶ ἅμα τοίνυν. Ἀρχὴ γὰρ οὐ μόνον ἐν ἑκάστῳ ἐστὶ τῆς διακρίσεως, ἀλλὰ καὶ πάντων. Ἐπεὶ γὰρ τὸ γινόμενον ἐκ τοῦ τοιούτου γίνεται σώματος, πάντων δ᾽ ἐστὶ γένεσις πλὴν οὐχ ἅμα, καί τινα ἀρχὴν εἶναι δεῖ τῆς γενέσεως. αὕτη δ᾽ ἐστὶ μία, ὃν ἐκεῖνος καλεῖ νοῦν Ὁ δὲ νοῦς ἀπ᾽ ἀρχῆς τινὸς ἐργάζεται, νοήσας, ὥςτε ἀνάγκη ὁμοῦ ποτ᾽ εἶναι, καὶ ἄρξασθαί ποτε κινούμενα. Simplic. ad h. l. p. 106. καὶ δείκνυσεν (Aristoteles) ὅτι οὐ μόνον τὸ ὅλον μίγμα ἄπειρον ἀνάγκη τῷ μεγέθει λέγειν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ἑκάστην ὁμοιομέρειαν, ὁμοίως τῷ ὅλῳ πάντα ἔχουσαν ἐνυπάρχοντα, καὶ οὐδὲ ἄπειρα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπειράκις ἄπειρα. Ἀλλ᾽, εἰς μὲν τὴν τοιαύτην ἔννοιαν ὁ Ἀναξαγόρας ἦλθεν, ἡγούμενος μηδὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίνεσθαι, καὶ πᾶν ὑπὸ τοῦ ὁμοίου τρέφεσθαι, ὁρῶν οὖν πᾶν ἐκ παντὸς γινόμενον, εἰ καὶ μὴ ἀμέσως, ἀλλὰ κατὰ τάξιν. Καὶ γὰρ ἐκ πυρὸς ἀὴρ, καὶ ἐξ ἀέρος ὕδωρ, καὶ ἐξ ὕδατος γῆ, καὶ ἐκ γῆς λίθος, καὶ ἐκ λίθου πάλιν πῦρ, καὶ τροφῆς δὲ τῆς αὐτῆς προςφερομένης, οἷον ἄρτου, πολλὰ καὶ ἀνόμοια γίνεται, σάρκες, ὀστᾶ, φλέβες, νεῦρα, τρίχες, ὄνυχες καὶ πτερὰ, εἰ οὕτω τύχοι καὶ κέρατα, αὔξεται δὲ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ, διὰ ταῦτα ἐν τῇ τροφῇ ὑπέλαβεν εἶναι καὶ ἐν τῷ ὕδατι, εἰ τούτῳ τρέφοιτο τὰ δένδρα, ξύλον, καὶ φλοιὸν, καὶ φύλλα, καὶ καρπόν. Διὸ πάντα ἔλεγε μεμίχθαι, καὶ τὴν γένεσιν κατὰ τὴν ἔκκρισιν γίνεσθαι. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐνῆγεν ἴσως καὶ τὸ μενόντων τινῶν γίνεσθαι ἀπ᾽ αὐτῶν ἄλλα, ὥςπερ ἐκ λίθου πῦρ καὶ ἐξ ὕδατος πομφολυγίζοντος ἀέρα.[1]). Ὁρῶν δὲ ἀφ᾽ ἑκάστου τῶν νῦν διακεκριμένων πάντα ἐκκρινόμενα, οἷον ἀπὸ ἄρτου σάρκα καὶ ὀστοῦν καὶ τὰ ἄλλα ὡς πάντων ἅμα ἐνυπαρχόντων αὐτῷ καὶ μεμιγμένων ὁμοῦ, ἐκ τούτων ὑπενόει καὶ πάντα

1) cf. *Ritter*, p. 265.

ὁμοῦ τὰ ὄντα μεμίχθαι πρότερον πρὶν διακριθῆναι. Διὸ καὶ οὕτως ἤρξατο τοῦ συγγράμματος, ἦν ὁμοῦ τὰ πάντα χρήματα, ὥςτε ὁτιοῦν οἷον τὸν ἄρτον τόνδε, καὶ σαρκὸς τῆςδε, καὶ τοῦδε τοῦ ὀστοῦ μίγμα εἶναι ὁμοίως τῷ παντί. Ἀπὸ γὰρ τῆς ἑκάστου μίξεως ἐπὶ τὴν πάντων ἦλθε μίξιν. Προφανέστερα γὰρ καὶ τῇ αἰσθήσει γνωριμώτερα τὰ καθέκαστα τῶν ὅλων, ὁμοιότητα δὲ λοιπὸν ἑκάστου πρὸς τὸ πᾶν ἐθεάσατο, ἐπί τε τῆς μίξεως καὶ τῆς ἀπ' ἀρχῆς διακρίσεως τῆς τε αἰτιώδους καὶ χρονικῆς· ὥςπερ, οἷον ἐν ἑκάστῳ ἀρχὴ γίνεταί ποτε τῆς διακρίσεως, οὕτω καὶ ἐν τῷ παντί. Καὶ ὥςπερ ἀπὸ ἑκάστου φαίνεταί τις γένεσίς ποτε γενομένη, οὕτως ἐπειδὴ καὶ πάντων ἐστὶ γένεσις, ἀπὸ τοῦ πάντων μίγματος καὶ πάντων γένεσις ἐξεκρίθη, εἰ καὶ μὴ ἅμα. Id. l. c. ἐν τροφῇ ἐστιν μοῖρα αἵματος κ. τ. λ. Lucret. I, 835 ss.

Ossa videlicet e pauxillis atque minutis
Ossibu', sic et de pauxillis atque minutis
Visceribus [1]) viscus, gigni, sanguenque creari
Sanguinis inter se multis coëuntibu' guttis:
Ex aurique putat micis consistere posse
Aurum, et de terris terram concrescere parvis,
Ignibus ex igneis, humorem humoribus esse.
Cetera consimili fingit ratione, putatque.

FRAGM. 17.

Πάντα χρήματα ἦν ὁμοῦ, εἶτα νοῦς ἐλθὼν αὐτὰ διεκόσμησε.

Notae.

Sic habet Diog. Laërt. II, 5. Iam supra ad fragm. 1. de hac re disputatum est. Plerique scriptores ibi

1) vid. ad h. l. *Ritter.* p. 275. not.

citati Anaxagoram sic physica exorsum esse perhibent, unde saltem iure concludere mihi visus sum, haec verba revera esse Anaxagorea, quandoquidem summam doctrinae philosophi Clazomenii continent. Priora autem verba *πάντα — ὁμοῦ* in initio libri *περὶ φύσεως* posita fuisse arbitror nixus auctoritate Aristotelis et Simplicii. Sine dubio Anaxagoras haec, utpote cardinem totius, saepius repetiit (quod quidem ab eo in aliis rebus factum esse, priorum fragmentorum explicatione vidimus), ita ut seorsim iterum afferri possint, nisi mavis totum hoc fragmentum ex errore eorum ortum esse, qui duos locos diversos confunderent et coniungerent. Sic *Ritterus* p. 210, not. „zusammengezogen ist der Anfang mit später folgenden Lehren in allen den Stellen, wo sogleich die Weltbildung durch den *νοῦς* auf den Urzustand folgt.“ Sensus iam supra expeditus est. De significatu vocis *διακοσμεῖν* vid. ad fragm. 8.

F R A G M. 18.

Ἐπεὶ ἤρξατο ὁ νοῦς κινεῖν, ἀπὸ τοῦ κινουμένου παντὸς ἀπεκρίνετο. Καὶ ὅσον ἐκίνησεν ὁ νοῦς, πᾶν τοῦτο διεκρίθη. Κινουμένου δὲ καὶ διακρινομένων ἡ περιχώρησις πολλῷ μᾶλλον ἐποίει διακρίνεσθαι.

Notae.

Vid. Simplic. in Aristot. phys. p. 67. a. Sensus: *quum mens movere inciperet* (sc. illam molem homoeomeriarum) *ab universo illo, quod movebatur, ἀπεκρίνετο secretio facta est. Et quantum mens movit*, quorsum vim suam exseruit, *hoc omne secre-*

tum est, h. e. ibi facta est mutatio, ita ut similia similibus accederent. *Motus vero circularis universi illius, quod movebatur, et rerum, quae inde secernebantur, effecit, ut eo magis alia ab aliis secernerentur.* Hinc manifestum est, mentem efficere secretionem per motum circularem. Mens est causa, principium movens: ubi primum motum effecerat, tum latius propagatus est motus. Cf. *Ritter.* p. 255. 256. et vid. fragm. 8. ὁ νοῦς διεκόσμησε τὴν περιχώρησιν κ. τ. λ. ἡ δὲ περιχώρησις αὕτη ἐποίησεν ἀποκρίνεσθαι κ. τ. λ. Κινεῖν est vocabulum proprium in hac re. Cernitur enim tota vis mentis in eo, quod intelligit et movet, γινώσκει καὶ κινεῖ. Aristot. d. Anim. I, 2. ἀποδίδωσι δ' ἄμφω τῇ αὐτῇ ἀρχῇ τό τε γινώσκειν καὶ τὸ κινεῖν, λέγων, νοῦν κινῆσαι τὸ πᾶν. Ibid. ὁμοίως δὲ καὶ Ἀναξαγόρας ψυχὴν εἶναι λέγει τὴν κινοῦσαν, καὶ εἴ τις ἄλλος εἴρηκεν, ὡς τὸ πᾶν ἐκίνησε νοῦς. Antequam enim mentis vi ac voluntate rerum primordia et elementa secernebantur, erant immota, ἀκίνητα, ἠρεμοῦντα, cf. ad fragm. 8. Euseb. praep. evang. X, 14. p. 504. οὗτος δὴ πρῶτος διήρθρωσε τὸν περὶ ἀρχῶν λόγον· οὐ γὰρ μόνον περὶ τῶν πάντων οὐσίας ἀπεφήνατο, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ κινοῦντος αὐτὴν αἰτίου. Herm. irris. gentil. philos. 6. p. 218. ed. Oxon. 1700. ὅταν μὲν Ἀναξαγόρας παραλάβῃ με, ταῦτα παιδεύει· Ἀρχὴ πάντων ὁ νοῦς καὶ οὗτος αἴτιος καὶ κύριος τῶν ὅλων, καὶ παρέχει τάξιν τοῖς ἀτάκτοις, καὶ κίνησιν τοῖς μεμιγμένοις, καὶ κόσμον τοῖς ἀκόσμοις. Ταῦτα λέγων Ἀναξαγόρας ἐστί μοι φίλος, καὶ τῷ λόγῳ πείθομαι. Simplic. in phys. Aristot. p. 6. b. τῆς δὲ κινήσεως καὶ τῆς γενέσεως αἴτιον ἐπέστησε τὸν νοῦν ὁ Ἀναξαγόρας, ὑφ' οὗ διακρινόμενα τούς τε κόσμους καὶ τὴν τῶν ἄλλων φύσιν ἐγέννησαν. Id. p. 310. a. καὶ ὁ νοῦς παρὰ Ἀναξαγόραν διακοσμῶν καὶ κινῶν ἐξ ἀρχῆς τὰς ὁμοιομερείας, διακρίνειν αὐτὰς λέγεται. Diog. Laërt. II, 8. καὶ νοῦν μὲν ἀρχὴν κινήσεως. Motus autem, quem effecit mens,

est motus circularis, *περιχώρησις*. Vid fragm. 8. Simplic in phys. Aristot. p. 58. a. *τῆς περιχωρήσεώς ἐστιν αἴτιος ὁ νοῦς*.

FRAGM. 19.

Τὸ μὲν πυκνὸν καὶ διερὸν, καὶ ψυχρὸν καὶ ζοφερὸν ἐνθάδε συνεχώρησεν, ἔνθα νῦν ἡ γῆ. Τὸ δὲ ἀραιὸν καὶ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ξηρὸν ἐξεχώρησεν εἰς τὸ πρόσω τοῦ αἰθέρος.

Notae.

Vid. Simplic. in Aristot. phys. p. 58. b. Sensus: *densa et humida et frigida et obscura eo loco congregata sunt, quo nunc est terra. Tenuia vero et calida et sicca secesserunt in excelsa loca aetheris*, seper motum circularem supra descriptum, a mente effectum. Vid. fragm. 7. *ἡ δὲ περιχώρησις αὕτη ἐποίησεν ἀποκρίνεσθαι, καὶ ἀποκρίνεται ἀπό τε τοῦ ἀραιοῦ τὸ πυκνὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ τὸ θερμὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ ζοφεροῦ τὸ λαμπρὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ διεροῦ τὸ ξηρόν*. Antea erat *σύμμιξις πάντων χρημάτων τοῦ τε διεροῦ καὶ τοῦ ξηροῦ, καὶ τοῦ θερμοῦ, καὶ τοῦ ψυχροῦ, καὶ τοῦ λαμπροῦ, καὶ τοῦ ζοφεροῦ κ. τ. λ.* vid. fragm. 6. Haec omnia non tam sunt affectiones s. qualitates, sed res ipsae, quibus conveniunt. Cf. fragm. 6. 8. 10. et quae ibi allata sunt. Opponuntur vocabula *συγχωρεῖν* et *ἐκχωρεῖν*. Ad sententiam totius loci illustrandam cf. Origen. philosoph. 8. *τὸ μὲν οὖν πυκνὸν καὶ ὑγρὸν, καὶ τὸ σκοτεινὸν καὶ ψυχρὸν, καὶ πάντα τὰ βαρέα συνελθεῖν ἐπὶ τὸ μέσον, ἐξ ὧν παγέντων τὴν γῆν ὑποστῆναι· τὰ δ᾽ ἀντικείμενα τούτοις, τὸ θερμὸν καὶ τὸ λαμπρὸν καὶ ξηρὸν καὶ τὸ κοῦφον εἰς τὸ πρόσω τοῦ αἰθέρος ὁρμῆσαι.* Diog. Laërt. II, 8. *καὶ νοῦν*

μὲν ἀρχὴν κινήσεως. τῶν δὲ σωμάτων τὰ μὲν βαρέα τὸν κάτω τόπον, ὡς τὴν γῆν, τὰ δὲ κοῦφα τὸν ἄνω ἐπισχεῖν, ὡς τὸ πῦρ, ὕδωρ δὲ καὶ ἀέρα, τὸν μέσον. Scriptores citati inter se non differunt, quod ille τὰ βαρέα συνελθεῖν ἐπὶ τὸ μέσον h. e. in terram, hic vero ὕδωρ καὶ ἀέρα τὸν μέσον τόπον ἐπισχεῖν dicit. Loquitur enim auctor φιλοσοφουμένων de media parte totius mundi: Diogenes vero de eo, quod est medium inter aethera et terram, utpote extremas partes. Cf. *Ritter.* p. 285. Videmus autem tum ex genuinis Anaxagorae verbis, tum ex locis allatis, res a mente per motum circularem secretas *proprio suo pondere* sursum vel deorsum ferri in eum locum, quo nunc sunt. Habent enim proprias ἡδονὰς, ut supra dictum est. Vid. ad fragm. 8. Aliter statuere videtur secundum Aristot. Coel. IV, 2. ἔνιοι μὲν οὖν τῶν μὴ φασκόντων εἶναι κενὸν, οὐδὲν διώρισαν περὶ κούφου καὶ βαρέος, ὥςτε Ἀναξαγόρας καὶ Ἐμπεδοκλῆς. Possunt tamen haec verba etiam sic explicari, ut non pugnent cum placitis Anaxagoreis, vid. *Ritter.* p. 277.

FRAGM. 20.

Οὕτω γὰρ ἀπὸ τουτέων ἀποκρινομένων συμπήγνυται γῆ· ἐκ μὲν γὰρ τῶν νεφελῶν ὕδωρ ἀποκρίνεται, ἐκ δὲ τοῦ ὕδατος γῆ· ἐκ δὲ τῆς γῆς λίθοι συμπήγνυνται ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ.

Notae.

Vid. Simplic. in phys. Aristot. p. 38. b. et postrema: ἐκ μὲν γὰρ τῶν νεφελῶν — ψυχροῦ etiam p. 53. b. Describit originem terrae. Sensus: *Sic ex his secretis concrescit terra: ex nubibus secernitur aqua,*

ex aqua terra; ex terra lapides frigore concrescunt. οὕτω, scilicet ut expositum erat in fragmentis antecedentibus. τουτέων intellige πυκνὰ, διερὰ, ψυχρὰ, ζοφερά. συμπήγνυσθαι concrescere, est vocabulum proprium hac in re, de solidis corporibus, ortis ex levioribus, et humidioribus. Sic fragm. 4. ἀνθρώπους συμπαγῆναι. Origen. philosoph. 8. ἐξ ὧν παγέντων τὴν γῆν ὑποστῆναι. ὕδωρ. Aqua igitur secundum Anaxagoram continet etiam terrenas particulas, e quibus terra, quam habitamus, composita est. Ad hanc opinionem Clazomenius sine dubio adductus est et primario suo placito, et experientia, quum humidis particulis vaporatis terrena sint residuae. ψυχροῦ. Frigus efficit, ut terrena concrescant, quo quidem modo lapides formantur. Cf. *Ritter.* p. 280. Quum autem in his nihilominus insint leviora (nam semper πᾶν ἐν παντὶ deprehenditur), non est mirandum, vapores i. e. humidas, aëreas, calidas particulas ex rebus gravioribus, secretis et suo pondere deorsum latis, in altum surgere. Diog. Laërt. II, 8. ἐπὶ τῆς γῆς πλατείας οὔσης τὴν θάλασσαν ὑποστῆναι, διατμισθέντων ὑπὸ τοῦ ἡλίου τῶν ὑγρῶν. Origen. philosoph. l. c. τῶν δ' ἐπὶ γῆς ὑγρῶν τὴν μὲν θάλασσαν ὑπάρξαι, τάτε ἐν αὐτῇ ὕδατα ἐξατμισθέντα ὑποστάντα οὕτως γεγονέναι καὶ ἀπὸ τῶν καταῤῥυσάντων ποταμῶν. Plut. plac. philos. III, 16. Ἀναξαγόρας τοῦ κατ' ἀρχὴν λιμνάζοντος ὑγροῦ περικαέντος ὑπὸ τῆς ἡλιακῆς περιφορᾶς, καὶ τοῦ λιπαροῦ ἐξατμισθέντος, εἰς ἁλυκίδα καὶ πικρίαν τὸ λοιπὸν ὑποστῆναι. Destillat igitur ex nubibus aqua: gravior enim decidit versus terram, unde aërea quae secreta sunt, sua vi in altum surrexerunt. Per vapores aqua fit densior, et hoc modo oritur mare. Vid. ad totum hunc locum *Ritter.* p. 278. ss.

FRAGM. 21.

— — οὕτω τουτέων περιχωρούντων τε καὶ ἀποκρινομένων παρ' ἡμῖν ὑπὸ βίης τε καὶ ταχύτητος. Βίην δὲ ἡ ταχύτης ποιεῖ. Ἡ δὲ ταχύτης αὐτῶν οὐδενὶ ἔοικε χρήματι τὴν ταχύτητα τῶν νῦν ἐόντων χρημάτων ἐν ἀνθρώποις, ἀλλὰ πάντως πολλαπλασίως ταχύ ἐστι. . .

Notae.

Vid. Simplic. in phys. Aristot. p. 8. a. Priora autem desunt, ad quae haec referri debent. Sensus: *sic his motis et secretis apud nos vi et celeritate. Vim vero celeritas efficit. Celeritas autem eorum similis est nulli rei quoad celeritatem, earum quidem rerum, quae nunc sunt inter homines, sed omnino multipliciter celer est.* τουτέων scripsi, ut in fragm. 20. est; in Simplic. l. c. τούτων. περιχωρούντων. de vi huius vocabuli vid. ad fragm. 8. Saepius Anaxagoras eo utitur. Malim περιχωρεόντων. Παρ' ἡμῖν. Etiam in aliis locis universi mundi, secretio facta est. His opponitur secretio παρ' ἡμῖν. Cf. fragm. 4. et 11. nott. ad utrumque locum. Ipse Anaxagoras in fragm. 4. dicit: ὅτι οὐκ ἂν παρ' ἡμῖν ἀποκριθείη, ἀλλὰ καὶ ἄλλῃ. βίην κ. τ. λ. Sensus: omnia feruntur motu vehementi: vehementia et vis huius motus oritur ex celeritate eius. ἡ δὲ ταχύτης κ. τ. λ. Motus est celerrimus. Observa morem loquendi scriptorum Ionicorum: singula fusius exponuntur. αὐτῶν sc. τῶν ἀποκρινομένων. τῶν νῦν ἐόντων, rerum illarum, quae nunc quidem apud homines sunt. Sermo igitur est de primo illo motu a mente effecto, quo mundus ortus est, qualis nunc cernitur. Vid. ad h. l. *Ritter.* p. 279. 287.

FRAGM. 22.

Τὸ δὲ γίνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι οὐκ ὀρθῶς νομίζουσιν οἱ Ἕλληνες. Οὐδὲν γὰρ χρῆμα γίνεται, οὐδὲ ἀπόλλυται, ἀλλ' ἀπ' ἐόντων χρημάτων συμμίσγεταί τε καὶ διακρίνεται, καὶ οὕτως ἂν ὀρθῶς καλοῖεν τό, τε γίνεσθαι συμμίσγεσθαι, καὶ τὸ ἀπόλλυσθαι διακρίνεσθαι.

Notae.

Vid. Simplic. in phys. Aristot. p. 34. b. Sensus: *non recte utuntur Graeci verbis* γίνεσθαι et ἀπόλλυσθαι. *Nulla enim res fit, neque vero interit, sed ex iis, quae iam sunt miscetur et secernitur, et sic rectius dicerent* συμμίσγεσθαι *misceri, pro* γίνεσθαι *fieri, et* διακρίνεσθαι *secerni, pro* ἀπόλλυσθαι *interire.* Iam supra in notis ad fragm. 1. de hac re dictum est. Sequitur enim ex primario placito Anaxagoreo, parum accurate homines esse in usu horum verborum. Γίνεσθαι et ἀπόλλυσθαι recte dicere poterant ii philosophi, qui elementum aliquod esse statuebant, unde omnia orta essent, quove reciderent, ut Thales, Anaximenes, Heraclitus. Alia erat Eleaticorum ratio, qui omnino fieri quidquam negarent, sed τὸ ὂν εἶναι contenderent. Cf. Parmenid. 97 ss.

οὐδὲν γάρ ἐστιν ἢ ἔσται
Ἄλλο παρὲξ τοῦ ἐόντος· ἐπεὶ τό γε Μοῖρ' ἐπέδησεν
Οὖλον ἀκίνητον τ' ἔμεναι, τῷ πάντ' ὄνομ' ἐστίν,
Ὅσσα βροτοὶ κατέθεντο, πεποιθότες εἶναι ἀληθῆ,
Γίνεσθαί τε καὶ ὄλλυσθαι, εἶναί τε καὶ οὐχί,
Καὶ τόπον ἀλλάσσειν, διά τε χρόα φανὸν ἀμείβειν.

Vid. *Brandis.* ad h. l. in commentatt. eleat. p. 119. Anaxagoras, Leucippus, Democritus nihil ex alio proprie fieri, in aliud mutari autumabant, sed ex

rebus non ortis, iam exsistentibus, ille ex homoeomeriis, hi corpusculis individuis mundum cum singulis eius partibus ortum esse censebant. Quocirca nihil ex mente Anaxagorae *γίνεται*, nihil *ἀπόλλυται*, sed tantum *συμμίσγεται* sive *διακρίνεται*. Recte *Carus* d. fontib. Anaxag. cosmo-theol. p. 725: „ad res ex elementis procreandas non opus erat ex eius sententia ulla eorum mutatione, quam Thales statuisse videtur, sed tantum aut compositione aut discretione.“ His praemissis sensus huius fragmenti est in aprico: reprehendit enim vulgarem loquendi morem *γίνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι*. *Νομίζειν* recte usurpare vocabulum aliquod, vid. *Schneider* in lexic. s. v. et ib. cit. Thucyd. III, 82. *γλῶσσαν οὐ τὴν αὐτὴν νενομίκασι.* Singula verba sunt facilia. Nulla res oritur, sed nostris sensibus oriri videtur, dum maior copia homoeomeriarum praevalet. Fragm. 8. *ὅτεο πλεῖστα ἔνι, ταῦτα ἐνδηλότατα ἓν ἕκαστόν ἐστι καὶ ἦν.* Vid. not. ad h. l. et quae ibi allata sunt. Ioann. Grammat. in Aristot. phys. c. 2. *ὅταν γὰρ ἐκ σαρκὸς ὀστοῦν γίνηται, ἤ τι ἕτερον, οὐκ ἔστι τοῦτο γένεσις κυρίως, ἀλλ' ἔκφανσις μόνον καὶ ἔκκρισις τοῦ πρὶν κρυπτομένου.* Id. in Aristot. d. Gen. et Corr. p. 5. a. *οὗτος γὰρ στοιχεῖα ποιῶν τὰ ὁμοιομερῆ, ἄπειρα ὄντα καὶ ἀμετάβλητα κατ' αὐτὸν, καὶ τῇ τούτων συγκρίσει καὶ διακρίσει καὶ ἐκκρίσει ποιῶν τὴν γένεσιν, τὸ γίνεσθαι καὶ φθείρεσθαι, ἀλλοιοῦσθαι ἐκάλεσεν.* Simplic. in phys. Aristot. p. 6. b. *ἀγέννητα μὲν εἶναι καὶ ἄφθαρτα, φαίνεσθαι δὲ γινόμενα καὶ ἀπολλύμενα ἰσυγκρίσει καὶ διακρίσει μόνον.* Id. in Aristot. d. Coel. p. 46. a. *οἱ μὲν ἀναιροῦσι γένεσιν, διακρίσει ὑφεστάναι λέγοντες πάντα, ὡς Ἀναξαγόρας.* Plutarch. plac. philos. I, 3. *ἐδόκει γὰρ αὐτῷ ἀπορώτατον εἶναι, πῶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος δύναταί τι γίνεσθαι, ἢ φθείρεσθαι εἰς τὸ μὴ ὄν.* Id. I, 30. *Ἀναξαγόρας ὁμοίως τὴν φύσιν σύγκρισιν καὶ διάκρισιν, τουτέστι γένεσιν καὶ φθοράν.* Id. IV, 29. *ὡς καὶ Ἀναξαγόρας καὶ Εὐριπίδης· θνήσκει δ' οὐδὲν,*

μεταμειβόμενα δὲ ἄλλο πρὸς ἄλλο μορφὰς ἔδειξεν. Ad idem placitum respicere videtur Heraclid. Pont. Alleg. Homer. p. 76. ed. *Show.* ἀλλ᾽ ὁ Κλαζομένιος Ἀναξαγόρας κατὰ διαδοχὴν γνώριμος ὢν Θάλητος, συνέζευξε τῷ ὕδατι δεύτερον στοιχεῖον τὴν γῆν, ἵνα ξηρῷ μιχθὲν ὑγρὸν ἐξ ἀντιπάλου φύσεως εἰς μίαν ὁμόνοιαν ἀνακραθῇ. Καὶ ταύτην δὲ τὴν ἀπόφασιν πρῶτος Ὅμηρος ἐγεώργησεν, Ἀναξαγόρᾳ σπέρματα τῆς ἐπινοίας χαρισάμενος, ἐν οἷς φησι·

ἀλλ᾽ ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε. Il. 7, 99. Πᾶν γὰρ τὸ φυόμενον ἔκ τινων, εἰς ταῦτα ἀναλύεται διαφθειρόμενον, ὡςπερεὶ τῆς φύσεως, ἃ δεδάνεικεν ἐν ἀρχῇ, χρέα κομιζομένης ἐπὶ τέλει. Διὸ δὴ τοῖς Κλαζομενίοις δόγμασιν ἑπόμενος Εὐριπίδης φησί· χωρεῖ δ᾽ ὀπίσω, τὰ μὲν ἐκ γαίας φύντα εἰς γαῖαν, τὰ δ᾽ ἀπ᾽ αἰθρίου βλαστόντα γονῆς εἰς αἰθέρα. Cf. *Valckenar.* ad Eurip. Phoeniss. p. 513. Id. in Diatrib. d. Euripid. perdit. dram. reliqu. p. 54. *Bouterweck.* in commentat. d. philos. Euripid. p. 11. *Tennemann.* Gesch. d. Philos. I, p. 306. „Sein Grundsatz war: alles, was ist und entsteht, aus dem, was schon besteht und vorhanden ist, abzuleiten und zu erklären.“

F R A G M. 23.

Ὁ δὲ νοῦς, ὅσα ἐστί τε κάρτα, καὶ νῦν ἐστιν, ἵνα καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἐν τῷ πολλὰ περιέχοντι, καὶ ἐν τοῖς προςκριθεῖσι, καὶ ἐν τοῖς ἀποκεκριμένοις.

Notae.

Locus difficillimus et sine dubio corruptus. Invenitur in Simplic. p. 33. b. ubi duplicem statuit esse διάκρισιν secundum Anaxagoram, vid. fragm. 4. Sic, ut verba leguntur, vix sensus inde extorqueri potest.

Vertam: mens, quatenus omnino est, nunc etiam est; ubi alia quoque omnia, in τῷ πιριέχοντι caet. Fortasse hoc modo est emendandus: ὁ δὲ νοῦς, ὅσα ἐστί τε κάρτα, καὶ νῦν ἐστι, κινεῖ, καὶ τὰ ἄλλα πάντα κ. τ. λ. i. e. mens ea, quae omnino sunt, et quae nunc (sc. hodierno rerum statu) sunt, movet, et omnia reliqua, quae inveniuntur ἐν τῷ πολλὰ περιέχοντι in eo, quod multa complectitur, vid. ad fragm. 2. καὶ ἐν τοῖς προςκριθεῖσι, et in iis, quae accreta, coagmentata, καὶ ἐν τοῖς ἀποκεκριμένοις, vel iam secreta sunt. Sensus: omnis motus efficitur mente. Hac ratione pauca mutantur, ἐστὶν ἵνα in ἐστὶ κινεῖ. *Κινεῖν* vero vocabulum proprium hac in re, et in Anaxagorea philosophia usitatissimum esse, supra monuimus ad fragm. 18. *Carus* d. Anaxag. cosmotheol. fontib. p. 705. not. 4. haec habet: „obscurior hic locus emendatrice egere videtur manu, forsan leg. ὅσα ἔστησε κ. κ. ν. ε., i. e. quaecunque constituit, haec sane etiamnum sunt.“ *Ritterus* (p. 258) eodem modo ἔστησε aut ἐκίνησε legi vult pro ἐστί τε et in fine fragmenti supplet ἱστῇ vel κινῇ. Vertit totum locum: „was aber der Geist geordnet hat, das ist auch allerdings jetzt noch, damit er auch das Uebrige alles in dem vieles Umfassenden und in dem Ausgesonderten, und Abgesonderten ordnen könne.“ Observa praeterea discrimen inter προςκριθεῖσι et ἀποκεκριμένα. Per ἀπόκρισιν orta sunt multa, quae manere videntur, nec saltem tam cito intereunt, ut ea, quae quotidie, oriri vel interire cernimus, quae igitur a plerisque pro elementis habentur. Haec sunt ἀποκεκριμένα, iam in prima origine mundi conspicua, et diutius manentia, utpote aër, aqua ss. Ex his alia componuntur, quae citius dissolvuntur, sunt προςκριθέντα, non autem προςκεκριμένα.

FRAGM. 24.

Τὸν ἥλιον εἶναι μύδρον διάπυρον.

Notae.

Haec sententia Anaxagorae celeberrima erat inter veteres et sexcenties commemoratur. In Simplicio quidem non invenitur, siquidem in commentariis ad Aristotelem priori tantum libro physicorum Anaxagorae usus esse videtur, in quo principia generalia contineri, iam diximus [1]), quibus praemissis Clazomenius ad singulas res in mundo obvias explicandas progressus est. Verumtamen haec verba ipsius Anaxagorae esse, patet ex consensu totius antiquitatis. Alludit ad ea Plat. apolog. 14. (ib. *Fischer.* p. 102.) quo quidem loco Melitus commenta Anaxagorae Socrati adscripsisse dicitur: *ἐπεὶ τὸν μὲν ἥλιον λίθον φησὶ εἶναι, τὴν δὲ σελήνην γῆν. Ἀναξαγόρου οἴει κατηγορεῖν, ὦ φιλὲ Μέλιτε· καὶ οὕτω καταφρονεῖς τῶνδε, ὥςτε οὐκ εἰδέναι, ὅτι τοῦ Ἀναξαγόρου βιβλία γέμει τούτων τῶν λόγων.* Xenoph. Memorab. IV, 7. *κινδυνεῦσαι δ' ἄν, ἔφη, καὶ παραφρονῆσαι τὸν ταῦτα μεριμνῶντα οὐδὲν ἧττον, ἢ Ἀναξαγόρας παρεφρόνησεν, ὁ μέγιστον φρονήσας ἐπὶ τῷ τὰς τῶν θεῶν μηχανὰς ἐξηγεῖσθαι. ἐκεῖνος γὰρ λέγων μὲν τὸ αὐτὸ εἶναι πῦρ τε καὶ ἥλιον, ἠγνόει, ὡς τὸ μὲν πῦρ οἱ ἄνθρωποι ῥαδίως καθορῶσιν, εἰς δὲ τὸν ἥλιον οὐ δύνανται ἀντιβλέπειν· καὶ ὑπὸ μὲν τοῦ ἡλίου καταλαμπόμενοι τὰ χρώματα μελάντερα ἔχουσιν, ὑπὸ δὲ τοῦ πυρὸς οὔ. ἠγνόει δὲ, ὅτι καὶ τῶν ἐκ τῆς γῆς φυομένων ἄνευ μὲν ἡλίου αὐγῆς οὐδὲν δύναται καλῶς αὔξεσθαι, ὑπὸ δὲ τοῦ πυρὸς θερμαινόμενα πάντα ἀπόλλυται. φάσκων δὲ τὸν ἥλιον λίθον διάπυρον εἶναι καὶ τοῦτο ἠγνόει, ὅτι λίθος μὲν ἐν πυρὶ ὢν οὔτε λάμπει, οὔτε πολὺν χρόνον ἀντέχει· ὁ δὲ ἥλιος τὸν πάντα χρόνον πάντων λαμπρότερος ὢν*

---

1) vid. supr. Cap. II. d. Scriptis Anaxagorae.

διαμένει. vid. intpp. ad h. l. Diog. Laërt. II, 12. διότι τὸν ἥλιον μύδρον ἔλεγε διάπυρον. Id. II. 10. φασὶ δ᾽ αὐτὸν προειπεῖν τὴν περὶ Αἰγὸς ποταμὸν γενομένην τοῦ λίθου πτῶσιν, ὃν εἶπεν ἐκ τοῦ ἡλίου πεσεῖσθαι· ὅθεν καὶ Εὐριπίδην, μαθητὴν ὄντα αὐτοῦ, χρυσέαν βῶλον εἰπεῖν τὸν ἥλιον ἐν τῷ Φαέθοντι.[1]) Plut. plac. philos. II, 20. μύδρον ἢ πέτρον διάπυρον, ubi Democritus et Metrodorus eadem statuisse dicuntur. Hunc scriptorem sequitur, ut in his solet, Euseb. praep. evang. XV, 23, p. 836. Ioseph. contr. Apion. T. II, p. 493. ed. *Haverkamp*. μύδρον εἶναι διάπυρον. Stob. eclog. phys. I, 26, 3. Ἀναξαγόρας μύδρον ἢ πέτρον διάπυρον εἶναι τὸν ἥλιον. Vid. *Heeren*. ad h. l. T. II, p. 526. Suid. s. v. Ἀναξαγόρας· ὁ τὸν ἥλιον εἰπὼν μύδρον διάπυρον, τουτέστι, πύρινον λίθον. Harpocrat. s. v. Ἀναξαγόρας· τὸν ἥλιον μύδρον εἰπὼν διάπυρον. Cedren. chronic. p. 150. οὗτός ἐστιν, ὃς τὸν ἥλιον εἶπε μύδρον διάπυρον, τουτέστι, πύρινον λίθον· μύδρος δέ ἐστι σίδηρος ἀργὸς πεπυρακτωμένος. Τὸ δ᾽ ἔπος

ἠέλιον πυρόεντα μύδρον ποτὲ φάσκεν ὑπάρχειν
καὶ διὰ τοῦτο θανεῖν μέλλεν Ἀναξαγόρας.

De quo disticho Diogenis Laërtii vid. supr. in commentat. d. vit. Anaxag. — Tzetz. exeg. in Iliad. p. 94. ed. *Hermann*. καὶ οὐχ᾽, ὥσπερ Ἀναξαγόρας φησὶν, ὕστερον γενόμενος, ὅτι πυρῶδες· μύδρον γὰρ ὁ Ἀναξαγόρας τὸν ἥλιον λέγει, τουτέστιν, πεπυρακτωμένον σίδηρον. Id. p. 105. καὶ τὸν ἥλιον λευκόν φησι λέγων·

λευκὸν δ᾽ ἦν, ἠέλιος ὥς,

Ἀναξαγόραν τὸν φυσικὸν περιτρέπων, πυῤῥόχροον καὶ μύδρον αὐτὸν λέγοντα. Olympiodor. comment. in Aristot. meteor. p. 5. a. ὡς καὶ τὸν Ἀναξαγόραν μύδρον καλέσαι

---

1) de hoc dramate Euripidis vid. *Menag*. ad l. c. *Forster*. ad Plat. apolog. p. 345. 316. et *Valckenar*. diatrib. p. 51.

τὸν ἥλιον διὰ τὸ ἄμετρον τῆς πυρώσεως· μύδρος γάρ ἐστιν ὁ πεπυρωμένος σίδηρος. Tatian. orat. contr. Graec. 45, p. 98. *πῶς πεισθήσομαι τῷ λέγοντι, μύδρον τὸν ἥλιον;* Schol. Apollon. Rhod. I, 498. ed. *Schäfer*. T. II, p. 40. *Ἀναξαγόρας δὲ μύδρον εἰπὼν τὸν ἥλιον, ἐξ αὐτοῦ πάντα γεγονέναι ἔφη.* 2) *Διὸ Εὐριπίδης, γνώριμος αὐτοῦ γεγονὼς, χρυσέαν βῶλον τὸν ἥλιον εἶπε.* vid. *Valckenar*. in diatrib. p. 50. Schol. Euripid. Hippolyt. 601. *Ἀναξαγόρας οὖν τὸν ἥλιον μύδρον ἔφη, καὶ ἐξ αὐτοῦ πάντα γίνεσθαι, ᾧ ἀκολουθήσας Εὐριπίδης χρυσέην βῶλον αὐτὸν εἴρηκεν.* Schol. Euripid. Orest. 980. *Ἀναξαγόρου μαθητὴς γενόμενος ὁ Εὐριπίδης μύδρον λέγει τὸν ἥλιον· οὕτω γὰρ δοξάζει. μύδρον δὲ καλοῦσι τὸν πεπυρακτωμένον σίδηρον· πέτρον δὲ καὶ βῶλον κατὰ ταὐτὸ εἴρηκεν.* Origen. philosoph. 8. *ἥλιον δὲ καὶ σελήνην καὶ πάντα τὰ ἄστρα λίθους εἶναι ἐμπύρους.* ib. *Wolf.* Opp. Orig. T. I, p. 888. ed. Paris. Achill. Tat. isagog. ad Arat. 2. *ἡ δὲ φυσιολογία περὶ τῆς οὐσίας, πότερον μύδρος ἐστὶ κατὰ Ἀναξαγόραν.* Id. 19. *Ἀναξαγόρας μύδρον αὐτὸν εἶπε.* Cyrill. Alexandr. contr. Iulian. 6. p. 189. *λίθον διάπυρον.* Cf. *Ast.* ad Plat. legg. X, 2. T. II, p. 472. *Ruhkopf.* ad Senec. T. IV, p. 555. *Carus* Anaxag. u. s. Zeitgeist, p. 447 ss. (in *Füllebor*n. Magaz. d. Gesch. d. Philos. X, p. 237 ss.) — *Μύδρος* h. l. est globus lapideus igneus. De significatu huius vocis vid. *Wesseling*. ad Herodot. p. 76. 24. *Lennep.* in etymol. p. 157. *Heeren.* ad Stob. T. II, p. 528. Intpp. ad Xenoph. Memorab. IV, 7. *Schneider.* in Lexic. s. v. *Hemsen*, p. 52 ss. *Carus*, p. 449. not. qui Anaxagoram hoc ipso vocabulo usum esse, recte contendit. Hoc effatum, solem non esse Deum, sed lapidem igneum, ab inimicis et accusatoribus ei vitio esse versum, supra dictum est in commentatione

---

2) haec ita explicanda esse videntur: sol est causa caloris, quo omnia proveniunt, crescunt, aluntur. Sic etiam in loco sequenti.

de vita Anaxagorae. Similiter statuit Clazomenius de reliquis corporibus coelestibus, id quod infra uberius exponendum erit, ubi etiam causae huius opinionis adducentur. Sensus autem est in aprico.

FRAGM. 25.

῾Υπὸ ἀφαυρότητος αὐτῶν οὐ δυνατοί ἐσμεν κρίνειν τἀληθές.

Notae.

Haec habet Sext. Empiric. advers. Mathemat. VII, 90. *ἀφαυρότης*, imbecillitas. *αὐτῶν* sc. *αἰσθήσεων*. Sensus: ob imbecillitatem sensuum non possumus iudicare, num quid verum an falsum sit: ratione ad haec diiudicanda opus est, *τὸν λόγον ἔφη κριτήριον εἶναι*, Sext. Empiric. advers. Mathemat. VII, 91. Ratione plura invenimus, quae sensibus percipi non possunt; quum vero ratio praestet sensibus, ei quoque maior fides habenda est. Sensus autem sunt fallaces et imbecilles. Sic omnes res oriri et interire videntur; ratio docet, eas manere semper, et tantum componi vel dissolvi. Huc etiam pertinet Anaxagorae paradoxon, nivem esse nigram, de quo infra fusius dicendum est. Quaelibet res omnes reliquas in se continet, ut patet ex doctrina de homoeomeriis: nihilominus nimis hebetes sunt sensus hominum, ita ut eorum adminiculo copia homoeomeriarum ibi latentium conspici nequeat. Uberius ipse rationem sententiae suae exponit ap. Sext. Empiric. l. c.: *ἔνθεν ὁ μὲν φυσικώτατος Ἀναξαγόρας ὡς ἀσθενεῖς διαβάλλων τὰς αἰσθήσεις, ὑπὸ ἀφαυρότητος αὐτῶν, φησὶ, οὐ δυνατοί ἐσμεν κρίνειν τἀληθές. Τίθησι δὲ πίστιν αὐτῶν τῆς ἀπιστίας τὴν παρὰ μικρὸν τῶν χρωμάτων ἐξαλλαγήν. Εἰ γὰρ δύο λάβοιμεν χρώματα, μέλαν καὶ λευκὸν, εἶτα ἐκ θατέρου εἰς θάτερον κατὰ σταγόνα παρεκχέομεν, οὐ δυνήσεται ἡ ὄψις*

διακρίνειν τὰς παρὰ μικρὸν μεταβολὰς, καίπερ πρὸς τὴν φύσιν ὑποκειμένας, h. e. si duorum colorum, nigri et albi, minima particula admiscetur alteri, mutationem factam esse, negari non potest: attamen sensibus nondum percipitur. Plutarch. plac. philos. I, 3. *οὐ γὰρ πάντα ἐπὶ τὴν αἴσθησιν ἀνάγειν, ὅτι ἄρτος καὶ τὸ ὕδωρ ταῦτα κατασκευάζει, ἀλλ᾽ ἐν τούτοις ἐστὶ λόγῳ θεωρητὰ μόρια.* Simplic. in Aristot. d. Coel. p. 148. b. *εἶναι ἀθροίσματα τῶν ὁμοιομερῶν ἅπαντα, οὐ φαίνεσθαι δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι διὰ τὸ ἀόρατα καὶ ἀναίσθητα διὰ σμικρότητα εἶναι τὰ ὁμοιομερῆ.* Cf. fragm. 1. *πάντων ὁμοῦ ἐόντων οὐδὲν εὔδηλον ἦν ὑπὸ σμικρότητος.* fragm. 6. *οὐδὲ χροιὴ εὔδηλος ἦν οὐδεμίη.* *Carus* de Anaxag. cosmo-theol. fontib. p. 700. not. Hinc explicanda sunt, quae affert Alexand. Aphrodis. in Aristot. Metaph. p. 119. „nihil verum esse dicentes." Ibid. p. 160. „videri omnia vera. Quam ob causam Anaxagoras dixisse traditur, cuique res omnes tales fore, quales mente sibi perceperit, quandoquidem sensus vera non ostendant." Aristot. Metaph. IV, 5. *Ἀναξαγόρου δὲ καὶ ἀπόφθεγμα μνημονεύεται πρὸς τῶν ἑταίρων τινὸς, ὅτι τοιαῦτα αὐτοῖς ἔσται τὰ ὄντα, οἷα ἂν ἀπολάβωσι*, quibuscum bene quadrant, quae de nive dixerat, Cic. Acad. Quaest. IV, 31, *sibi, quia sciret aquam nigram esse, unde illa concreta esset, albam ipsam esse, ne videri quidem.* Nam quum omnia sint in omnibus, quaelibet res talis esse videtur, qualis est natura illorum, quorum maxima in ea ipsa deprehenditur copia, *κατ᾽ ἐπικράτειαν ἓν ἕκαστον χαρακτηρίζεται.* *Ritterus* (p. 298.) haec verba: *ὑπὸ ἀφαυρότητος κ. τ. λ.* non ab Anaxagora ipso profecta esse censet: quod autem cur negandum sit, equidem non video. Idem proponit *ἀμαυρότητος* pro *ἀφαυρότητος.* Sic Anaxagoram scribere potuisse, concedendum esse arbitror: re vera eum sic scripsisse, vix certis argumentis demonstrari poterit.

Ex hoc fragmento etiam patet, quo sensu Clazo-

menius dixisse tradatur, medium esse semper aliquid inter duo opposita. Aristot. Metaph. IV, 7. ὁ δ' Ἀναξαγόρας, εἶναί τι μεταξὺ τῆς ἀντιφάσεως, ὥςτε πάντα ψευδῆ· ὅταν γὰρ μιχθῇ, οὔτε ἀγαθὸν, οὔτε οὐκ ἀγαθὸν εἶναι τὸ μίγμα, ὥςτε οὐδὲν εἰπεῖν ἀληθές. Ibid. IV, 5. εἰ οὖν μὴ ἐνδέχεται γενέσθαι τὸ μὴ ὄν, προϋπῆρχεν ὁμοίως τὸ πρᾶγμα ἄμφω ὄν, ὥςπερ καὶ Ἀναξαγόρας μεμίχθαι πᾶν ἐν παντί φησι. Alexand. Aphrodis. in Aristot. Metaph. p. 158. „Anaxagoras vero esse medium quoddam contradictionis. Temperamentum enim si ex bono et malo temperetur, neque bonum esse, neque rursus non bonum, et pari ratione neque malum, neque non malum, ex quo medium contradictionis esse concludebat, et omnia opposita esse falsa, id est, et affirmationem et negationem. Ait enim, cum bonum et malum mista fuerint, quod ex his temperamentum, neque bonum esse, neque non bonum, item neque malum, neque non malum, sed esse tale temperamentum. Cum igitur omnia in omnibus mista esse putaret, omnes contradictiones in re quaque dicebat esse falsas.“ Cf. *Ritter.* p. 270. 295. Quae omnia Anaxagoram tollere principium contradictionis, ostendere videntur. Verumtamen re accuratius considerata eum haec non de propositionibus logicis, ut aiunt, sed de rebus ipsis, quae experientia cognoscuntur, enuntiasse patet, uti iam *Tennemannus* exposuit.[1]) Quamobrem non premenda esse arbitror verba Ciceronis, in hisce parum accurati, Quaest. Academ. I, 12. „rerum obscuritate, quae ad confessionem ignorationis adduxerant Socratem et veluti amantes Socratem, Demo-

1) quem vid. T. I, p. 330. ss. inprimis p. 333. „Man kann nicht sagen, dass ein Körper Feuer, auch dass er nicht Feuer sey, denn er besteht auch noch aus andern Stoffen. Wenn etwas gemischt wird, so ist das Gemisch weder gut, noch nicht gut. Denn es kann auch noch ein Drittes geben.“

critum, *Anaxagoram*, Empedoclem, omnes paene veteres: qui nihil cognosci, nihil percipi, nihil sciri posse: angustos sensus, imbecillos animos, brevia curricula vitae, et, ut Democritus, in profundo veritatem esse demersam: opinionibus et institutis omnia teneri: nihil veritati relinqui: deinceps omnia tenebris circumfusa esse dixerunt.“ Loquitur enim Cicero in universum de iis, qui incertam esse dicunt humanam cognitionem, ita quidem, ut huc afferat philosophos alioquin diversissimos, qui omnes, quantumvis eorum discrepet sententia, in eo conveniunt, quod homines rerum causas perspicere posse, negant. Ex Anaxagorae placitis igitur sensibus cognoscuntur res, sed non accurate quales sunt, id quod tantum rationis adminiculo explorari potest. Quae vero omnia in omnibus contineri docet, ut quaelibet res talis esse videatur, qualis sit ea pars homoeomeriarum, quae copia ac multitudine reliquas ibidem inveniendas exsuperat. Alius locus, de quo *Tennemannus* (I, p. 290. 332.) uberius disputat, quemque pro incerto habet, huc trahendus invenitur apud Sext. Empiric. advers. Mathemat. VII, 290. *Διότιμος δὲ τρία κατ' αὐτὸν ἔλεγεν εἶναι κριτήρια· τῆς μὲν τῶν ἀδήλων καταλήψεως τὰ φαινόμενα, ὥς φησιν* Ἀναξαγόρας, *ὃν ἐπὶ τούτῳ Δημόκριτος ἐπαινεῖ κ. τ. λ.* Recte hunc locum explicavisse videtur *Ritterus*, p. 299. ss. scilicet *κριτήριον καταλήψεως τῶν ἀδήλων εἶναι τὰ φαινόμενα*, experientia ostendi, num ea, quae antea ignota fuerint, recte a nobis percepta sint.

PARS III.

ANAXAGORAE DOCTRINA EXPONITUR.

Hactenus fragmenta ipsa philosophi Clazomenii secuti exposuimus eius doctrinam. Singula in hisce dispersa breviter nunc colligamus, eorumque summam paucis complectamur, ut manifeste appareat, quid de rerum natura et principiis censuerit. Haec enim in primo physicorum libro ab eo fuisse descripta supra dictum est in commentatione de scriptis eius. Restat, ut his summatim perspectis ad singula descendamus, quae in sequentibus operis sui libris protulit, quorum fragmenta apud Simplicium talia non enarrantem, non servata sunt, vestigia autem apud multos scriptores inveniuntur, accuratius fusiusque persequenda.

Quum sicuti priores physici ex nihilo nihil fieri posse statueret, factum est, ut cum istis materiem, e qua res omnes ortae essent, aeternam esse, concluderet. Non autem probabilis ipsi videbatur priorum Ionicorum ratio, quippe qui unum quoddam elementum esse dicerent, e quo omnia orirentur, quo reciderent. Quocirca ea omnia, quae nunc sensibus percipiuntur et diversa esse videntur, inde

ab initio sic comparata fuisse, docuit: Terra, ut res exemplo dilucidetur, non orta est ex aqua condensata, sed una fuit cum illa iam eo tempore, quo chaos omnia obtegit: eodemque modo quaelibet earum rerum, quas ubique oculis aliorumque sensuum ope cognoscimus, aeternum fuit, neque vero ex aliis originem traxit. Quot res, quarum pars similis est toti, tot elementa, eaque innumera, quum harum rerum multitudo infinita sit in mundo. Huic opinioni obstare videtur quod alia oriri, alia interire, vetera abolescere, nova ex istis quotidie provenire cernimus. Quibus argumentis adductus ortum et interitum rerum aliter explicare studuit, ita quidem, ut per *σύγκρισιν* et *διάκρισιν* omnia fieri censeret. [1]) Uberius haec exposita sunt in fragm. 1. nott. ad h. l. fragm. 22.

---

1) Etiam experientia duce ad hanc opinionem adductus est. Vid. Plutarch. plac. philos. I, 3. *ἐδόκει γὰρ αὐτῷ ἀπορώτατον εἶναι, πῶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος δύναταί τι γίγνεσθαι ἢ φθείρεσθαι εἰς τὸ μὴ ὄν. τροφὴν γοῦν προςφερόμεθα ἁπλῆν καὶ μονοειδῆ, οἷον τὸν Δημήτρειον ἄρτον, τὸ ὕδωρ πίνοντες· καὶ ἐκ ταύτης τῆς τροφῆς τρέφεται θρὶξ, φλέψ, ἀρτήρια, νεῦρα, ὀστᾶ, καὶ τὰ λοιπὰ μόρια. Τούτων οὖν γινομένων, ὁμολογητέον ἐστὶν, ὅτι ἐν τῇ τροφῇ τῇ προςφερομένῃ πάντα ἐστὶ τὰ ὄντα, καὶ ἐκ τῶν ὄντων πάντα αὔξεται, καὶ ἐν ἐκείνῃ ἐστὶ τῇ τροφῇ μόρια αἵματος γεννητικὰ, καὶ νεύρων, καὶ ὀστέων, καὶ τῶν ἄλλων, ἃ ἦν λόγῳ θεωρητὰ μόρια.* Alex. Aphrodis. in Aristot. Met. p. 141. „Anaxagoras omnia cum omnibus temperata esse tradidit, scilicet quia cuncta ex cunctis fieri cernebat.“

Quae quidem particulae, omnia continentes vocantur *homoeomeriae*, vid. ad fragm. 3. Quaeri iam h. l. potest, qua ratione differant Anaxagorae homoeomeriae ab atomis Leucippi et Democriti, siquidem saepius hi tres una nominantur, aliisque physicis illius aevi opponuntur. Supra expositum est, corpuscula illa individua, quibus Leucippus atque Democritus ad ortum et interitum rerum explicandum utebantur, *ἄποια* esse, vid. ad fragm. 1. Contra homoeomerias variis coloribus, figuris et viribus praeditas esse, manifeste docet Anaxagoras in fragm. 3. [1]) Sed alia adhuc deprehenditur diversitas, qua quidem enucleanda si Anaxagoram errasse et in tricas incidisse viderimus, quis est, qui nimis inique ferat, nec humanae imbecillitati tribuat, ne viri alioquin optime meriti et admirando ingenii acumine rerum causis cognoscendis unice intenti manes laesisse videatur? Leucippus enim et Democritus corpuscula individua, *ἀτόμους*, esse

---

1) cf. Simplic. in Aristot. phys. p. 10. a. *οἱ δὲ περὶ Ἀναξαγόραν καὶ ταῖς οὐσίαις ἐναντίας τίθενται* (sc. *ἀρχάς*). *θερμότητας γὰρ καὶ ψυχρότητας, καὶ ξηρότητας, καὶ ὑγρότητας, μανότητάς τε καὶ πυκνότητας, καὶ τὰς ἄλλας κατὰ ποιότητα ἐναντιότητας ἐν ταῖς ὁμοιομερείαις ἀποτίθενται. Αἷς διαφέρειν τὰς ὁμοιομερείας, ἀρχὰς κατ᾽ αὐτοὺς οὔσας φασὶ, κυρίως τε ἐναντιότητος ἐν ταῖς ποιότησι θεωρουμένης, ἀλλ᾽ οὐκ ἐν τοῖς σχήμασιν.* — pg. ead. *Δημόκριτος μὲν κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν θέσιν τὴν ἐναντίωσιν ἐτίθετο, Ἀναξαγόρας δὲ καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν, καὶ κατὰ τὸ γένος.*

statuunt, e quibus universus mundus conflatus sit; Anaxagoras vero homoeomerias quamvis infinitas sic comparatas esse docet, ut in minima particula earum omnes res, ὁμοῦ τὰ πάντα contineantur. Non est igitur minimum quid in rerum natura, sed in minimo etiam omnia continentur: sunt ἐν τῷ ἀπείρῳ ἀπειράκις ἄπειρα. Quo factum est, ut sibimet ipsi contradiceret, vel omnia omnino tolleret. Vid. fragm. 5, et nott. ad h. l. Simplic. in Aristot. phys. p. 106, 8. *Tennemann*, Gesch. d. Philos. I, p. 307. *Ritter*, p. 216.

Quae quidem infinita homoeomeriarum congeries, unde postea secretione mundus exortus est, ab initio circumdata erat aëre et aethere, iisque etiam in reliqua mole contentis, sed peculiari vi super alias res elatis, et quasi amplexu caetera cohibentibus. Haec vero omnia τῷ περιέχοντι circumdabantur, quod sine dubio ὁμοῦ τὰ πάντα complectebatur. Vid. fragm. 1. 2. Quae inter se mixta unam efficiebant rudem indigestamque molem, [1]) in qua nullus color erat conspicuus; in qua nihil discerni poterat, quamvis diversissima iam inerant, fragm. 6. Universum autem proprio suo pondere ferebatur, Simplic. in Aristot. phys. p. 128. b. καὶ μάλιστα Ἀναξαγόραν αἴτιον τῆς τοῦ ἀπείρου μονῆς λέγοντα,

---

1) non accurate loquitur Stob. eclog. phys. 1, 18, 1. p. 368. ed. *Heeren*. Ἀναξαγόρας τὰς κράσεις κατὰ παράθεσιν γίγνεσθαι τῶν στοιχείων. *Παράθεσις* est vocabulum proprium Leucippi atque Democriti.

τὸ αὐτὸ αὐτὸ στηρίζειν. Τοῦτο δὲ, ὅτι ἐν αὐτῷ· ἄλλο γὰρ οὐδὲν περιέχει.

Ut vero haec ab aeterno tempore quiescentia (ἠρεμοῦντα, Aristot. phys. VIII, 1.) et inter se mixta aliqua ratione secernerentur et in ordinem certum redigerentur, opus erat maiori alia vi, quae id efficeret, mundumque formaret. δραστήριος ἀρχή, Sext. Empir. adv. Mathemat. IX, 4. Nihil autem cogitari potest, quod imperium exerceat in reliquas res, praeter mentem, cuius vim ac naturam fragm. 8. declarat. Est enim totius mundi, qualis nunc est, causa et effectrix, ita quidem ut res iam antea per se existentes, ex congerie ista secerneret, similes similibus admoveret, et inter se coniungeret. Eius autem natura cernitur potissimum in eo, quod non particeps est aliarum rerum, quarum nulla esse potest sine reliquis omnibus, sed prorsus a semet ipsa pendet, nulli admixta. Huc accedit, quod summa vi atque intelligentia praedita motum totius mundi eoque secretionem homoeomeriarum effecit. Aristot. Metaph. XII, 6. ὁ γὰρ νοῦς ἐνέργεια. Quum enim primum minutas particulas movisset, progressa est ad reliqua segreganda: eiusque vi ac voluntate non modo iste motus est effectus, quo homoeomeriarum infinita farrago secernebatur, verum etiam motus corporum coelestium, quippe qui pro uno eodemque cum illo habendus est. Secretionis autem huius, mentis vi effectae, haec erat ratio. Separabatur densum a tenui, calidum a frigido, splendidum ab obscuro, siccum ab humido, quae qui-

dem omnia proprio suo pondere ferebantur vel sursum, vel deorsum, ut cuiusvis erat natura. Neque vero quum haec fierent, omnia prorsus secreta sunt, sed πᾶν ἐν παντὶ adhuc est, ita tamen ut quaelibet res talis esse videatur, qualis est potior pars homoeomeriarum in ea latentium. Homoeomeriarum, e quibus reliqua corpora componuntur, et in quas dissolvuntur, infinita est copia, quae tamen nec augeri, nec minui potest, siquidem materies, e qua omnia oriuntur, semper est una eademque, fragm. 14.

Iam igitur his praemissis patet, qua ratione Anaxagoras *universum mundum formatum esse statuerit.* Mens enim cuius vim ac naturam supra descripsimus, erat primaria causa, quae farraginem homoeomeriarum, i. e. materiem moveret,[1]) et per hunc motum efficeret, ut quae hucusque mixta quievissent, secernerentur, utque similia similibus accederent, quamvis etiam in minima parte adhuc omnia essent, ita ut alia ex aliis oriri, vel semel exorta ali ac sustentari possent. Est igitur mens, qua Clazomenius mundum formatum esse contendit, vis divina. Supra attulimus, eum impietatis adversus Deos accusatum, Thucydidem, discipulum coniunctissimum ἄθεον vocatum esse. Sic Iren. adv. haer. II, 14. „Anaxagoras autem, qui et atheus cognominatus est.“ Quam rem si accuratius exploraveris, Anaxagoram non sensu proprio, sed sensu

1) Simplic. in Aristot. phys. p. 6. b. τὴν ἐλλείπουσαν αἰτίαν ἀνεπλήρωσε.

Graecorum istius aevi *ἄθεον* aliqua ratione nominandum esse, invenies. Patet hoc ex philosophandi modo, quo eum usum esse ostendimus, ubi de Thucydide sermo erat. Non enim Deos ubicunque agentes et voluntate sua quaelibet efficientes vidit, sed causas physicas indagavit, quarum vi singula exorta essent: quo factum est, ut v. c. solem *μύδρον διάπυρον* esse diceret, vid. fragm. 24. not. ad h. l. Quamobrem carmina Homerica per allegorias interpretatus est. Sed eo ipso, quod Deos, quales esse vulgus credebat, non adhibuit ad rerum causas explicandas, offendit. Plut. Nic. 23. Vol. III, p. 391. ed. *Hutten.* *οὐ γὰρ ἠνείχοντο τοὺς φυσικοὺς καὶ μετεωρολέσχας τότε καλουμένους, ὡς εἰς αἰτίας ἀλόγους καὶ δυνάμεις ἀπρονοήτους, καὶ καταναγκασμένα πάθη διατρίβοντας τὸ θεῖον.* Verumtamen *νοῦς* est Deus (nam diversum esse eum statuit a materia), ideoque saepius a veteribus Deus appellatur. 1) Tzetz. exeg. in Iliad. ed. *Hermann.* p. 67. *Ἀναξαγόρας δὲ καὶ ὁ κωμῳδὸς Μένανδρος νοῦν εἶναι τοῦτον (Δία) ἐνόμισαν. εἰ καὶ νοῦν δὲ τοῦτόν φασι, ἀλλ᾽ ὅμως οὐκ ἐναντιοῦνται τοῖς Στωϊκοῖς, εἱμαρμένην αὐτὸν ὀνομάζουσι· καὶ γὰρ τὰ Ἀναξαγόρου νοῦν εἱμαρμένης καὶ οὐκ ἄλλο τι παριστῶσιν αὐτόν.* Stob. eclog. phys. I, p. 56. ed. *Heeren.* *νοῦν κοσμοποιὸν τὸν θεόν.* Themist. orat. 15. p. 360. ed. *Petav.* *καὶ ἐῶ τὸν Κλαζομένιον Ἀναξαγόραν, καὶ ἐφ᾽ ὅσον*

---

1) sed maximo a serioribus. Vid. *Carus* d. Anaxag. cosmo-theolog. fontib. p. 708. *Ritter.* p. 238.

οὗτος ἐνεωτέρισε *νοῦν καὶ θεὸν* πρῶτος ἐπαγαγόμενος τῇ κοσμοποιΐᾳ, καὶ οὐ πάντα ἀνάψας τῆς φύσεως τῶν σωμάτων. Cic. Acad. Quaest. IV, 37. „in ordinem adductas *a mente divina*.“ Sext. Empir. adv. Mathem. IX, 6. τὸν μὲν νοῦν, ὅς ἐστι κατ' αὐτὸν *θεός*, δραστήριον ὑποτιθέμενος ἀρχὴν, τὴν δὲ τῶν ὁμοιομερῶν πολυμιγίαν, ὑλικήν. Nam Ὁμοιομέρειαι sunt ὕλη, τὸ ποιοῦν αἴτιον Νοῦς, Plutarch. plac. philos. I, 3. Suid. s. v. Ἀναξαγόρας. Harpocrat. s. v. ead. Cedren. chronic. p. 130. ὕλην καὶ νοῦν πάντων ἀρχὴν καὶ *φρουρὸν* εἶπε· καὶ τὸν μὲν νοῦν *ποιοῦντα*, τὴν δὲ ὕλην γινομένην. Stob. eclog. phys. T. I, p. 297 ss. Heeren. καὶ τὰς μὲν ὁμοιομερείας ὕλην, τὸ δὲ *ποιοῦν αἴτιον* νοῦν, τὸν πάντα διαταξάμενον. Plutarch. plac. philos. I, 3. τῇ ὕλῃ τὸν *τεχνίτην* προσέζευξε. Clem. Alex. strom. II, p. 364. ἐπεὶ καὶ Ἀναξαγόρας πρῶτος ἐπέστησε τὸν νοῦν. Euseb. praep. evang. XIV, 16. p. 755. νοῦν καὶ θεὸν ἐπιστῆσαι τῷ κόσμῳ. Id. I, 8, p. 27. ἀποδείξομεν, ὅτι πρῶτος Ἑλλήνων Ἀναξαγόρας νοῦν ἐπιστῆσαι τῇ τοῦ παντὸς αἰτίᾳ (leg. οὐσίᾳ vel ἀπειρίᾳ) μνημονεύεται. Herm. irris. gentil. philos. 6. p. 218. ed. Oxon. 1700. ἀρχὴ πάντων ὁ νοῦς, καὶ οὗτος αἴτιος καὶ *κύριος* τῶν ὅλων. Simplic. in phys. Aristot. p. 106, b. ὑπὸ τοῦ δημιουργικοῦ νοῦ. Id. p. 321. a. τὸν Ἀναξαγόραν καὶ πρὸ αὐτοῦ τὸν Ἑρμότιμον, ὡς μὴ μόνον ὑλικὰς αἰτίας ἀποδεδωκότας, ἀλλὰ καὶ νοῦν ὡς ποιητικὸν καὶ τελικὸν αἴτιον θεασαμένους, γράφει ταῦτα· νοῦν δέ τις εἰπὼν ἐνεῖναι καθάπερ ἐν ζώοις καὶ ἐν τῇ φύσει, τὸν αἴτιον καὶ

τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως πάσης, οἷον νήφων ἐφάνη παρ' εἰκῆ λέγοντας τοὺς πρότερον. Εἰπὼν οὖν, ὅτι Ἀναξαγόρας καὶ πρότερος Ἑρμότιμος ἥψαντο τούτων τῶν λόγων, ἐπάγει, οἱ μὲν οὖν οὕτως ὑπολαμβάνοντες, ἅμα τοῦ καλῶς τὴν αἰτίαν ἀρχὴν εἶναι τῶν ὄντων ἔθεσαν, καὶ τὴν τοιαύτην, ὅθεν ἡ κίνησις ὑπάρχει τοῖς οὖσιν. Ἐπαινεῖ οὖν τοὺς καὶ τελικὸν καὶ ποιητικὸν αἴτιον ἡγουμένους τὸν νοῦν. ὥςπερ καὶ πρὸ ὀλίγων ἐπῄνει τὸν Ἀναξαγόραν, ὅτι τὸν νοῦν ἀρχὴν κινήσεως λέγων, ἀπαθῆ καὶ ἀμιγῆ αὐτὸν ἐφύλαττεν. Aristot. phys. III, 4. καὶ περιέχειν ἅπαντα καὶ πάντα κυβερνᾷν, ὡς φασὶν ὅσοι μὴ ποιοῦσι παρὰ τὸ ἄπειρον ἄλλας αἰτίας, οἷον νοῦν ἢ φιλίαν, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ θεῖον. Vix autem crediderim ab ipso Anaxagora mentem esse appellatum Deum [1]): nam in fragmentis, ubi maxima data est opportunitas, loquitur de mente, non de Deo. Graecorum Dii constituunt complexum virtutum divinarum, quas iunctas uni Deo tribuere solemus hac nostra aetate. Cf. Carus Anaxag. u. s. Zeitg. p. 423. „es war ihm — — um eine passendere Bezeichnung für seinen Begriff von dem höhern Princip zu erhalten, dessen Verhältniss zur Materie und dessen Wirkungsart auf dieselbe selbst noch von demjenigen Verhältnisse und jener Wirkungsart verschieden war, welche damalige oder frühere Philosophen dem θεός beygelegt hatten."

1) cf. *Hemsen.* p. 80.

Id. in dissertat. d. Anaxag. cosmo-theol. fontib. p. 708. locc. ib. citt. et p. 736.

Quum vero menti tribuatur, et τὸ γιγνώσκειν et τὸ κινεῖν, sequitur, ut non temere, sed certo consilio agat. Aristot. An. I, 2. ἀποδίδωσι ἄμφω τῇ αὐτῇ ἀρχῇ τό τε γιγνώσκειν καὶ τὸ κινεῖν. Ibid. πολλαχοῦ μὲν γὰρ τὸ αἴτιον τοῦ καλῶς καὶ ὀρθῶς τὸν νοῦν λέγει. Aristot. Metaph. I, 3. νοῦν δέ τις εἰπὼν εἶναι, καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις, καὶ ἐν τῇ φύσει τὸν αἴτιον καὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως πάσης, οἷον νήφων ἐφάνη παρ᾽ εἰκῆ λέγοντας τοὺς πρότερον. φανερῶς μὲν οὖν Ἀναξαγόραν ἴσμεν ἁψάμενον τούτων τῶν λόγων. αἴτιον δ᾽ ἔχει πρότερον Ἑρμότιμος ὁ Κλαζομένιος εἰπεῖν. οἱ μὲν οὖν οὕτως ὑπολαμβάνοντες, ἅμα τῷ καλῶς τὴν αἰτίαν ἀρχὴν εἶναι τῶν ὄντων ἔθεσαν καὶ τὴν τοιαύτην, ὅθεν ἡ κίνησις ὑπάρχει τοῖς οὖσιν. Aristot. Metaph. XII, 10. Ἀναξαγόρας δὲ ὡς κινοῦν τὸ ἀγαθὸν ἀρχήν. ὁ γὰρ νοῦς κινεῖ, ἀλλὰ κινεῖ ἕνεκά τινος. Plat. Cratyl. p. 413. c. τὸ δίκαιον, ὃ λέγει Ἀναξαγόρας νοῦν εἶναι τοῦτο, αὐτοκράτορα γὰρ αὐτὸν ὄντα καὶ οὐδενὶ μεμιγμένον, πάντα φησὶν αὐτὸν κοσμεῖν τὰ πράγματα, διὰ πάντων ἰόντα. Vid. *Heindorf.* ad h. l. p. 101. Aristot. Metaph. XII, 4. τὸ γεννῆσαν πρῶτον ἄριστον τιθέασι, καὶ οἱ μάγοι· καὶ τῶν ὑστέρων δὲ σοφῶν, οἷον Ἐμπεδοκλῆς τε καὶ Ἀναξαγόρας, ὁ μὲν τὴν φιλίαν στοιχεῖον, ὁ δὲ νοῦν ἀρχὴν ποιήσας. Cf. *Ritter.* p. 229, 248. Providet rebus creatis, est igitur φρουρὸς,

vid. Suid. et Harpocrat. s. v. Ἀναξαγ. Cedren. Chronic. p. 130. *Carus* d. Anax. cosmo-theol. fontib. p. 706.

Quamquam vero hac ratione mentis vi ac consilio mundum exortum esse statuebat Anaxagoras, tamen multa propriis rerum viribus tribuit, nec doctrinam, cuius fuit auctor, in omnibus explicandis adhibuit. Non enim eo usque progressus est, ut, quemadmodum Plato, mundum ad ideas mentis divinae formatum esse diceret, utque in singulis demonstraret, cur et qua ratione vis divina in iis esset conspicua. Haec philosophiae pars a Clazomenio relicta est manca atque vix inchoata, ita ut hac ratione quam maxime differat a Platone. Quemadmodum enim priores physici mundum *necessitate* quadam ex materie infinita exortum esse contendebant, sic Anaxagoras *mentis* vi usus est, qua tantam mutationem factam esse diceret. Res autem ipsae quales nunc sunt, semper fuerunt; mens tantum intelligit et movet (vid. Aristot. l. c.); non est effectrix rerum ipsarum, sed causa motus illius, quo conspicuae factae sunt. Sic rerum elementa, quae dicuntur, per se sunt, non mentis vi exorta: mens vero, quum intelligeret, haec motu circulari apte posse disponi et collocari, ita ea movit, ut inde mundus originem traheret, quem oculis nunc cernimus. Quare saepius a veteribus vituperatur Anaxagoras, vid. ad fragm. 8. *Ritter.* p. 248. 291.

Motus circularis, περιχώρησις, cuius auctor est mens, motusque earum rerum, quae semel secreta, proprio suo pondere sursum vel deorsum fe-

rebantur, effecit, ut adhuc plura secernerentur. Jam enim graviora, utpote densa, humida, frigida et obscura deciderunt in eum locum, quo nunc terra est, h. e. in centrum totius globi, quem leviora, mediam partem fugientia, altumque petentia, magno ambitu amplectebantur, fragm. 19. Sic mundus exortus est, qualem nunc videmus, cuius forma est globosa, id quod aliis etiam istius aevi placuit philosophis, et ex iis, quae iam allata sunt, manifeste prodit. Quantum patebat efficacia mentis, id omne separatum est: unde factum, ut aliud alio ferretur, quorsum duxit ipsius natura. Non vero apud nos solum secretio facta est, verum etiam in aliis locis illius farraginis homoeomeriarum, ubi similes sunt mundi, cf. fragm. 4. Terra, sita in media mundi parte, circumdata est aqua, aëre, corporibus coelestibus et aethere: mens autem itidem est causa, qua moventur illa corpora, quod aperte docetur ab Anaxagora fragm. 8.

Quae hucusque disputata sunt, manifeste prodeunt ex genuinis *τῶν φυσικῶν* reliquiis, in quorum libro primo de his rebus Anaxagoram egisse, supra diximus. Quibus expositis singula persequamur, quae de rerum natura ipsi placuerint, quae ab aliis scriptoribus nobis traduntur.

Circum terram, utpote mediam partem mundi, feruntur *corpora coelestia*, ut modo dictum est, quae, etsi graviora, non decidunt in terram, propterea quod maxima celeritate moventur, unde maior existit vis, quam ea, qua trahuntur suo pondere

versus terram. Simplic. in Aristot. Coel. p. 91. a. *οἱ δὲ φυσικὴν ἀνάγκην ἀντὶ αἰτίου τιθέασι* (sc. *τοῦ μὴ πίπτειν τὸν οὐρανὸν*) *διά τι μὴ φέρεται κάτω, δηλονότι τὴν περιφορὰν ὑπερισχύουσαν τῆς οἰκείας ῥοπῆς ἥττονος οὔσης, ὥςπερ Ἐμπεδοκλῆς φησι καὶ Ἀναξαγόρας.* Hunc motum rerum coelestium et terrae situm nunquam mutatum iri dicitur ibid. p. 91. b. *ἥτε τοῦ οὐρανοῦ κίνησις ἀΐδιος διαμένει καὶ ἡ τῆς γῆς ἐν τῷ μέσῳ στάσις, ὡς Ἐμπεδοκλῆς ἐδόκει λέγειν, καὶ Ἀναξαγόρας καὶ Δημόκριτος.* Quo loco firmantur ea, quae supra ad fragm 11. allata sunt, scilicet *διακόσμησιν τοῦ παντὸς* nunquam turbari; ita ut prorsus nova rerum conditio inde emergat, sed semper manere, quamvis temporum decursu variae mutationes in orbe terrarum acciderint.

Corpora coelestia sunt lapidea, vel terrena, primum exorta per secretionem partium densarum et humidarum a partibus aëreis et igneis. Deciderunt suo pondere versus terram, unde vehementia motus istius circularis quasi vertigine in altum elata, quotidie cum toto coelo circum terram in medio globi positam feruntur. Aether i. e. ignis obtinet partes superiores sive extremas, et proximus est *τῷ περιέχοντι.* Vid. ad fragm. 1. Hinc fit, ut sidera, a terra ad coelum sublata, inflammata sint. Alia autem, quum formarentur, non ceciderunt in terram, sed vi motus illius circularis, in coelo feruntur circum eam ipsam. Plat. legg. XII, p. 967. *τὰ πρὸ τῶν ὀμμάτων πάντα αὐτοῖς ἐφάνη, τὰ κατ' οὐρανὸν φερόμενα μεστὰ εἶναι λίθων καὶ γῆς καὶ πολλῶν ἄλλων*

ἀψύχων σωμάτων. Cf. *Carus* Anax. u. s. Zeitg. p. 444. ad h. l. *Ritter*, p. 280. not. Plut. Lysand. 12. T. III, p. 144. ed. *Hutten*. λέγεται δὲ Ἀναξαγόρας προειπεῖν, ὡς τῶν κατὰ τὸν οὐρανὸν ἐνδεδεμένων σωμάτων γενομένου τινὸς ὀλισθήματος, ἢ σάλου, ῥίψις ἔσται καὶ πτῶσις ἑνὸς ἀποῤῥαγέντος· εἶναι δὲ καὶ τῶν ἄστρων ἕκαστον οὐκ ἐν ᾗ πέφηνε χώρᾳ· λιθώδη γὰρ ὄντα καὶ βαρέα, λάμπειν μὲν ἀντερείσει καὶ περικλάσει τοῦ αἰθέρος, ἕλκεσθαι δὲ ὑπὸ βίας σφιγγόμενον δίνῃ καὶ τόνῳ τῆς περιφορᾶς, ὥς που καὶ τὸ πρῶτον ἐκρατήθη μὴ πεσεῖν δεῦρο, τῶν ψυχρῶν καὶ βαρέων ἀποκρινομένων τοῦ παντός. Plut. Plac. Philos. III, 13. Ἀναξαγόρας τὸν περικείμενον αἰθέρα πύρινον μὲν εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν, τῇ δ' εὐτονίᾳ τῆς περιδινήσεως ἀναρπάζοντα πέτρους ἐκ τῆς γῆς, καὶ καταφλέξαντα τούτους ἠστερικέναι. Haec verba repetuntur in Euseb. praep. evang. XV, 30. p. 830. et in Stob. eclog. phys. I, 25, 1. T. II, p. 508. ed. *Heeren*. quem vid. ad h. l. Origen. philos. 8. ἥλιον δὲ καὶ σελήνην καὶ πάντα τὰ ἄστρα λίθους εἶναι ἐμπύρους, συμπεριληφθέντας ὑπὸ τοῦ αἰθέρος περιφορᾶς. Achill. Tat. isagog. in Arat. 11. τινὲς δὲ γεώδους εἰπεῖν αὐτοὺς ἐτόλμασαν (sc. ἀστέρας), ὧν ἐστι καὶ Ἀναξαγόρας. Cf. ad haec illustranda *Carus* Anax. u. s. Zeitg. p. 444 ss. Id. d. Anax. cosmo-theol. fontib. p. 711. *Ritter*. p. 279 ss. *Hemsen*. p. 70. His perpensis, clara sunt, quae habet Diogen. Laërt. II, 12. φησὶ δὲ Σειληνὸς ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἱστοριῶν, ἐπὶ ἄρχοντος Διμύλου λίθον ἐξ οὐρανοῦ πεσεῖν· τὸν δ' Ἀναξαγόραν εἰπεῖν, ὡς ὅλος ὁ

οὐρανὸς ἐκ λίθων συγκέοιτο· τῇ σφόδρα περιδινήσει συνεστάναι καὶ ἀνεθέντα κατενεχθήσεσθαι. Aut enim his verbis nihil aliud dicitur, quam quod in locis supra allatis narratur: aut non satis accurate refertur Anaxagorae sententia: id quod verisimilius videtur. Sileni enim, quem sequitur Diogenes Laërtius l. c., auctoritas non magni facienda est, quippe qui non debita cura ac diligentia, sed ex fortuitis rumoribus historiam composuisse dicitur. Cfr. G. I. *Vossius* d. histor. Graec. p. 413. Supra autem iam monuimus, hunc locum esse depravatum, (p. 43). Archon enim Dimylus, qui ibi memoratur, nunquam fuit, et hoc ridiculum nomen sine dubio corrigendum est, ita ut legatur *δίμυλον λίθον*. vid. intpp. ad l. c.

Sunt vero sidera quam remotissima a terra, ideoque aetheri proxima, et hac ratione ignea: ob longinquitatem non sentimus calorem eorum. Origen. philos. 8. *τῆς δὲ θερμότητος μὴ αἰσθάνεσθαι τῶν ἄστρων διὰ τὸ μακρὰν εἶναι καὶ διὰ τὴν ἀπόστασιν τῆς γῆς.* *Sol* autem, (de cuius natura fragm. 24. dictum est, ita ut haec repetere inutile sit;) locum obtinet calidissimum, ibid. l. c. *ἔτι δὲ οὐχ ὁμοίως θερμὰ τῷ ἡλίῳ διὰ τὸ χώραν ἔχειν ψυχροτέραν.* Solem magnitudine superare statuit Peloponnesum. Diog. Laërt. II, 8. *μείζω τῆς Πελοποννήσου.* Plut. Plac. Philos. II, 21. *Ἀναξαγόρας πολλαπλασίονα Πελοποννήσου.* Origen. philos. 8. *ὑπερέχειν δὲ τὸν ἥλιον μεγέθει τὴν Πελοπόννησον.* Plut. d. fac. in orb. lun. 19. ed. *Hutten.* Vol. XIII, p. 61. *Ἀναξαγόραν δὲ*

ὅση Πελοπόννησος. Auctor histor. philos. autem: πολυπλάσιον τῆς γῆς.

Similia protulit de *Luna*. Vid. Plutarch. Plac. Philos. II, 25. Ἀναξαγόρας, Δημόκριτος στερέωμα διάπυρον, ἔχον ἐν ἑαυτῷ πεδία, καὶ ὄρη, καὶ φάραγγας. Eadem habet Stob. eclog. phys. I, 27, 3. T. II, p. 550. ed. *Heeren*. Euseb. praep. evang. XV, 26, p. 837. Diog. Laërt. II, 8. τὴν δὲ σελήνην οἰκήσεις ἔχειν, ἀλλὰ καὶ λόφους καὶ φάραγγας. vid. ib. *Menag*. Tatian. or. c. Graec. (ed. Oxon. 1700.) 45. p. 98. πῶς πεισθήσομαι τῷ λέγοντι μύδρον τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην γῆν; Plat. apolog. Socr. 14. ib. intpp. ἐπεὶ τὸν μὲν ἥλιον λίθον φησὶν εἶναι· τὴν δὲ σελήνην γῆν. Ἀναξαγόρου οἴει κατηγορεῖν, ὦ φίλε Μέλιτε. Hinc fortasse hausit suum Tatianus, ut iam *Menagius* ad Diog. Laërt. l. c. observavit. Schol. Apollon. Rhod. I, 498. ed. *Schäfer*. II, p. 40. τὴν δὲ σελήνην ὁ αὐτὸς Ἀναξαγόρας πλατεῖαν χώραν ἔφη, ἐν ᾗ δοκεῖ ὁ Νεμεαῖος λέων πεπτωκέναι. Equidem h. l. legendum esse puto; ἐξ ἧς δοκεῖ κ. τ. λ. Leo enim Nemeaeus partus dicitur Lunae, schol. Pind. Nem. argum. ed. *Böckh*. p. 425. a Luna nutritus Hygin. fab. 30. ubi vid. *Muncker*. a Luna s. apud Lunam nutritus atque ad Herculis exitium coelo dimissus, schol. Germanic. (sic enim h. l. legendum est ex codd. auctoritate.) vid. *Buhle* ed. Arat. II, p. 52. et *Grot*. ad l. c. Cf. praeterea *Heyne* ad Apollodor. T. I, p. 341. Hanc fabulam Anaxagoras, quippe qui talia ad naturales rerum causas revocare solebat, ita explicavit, ut leonem a luna ali-

quando fortasse decidisse statueret. Quod ei haud absurdum visum est, siquidem etiam lapides de coelo decidere sibi persuasum habebat, lunamque comparatam esse docuit, ut terram. Anaxagorae et sequentia convenire videntur. Cic. Acad. Quaest. IV, 39. „habitari ait Xenophanes in luna, eamque esse terram multarum urbium et montium.“ Ciceronem secutus est Lactant. instit. div. III, 23. „Xenophanes dicentibus mathematicis orbem lunae duodeviginti partibus maiorem esse, quam terram, stultissime credidit, et quod huic levitati fuit consentaneum, dixit, intra concavum lunae sinum esse aliam terram: et ibi aliud genus hominum simili modo vivere, quo nos in hac terra vivimus.“ Haec unde illi habuerint, non constat, Xenophanes certe non dixit. Cf. *Brandis* comment. eleat. p. 56. qui observat, *Xenocratem* fortasse secutum esse in his Anaxagoram, cui haec atque talia sunt propria. Saepius Xenophanis et Xenocratis nomina a librariis confusa sunt, vid. Rec. *Ukert* Unters. üb. d. Geogr. d. Hecat. u. Damastes in Gött. Gel. Anz. 1815. p. 1062. ubi duo loca ad hanc sententiam stabiliendam afferuntur, sc. Strab. XII, p. 550. *Casaubon.* T. V, p. 98. ed. Lips. et Athen. ed. *Schweighäuser.* Vol. VIII, p. 391. — Origen. philos. 8. *σελήνην καὶ πάντα τὰ ἄστρα λίθους εἶναι ἐμπύρους. — ἔφη δὲ γηΐνην εἶναι τὴν σελήνην, ἔχειν τε ἐν αὐτῇ πεδία καὶ φάραγγας.* Lunam infra solem positam esse, docet idem l. c. *εἶναι δὲ τὴν σελήνην κατωτέρω τοῦ ἡλίου, πλησιώτερον ἡμῖν.* Accipit lucem a sole, Plat. Cra-

tyl. p. 409. a. ed. *Heindorf.* p. 86. *τοῦτο δὲ τὸ ὄνομα (sc. σελήνη) φαίνεται τὸν Ἀναξαγόραν πιέζειν. ΕΡΜ. τί δή; Σ. ἔοικε δηλοῦν τι παλαιότερον, ὃ ἐκεῖνος νεωστὶ ἔλεγεν, ὅτι ἡ σελήνη ἀπὸ τοῦ ἡλίου ἔχει τὸ φῶς. Ε. πῶς δή; Σ. τὸ μέν που σέλας καὶ τὸ φῶς ταὐτόν. Ε. ναί. Σ. νέον δέ που καὶ ἕνον ἀεί ἐστι περὶ τὴν σελήνην τοῦτο τὸ φῶς, εἴπερ ἀληθῆ οἱ Ἀναξαγόρειοι λέγουσι. Κύκλῳ γάρ που ἀεὶ αὐτὴν περιϊὼν νέον ἀεὶ ἐπιβάλλει. ἕνον δὲ ὑπάρχει τὸ τοῦ προτέρου μηνός.* Plut. d. fac. in orb. lun. 16. ed. *Hutten.* Vol. XIII, p. 52. *τὸ Ἀναξαγόρειον ἀποδεικνὺς, ὡς ἥλιος ἐντίθησι τῇ σελήνῃ τὸ λαμπρόν.* Origen. philosoph. 8. *τὸ δὲ φῶς τὴν σελήνην μὴ ἴδιον ἔχειν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἡλίου.* Eadem habet Stob. eclog. phys. I, 27, 1. T. II, p. 558. ed. *Heeren.* Sed ex Olympiod. comment. in Aristot. meteor. p. 15. b. (quem locum in sequentibus adscripsi) sequitur, Anaxagoram tribuere lunae proprium quoddam lumen, idque *ἀνθρακῶδες,* quale in eclipsi cernitur. Cf. praeterea *Ritter.* p. 280. Praeterea notandum, Anaxagoram primum fuisse ex narratione nonnullorum, qui accuratius exposuerit, quomodo fiat, ut lumen lunae modo crescat, modo deficiat. Plut. Nic. 23. ed. *Hutten.* Vol. III, p. 391. *ὁ γὰρ πρῶτος σαφέστατόν τε πάντων καὶ θαῤῥαλεώτατον περὶ σελήνης καταυγασμῶν καὶ σκιᾶς λόγον εἰς γραφὴν καταθέμενος Ἀναξαγόρας.* Origen. philosoph. 8. *οὗτος ἀφώρισε πρῶτος τὰ περὶ τὰς ἐκλείψεις καὶ φωτισμούς.* Cf. supr. d. scriptis Anaxagorae.

Ex supra disputatis patet, quid omnino de *si-*

derum natura statuerit. Nonnulla eorum proprium habent lumen, cuius rei argumentum petit a *via lactea*. Hanc enim oriri putat sideribus, quae tempore noctis, ubi terrae umbra solis radiis officit, in tenebris propriam lucem emittunt. Aristot. Meteor. I, 8. *οἱ δὲ περὶ Ἀναξαγόραν καὶ Δημόκριτον φῶς εἶναι τὸ γάλα λέγουσιν ἄστρων τινῶν· τὸν γὰρ ἥλιον ὑπὸ τὴν γῆν φερόμενον οὐχ ὁρᾶν ἔνια τῶν ἄστρων. ὅσα μὲν οὖν ὁρᾶται ὑπ' αὐτοῦ, τούτων μὲν οὐ φαίνεσθαι τὸ φῶς· κωλύεσθαι γὰρ ὑπὸ τῶν τοῦ ἡλίου ἀκτίνων. ὅσοις δὲ ἀντιφράττει ἡ γῆ, ὥςτε μὴ ὁρᾶσθαι ὑπὸ τοῦ ἡλίου, τὸ τοιούτων οἰκεῖον φῶς φασιν εἶναι τὸ γάλα.* Alexand. Aphrodis. ad h. l. eadem uberius exponit. Plut. Plac. Philos. III, 1. *Ἀναξαγόρας τὴν σκιὰν τῆς γῆς κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἵστασθαι τοῦ οὐρανοῦ, ὅταν ὑπὸ τὴν γῆν ὁ ἥλιος γινόμενος μὴ πάντα φωτίζῃ.* Diog. Laërt. II, 9. *καὶ τὸν γαλαξίαν ἀνάκλασιν εἶναι φωτὸς ἡλιακοῦ, μὴ καταλαμπυμένων τῶν ἄστρων.* Origen. philos. 8. *τόν τε γαλαξίαν ἀνάκλασιν εἶναι τοῦ φωτὸς τῶν ἄστρων τῶν μὴ καταλαμβανομένων*[1]) *ὑπὸ τοῦ ἡλίου.* Olympiod. comment. in Aristot. meteor. p. 15. b. *τρίτη δόξα Ἀναξαγόρου καὶ Δημοκρίτου. οὗτοί φασι τὸν γαλαξίαν εἶναι τὸ ἴδιον φῶς τῶν ἀστέρων τῶν μὴ φωτιζομένων ὑπὸ τοῦ ἡλίου. ἔχουσι γάρ, φησί, τὰ ἄστρα τὸ ἴδιον φῶς καὶ ἐπίκτητον τὸ ἀπὸ τοῦ ἡλίου. καὶ δηλοῖ ἡ σελήνη. ταύτης γὰρ ἕτερον μὲν τὸ ἴδιον φῶς, ἕτερον δὲ τὸ ἀφ' ἡλίου. τὸ γὰρ*

---

1) leg. *καταλαμπομένων*, ut est in Diogene Laërtio.

ἴδιον αὐτῆς φῶς ἀνθρακῶδές ἐστιν, ὡς δηλοῖ ἡμῖν ἡ ἔλλειψις αὐτῆς. Ἀλλ' οὐ πάντα, φησί, τὸ ἐπίκτητον δέχονται. Τὰ οὖν μὴ δεχόμενα ἐκεῖνα τὸν κύκλον τὸν γαλάξίαν ἀπεργάζονται. In his sine dubio insunt vestigia Anaxagoreorum verborum. Olympiod. comment. in Aristot. meteor. p. 16. a. fin. ἐντεῦθεν ἡ τρίτη δόξα ἡ λέγουσα ἴδιον φῶς τινῶν εἶναι ἄστρων τὸν γαλάξίαν, τῶν μὴ ὑπὸ ἡλίου φωτιζομένων.

De *origine siderum* supra iam dictum est. *Motus* eorum mentis vi conficitur, idemque est, quo primum omnes res antea confusae secernebantur, etsi in rerum primordiis omnia celerius movebantur. Cf. fragm. 8 et 21. Nondum ab Anaxagora distinguitur inter motum diurnum stellarum, solis, lunae et planetarum, et eum motum, qui his postremo loco nominatis proprius est, eorumque cursum constituit. Hinc iam patet, eo tempore non accuratius expositum esse, qua ratione *planetae* in coelo oberrent, admirabilesque motus conficiant. Feruntur enim sidera motu circulari, et quidem etiam infra terram, Origen. philos. 8. τὴν δὲ ἄστρων περιφορὰν ὑπὸ γῆν γίνεσθαι. Aristot. Meteor. I, 8. ἥλιον ὑπὸ τὴν γῆν φερόμενον. Plut. Plac. Philos. III, 1. ὑπὸ τὴν γῆν ὁ ἥλιος γινόμενος. Cf. *Voss.* üb. d. Gestalt d. Erde, im N. D. Museum, 1790. p. 837. Moventur ab oriente ad occasum, Plut. Plac. Phil. II, 16. Ἀναξαγόρας, Δημόκριτος, Κλεάνθης ἀπ' ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμὰς φέρεσθαι πάντας τοὺς ἀστέρας. In sequentibus scriptor opponit

aliorum sententiam, qui planetis contrarium motum esse dicunt. Hinc patet, Anaxagorae nondum notum fuisse discrimen inter stellas fixas et planetas. Mentionem quidem factam ab eo videmus planetarum: sunt autem re vera πλανῆται, errantes, nec numerus eorum, ut apud seriores, definitus est. Senec. Nat. Quaest. VII, 3. „Democritus in libro περὶ τῶν πλανητῶν suspicatus est, plures esse stellas, quae currunt, sed nec numerum illarum posuerat, nec nomina, nondum comprehensis quinque siderum cursibus.“ Fuit autem Democritus minor natu, quam Anaxagoras, ut inter omnes constat[1]). Quod si vero Democrito serius viventi nondum exploratus erat cursus quinque errantium stellarum, quarum certum ordinem et in omni errore maximam constantiam Plato admiratur, etiam Anaxagorae haec ignota fuisse, manifestum erit. Nec est, quod coniectura haec a nobis statuantur: ipsa veterum testimonia nos aperte eodem ducunt. Scilicet *cometas* et Anaxagoras et Democritus ex concursu duarum errantium stellarum oriri arbitrabantur. Aristot. meteor. I, 8. *Ἀναξαγόρας μὲν οὖν καὶ Δημόκριτός φασιν εἶναι τοὺς κομήτας σύμφασιν τῶν πλανητῶν ἀστέρων, ὅταν διὰ τὸ πλησίον ἐλθεῖν δόξωσι θιγγάνειν ἀλλήλων.* Alexand. Aphrodis. in Aristot. Meteor. ed. Ven. 1527. p. 78. a. *Ἀναξαγόρας μὲν οὖν καὶ Δημόκριτος λέγουσι τὸν κομήτην λεγόμενον ἀστέρα σύμφασιν καὶ συναφὴν τῶν πλανητῶν ἀστέρων.* Ibid.

---

1) vid. comment. d. vit. Anaxag.

b. ὥςτε εἴτε σύμφασίς ἐστιν ὁ κομήτης πλανητῶν, ὡς Ἀναξαγόρᾳ τε καὶ Δημοκρίτῳ δοκεῖ. Id. p. 79. Plut. Plac. Philos. III, 2. Ἀναξαγόρας, Δημόκριτος σύνοδον ἀστέρων δυεῖν, ἢ καὶ πλειόνων, κατὰ συναυγασμόν. Diog. Laërt. II, 9. τοὺς δὲ κομήτας σύνοδον πλανητῶν, φλόγας ἀφιέντων. Schol. Arat. Diosem. 1091. p. 243. ed. *Buhle.* Δημόκριτος δὲ καὶ Ἀναξαγόρας, κατὰ σύλληψιν δύο πλανωμένων, ἡνίκα πλησίον ἀλλήλων γένωνται, καθάπερ ἐσόπτρων ἀντιλαμπόντων ἀλλήλοις, τοὺς κομήτας συνίστασθαι λέγουσι. Ad refutandam illorum philosophorum sententiam scholiasta monet, planetas tantummodo intra, cometas vero extra Zodiacum quoque apparere: quae omnia concidunt, si tenemus, Anaxagorae et Democriti planetas non esse quinque notissimas istas stellas, sed re vera adhuc πλανήτας, πλανωμένας, errantes, nec numerum earum certum atque definitum esse. Idem de Olympiod. loco dicendum est, comment. in Aristot. Meteor. p. 11. a. Ἀναξαγόρας μὲν ὁ Κλαζομένιος καὶ Δημόκριτος ὁ Ἀβδερίτης τὸν κομήτην ἔφασαν εἶναι σύνοδον τῶν πέντε πλανωμένων, σύνοδον δὲ οὐκ ἐπ᾽ εὐθείας γινομένην, αὕτη γὰρ οὐδὲ κυρίως σύνοδος, ἀλλὰ κατὰ κύκλον ἀλλήλοις συνιόντων δίκην τινῶν τε μαχῶν συντιθεμένων, ὡς γίνεσθαι κύκλον. Id. p. 12. b. ἔδει οὖν τὸν κομήτην, εἰ τῶν πλανωμένων εἷς ἐστιν, ὡς Πυθαγόρας καὶ Ἱπποκράτης εἰρήκασιν, ἢ σύνοδος πάντων, ὡς Ἀναξαγόρας καὶ Δημόκριτος, μηδέποτε περαιτέρω τῶν δέκα μορίων φαίνεσθαι τοῦ ζωδιακοῦ. Huc et referendum esse censeo quod memoratur in Origen. philos. 8.

εἶναι δὲ ὑποκάτω τῶν ἄστρων ἥλιον καὶ σελήνην (leg. *ἡλίου καὶ σελήνης*) *σώματά τινα συμπεριφερόμενα ἡμῖν ἀόρατα.* Vid. *Ritter.* p. 286. Eadem sententia tribuitur Diogeni Apolloniatae apud Stob. eclog. phys. I, 25, 1. T. II, p. 508. ed. *Heeren.* *συμπεριφέρεσθαι δὲ τοῖς φανεροῖς ἄστροις ἀφανεῖς λίθους, καὶ παρ' αὐτὸ τοῦτ' ἀνωνύμους· πίπτοντα δὲ πολλάκις ἐπὶ τῆς γῆς σβέννυσθαι· καθάπερ τὸν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς πυρωδῶς κατενεχθέντα ἀστέρα πέτρινον.* Qua ratione lapides de coelo interdum in terram decidentes sunt stellae minores, planetae, vel saltem corpora hisce similia.

Hinc *eclipses lunae* explicavit, quamquam etiam umbram terrae solis lumini officientem causam earum esse dixit. Vid. Stob. eclog. phys. I, 27, 1. T. II, p. 560. ed. *Heeren.* *Θάλης, Ἀναξαγόρας, Πλάτων, οἱ Στωϊκοὶ, τοῖς Μαθηματικοῖς συμφώνως τὰς μὲν μηνιαίους ἀποκρύψεις συνοδεύουσαν αὐτὴν ἡλίῳ, καὶ περιλαμπομένην ποιεῖσθαι, τὰς δ' ἐκλείψεις εἰς τὸ σκίασμα τῆς γῆς ἐμπίπτουσαν, μεταξὺ μὲν ἀμφοτέρων τῶν ἀστέρων γενομένης, μᾶλλον δὲ τῇ σελήνῃ ἀντιφραττομένης. Ἀναξαγόρας, ὥς φησι Θεόφραστος, καὶ τῶν ὑποκάτω τῆς σελήνης ἐσθ' ὅτε σωμάτων ἐπιπροςθούντων.* Eo tempore primum convenisse constat inter philosophos, *φωςφόρον* et *ἕσπερον* eandem esse stellam, cuius sententiae utrum Pythagoras fuerit auctor, an Parmenides, ambigitur. *Brandis* commentatt. Eleat. p. 163. Nemini igitur mirum videri potest, Anaxagoram plures numerasse stellas errantes, quae ubi ferantur inter lunam

et terram efficiant, ut lunae lumen deficiat. *Eclipses solis* luna inter solem et terram posita oriri recte dixit. Origen. philos. 8. *ἐκλείπειν δὲ τὴν σηλήνην γῆς ἀντιφραττούσης, ἐνίοτε δὲ καὶ τῶν ὑποκάτω τῆς σελήνης· τὸν δὲ ἥλιον ταῖς νουμηνίαις σελήνης ἀντιφραττούσης.*

Sol cum reliquis corporibus colestibus motu circulari eoque diurno fertur circa terram in media universi mundi parte positam, ita ut modo accedens, modo recedens anni tempora constituat et vicissitudines. In qua quidem re explicanda incidit Anaxagoras in tricas atque difficultates. Nondum expedire potuit, qui fiat, ut sol per aestivum tempus sensim adscendat coelum usque ad certos fines (tropicum cancri), quos assecutus paulatim redeat descendens eadem via ad terminum certum et fixum, unde sequente anno cum bruma denuo eundem cursum ingrediatur. Verisimile esse videtur, ei placuisse, solem inde a tropico capricorni vi *τῆς περιδινήσεως* versus septentrionem ferri, quamquam disertis verbis hoc non dicitur. Fortasse idem etiam de hac re valet, quod *τροπὴν ἡλίου* versus austrum explicans, monet. Nam cur inde a tropico cancri versus austrum descendat, id patet ex Stob. eclog. phys. I, 26, 3. *τροπὴν δὲ γίγνεσθαι ἀνταπωθήσει τοῦ πρὸς ταῖς ἄρκτοις ἀέρος, ὃν αὐτὸς συνωθῶν ἐκ τῆς πυκνώσεως ἰσχυροποιεῖ.* Plut. Plac. Philos. II, 23. eadem habet. Sensus huius loci hic est: solis vi, maximo impetu in altum sese moventis, comprimitur aër in superioribus regionibus coeli versus po-

hunc, unde fit, ut ubi iste aër tam densus factus sit, ut magis comprimi nequeat, ipse sol eius vi iterum reprimatur. Origen. philos. 8. *τροπὰς δὲ ποιεῖσθαι καὶ ἥλιον καὶ σελήνην ἀπωθουμένους ὑπὸ τοῦ ἀέρος, σελήνην δὲ πολλάκις τρέπεσθαι διὰ τὸ μὴ δύνασθαι κρατεῖν τοῦ ψυχροῦ.* Sensus huius loci esse videtur: luna citius quam sol vertitur et movetur a septentrione versus meridiem, quia frigus eam repellit: sol vero calefaciens illum aërem, non tanto impetu reprimitur. Similiter Empedocles *στερέμνιον εἶναι τὸν οὐρανὸν ἐξ ἀέρος συμπαγέντος ὑπὸ πυρὸς κρυσταλλοειδῶς, τὸ πυρῶδες καὶ ἀερῶδες ἐν ἑκατέρῳ τῶν ἡμισφαιρίων περιέχοντα* censuit, Plut. Plac. Philos. II, 21.

Faciem in orbe lunae oriri existimat ex dissimilitudine earum rerum, ex quibus constet, tum frigidis et terrenis inter se mixtis, tum aliis partibus altis, aliis humilibus, aliis concavis, tum caligine iuncta cum igne, unde existat umbra: hinc etiam falsiformem dici stellam. Stob. eclog. phys. I, 27, 1. *Ἀναξαγόρας ἀνωμαλότητα συγκρίματος, διὰ τὸ ψυχρομιγὲς ἅμα καὶ γεῶδες, τὰ μὲν ἐχούσης ὑψηλά, τὰ δὲ ταπεινά, τὰ δὲ κοῖλα. Καὶ παραμεμίχθαι τῷ πυροειδεῖ τὸ ζοφῶδες, ὧν τὸ πάθος ὑποφαίνει τὸ σκιερόν, ὅθεν ψευδοφανῆ λέγεσθαι τὸν ἀστέρα.* Cf. Plut. Plac. Philos. II, 30.

Phaenomena coeli sic explicavit Anaxagoras. Quodsi calida incidunt in frigida, sive aetherea in aërea, sonitus efficit *tonitru,* nubis nigredo *fulgur,* multitudo et magnitudo lucis *fulmen.* Aristot. Me-

teor. II, 9. *Ἀναξαγόρας δὲ, τῶν ἄνωθεν αἰθέρος, ὃ δὴ ἐκεῖνος καλεῖ πῦρ, κατενεχθὲν ἄνωθεν κάτω· τὴν μὲν οὖν διάλαμψιν τοῦ τοιούτου πυρὸς ἀστραπὴν εἶναι· τὸν δὲ ψόφον ἐναποσβεννυμένου καὶ τὴν σίξιν βροντὴν κ. τ. λ.* Plut. Plac. Philos. III, 3. *Ἀναξαγόρας, ὅταν τὸ θερμὸν εἰς τὸ ψυχρὸν ἐμπέσῃ (τοῦτο δ᾽ ἐστὶν αἰθέριον μέρος εἰς ἀερῶδες) τῷ μὲν ψόφῳ τὴν βροντὴν ἀποτελεῖ, τῷ δὲ παρὰ τὴν μελανίαν τοῦ νεφώδους χρώματι τὴν ἀστραπὴν, τῷ δὲ πλήθει καὶ μεγέθει τοῦ φωτὸς τὸν κεραυνόν.* Origen. philos. 8. *βροντάς τε καὶ ἀστραπὰς ἀπὸ θερμοῦ γίνεσθαι ἐμπίπτοντος εἰς τὰ νέφη.* Cf. Stob. eclog. phys. I, 30, 1. Senec. Nat. Quaest. II, 19. „Anaxagoras ait, omnia ista sic fieri, ut ex aethere aliqua vis in inferiora descendat. At, quum illas interscindit, fulget, et minor vis ignium fulgurationes facit, maior fulmina."

Eadem ratione utitur in *ventorum ac tempestatum* vi explicanda. *Typhon* oritur ex igne, ut aiunt, magis corporeo h. e. maiori copia ignis, *prester* ex igne magis nubilo. Plutarch. l. c. *τῷ δὲ πολυσωματωτέρῳ πυρὶ τὸν τυφῶνα, τῷ δὲ νεφελοειδεῖ τὸν πρηστῆρα.* Eadem inveniuntur apud Stob. l. c. nisi quod pro *νεφελοειδεῖ* habet *νεφελομιγεῖ.* Vid. *Heeren.* ad h. l. Origen. philos. 8. *ἀνέμους δὲ γίνεσθαι λεπτυνομένου τοῦ ἀέρος ὑπὸ τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἐκκαιομένων πρὸς τὸν πόλον ὑποχωρούντων καὶ ἀποφερομένων.* Intelligenda esse videntur h. l. corpora illa *ἡμῖν ἀόρατα,* quorum supra mentionem fecimus. Consentit cum Anaxagora Archelaus discipulus, qui ad confirmandam sententiam lapidum fervidorum in

frigidum demissorum exemplo utitur, l. c. Ventus fit, ubi aër solis vi extenuatur, Diog. Laërt. II, 9. *ἀνέμους γίνεσθαι λεπτυνομένου τοῦ ἀέρος ὑπὸ τοῦ ἡλίου· βροντὰς σύγκρουσιν νεφῶν· ἀστραπὰς ἔκτριψιν νεφῶν.* Posteriora haec lucem accipiunt ex locis modo allatis: *σύγκρουσις νεφῶν* nihil aliud est, quam *τὸ αἰθέριον μέρος ἐμπεσὸν εἰς τὸ ἀερῶδες.* Cf. supr.

Stellae traiicientes sunt scintillae ex aethere deorsum latae, ideoque in frigidioribus regionibus exstinguuntur. Motus autem coeli est causa, ob quam decidunt. Stob. eclog. phys. I, 29, 1. p. 580. ed. *Heeren.* Plutarch. Plac. Philos. III, 2. *Ἀναξαγόρας τοὺς καλουμένους διάττοντας ἀπὸ τοῦ αἰθέρος, σπινθήρων δίκην καταφέρεσθαι· διὸ καὶ παραυτίκα κατασβέννυσθαι.* Diog. Laërt. II, 9. *τούς γε διάττοντας οἷον σπινθῆρας ἀπὸ τοῦ ἀέρος ἀποπάλλεσθαι.* Origen. philosoph. 8. *τοὺς δὲ μεταβαίνοντας ἀστέρας ὡςεὶ σπινθῆρας ἀφαλλομένους γίνεσθαι ἐκ τῆς κινήσεως τοῦ πόλου.* Senec. Nat. Quaest. II, 12. „Anaxagoras vero ait, illum (sc. ignem) ex aethere destillari, et ex tanto ardore coeli multa decidere, quae nubes diu inclusa custodiant.

Iris apparet, ubi lumen solis reflectitur nube, quasi speculo. Plutarch. Plac. Philos. III, 5. *Ἀναξαγόρας ἀνάκλασιν ἀπὸ νέφους πυκνοῦ τῆς ἡλιακῆς περιφεγγείας, καταντικρὺ δὲ τοῦ κατοπτρίζοντος αὐτὸ ἀστέρος διαπαντὸς ἵστασθαι. Παραπλησίως δὲ φυσιολογεῖται τὰ καλούμενα παρήλια, γενόμενα δὲ κατὰ τὸν Πόντον.* Schol. Venet. *Villoison.* ad Iliad.

XVII, 597. p. 408. *καὶ Ἀναξαγόρας δέ φησιν Ἶριν νεφέλῃσιν ἀντιλάμπειν τῷ ἡλίῳ.*

Grando oritur tempore aestivo, cum calor descendens e superioribus coeli regionibus vapores terrae calefacit, ita ut in altum efferantur, ubi calore remoto et consumto gelu concrescunt et decidunt in terram. Olympiodor. comment. in Aristot. Meteor. p. 20. b. *ὁ τοίνυν Ἀναξαγόρας ἔλεγεν ἐν ταῖς ἀλεειναῖς ὥραις καὶ χώραις τὴν χάλαζαν γίνεσθαι, ἐπειδὴ χρεία ἐστὶ πολλῆς τῆς θερμασίας τῆς ἀναρπαζούσης καὶ εἰς ὑψηλότερον τόπον φερούσης τὴν ἀτμίδα, ἵνα ἐν τῷ ἀπογείῳ γενομένη αὐτὴ ψυχρῷ ὄντι, οὕτω χάλαζα γένηται.* Alexand. Aphrodis. in Aristot. Meteor. p. 86. 8. *ἐκεῖνος μὲν γὰρ τότε ἔλεγεν γίνεσθαι τὴν χάλαζαν, ὅταν τὸ νέφος εἰς τὸν ψυχρὸν τόπον καὶ ἀνωτέρω ἀποστῇ ἀπὸ τῆς περὶ τὴν γῆν θερμότητος.* Philopon. in Aristot. Meteor. p. 106. a. *ἐντεῦθεν λοιπὸν τῆς Ἀναξαγορείου δόξης ὁ ἔλεγχος. καὶ τέως ὅτι τοῖς φαινομένοις ἡ ὑπόθεσις μάχεται. οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς ὑψηλοτάτοις τόποις ὦπται γινομένη χάλαζα. Καί τοί γε εἰ ἠλήθευεν Ἀναξαγόρας, ἐκεῖ μᾶλλον ἔδει αὐτὴν συνίστασθαι, ἔνθα καὶ τὸ νέφος ὠθεῖτο. Καὶ γὰρ ἡ χιὼν ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων ὄρεων κατιοῦσα φαίνεται. Ψευδὴς ἄρα ἡ Ἀναξαγόρου ὑπόθεσις καὶ τοῖς φαινομένοις ἀσύμφωνος.* Ibid. *ἐδείχθη διὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι πλησίον τῆς γῆς ἡ τῆς χαλάζης γίνεται σύστασις, καὶ οὐχ ὡς οἱ περὶ Ἀναξαγόραν εἰς τὸν ἄνω τόπον.*

Iam vero a coelestibus rebus ad *terrestria* progrediamur.

Terra exorta est gravioribus i. e. humidis vel terrenis particulis ob motum circularem et proprium pondus mediam mundi partem petentibus; unde exhalationibus humida et leviora in altum sublata sunt, ita ut sicca postremo remanserint[1]). Eam πλατεῖαν esse censet. Diog. Laërt. II, 8. ἐπὶ τῆς γῆς πλατείας οὔσης. Origen. philos. 8. τὴν δὲ γῆν τῷ σχήματι πλατεῖαν εἶναι, καὶ μένειν μετέωρον διὰ τὸ μέγεθος καὶ διὰ τὸ μηδὲν εἶναι κενόν· καὶ διὰ τὸ τὸν ἀέρα ἰσχυρότατον ὄντα φέρειν ἐποχουμένην τὴν γῆν. Alexandr. Aphrodis. ad Aristot. Meteor. p. 66. b. ὡς οὔσης δὲ τῆς γῆς πλατείας, καὶ διὰ τοῦτο ἐποχουμένης τῷ ὑποκειμένῳ ἀέρι, καὶ μενούσης ἔνθα ἐστὶ κ. τ. λ. Cf. *Voss.* üb. d. Gestalt d. Erde, im N. D. Mus. 1790. p. 835. Erat autem posita terra in media parte universi mundi, uti supra iam dictum est. Cf. *Ritter.* p. 283 — 285. Ex locis modo allatis patet, terram aëre sub ipsa posito suffulciri et quasi ferri, cuius rei causa quaerenda est in eius latitudine. Aristot. Coel. II, 13. Ἀναξιμένης δὲ καὶ Ἀναξαγόρας καὶ Δημόκριτος τὸ πλάτος αἴτιον εἶναί φασι τοῦ μένειν αὐτήν. Simplic. in Aristot. Coel. p. 126. b. ἐπειδὴ ἐφιζάνει πλατεῖα ὑπάρχουσα καὶ τυμπανοειδὴς ἡ γῆ, καὶ οὐ συγχωρεῖ ὑποχωρεῖν. οὕτω δὲ Ἀναξιμένης καὶ Ἀναξαγόρας ἐδόκουν λέγειν. Ibid. p. 128. b. τῆς μὲν ἐπὶ τὸ μέσον συνελεύσεως τὴν αὐτὴν εἰπεῖν αἰτίαν τὴν δίνησιν τοὺς περὶ Ἀναξαγόραν καὶ Ἐμπεδοκλέα· τῆς δὲ μονῆς τοὺς μὲν τὸ πλάτος κ. τ. λ. Themist. ad

1) Vid. *Ritter.* p. 281.

Aristot. d. Coel. p. 35. a. „Anaximenes autem, Anaxagoras atque Democritus planitiem causam esse dicunt, cur terra maneat et quiescat.“ Situs eius in medio mundi apparet etiam ex Simplic. in Aristot. d. Coel. p. 124. a. *οἱ μὲν πλεῖστοί φασι τὴν γῆν κεῖσθαι ἐν τῷ μέσῳ, ὥςπερ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἀναξιμένης καὶ Ἀναξαγόρας.* Id. p. 128. a. *ἐπὶ τὸ μέσον συνελθεῖν φασι τὴν γῆν πάντες, ὅσοι τοῦ κόσμου γένεσιν παραδιδόασιν, οὐ γὰρ Ἐμπεδοκλῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ Ἀναξαγόραν.* Id. p. 91. b. *ἥτε τοῦ οὐρανοῦ κίνησις ἀΐδιος διαμένει, καὶ ἡ τῆς γῆς ἐν τῷ μέσῳ στάσις, ὡς Ἐμπεδοκλῆς ἐδόκει λέγειν καὶ Ἀναξαγόρας καὶ Δημόκριτος.* Hinc sequitur, terram non moveri, sed illam *περιχώρησιν, περιδίνησιν, δίνησιν ἐγκύκλιον, περιφορὰν* pertinere tantummodo ad superiora, ad aethera, solem, lunam et stellas.

Initio ferebantur sidera circa polum, qui erat in mundi summo culmine. Quum vero hac ratione omnes terrae partes et coli et habitari pariter possent, factum est, ut terra versus meridiem inclinaretur, et polus versus septentrionem collocaretur eo loco, quo nunc conspicitur. Cf. *Voss.* Mytholog. Briefe II, p. 177 ss. Diog. Laërt. II, 9. *τὰ δ' ἄστρα κατ' ἀρχὰς θολοειδῶς ἐνεχθῆναι, ὥςτε κατὰ κορυφὴν τῆς γῆς τὸν ἀεὶ φαινόμενον εἶναι πόλον, ὕστερον δὲ τὴν ἔγκλισιν λαβεῖν* [1]) Plut. Plac. Philos. II, 8. *μετὰ*

---

1) Locus sine dubio corruptus ita emendandus est, ut legatur: *ὕστερον δὲ τὴν γῆν ἔγκλισιν λαβεῖν.* Hanc mutationem facillimam esse, quivis videt. Errat

τὸ συστῆναι τὸν κόσμον καὶ τὰ ζῶα ἐκ τῆς γῆς ἐξαγαγεῖν, ἐγκλιθῆναι πως τὸν κόσμον ἐκ τοῦ αὐτομάτου ἐς τὸ μεσήμβρινον αὐτοῦ μέρος. In qua quidem re pracivit ipsi Diogenes Apolloniates, cui eandem opinionem tribuit Plutarch. l. c. ubi etiam causa huius rei affertur: ἴσως ὑπὸ προνοίας, ἵνα ἃ μέν τινα ἀοίκητα γένηται, ἃ δ' οἰκητὰ μέρη τοῦ κόσμου, κατὰ ψύξιν, καὶ ἐκπύρωσιν, καὶ εὐκρασίαν. Illa πρόνοια sine dubio est νοῦς, quo Anaxagoram saepius ut μηχανῇ usum esse, veteres referunt. Similia inveniuntur in Empedoclis fragmentis, ita ut haec sententia illo aevo pluribus placuisse ideoque ab ipso Clazomenio adsumta esse videatur.

Terra cavernis instructa et spongiosa est; in superiore autem eius parte pluvia efficit, ut hoc cerni non possit. Hinc explicat *terrae motus.* Saepius enim aër vel aether incidit in istas cavernas, nec iterum exire potest: quo fit, ut superficies terrae concutiatur. Plut. Plac. Philos. III, 15. ἀέρος ὑποδύσει, τῇ μὲν πυκνότητι τῆς ἐπιφανείας προσπίπτοντος, τῷ δ' ἔκκρισιν λαβεῖν μὴ δύνασθαι, τρόμῳ τὸ περιέχον κραδαίνοντος. Diog. Laërt. II, 9. σεισμὸν ὑπονόστησιν ἀέρος εἰς γῆν. Origen. philos. 8. σεισμοὺς

autem *Ritterus* (p. 283.) qui coelum cum stellis inclinatum esse ait, quum talia Anaxagoreis placitis non conveniant. Quod si stellae versus meridiem inclinatae essent, polus etiam non cerneretur eo loco, quo nunc est. Atque etiam Plutarch. II, 8. κόσμος manifesto est i. q. γῆ, cum statim ἀοίκητα et οἰκητὰ μέρη τοῦ κόσμου dicat.

δὲ γίνεσθαι τοῦ ἄνωθεν ἀέρος εἰς τὸ ὑπὸ γῆν ἐκπίπτοντος (leg. ἐμπίπτοντος)· τούτου γὰρ κινουμένου καὶ τὴν ὀχουμένην γῆν ὑπ' αὐτοῦ σαλεύεσθαι. Aristot. Meteor. II, 7. Ἀναξαγόρας μὲν οὖν φησι τὸν αἰθέρα πεφυκότα φέρεσθαι ἄνω, ἐμπίπτοντα εἰς τὰ κάτω τῆς γῆς καὶ τὰ κοῖλα κινεῖν αὐτήν· τὰ μὲν γὰρ ἄνω συνειλῆφθαι[1]) διὰ τοῦ ὄμβρου, ἐπεὶ φύσει γε πᾶσαν ὁμοίως εἶναι σομφὴν, ὡς ὄντος τοῦ μὲν ἄνω, τοῦ δὲ κάτω τῆς ὅλης σφαίρας, καὶ ἄνω μὲν τούτου ὄντος τοῦ μορίου, ἐφ' ᾧ τυγχάνομεν οἰκοῦντες, κάτω δὲ θατέρου. Alexand. Aphrodis. in Aristot. l. c. p. 106. b. ἔστι δὲ ἡ μὲν Ἀναξαγόρου δόξα τοιαύτη· φησὶ τὸν αἰθέρα πεφυκότα φέρεσθαι ἄνω, ἐμπίπτοντος δὲ εἰς τὰ κάτω τῆς γῆς, ἄνω λέγων τὴν ἐπιφάνειαν, ἐφ' ἧς οἰκοῦμεν ἡμεῖς, κάτω δὲ τὸ ὑπὸ τὴν γῆν, καὶ ἐκείνην τὴν ἐπιφάνειαν, ὧν τὴν μὲν, ἐφ' ἧς ἡμεῖς οἰκοῦμεν, συναληλίφθαι τε διὰ τοῦ ὄμβρου, καὶ ἡνῶσθαι, τὴν δὲ κάτω, σομφήν τε εἶναι καὶ ἔχουσαν διαστήματα· πᾶσαν γὰρ εἶναι τὴν γῆν σομφὴν φύσει· τὸν οὖν αἰθέρα τὸν ὑπὸ τῇ γῇ πεφυκότα ἄνω φέρεσθαι εἰς τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς, ἐν τῇ ἀνόδῳ ἐμπίπτοντα εἰς τὰ κοῖλα καὶ σομφὰ τῆς γῆς, κινεῖν αὐτήν. καὶ οὕτω γίνεσθαι τοὺς σεισμούς. ὡς οὔσης δὲ τῆς γῆς πλατείας, καὶ διὰ τοῦτο ἐποχουμένης τῷ ὑποκειμένῳ ἀέρι[2]), καὶ μενούσης ἔνθα ἐστὶ, λέγει ταῦτα. Hic locus omnia illustrat.

Mare exortum est, cum particulae humidae

---

1) leg. συναληλῖφθαι, ut est in Alexandro Aphrodisiensi.

2) sic leg. pro ἀστέρι.

leviores in vapores conversae in altum tollerentur, gravioribus in terra remanentibus; quo factum est, ut salis instar amare saperet. Cf. ad fragm. 20. Diog. Laërt. II, 8. ἐπὶ τῆς γῆς πλατείας οὔσης τὴν θάλασσαν ὑποστῆναι, διατμισθέντων ὑπὸ τοῦ ἡλίου τῶν ὑγρῶν. Origen. philosoph. 8. τῶν δ' ἐπὶ γῆς ὑγρῶν τὴν μὲν θάλασσαν ὑπάρξαι, τά τε ἐν αὐτῇ ὕδατα ἐξατμισθέντα ὑποστάντα οὕτως γεγονέναι, καὶ ἀπὸ τῶν καταῤῥυσάντων ποταμῶν. Plutarch. Plac. Philos. III, 16. Ἀναξαγόρας τοῦ κατ' ἀρχὴν λιμνάζοντος ὑγροῦ περικαέντος ὑπὸ τῆς ἡλιακῆς περιφορᾶς, καὶ τοῦ λιπαροῦ ἐξατμισθέντος, εἰς ἁλυκίδα καὶ πικρίαν τὸ λοιπὸν ὑποστῆναι. Augetur autem mare ἀπὸ τῶν καταῤῥυσάντων ποταμῶν, Origen. l. c.

Flumina aluntur pluvia et aqua, quae est in terra, cavernis instructa. Origen. l. c. τοὺς δὲ ποταμοὺς καὶ ἀπὸ τῶν ὄμβρων λαμβάνειν τὴν ὑπόστασιν καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐν τῇ γῇ· εἶναι γὰρ αὐτὴν κοίλην, καὶ ἔχειν ὕδωρ ἐν τοῖς κοιλώμασιν. Aquam sursus latam per vapores e nubibus iterum destillare, dictum est in fragm. 20. Eam esse, ait, nigro colore. Sext. Empir. Pyrrh. Hypotyp. I, 13, 33. τὸ δὲ ὕδωρ ἐστὶ μέλαν. Cic. Academ. Quaest. IV, 31. „quia sciret, aquam nigram esse.“ Schol. Venet. *Villoison.* ad Il. XVI, 161. p. 381. Ἀναξαγόρας ἐπεὶ φύσει μέλαν. Iam enim Homerus, ut l. c. μέλαν ὕδωρ habet.

Hinc factum est, ut notum illud paradoxon pronuntiaret, *nivem esse nigram.* Sext. Empir. Pyrrh. Hypotyp. l. c. νοούμενα δὲ (sc. ἀντιτίθεμεν) φαινομένοις, ὡς ὁ Ἀναξαγόρας τῷ λευκὴν εἶναι τὴν

χιόνα ἀντετίθει ὅτι ἡ χιὼν ὕδωρ ἐστὶ πεπηγός· τὸ δὲ ὕδωρ ἐστὶ μέλαν· καὶ ἡ χιὼν ἄρα μέλαινά ἐστι. *Fabric.* ad h. l. Galen. d. simplic. medicam. II, 1. *καί τινες καὶ τὸν Ἀναξαγόραν ἐπικαλοῦνται μάρτυρα περὶ τῆς χιόνος, ἀποφηνάμενον, ὡς οὐκ εἴη λευκή.* Cic. Acad. Quaest. IV, 23. „Anaxagoras nivem nigram dixit esse.“ IV, 31. „faciliorque erit, ut albam esse nivem probet, quam erat Anaxagoras, qui id non modo ita esse negabat, sed sibi, quia sciret, aquam nigram esse, unde illa concreta esset, albam ipsam esse ne videri quidem.“ Lactant. institut. III, 23. „quid enim dici potest de illo, qui nigram dixit esse nivem? quam consequens erat, ut etiam picem albam esse diceret. Id. VI, 3. „discipulus hic fortasse Anaxagorae fuerit, cui nives atramentum fuerunt.“ Iam supra ad fragm. 25. huius placiti mentionem fecimus, siquidem ratio eius quaerenda est in sententia ibi illustrata, sensus non sufficere ad veritatem cognoscendam, mentem solam posse diiudicare, quae vera, quaeque falsa sint. Cf. quae ibi dicta sunt. *Ritter.* p. 266.

Quum hoc loco de fluminibus dogmata Anaxagorae allata sint, statim adiiciamus, quae ei de *Nilo* placuerint. Cuius exundationes annuas derivabat ex eo, quod nix Aethiopiae solis ardore liquefieret. Vid. Diodor. Sicul. I, 38. *Ἀναξαγόρας δὲ ὁ φυσικὸς ἀπεφήνατο τὴν ἀναβάσεως αἰτίαν εἶναι τὴν τηκομένην χιόνα κατὰ τὴν Αἰθιοπίαν, ᾧ καὶ ὁ ποιητὴς Εὐριπίδης μαθητὴς ὢν ἠκολούθηκε. Λέγει γοῦν·*

Νείλου λιπὼν κάλλιστον ἐκ γαίης ὕδωρ
Ὃς ἐκ μελαμβρότοιο πληροῦται ῥοὰς
Αἰθιοπίδος γῆς, ἡνίκ' ἂν τακῇ χιών [1]).

Vid. *Wesseling.* ad h. l. p. 46. Plutarch. Plac. Philos. IV, 1. Ἀναξαγόρας ἐκ τῆς χιόνος τῆς ἐν τῇ Αἰθιοπίᾳ τηκομένης μὲν ἐν τῷ θέρει, ψυχομένης δὲ τῷ χειμῶνι. Schol. ad Apollon. Rhod. IV, 269. Ἀναξαγόρας μὲν γάρ φησι διὰ τῆξιν τῆς χιόνος πληθύειν αὐτὸν, ᾧ καὶ Εὐριπίδης ἕπεται λέγων·

Εἰλουμένη δὲ καλλιπάρθενος ῥοὴ
Λευκῆς τακείσης χιόνος ὑγραίνει γύην. [2])

Vid. *Valckenar.* diatrib. p. 30. Origen. philos. 8. τὸν δὲ Νεῖλον αὔξεσθαι κατὰ τὸ θέρος καταφερομένων εἰς αὐτὸν ὑδάτων ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς ἄρκτοις [3]) χιόνων. Euripid. Helen. 3.

Νείλου μὲν αἵδε καλλιπάρθενοι ῥοαὶ,
Ὃς, ἀντὶ δίας ψεκάδος, Αἰγύπτου πέδον,
Λευκῆς τακείσης χιόνος, ὑγραίνει γύας. [4])

Scriptor incert. d. Nil. increm. ad fin. Herodot. ed.

---

1) uberius haec verba habet incert. auctor d. Nil. increm. ad fin. Herodot. ed. *Wesseling.* p. 788. cf. seqq. Desumti sunt versus citati ex *Archelao* Euripidis.

2) haec invenies in Euripid. Helen. 3. de quo loco statim accuratius videbimus.

3) quid haec sibi velint, equidem non video: quamobrem mendum inesse suspicor.

4) diverse leguntur haec verba, vid. schol. Apollon. Rhod. supr. citt. et intpp. ad Euripid. l. c. in ed. *Beck.* Tom. III, p. 550. Pro vulgato stat Aristoph. Thesmophor. 862.

Wesseling. p. 788. *Ἀναξαγόρας δὲ ὁ φυσικός φησι τῆς χιόνος τηκομένης τὴν ἀναπλήρωσιν τοῦ Νείλου γίνεσθαι. ὡςαύτως δὲ καὶ Εὐριπίδης καὶ ἕτεροί τινες τραγῳδιῶν ποιηταί. Ἀλλ' Ἀναξαγόρας μὲν αὐτὴν τὴν γένεσιν*[1] *ποίησιν λέγει τῆς ἀναπληρώσεως, ὡς αὐτὸς εἴρηκεν.*[2] *Εὐριπίδης δὲ καὶ τὸν τύπον ἀφορίζει, λέγων οὕτως ἐν δράματι Ἀρχελάῳ·*

Δαναὸς ὁ πεντήκοντα θυγατέρων πατὴρ
Νείλου λιπὼν κάλλιστον ἐκ γαίης ὕδωρ,
Ὃς ἐκ μελαμβρότοιο πληροῦται ῥοὰς
Αἰθιοπίδος γῆς, ἡνίκ' ἂν τακῇ χιών.[3]

Plures veterum hanc sententiam amplectebantur. Sic Anaxagorae coaevus Aeschylus in Suppl. 574. Nilum *λειμῶνα χιονόβοσκον* appellat. Cf. script. incert. d. Nil. increm. l. c. Refutat vero eam iam Herodot. II, 22. eumque sequitur Senec. Quaest. Nat. IV, 2. ib. intpp. qui etiam Diogenem Apolloniaten aliter sensisse refert. Cf. de hac re copiose disserentem *Tzschuckium* ad Pompon. Mel. I, 9. §. 4. Tom. V. p. 273.

Quibus expositis progrediamur ad *animantia*, quae in terris sunt, ubi primum de *generatione* eorum dicendum erit. Diog. Laërt. II, 9. *ζῶα γενέσθαι ἐξ ὑγροῦ καὶ θερμοῦ καὶ γεώδους· ὕστερον δὲ ἐξ ἀλλήλων.* Origen. philos. 8. *ζῶα δὲ τὴν ἀρχὴν ἐν*

---

1) suppl. *τῆς χιόνος.*
2) sine dubio igitur hausta est haec sententia Anaxagorae ex eius libro *περὶ φύσεως.*
3) haec etiam habet Diodorus Siculus, cuius verba supra adscripta sunt.

ὑγρῷ γενέσθαι, μετὰ ταῦτα δὲ ἐξ ἀλλήλων, h. e. animantia exorta esse ex humidis, calidis et terrenis: postquam vero semel orta essent vi caloris, mente fortasse, ut mihi videtur, ita dirigente, genus propagasse. Cf. *Ritter*. p. 282. Aliam rationem refert Irenaeus adv. haer. II, 14. „Anaxagoras autem, qui et atheus cognominatus est, dogmatizavit, facta animalia, decidentibus e coelo in terram seminibus.“ Quod haud reiiciendum esse monet similis ratio, qua plantarum originem explicuisse Anaxagoram teste Theophrasto mox videbimus: potest etiam coniungi cum iis, quae Diogenes Laërtius habet atque Origenes. Nam solent seriores, ut Irenaeus, ex opinionibus veterum haud satis perspicue enuntiatis dogmata effingere, et si Anaxagoras *ζῶα ἐξ ὑγροῦ* et *θερμοῦ* nata esse modo dixerat, Irenaeus fortasse hoc effato adductus eum originem animantium a semine e coelo in terram demisso derivasse retulit.

Disseruit quoque, ut reliqui physici illius aevi, quomodo in generatione mas fiat aut femina. Aristot. d. Gen. Anim. IV, 1. *φασὶ γάρ οἱ μὲν ἐν τοῖς σπέρμασιν εἶναι ταύτην τὴν ἐναντίωσιν εὐθὺς, ὥςτε Ἀναξαγόρας καὶ ἔνιοι τῶν φυσιολόγων. γίνεσθαί τε γὰρ ἐκ τοῦ ἄῤῥενος τὸ σπέρμα, τὸ δὲ θῆλυ παρέχειν τὸν τόπον. καὶ εἶναι τὸ μὲν ἄῤῥεν, ἐκ τῶν δεξιῶν, τὸ δὲ θῆλυ, ἐκ τῶν ἀριστερῶν, καὶ τῆς ὑστέρας, τὰ μὲν ἄῤῥενα ἐν τοῖς δεξιοῖς εἶναι, τὰ δὲ θήλεα ἐν τοῖς ἀριστεροῖς.* Philopon. ad h. l. p. 83. b. *δεῖ δὲ ἡμᾶς εἰδέναι, ὅτι καὶ οὗτος ἐν τῷ σπέρματι ἐνεργείᾳ εἶναι ἔλεγε τὰ μόρια, ἀναίσθητα δὲ διὰ μι-*

κρότητα. Plut. Plac. Philos. IV, 7. *Ἀναξαγόρας, Παρμενίδης τὰ μὲν ἐκ τῶν δεξιῶν καταβάλλεσθαι εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τῆς μήτρας, τὰ δ' ἐκ τῶν ἀριστερῶν εἰς τὰ ἀριστερά· εἰ δ' ἐναλλαγῇ τὰ τῆς καταβολῆς, γίνεσθαι θήλεα.* Diog. Laërt. II, 9. *καὶ ἄῤῥενα μὲν ἀπὸ τῶν δεξιῶν, θήλεα δὲ ἀπὸ ἀριστερῶν.* Origen. philos. 8. *καὶ ἄῤῥενας μὲν γίνεσθαι, ὅταν ἀπὸ τῶν δεξιῶν μερῶν ἀποκριθὲν τὸ σπέρμα τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τῆς μήτρας κολληθῇ, τὰ δὲ θήλεα κατὰ τοὐναντίον.* Censorin. d. d. nat. V, p. 26. ed. *Haverkamp.* „illud quoque ambiguam facit inter auctores opinionem, utrumne ex patris modo semine partus nascatur, ut Diogenes et Hippon, Stoicique scripserunt, an etiam ex matris, quod Anaxagorae et Alcmaeoni, nec non Parmenidi, Empedoclique et Epicuro visum est.“ Id. VI. p. 29. „e dextris partibus profuso semine mares gigni, ut e laevis feminas Anaxagoras Empedoclesque consentiunt.“ Sufficiat haec attulisse, quum accuratius de hac re nihil constet: pugnat enim Plutarchi l. c. cum reliquis. Huc et mira quaedam referenda esse arbitror, qualia saepius in rudimentis historiae naturalis deprehenduntur. Vid. Aristot. Gen. Anim. III, 6. *εἰσὶ γάρ τινες, οἳ λέγουσι, κατὰ τὸ στόμα μίγνυσθαι τούς τε κόρακας καὶ τὴν ἶβιν. καὶ τῶν τετραπόδων κατὰ τὸ στόμα τίκτειν τὴν γαλῆν. Ταῦτα γὰρ καὶ Ἀναξαγόρας κ. τ. λ.* Praeterea hoc loco apte afferri potest, ex Anaxagorae sententia *τὸ ὀρνίθων γάλα* esse album, quod sit in ovis. Athen. II. p. 57. *Ἀναξαγόρας ἐν τοῖς φυσικοῖς τὸ καλούμενον, φησὶν, ὄρνιθος γάλα*

τὸ ἐν τοῖς ᾠοῖς εἶναι λευκόν. Hunc locum etiam affert Eustath. ad Homer. p. 1485. lin. 29. *ὡς δὲ καὶ ὀρνίθων γάλα κατὰ Ἀναξαγόραν τὸ ἐν τοῖς ᾠοῖς, ὁ Ἀθηναῖος.*

Omnes res, non solum animantes, *respirant*, et hac ratione aluntur. Aristot. d. respirat. 2. *Ἀναξαγόρας δὲ καὶ Διογένης πάντα φάσκοντες ἀναπνεῖν, περὶ τῶν ἰχθύων καὶ τῶν ὀστρέων λέγουσι τίνα τρόπον ἀναπνέουσι, καί φησιν Ἀναξαγόρας μὲν, ὅταν ἀφῶσι τὸ ὕδωρ διὰ τῶν βραγχίων, τὸν ἐν τῷ στόματι γινόμενον ἀέρα ἕλκοντας ἀναπνεῖν τοὺς ἰχθῦς. οὐ γὰρ εἶναι κενὸν οὐδέν. κ. τ. λ.* Cf. Aristot. Plant. I, 2. *Ἀναξαγόρας γὰρ εἶπε ταῦτα ἔχειν καὶ πνοὴν,* ubi loquitur de plantis.

Plantae vero originem traxerunt ex seminibus, quae ex aëre una cum aqua decidentia in terra excrescunt. Theophrast. Hist. Plant. III, 2. *Ἀναξαγόρας μὲν τὸν ἀέρα πάντων φάσκων ἔχειν σπέρματα· καὶ ταῦτα συγκαταφερόμενα τῷ ὕδατι γεννᾷν τὰ φυτά.* Eodem modo animantia exorta esse, ex Irenaeo supra attulimus. Unde autem haec semina orta sint, ad Anaxagorae sententiam, et quo modo factum sit, ut aëre contineantur, hoc vix exputari poterit. Succum trahunt plantae ex terra, quae quidem multas humidas particulas nondum a terrenis separatas, nec unquam prorsus separandas in se continet, id quod patet ex tota Anaxagoreae philosophiae ratione atque indole. Aristot. Plant. I, 2. *εἶπε δὲ Ἀναξαγόρας, ὅτι ἡ ὑγρότης τούτων ἐστὶν ἀπὸ τῆς γῆς. Καὶ διὰ τοῦτο ἔφη πρὸς Λεχίνεον, ὅτι ἡ γῆ*

μήτηρ μέν ἐστι τῶν φυτῶν, ὁ δὲ ἥλιος πατήρ. Vid. *Ritter.* p. 288 ss.

Mentem inesse docuit plantis, quas animantes esse censet. — Aristot. Plant. I, 1. *ὁ δὲ Ἀναξαγόρας καὶ ὁ Δημόκριτος καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς, καὶ νοῦν καὶ γνῶσιν ἔχειν εἶπον τὰ φυτά.* Ibid. *Ἀναξαγόρας μὲν οὖν καὶ Ἐμπεδοκλῆς, ἐπιθυμίᾳ ταῦτα κινεῖσθαι λέγουσιν, αἰσθάνεσθαί τε καὶ λυπεῖσθαι καὶ ἥδεσθαι διαβεβαιοῦνται· ὧν ὁ μὲν Ἀναξαγόρας καὶ ζῶα εἶναι καὶ ἥδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι εἶπε, τῇ τε ἀποῤῥοῇ τῶν φύλλων καὶ τῇ αὐξήσει τοῦτο ἐκλαμβάνων.* Cf. Aristot. Anim. I, 2. *Ἀναξαγόρας δὲ ἧττον διασαφεῖ περὶ αὐτῶν. Πολλαχοῦ μὲν γὰρ τὸ αἴτιον τοῦ καλῶς καὶ ὀρθῶς τὸν νοῦν λέγει· ἑτέρωθι δὲ τὸν νοῦν εἶναι τὸν αὐτὸν τῇ ψυχῇ· ἐν ἅπασι γὰρ ὑπάρχειν αὐτὸν τοῖς ζώοις καὶ μεγάλοις καὶ μικροῖς, καὶ τιμίοις καὶ ἀτιμωτέροις.* Plut. Quaest. natur. 1. ed. *Hutten.* Vol. XIII, p. 1. *ζῶον γὰρ ἔγγειον τὸ φυτὸν εἶναι, οἱ περὶ Πλάτωνα καὶ Ἀναξαγόραν καὶ Δημόκριτον οἴονται·* Iam supra genuina verba Anaxagorae adducta sunt et explicata: *ὅσα γε ψυχὴν ἔχει καὶ μείζω καὶ ἐλάττω, πάντων νοῦς κρατεῖ,* fragm. 8. et not. ad h. l. i. e. vis mentis cernitur in omnibus rebus animatis, unde concludi potest, causam vitae derivandam esse ex mentis vi infinita. Vis vitalis efficitur anima mundi, i. e. mente. *Ritter.* p. 290.

Mens, quae causa est totius mundi, qualem nunc conspicimus, eadem est in omnibus rebus: quamobrem *νοῦς* idem est quod *ψυχή.* Duplex est significatio huius vocis. *νοῦς,* si idem est, quod *ψυχὴ,*

est anima mundi, eaque rationalis. Si vero discrimen inter utrumque vocabulum statuitur, ut fragm. 8. mod. cit., νοῦς est: mens, ψυχὴ vero anima. Ambigue autem Anaxagoram nec satis accurate locutum esse iure concludere mihi videor ex Aristot. Anim. I, 2. ἑτέρωθι δὲ τὸν νοῦν εἶναι τὸν αὐτὸν τῇ ψυχῇ. Ibid. Ἀναξαγόρας δ' ἔοικε μὲν ἕτερον λέγειν ψυχήν τε καὶ νοῦν, ὥςπερ εἴπομεν καὶ πρότερον. χρῆται δ' ἀμφοῖν ὡς μιᾷ φύσει. Ibid. ὁμοίως δὲ καὶ Ἀναξαγόρας ψυχὴν εἶναι λέγει τὴν κινοῦσαν, καὶ εἴ τις ἄλλος εἴρηκεν, ὡς τὸ πᾶν ἐκίνησε νοῦς. Ioan. Philopon. ad Aristot. d. anim. C. 1. ὁ δὲ Ἀναξαγόρας ποτὲ μὲν δοκεῖ διακρίνειν τῆς ψυχῆς τὸν νοῦν, ποτὲ δὲ εἰς ταὐτὸν ἄγειν. ὅτε μὲν γὰρ λέγει, ὅτι νοῦς δύναμίς ἐστι καὶ αἰτία τῶν ὀρθῶς καὶ καλῶς ἐχόντων, διακρίνει αὐτὸν τῆς ψυχῆς. ὡς γὰρ ὄντων τῶν μὴ ὀρθῶς μηδὲ καλῶς καὶ περὶ ταῦτα ἐχούσης ἄλλης δυνάμεως, τῆς ψυχικῆς δηλονότι, οὕτω τὸν νοῦν φησι τῶν ὀρθῶν καὶ καλῶν εἶναι αἴτιον, ὡς θειοτέρου ὄντος τοῦ νοῦ παρὰ τὴν ψυχήν. Ἀλλὰ πάλιν ἐν ἄλλοις δοκεῖ συγχεῖν ταῦτα καὶ εἰς ταὐτὸν ἄγειν ψυχὴν καὶ νοῦν· ἐν οἷς φησιν ὅτι ὁ νοῦς ἐν πᾶσί ἐστι τοῖς ζώοις, καὶ μικροῖς καὶ μεγάλοις, καὶ τιμίοις καὶ ἀτιμιωτέροις. ὁ δὲ κυρίως λεγόμενος νοῦς ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν, οὐ φαίνεται ἐν πᾶσι τοῖς ζώοις ὑπάρχειν, καὶ τί λέγω τοῖς ζώοις, ἀλλ' οὐδὲ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις. ὥςτε λέγων ἐν πᾶσι τοῖς ζώοις εἶναι τὸν νοῦν, τὴν ψυχὴν ἂν λέγοι. Πάντες ἄρα οὗτοι τὴν κίνησιν ἴδιον ψυχῆς ὑπελάμβανον. Οὐ μὴν παντελῶς γε ὥςπερ Δη-

μόκριτος, οὐχ ὥςπερ Δημόκριτος (leg. ὥςπερ) φανερῶς καὶ ἀεὶ τοῦτό φησι ταὐτὸν εἶναι τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν, οὕτω καὶ Ἀναξαγόρας, ἀλλὰ πῇ μὲν ταὐτὸν, πῇ δ' ἕτερον, ὡς εἴπομεν. οὐ δὴ χρῆναι (leg. οὐδὲ χρῆται) τῷ νῷ ὡς δυνάμει τινὶ περὶ τὴν ἀλήθειαν. οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἀληθὴς ἔχει λόγος, τὸν νοῦν δύναμιν εἶναι τῆς ψυχῆς, ὃς τὴν ἀλήθειαν γινώσκει. Ἀλλ' αὐτὸ ψυχὴν εἶναι τὸν νοῦν, ἔλεγον Ἀναξαγόρας καὶ Δημόκριτος. — Id. c. 7. ἣ μὲν γὰρ ἔλεγεν, ὅτι ὁ νοῦς αἴτιός ἐστι τοῦ ὀρθοῦ τε καὶ καλοῦ, ὡς δὴ ἄλλου τινὸς αἰτίου ὄντος τῶν μὴ τοιούτων· ἥτις ἐστὶ τῷ ὄντι ἡ ψυχή· δοκεῖ διακρίνειν τὸν νοῦν τῆς ψυχῆς. ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ ἅτε ἐκ συλλογισμῶν γινώσκουσα τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν, οἷά τέ ἐστι καὶ ἁμαρτάνειν ὅταν ἐν ταῖς προτάσεσι τὸ μὴ ὂν ὡς ὂν λάβῃ. Ὁ μέντοι νοῦς ἁπλαῖς ἀντιβολαῖς τοῖς πράγμασιν ἀντιβάλλων, ὡς αὐτός φησιν, ἢ ἔγνω ἢ οὐκ ἔγνω· καὶ διὰ τοῦτο ἀναμάρτητος. εἰ γὰρ ἁμαρτάνει, συμβήσεται ἀνόητον εἶναι τὸν νοῦν, ὅπερ ἄλογον. διὰ μὲν οὖν τούτων διακρίνειν δοκεῖ ὁ Ἀναξαγόρας τὸν νοῦν τῆς ψυχῆς. ἐν οἷς δὲ πάλιν ἔλεγεν, ὅτι τὸ πᾶν ἐκίνησε νοῦς καὶ ὅτι ἐν πᾶσιν ὁρᾶται τοῖς ζώοις καὶ μικροῖς καὶ μεγάλοις καὶ τιμίοις καὶ ἀτιμιωτέροις, τὸν αὐτὸν ἔλεγε τῇ ψυχῇ τὸν νοῦν. ψυχῆς γὰρ τὸ κινεῖν καὶ τὸ ἐν πᾶσιν ὁρᾶσθαι τοῖς ζώοις, οὐ μέντοι νοῦ. ᾗ δὲ πάλιν πλὴν ἀρχήν γε τὸν νοῦν τίθεται μάλιστα πάντων. εἰ γὰρ καὶ ὀνομάζει νοῦν ὁ Δημόκριτος, ἀλλ' οὖν οὐκ ἐν ἀρχῆς λόγῳ αὐτὸν ἀποτίθεται. ὁ μέντοι Ἀναξαγόρας μάλιστα ἀρχὴν εἶναί φησι τὸν νοῦν, ὡς ποιητικὴν δηλονότι. —

Id. C. 9. *ἐκεῖνος τὸν νοῦν ψυχὴν εἶναι λέγων, ἐπειδὴ ἔργον ἀεὶ ψυχῆς τὸ κινεῖν. τὸν δὲ νοῦν ἔλεγε κίνειν τὸ πᾶν, ὥςτε τὸν νοῦν ψυχὴν ἔλεγε.* — Id. C. 10. *ἐκ τῶν εἰρημένων δὲ ἔστι συλλογίσασθαι ὥςπερ ὅτι τὸν νοῦν ταὐτὸν τῇ ψυχῇ λέγει Δημόκριτος καὶ Ἀναξαγόρας συνελογίσαντο.* Plat. Cratyl. p. 400. a. (p. 263. ed. Bipont. Vol. III.) *καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἁπάντων φύσιν οὐ πιστεύεις Ἀναξαγόρᾳ νοῦν καὶ ψυχὴν εἶναι τὴν διακοσμοῦσαν καὶ ἔχουσαν.* Vid. *Ritter.* ad h. l. p. 232. Patet igitur, mentem ex Anaxagorae sententia esse eandem in omnibus rebus; Fragm. 8. *νοῦς δὲ πᾶς ὅμοιός ἐστι, καὶ ὁ μείζων καὶ ὁ ἐλάττων.* Vid. ad h. l. Similiter Diogenes Apolloniates apud Simplic. in Aristot. phys. p. 32. b. *ἄνθρωπος γὰρ καὶ τὰ ἄλλα ζῶα ἀναπνέοντα ζώει τῷ ἀέρι· καὶ τοῦτο αὐτοῖς καὶ ψυχή ἐστι καὶ νόησις.* Ibid. *καὶ πάντων τῶν ζώων δὲ ἡ ψυχὴ τὸ αὐτό ἐστιν.* Quamobrem hominis sollertia efficitur ex corporis structura apta et praeclara, quod eliciendum esse videtur ex Aristot. d. part. anim. IV, 10. *Ἀναξαγόρας μὲν οὖν φησι διὰ τὸ χεῖρας ἔχειν φρονιμώτατον εἶναι τῶν ζώων τὸν ἄνθρωπον.* Vid. *Tennemann.* Gesch. d. Phil. I, p. 326. ss. Unde sequitur, liberiorem vel arctioribus finibus circumscriptum usum mentis effici diversitate naturae corporeae, in qua insit. Hac prudentia instructus homo reliquorum animantium viribus facile uti potest. Plutarch. d. fort. I, p. 98. (Vol. VII, p. 306. ed. *Hutten.*) *ἐν πᾶσι τούτοις ἀτυχέστεροι τῶν θηρίων ἐσμέν· ἐμπειρίᾳ δὲ καὶ μνήμῃ καὶ σοφίᾳ καὶ τέχνῃ κατὰ Ἀναξαγόραν σφῶν τι αὐτῶν χρώμεθα, καὶ*

βλήττομεν, καὶ ἀμέλγομεν, καὶ φέρομεν καὶ ἄγομεν συλλαμβάνοντες. Vid. *Wyttenbach.* ad h. l. Nec quidquam aliud quaerendum esse puto in Plutarch. d. plac. philos. IV, 30. *Ἀναξαγόρας πάντα ζῶα λόγον ἔχειν τὸν ἐνεργητικὸν, τὸν δ' οἱονεὶ νοῦν μὴ ἔχειν τὸν παθητικὸν, τὸν λεγόμενον τοῦ νοῦ ἑρμηνέα.* Sermo h. l. est de diversitate mentis humanae, mentisque aliorum animantium; sapere vero talia Aristotelcam philosophiam rectissime iam monuit *Tennemannus*, I, p. 326. not. Vid. *Hemsen.* p. 97. *Ritter*, p. 290. not. Non vero ipsi Anaxagorae tribuerim, quod affertur in Plutarch. plac. philos. IV, 3. *οἱ δ' ἀπ' Ἀναξαγόρου ἀεροειδῆ ἔλεγόν τε καὶ σῶμα* sc. *τὴν ψυχὴν*, quod fortasse de Diogene Apolloniata dicitur. Errat etiam Ioann. Philopon. ad Aristot. d. anim. B. 16. *καὶ Ἀναξαγόρας δὲ λέγων τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν ἑαυτὸν κινοῦντα, αὐτοκίνητον αὐτὸν ἔλεγεν.* Omnino cf. *Carus*, p. 744. *Ritter*. p. 292 ss.

Somnum ad corpus, non ad animam pertinere docuit. Plutarch. plac. philos. IV, 35. *Ἀναξαγόρας δὲ κατὰ κόπον τῆς σωματικῆς ἐνεργείας γίνεσθαι τὸν ὕπνον· σωματικὸν γὰρ εἶναι τὸ πάθος, οὐ ψυχικόν.* Vita finitur morte, ubi anima separatur a corpore. l. c. *εἶναι δὲ καὶ ψυχῆς θάνατον τὸν διαχωρισμόν.*

Vox auditur, quod halitus repercutitur aëre denso. Plutarch. plac. philos. IV, 19. *Ἀναξαγόρας τὴν φωνὴν γίνεσθαι πνεύματος ἀντιπεσόντος μὲν στερεμνίῳ ἀέρι, τῇ δ' ὑποστροφῇ τῆς πλήξεως μέχρι τῶν ἀκοῶν προσενεχθέντος, καθὸ καὶ τὴν λεγομένην ἠχὼ γίνεσθαι.* Exposuit etiam Anaxagoras, cur nox fa-

cilius sonos reddat, quam dies, docuitque id inde derivandum esse, quod strepitus aëris, solis ardore commoti impediat, quo minus singula accurate audiri possint, quae noctis tempore latius propagantur. Aristot. problem. XI, 33. *διὰ τί εὐηκοωτέρα ἡ νὺξ τῆς ἡμέρας ἐστί; πότερον, ὥςπερ Ἀναξαγόρας φησὶ, διὰ τὸ τῆς μὲν ἡμέρας σίζειν καὶ ψοφεῖν τὸν ἀέρα, θερμαινόμενον ὑπὸ τοῦ ἡλίου, τῆς δὲ νυκτὸς ἡσυχίαν ἔχειν, ἅτε ἐκλελοιπότος τοῦ θερμοῦ.* Plutarch. Symposiac. VIII, 3. Vol. XI. p. 355. ed. *Hutten. ἐπιβάλλω τὸν Ἀναξαγόραν, ὑπὸ τοῦ ἡλίου λέγοντα κινεῖσθαι τὸν ἀέρα κίνησιν τρομώδη καὶ παλμοὺς ἔχουσαν, ὡς δῆλόν ἐστι τοῖς διὰ τοῦ φωτὸς ἀεὶ διάττουσι ψήγμασι μικροῖς καὶ θραύμασιν, ἃ δή τινες τίλας καλοῦσιν. Ταῦτ' οὖν φησιν ὁ ἀνὴρ πρὸς τὴν θερμότητα σίζοντα καὶ ψοφοῦντα δι' ἡμέρας δυςηκόους τῷ ψόφῳ τὰς φωνὰς ποιεῖν, νυκτὸς δὲ παύεσθαι τὸν σάλον αὐτῶν καὶ τὸν ἦχον.* Ibid. p. 356. *ἡ μὲν οὖν νὺξ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν οὐδὲν ἔχει κινητικὸν ἀέρος· ἡ δὲ ἡμέρα μέγα, τὸν ἥλιον, ὥςπερ αὐτὸς ὁ Ἀναξαγόρας εἴρηκεν.* Verba *σίζειν καὶ ψοφεῖν* Anaxagorea esse videntur.

Quum singula perageret, quae ad hominem pertinent, de morborum causis dixisse nonnulla videtur. Ex iis, quae huc spectabant, unum tantum nobis servatum est: *morbos acutos* Clazomenium derivasse a felle abundanti et defluenti in pulmonem, in venas, atque in latera. Aristot. d. part. anim. IV, 2. *οὐκ ὀρθῶς δ' ἐοίκασιν οἱ περὶ Ἀναξαγόραν ὑπολαμβάνειν ὡς αἰτίαν οὖσαν τῶν ὀξέων νοσημάτων* (sc.

τὴν χολήν)· ὑπερβάλλουσαν γὰρ ἀποῤῥαίνειν πρός τε τὸν πνεύμονα καὶ τὰς φλέβας καὶ τὰς πλευράς.

Quae vero fortuna fiant, mentem humanam assequi non posse censuit. Huc inprimis referendum esse arbitror τῶν ὁμοιομερῶν πολυμιγίαν. Non enim dici potest, cur tot sint homoeomeriae, et cur sic instructae: haec atque talia superant aciem nostrae mentis, siquidem fato ipso constituta sunt. Stob. eclog. phys. I, 8, 9. p. 218. *Heeren.* Plutarch. plac. philos. I, 29. *Ἀναξαγόρας καὶ οἱ Στωϊκοὶ ἄδηλον αἰτίαν ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ* (sc. τὴν τύχην). *ἃ μὲν γὰρ εἶναι κατ' ἀνάγκην, ἃ δὲ καθ' εἱμαρμένην, ἃ δὲ κατὰ προαίρεσιν, ἃ δὲ κατὰ τύχην, ἃ δὲ κατὰ τὸ αὐτόματον.* Cf. *Ritter.* p. 222. et p. 249. not. Postrema pertinere ad Stoicorum placita, facile quivis videt.